

Doktori (PhD) értekezés

Dr. Lovas Dóra

Debrecen
2020

**DEBRECENI EGYETEM MARTON GÉZA
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI
ISKOLA**

**Liberalizáció és reguláció
az Európai Unió energiapolitikájában**

Készítette:

Dr. Lovas Dóra

Témavezető:

Dr. habil. Bartha Ildikó
egyetemi docens

A doktori program címe: Az állam és a jog változásai Közép-
és Kelet-Európában

A doktori iskola vezetője: Prof. Dr. Szabadsfalvi József,
egyetemi tanár

A kézirat lezárva: 2020. augusztus 19.

**DEBRECEN
2020**

NYILATKOZAT

Alulírott, *Dr. Lovas Dóra*, büntetőjogi felelősségem tudatában kijelentem, hogy a Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolában a doktori fokozat megszerzése céljából benyújtott, *Liberalizáció és reguláció az Európai Unió energiapolitikájában* című értekezésem saját önálló munkám, a benne található, másoktól származó gondolatok és adatok eredeti leőhelyét a hivatkozásokban (lábjegyzetekben), az irodalomjegyzékben, illetve a felhasznált források között hiánytalanul feltüntettem.

Kijelentem, hogy a benyújtott értekezéssel azonos tartalmú értekezést más egyetemen nem nyújtottam be tudományos fokozat megszerzése céljából.

Tudomásul veszem, hogy amennyiben részben vagy egészben sajátomként mutatom be más szellemi alkotását, vagy az értekezésben hamis, esetleg hamisított adatokat használlok, és ezzel a doktori ügyben eljáró testületet vagy személyt megtévesztem vagy tévedésben tartom, a megítélt doktori fokozat visszavonható, a jogerős visszavonó határozatot az egyetem nyilvánosságra hozza.

Debrecen, 2020.08.25.

aláírás

TÉMAVEZETŐI AJÁNLÁS

Az energia termelés- és szolgáltatás meglehetősen összetett terület, amelynek szabályozási igényei és irányai egyaránt függenek a természeti és technológiai kihívásoktól, a piaci szereplők üzleti érdekeitől és a fogyasztói szokások alakulásától. Az Európai Unió és tagállamai relációjában számos további kérdést vetnek fel az integrációs kötelezettségek, valamint azok a szabályozási problémák, amelyek a tagállami közpolitikai prioritások konfliktusaiból és összehangolási kísérleteiből, más uniós szakpolitikai célokkal való összefüggésből, illetve a releváns nemzetközi jogi környezethez való viszonyrendszerből adódnak. A téma az utóbbi idők válságainak kihívásaira (beleértve elsősorban a 2008-as pénzügyi és gazdasági válságot, de a jelenlegi járványügyi helyzetet) is érzékeny.

Lovas Dóra kutatási témája az energiaszektor és annak európai szintű szabályozása. A szerző alapvetően a szabályozói szerepek változásait vizsgálja, elsősorban az európai uniós és a tagállami kormányzási szint dimenziójában. A hangsúly ezen belül is mindenekelőtt a jelenlegi uniós versenypiaci szabályozási és ágazati jogharmonizációs trendekre, a megváltozott, illetve átalakulásban lévő állami és közösségi szerepekre, beavatkozási formákra helyeződik. Ennek keretében a tisztán jogi-szabályozási dimenzió túl teret kap az energiabiztonság összetett kérdésköre, az energiaárak alakulásának kérdései, az energiaágazat gazdasági és környezeti hatása terén jelentkező legújabb kihívások, a geopolitikai háttér változása, valamint a szakpolitika-alkotás és a szabályozás különböző szintjeinek legújabb eredményeinek elemzése is. Mindezen kérdések csakis komplex tudományos megközelítéssel vizsgálhatók, amit a szerző megfelelően és magas színvonalon elvégez. Ennek megfelelően a dolgozatban a jogi analízis mellett az egyes részterületeken szükség szerint más társadalomtudományi (közgazdaságtudományi, politikatudományi, szociológiai) módszerek alkalmazására is sor kerül, ami részben a disszertáció struktúráját és logikai vonalvezetését is meghatározza.

A kutatási részeredményeit Dóra számos szakfolyóirat-cikkben és más tudományos közleményben tette közzé, illetve konferencia-előadások és workshop-prezentációk keretében ismertette meg. Kutatói tevékenysége keretében több nagy kutatási projektben aktívan részt vett, ezek keretében is elsősorban a disszertáció témájával foglalkozott, sikeresen beépítve ezek eredményeit az értekezésbe. A rábízott kutatási feladatok

elvégzése során meggyőződhettem arról, hogy érzékeny az elméleti kérdésekre, ugyanakkor megfelelőképpen megtalálja a kapcsolódási pontokat a vizsgált szabályok alkalmazása során felmerült gyakorlati problémákkal és kihívásokkal, mely képessége nagy munkabírással és lényeglátással ötvöződik.

A kutatás széleskörű hazai és külföldi szakirodalmában, terjedelmes joganyagában és szakpolitikai „dokumentumtárában” a szerző jól eligazodik, forráskezelése korrekt. Szakirodalmi érdeklődése és ismeretei megfelelnek a követelményrendszernek.

A fentiek alapján a dolgozat nyilvános vitára bocsátását támogatom.

Debrecen, 2020. augusztus 19.

Bartha Ildikó, PhD
habil. egyetemi docens

TARTALOM

NYILATKOZAT	2
TÉMAVEZETŐI AJÁNLÁS	3
ÁBRÁK JEGYZÉKE	8
TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE.....	9
BEVEZETŐ GONDOLATOK.....	10
I. ELMÉLETI ALAPVETÉSEK	22
I. ENERGIAPOLITIKA AZ EURÓPAI UNIÓBAN	27
1. „Környezetpolitikától az energiapolitikáig”	27
1.1. Az Európai Unió és az éghajlatváltozás elleni küzdelem	28
1.2. A globális éghajlatvédelmi célok hatása az Európai Unió energiaszektorára	31
2. Fenntarthatóság és energiaszabályozás	33
2.1. Állami beavatkozás mértékének kérdésköre	34
2.2. Fenntartható fejlődés az Európai Unióban	36
2.2.1 A fenntartható fejlődés megjelenése a környezet- és energiapolitikát összekötő koncepcióként	39
2.2.2. A fenntartható fejlődés és az energiapolitika	41
2.2.3. Másodlagos jogforrások a fenntartható fejlődés szolgálatában	43
3. Az energiahatékonyság és a fenntartható fejlődés kapcsolata.....	46
4. Megújuló energiaforrások kérdéskörének energiapolitikai megvilágítása ..	50
III. AZ ENERGIASZEKTOR KÖZVETLEN SZABÁLYOZÁSI ESZKÖZEI	61
1. Állami szerepvállalás és a piac.....	61
2. A közösségi pénzügyi források redisztribúciójával kapcsolatos összefüggések	69
3. Állami támogatások az energiaszektorban	70
4. Állami támogatás, mint piaci kudarcra adott válasz.....	74
4.1. Állami támogatások és az externáliák	76
4.2. Állami támogatások és a természetes monopóliumok	78
5. Állami támogatások fogalmának értelmezési kérdései.....	80
5.1. Állami támogatások az Európai Unió Bíróságának joggyakorlatában .	82
5.2. A Bizottság szerepe az állami támogatásokkal összefüggésben	96
6. Általános gazdasági érdekű szolgáltatások kérdésköre	100
6.1. Általános gazdasági érdekű szolgáltatások az Unió belső piacán	100
6.2. Egyetemes-és közszolgáltatások az energiaszektor kapcsán	104
7. Hinley Point C és Paks2 beruházás európai uniós versenyjogi szabályok szerinti megítélése.....	110

7.1.	Nagy-Britannia és az atomenergia	112
7.2.	Hinkley Point C. beruházás versenyjogi megítélése	114
7.3.	Magyarország és az atomenergia	120
7.4.	A Paks2 beruházás versenyjogi megítélése	120
IV.	LIBERALIZÁCIÓ ÉS DEREGULÁCIÓ	126
1.	A liberalizációs folyamat alapkövei	126
2.	Az energiaszektor és liberalizáció a négy energiacsomag tükrében	128
2.1.	Nemzeti energiaszabályozó hatóságok kialakulása és tündöklése	131
2.2.	Környezetvédelem az energiaszektor liberalizációja tükrében	134
3.	Energiatermelés és fenntarthatóság az Európai Unió energiapolitikájának szempontrendszerében	135
3.1.	Energiabiztonság	138
3.2.	Energiainport	142
3.3.	Földgáz termelés, import és felhasználás	147
3.4.	Kőolaj termelés, import és felhasználás	152
3.5.	Megújuló energiaforrások megítélése az energiabiztonság tükrében..	158
3.6.	Szén, mint az Európai Unió elfeledés alatt álló „gyöngyszeme”	161
3.7.	Nukleáris energia megítélése az energiabiztonság tükrében	164
3.8.	Energiafüggőség, mint létező probléma?	165
4.	Hálózati tevékenységhez kapcsolódó liberalizációs törekvések	168
4.1.	Villamosenergia piac hálózati tevékenységének regulációs tendenciái	169
4.1.	A belső energiapiac infrastruktúrájának biztosítása	173
5.	Fogyasztó, mint az energiaszektor liberalizációjának nyertese	180
5.1.	Az „energia fogyasztói” minőség alakulása	181
5.2.	Megfizethető, fenntartható, versenyképes energia	183
5.3.	Okos, aktív, környezettudatos fogyasztó	189
5.4.	Fogyasztó, mint eszköz a megújuló energiaforrások elterjesztése kapcsán	192
V.	AZ ENERGIASZEKTOR KÖZVETETT SZABÁLYOZÁSI ESZKÖZEI	198
1.	Energiaadó európai uniós szabályozása	198
1.1.	Elméleti alapvetések	198
1.2.	Az egységes energiaadóztatás felé vezető úton	202
1.3.	Európai Unió Bíróságának esetjoga az energiaadóztatás kapcsán	205
1.4.	Energiát terhelő adók alakulása az egyes tagállamokban	209
1.5.	2020-as stratégia célkitűzései és az energiaadó	219
1.6.	Úton a hatékonyabb energiaadóztatás felé	222
2.	Árszabályozás, mint a liberalizált energiapiac korlátozó tényezője?	223
2.1.	Árszabályozás	224

2.2.	Termelési/kitermelési tevékenység	226
2.3.	Kereskedelmi tevékenység	227
2.4.	Hálózati tevékenység	229
2.5.	Fogyasztói árak	232
2.6.	Fogyasztói energiaárak szabályozása és befolyásoló tényezői	241
	KÖVETKEZTETÉSEK	248
	ZÁRÓ GONDOLATOK	262
	FELHASZNÁLT IRODALOM JEGYZÉKE	270
	FELHASZNÁLT JOGSZABÁLYOK, EGYÉB JOGFORRÁSOK	286
	AZ EURÓPAI UNIÓ BÍRÓSÁGÁNAK ÍTÉLETEI	295
	FELHASZNÁLT ELEKTRONIKUS FORRÁSOK	299

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra: Közvetlen és közvetett szabályozó eszközök	14
2. ábra: A fenntarthatóság három pillére	38
3. ábra: PEST elemzés a megújuló energiaforrásokat támogató uniós politikáról	53
4. ábra: Állami támogatások mértéke GDP-ben kifejezve	98
5. ábra: Állami támogatások tárgya 2017-ben	99
6. ábra: Földgázellátás folyamata	136
7. ábra: Villamosenergia ellátás folyamata	136
8. ábra: Energia importfüggőség az Európai Unióban 1990-2017	143
9. ábra: Energia importfüggőség az Európai Unióban 2008-2017	146
10. ábra: Földgáz termelés a világban 1998-2018	147
11. ábra: Földgáztermelés az Európai Unióban tagállamonként 2017-2018	148
12. ábra: Földgáz import - export az Európai Unióban tagállamonként	149
13. ábra: Főbb földgázbeszállító országok az Európai Unióba	150
14. ábra: Kőolajtermelés az Európai Unióban 1990-2017	153
15. ábra: Legjelentősebb kőolajkitermelő országok az Európai Unióban	154
16. ábra: Legjelentősebb kőolaj szállító országok az Európai Unióban	155
17. ábra: Kőolajfüggőség mértéke az Európai Unióban tagállamonként 1990-2017 ..	156
18. ábra: Kőolaj fogyasztás változása az Európai Unióban 1990-2017 között	157
19. ábra: Megújuló energiaforrások arányának változása az Európai Unióban 1990-1998	158
20. ábra: Megújuló energiaforrások arányának változása az Európai Unióban 2007-2017	159
21. ábra: Megújuló energiaforrások összetétele 2017-ben	159
22. ábra: Energiahordozók részesedése a villamos-energia előállításban	162
23. ábra: Faszén termelő országok az Európai Unióban	163
24. ábra: Atomenergia által termelt energia	164
25. ábra: Atomenergia termelésben élen járó tagállamok	165
26. ábra: Transzeurópai Hálózatok finanszírozása	175
27. ábra: Pénzügyi keret 2014-2020	177
28. ábra: Fogyasztók jogai	180
29. ábra: Fogyasztókat érintő problémás területek	187
30. ábra: Megújuló energiaforrások aránya a fogyasztásban	193

31. ábra: Környezetvédelmi adók megoszlása 2018-ban az Európai Unióban.....	202
32. ábra: Környezetvédelmi adók a tagállamokban.....	218
33. ábra: Környezetvédelmi adók összetétele a tagállamokban	219
34. ábra: Villamosenergia árak változása az Európai Unióban	238
35. ábra: Földgáz árak változása az Európai Unióban.....	239
36. ábra: Földgáz árak (adó nélkül) változása az Európai Unióban	240
37. ábra: Fogyasztó által fizetett ár összetétele.....	241
38. ábra: Villamosenergia fogyasztás változása 2007-2017	243
39. ábra: Villamosenergia fogyasztás összetétele 2017.....	244
40. ábra: Villamosenergia fogyasztás 2017-2018.....	245

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat: Energiapolitikához kapcsolódó szakpolitikák	23
2. táblázat: SWOT analízis a megújuló energiaforrásokat támogató uniós politikáról ..	52
3. táblázat: Importfüggőség az Európai Unióban és a tagállamokban energia hordozónként	166
4. táblázat: Villamosenergia szektor szétválasztási modellek.	172
5. táblázat: Gázszektor szétválasztási modellek	172
6. táblázat: Piacnyitás fogyasztók számára tagállamonként	181
7. táblázat: Hagyományos és új koncepció összehasonlítása	195
8. táblázat: Az energiaadó összehasonlítása négy tagállamban	211
9. táblázat: Az energiaadó elnevezésnek és mértékének összehasonlítása négy tagállamban.....	216
10. táblázat: Árszabályozás tagállamonként.....	234
11. táblázat: Legmagasabb és-alacsonyabb villamosenergia árak változása tagállamonként.....	236
12. táblázat: Villamosenergia árak változása tagállamonként	237

BEVEZETŐ GONDOLATOK

Az energia mindennapi életünk megkerülhetetlen velejárója, sokan addig nem értékelik eléggé annak folyamatos biztosítását, amíg nincs belőle hiány és nem lépnek fel ellátási problémák.¹ Az energia² nemcsak alapvető igényeinket szolgálja ki, hanem a legtöbb kényelmi szempontú szükségletünk elengedhetetlen előfeltétele is. Alapvető emberi tulajdonság, hogy a közjóságokból mindig többet akarunk megszerezni, felhalmozni, mint amire ténylegesen szükségünk van és sajnos így vagyunk az energiával is. Azonban figyelemmel kell lennünk arra, hogy az ember nem zsákmányolhatja ki a természetet következmények nélkül, valamint nem termelheti, használhatja, kezelheti és árulhatja úgy az energiát, hogy embertársai alapvető igényeinek kielégítését gátolja. Ebben az összefüggésrendszerben kiemelkedő jelentősége van a közvetlen és közvetett szabályozási eszközöknek ahhoz, hogy az energia mindenki számára megfelelő mennyiségben elérhetővé váljon, biztosítva legyen annak békés célú felhasználása, valamint a környezet kizsákmányolásának megakadályozása is elsődleges szemponttá váljon.

Az Európai Unió létrejöttével teremtdött meg annak lehetősége, hogy a tagállamok ne csak a saját nemzeti érdekeiket vegyék figyelembe az energiaellátás kapcsán, hanem egy tagállamok felett álló szervezet segítsen sajátos jogi és nem jogi eszközeivel koordinálni és megalkotni az energiaszabályozás tágabb, közösségi érdekeket és a környezetet is figyelembe vevő irányait, aspektusait. Az országok természeti adottságai, kereskedelmi kapcsolatai, belső szabályozási környezetük rendkívül eltérő, amelynek következtében tagállamonként más-más arányban állnak rendelkezésre energiahordozók, és másképp állnak az energiabiztonság megvalósításával is. Igaz, csupán a Lisszaboni Szerződés hatálybalépésével lett az energiapolitika, mint önálló terület az Európai Unió tagállamokkal megosztott hatásköre, azonban már a hetvenes évektől a kialakuló és formálódó környezetpolitika szerves és sokak által vizsgált komponense volt. Az energiapolitika a mai napig rendkívül érzékeny terület a tagállamok számára, mivel azok

¹ Az értekezés eredményeihez vezető kutatás egy része az MTA-DE Közszolgáltatási Kutatócsoport „Az állami szabályozó szerepek újraértékelődése a szolgáltatásokban” című kutatási programja (2017–2022) keretében valósult meg.

² Energia (görög eredetű szó, jelentése: lehetőség) alatt a primer (természetben megtalálható pl.: kőolaj, földgáz), szekunder (primer energiahordozókból nyerhető energia pl.: vízenergiából nyert villamosenergia) és helyettesítő energiaforrásokat (energiatakarékosság által megtakarított energia) is értem. *lásd.: BÁNYAI Orsolya, Energiajog az ökológiai fenntarthatóság szolgálatában, DELA Könyvkiadó- és Kereskedelmi Kft., Debrecen, 2014, 54.*

e téren is nehezen mondanak le szuverenitásukról vagy annak egy részéről. Az Európai Unió a 2000-es évek óta sokat haladt előre e szektor jogi szabályozását és liberalizációját illetően, amelynek jelentősége megkérdőjelezhetetlen, főként az éghajlatváltozás, fenntartható fejlődés koncepciójának érvényesítése, nemzetközi viszonyok, tagállamok szuverenitásának kérdése, megfizethető energiaárak fogyasztóknak való biztosítása, versenyképesség megőrzése, valamint az ellátásbiztonság kedvező irányú befolyásolása szempontjából.

Kutatásom középpontjában az Európai Unió folyamatosan formálódó és fejlődő energiapolitikája és energiaszabályozása áll. Az Európai Unió a tagállamok által létrehozott gazdasági közösség, amelynek energiától való függősége nagy hatással van a tagállamok gazdaságára is. Az energiaaddikció az egyik prioritást élvező, megoldandó probléma, amelynek kezelésére nem csak közvetlen, hanem közvetett szabályozó eszközök is rendelkezésre állnak. Ugyanilyen problémás kérdéseket vet fel a környezetvédelmi követelményeknek való (sokszor a nemzetközi jog által elvárt) megfelelésre törekvés, amelynek oka az eltérő környezeti-gazdasági-és társadalmi érdekekben, tagállami elképzelésekben és politikai irányvonalakban keresendő. Ezen indokok miatt gyakran az Európai Uniónak kell segítenie a megvalósítás irányának meghatározását. Hiszen a közös célok eléréséhez minden tagállamnak hozzá kell járulnia, amelynek az Európai Unió gyakran csupán intézményesített eljárásai (pl.: kötelezettségsegzési eljárás) és egyéb eszközei (pl.: anyagi támogatás) révén tud érvényt szerezni. A dolgozat azonban csak akkor teljes, ha kitér a fogyasztói oldal cizellált és olykor a legtöbb megoldást és lehetőséget magában foglaló területére. Mind az energiabiztonság, mind pedig a környezetvédelmi követelmények teljesítésének központi kérdése kell legyen, hogy az energiafogyasztók zöme hogyan járul hozzá a kitűzött követelmények megvalósításához és az Európai Unió milyen közvetlen és/vagy közvetett szabályozó eszközökkel tudja őket az aktív szerepvállalás – gyakran rögzös – útján elindítani.

A kutatásom során mindvégig a közösségi liberalizációs és deregulációs törekvések keresztmetszetének nyomvonalán haladok, hiszen a vizsgált területek változásai és problémákra adott válaszok mind beilleszthetőek az adott időszak uniós szinten megfogalmazott elgondolásába. A liberalizáció során a versenygazdasági viszonyok előtérbe helyezése történik, olyan területeken, ahol az állami beavatkozás dominanciája

már túlságosan is érvényesül. Ez az irányváltás szubjektív gazdaságpolitikai döntés, ahol a szűkebb értelemben vett cél, hogy magasabb minőségi szinten történjen a közösen ellátandó funkciók nyújtása. A piacnyitásnak azonban tekintettel kell lennie az általános gazdasági érdekű szolgáltatások biztosítására, hiszen azokat közérdekből mindenképpen nyújtani kell, akkor is, ha az a piacnak nem feltétlenül éri meg. Továbbá a liberalizáció nem azt jelenti, hogy egyáltalán nincs szükség az államra, sőt a piacnyítás csupán annak szabályozó funkcióival együtt lehet hatékony. Ennek oka, hogy a piaci mechanizmusok olykor kudarcokhoz vezetnek, hiszen a verseny feltételeinek fenntartására a versenyszféra önállóan nem mindig lenne képes. A szabályozó funkciók ellátására és a piaci működés zavartalanságának biztosítására ma már nemzeti szabályozó hatóságok, valamint európai uniós szintű szervek működnek. A liberalizálás fontos része a magántulajdonosok léte, azonban a fókuszpont nem a privatizáción van, hanem azon, hogy az egyes szereplőknél működjön az önszabályozás.³

Az energiapolitika befolyásolása érdekében az Európai Unió kezében lévő eszközök diverzifikáltsága megkérdőjelezhetetlen, éppen ezért vizsgálódásom fókuszpontjának markáns pontját jelentik *a közösségi jogi és szabályozási konstrukciók* fellelhetőségének, fejlődésének és alakulásának több aspektusa. A tagállamok energijogi szabályozása és a terület politikai megközelítése is eltérő, amely európai uniós oldaláról komoly regulációs kérdéseket fel. A közös fellépést nehezíti, hogy az energiapolitika megosztott hatáskör, valamint annak szabályozása és alakítása tagállami oldalon igen fontos szuverenitási aggodalmakat vet fel, nem beszélve e kérdéskör nemzeti szinten kiemelt stratégiai, biztonsági és belpolitikai dimenziójáról.

Kutatásom időbeli dimenziója az Európai Közösséget létrehozó Római szerződés aláírásától a dolgozatom lezárásának időpontjáig tart. Fontos mérföldkőnek tekintem dolgozatom megírása során a liberalizációs törekvések négy energiacsomag által fémjelzett periódusait, valamint az önálló politikai státusz deklarálását magával hozó Lisszaboni Szerződés hatálybalépésének időpontját (2009). Ezt megelőzően az energiapolitika csupán a környezetpolitika keretei között került szabályozásra. Függetlenné válásának oka több tényezőben gyökeredzik, de fontossága már a környezetpolitika kialakulása és formálódása idején megmutatkozott.

³ HORVÁTH M. Tamás, *Közmenedzsment*, Dialóg Campus, Budapest, 2005, 91-95.

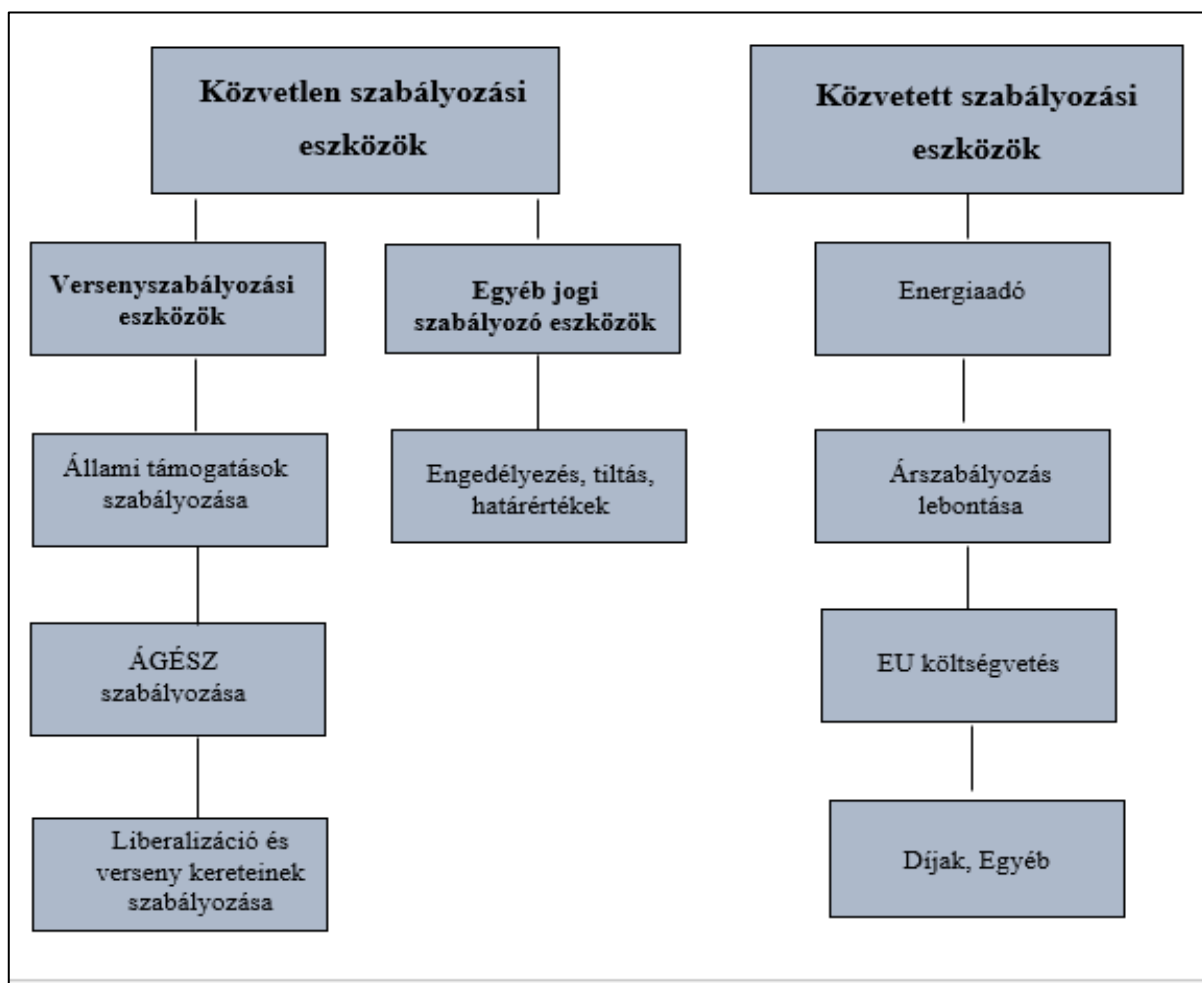
A dolgozatomban először vizsgálat tárgyává teszem az energiapolitika más európai uniós politikákhoz való viszonyát, valamint ezen területre vonatkozó jogi szabályozások legfontosabb aspektusait. A szakpolitikai és jogi alapok áttekintését követően górcső alá veszem a legfontosabb európai uniós közvetlen és közvetett szabályozási eszközöket,

A közvetlen és közvetett szabályozási eszközök kategóriákat a környezetpolitikában elterjedt egyik szakirodalmi álláspontot alapul véve alkalmaztam, azonban az alcsoportok megalkotása során attól eltértek.⁴

A közvetlen szabályozási eszközök közé sorolom a jogszabályok által megteremtett szabályozási formákat, amelyek leginkább korlátozásokon és tilalmakon alapulnak. A második nagy csoportot a közvetett szabályozási eszközök alkotják, amelyek a piaci szereplőktől elvárható megfelelő magatartást gazdasági érdekelttség kihasználása mentén törekszenek elérni. E csoportba tartozó eszközök a közvetlenebbeknél rugalmasabbak és ösztönzőbb hatásúak. Idesorolom egyrészt az energiaadót – hiszen megfelelő szabályozása esetén alkalmas lehet a kevésbé környezetszennyező energiaforrások alkalmazásának ösztönzésére – és az árszabályozás lebontását, mivel a piaci mechanizmusok térnyerése által a piaci szereplők érdekeltté tehetőek a minőség javításában és a megfizethető árak kialakításában. Másrészt ezen eszközök közé tartozik az Európai Unió költségvetésének meghatározása, hiszen a pénzügyi keret jelöli ki a felhasználható előirányzat kereteit.

⁴ NAGY Zoltán, *A környezeti adózás szabályozása a környezetpolitika rendszerében*, Szerzői kiadás, Miskolc, 2012, 21. <http://jogikar.uni-miskolc.hu/projectSetup/files/kiadvanyok/kornyezeti-adozas-szabalyozasa-a-kornyezeti-politika-rendszereben-monografia.pdf>, (2016. november 29-i letöltés).

1. ábra: Közvetlen és közvetett szabályozó eszközök

Forrás: saját szerkesztés

A fenti eszköztérkép alapján a közvetlen szabályozó eszközöket két nagy kategóriába sorolom, versenyszabályozási és egyéb közvetlen szabályozó eszközök megosztás szerint. Míg az előző kategóriában azon európai uniós szabályozási konstrukciókat, politikai irányvonalakat vizsgálom, amelyek szükségesek a piaci szereplők versenykörülmények közé kényszerítéséhez, addig az utóbbinál a környezetpolitikával azonos jogi eszközrendszert veszem górcső alá.

Az Európai Unió energiapiaci viszonyok területén való befolyásoló szerepének vizsgálatával kezdem *a versenyszabályozó eszközök* megalapozását, hiszen e szervezet az Alapszerződések felhatalmazása alapján szabályozási funkcióval rendelkezik. A piac nélkülözhetetlen velejárója az Európai Unió és a tagállamok gazdasági fejlődésének, annak elégtelenségei pedig a különböző kormányzati szinteken egyaránt megjelennek. E megállapítást szeretném kiegészíteni Horváth M. Tamás azon koncepciójával, mely szerint, míg a helyi és regionális intézmények „alulról”, addig a nemzetközi integrációk

„fölről” egészítik ki a hagyományos államkép formáit.⁵ Az Európai Unió energiapolitika területén megvalósuló szabályozási létjogosultágának alátámasztását szolgálja a közlegelők tragédiája is, hiszen egy központi kormányzati szint regulációs jogköre nélkül a különböző tagállami érdekek összehangolása rendkívül nehéz, vagy lehetetlenné válna. Míg a tagállamok a saját nemzeti stratégiai, biztonsági, pénzügyi, gazdasági stb. érdekeiket tartják szem előtt, addig a közösségi szint által lehetőség nyílik más, minden tagállamot érintő célok (így környezetvédelem, szociális érdekek) megvalósítására is. Ezt követően törekszem az Európai Unió energiaszektor területén való *szabályozási szerepvállalásának fontosságát* igazolni, a területen jelentkező legfontosabb piaci elégtelenségek számbavétele, azok kezelési módszerei és eszközei bemutatásával.

„I. Elméleti alapvetések” részt követően kerül sor „II. Az energiapolitika az Európai Unióban” című nagyobb szerkezeti egység bemutatására. Az energiapolitika a mai napig szorosan összekapcsolódik a *környezetpolitikával*, hiszen az előbbi az utóbbi ideológiai koncepciójában gyökeredzik és csupán a Lisszaboni Szerződéssel kapott önálló politikai státuszt. A két szakpolitikaelemei között számos korrelációt találunk, amelyek közül a közvetlen szabályozó eszközök megvilágítására vállalkozom ebben a részben.

Az Európai Unió döntéshozói is belátták, hogy az Uniónak az éghajlatváltozás elleni küzdelem, valamint a környezet védelmének megvalósítása érdekében alapszerződésekbe is foglalt környezetpolitikája megvalósítása során olyan ösztönzőket kell kialakítani és alkalmaznia, amelyek a piaci viszonyok alapulvételével alkalmasak a tagállamok érdekévé tenni a környezeti szempontból fontos célok elérését. Ilyen ösztönzőként említhető meg a kibocsátáskereskedelmi rendszer vagy az energiahatékonyság közösségi szintű támogatása, melyek az energiaszektorral is szoros kapcsolatban állnak.

Tehát a két terület kapcsolódását nemcsak a Szerződésben foglalt rendelkezéseik összefüggései igazolják, hanem egyes közvetlen szabályozó eszközök is, amelyeket az Európai Unió mindkét politika kapcsán alkalmaz. A közvetlen szabályozó eszközökkel összefüggésben ezt a megállapításomat is törekszem igazolni.

„III. Az energiaszektor közvetlen szabályozási eszközei” fejezetben az állami szubvenciók kérdéskörének elemzése képezi a kutatás meghatározó részét, hiszen az

⁵ HORVÁTH M. Tamás, *Kié a közjog?* Közjavak.hu. Az MTA-DE Közsolgáltatási Kutatócsoport blogja, 2015. szeptember 20., <https://kozjavak.hu/kie-kozjog>. (2020. január 12-i letöltés).

állam által nyújtott szelektív előnyök alkalmasak lehetnek a piaci szereplők közötti verseny torzítására. A dolgozatomban az állami támogatás fogalmának, valamint megítélése megengedhetőségének vizsgálatakor a vonatkozó fontosabb európai bírósági jogeseteket és európai bizottsági dokumentumokat elemzem, különös figyelmet szentelve az energiaszektornak. A szubvenciók engedélyezése közvetlenül összekapcsolja a Bizottságot, a tagállamokat, illetve a magánszereplőket. Az állami támogatások ellenőrzésén keresztül tehát a Bizottság közvetlen hozzáférést kap a tagállami támogatási rendszerekhez – és fontos feltételeket határozhat meg rájuk nézve.⁶

A piaci viszonyok energiaszektor területén történő térnyerésének elősegítése érdekében az Európai Unió a kilencvenes évek második felétől napjainkig négy energiacsomagot fogadott el. A „IV. A Liberalizáció és dereguláció” című részben a négy energiacsomag eredményeképpen előálló piaci mechanizmusokat vizsgálom, olyan fő szempontokra figyelemmel, mint a piacnyitás menetének üteme, piac szereplői, szétválasztási szabályok, valamint az állami szabályozó hatóságok hatáskörének változása. E nagy szegmensben tehát a termelés, hálózati tevékenység, és fogyasztás témaköreinek összefüggésrendszerében veszem górcső alá a liberalizáció fő komponenseit. A négy energiacsomagon keresztül nyomon követhető a liberalizálás folyamata, amely a mai napig tart. A folyamat a tevékenységek természetes monopóliumról való leválasztásával kezdődött, így jelen esetben először a termelést, majd a többi szegmenst választották le a hálózatos szolgáltatásról. Megjegyzendő azonban, hogy a szolgáltatásnyújtás során akkor érvényesülhetnek csupán a piaci viszonyok, ha a hálózathoz való hozzáférés harmadik személyeknek is szabadon biztosított. A teljes folyamat során szükség van a jogi feltételeken és kereteken túl technikai, valamint szervezési megoldásokra is.⁷

Gazdasági ösztönzőnek tekintem az Európai Unió költségvetésből az energiaszektorban nyújtott támogatásait is, azonban erre a hálózati tevékenységek rész elemzésénél térek ki részletesebben, megvizsgálva az Európai Unió három egymást követő (2007-2013, 2014-2020, 2021-2027) költségvetését, annak érdekében, hogy igazolást nyerjen azon előfeltételezésem, miszerint az Európai Unió bevételeinek növekedése mellett, egyre több

⁶ HANCHER, Leigh–FRANCESCO M., Salerno, *Analysis of Current Trends and a First Assessment of the new package*, In: LEAL-ARCAS, Rafael – WOUTERS, Jan (eds.): *Research Handbook on EU Energy Law and Policy*, Edward Elgar, Cheltenham, 2017, 48-67.

⁷ HORVÁTH M. Tamás (2005) *i.m.* 95.

kiadást irányoz elő az energia (ezen belül a transzeurópai hálózatok minél magasabb fokú összeköttetésének) területén.

A disszertációm fontos részét képezik az Európai Unió által, az energiaszektor területén alkalmazott közvetett szabályozó eszközök és azok közösségi szabályozása, amelyekre a „*V. Az energiaszektor közvetett szabályozási eszközei*” részben térek ki. E kategória vizsgálatát az energiaadó jogintézményének tanulmányozásával, illetve egyes tagállami rendszerek összehasonlító elemzésével kezdem.

Ezt követően az árszabályozás eszközének vizsgálatára kerül sor, amelynek során kiemelt figyelmet szentelek az egyetemes szolgáltatásnak számító tevékenység kapcsán lehetővé tett szabályozott árazási rendszer megengedhetőségének és szükségességének elemzésére, valamint a feltárható összefüggések megvilágítására.

A piacgazdaság az egyes erőforrások –, így az energia – allokációját a fogyasztók döntéseinek befolyásolása által valósítja meg. Ez azt jelenti tehát, hogy az energia árára piaci körülmények között a felhasznált mennyiség és a kereslet-kínálat összefüggései vannak hatással. A liberalizáció célja, hogy az árakat a szabadpiaci körülmények határozzák meg, mind a termelés, szállítás, és felhasználás tekintetében. Azonban e területen is felléphetnek piaci kudarcok, melyek kezelése érdekében az Európai Unió által alkotott szabályok is rendelkeznek az egyetemes szolgáltatások jogi aktusokban intézményesített, tagállamok számára előírt biztosítási kötelezettségéről. Érdekes kérdéseket vet fel, hogy míg a villamosenergia minden tagállamban, addig a gázszolgáltatás nem mindenhol egyetemes szolgáltatás. Az energia ellátási lánc egyes tevékenységei „beárazásának” kérdésköre, az Európai Unió hiányos szabályozási környezete miatt az Európai Unió Bíróságának (továbbiakban: EUB vagy Bíróság) jogértelmezésére hárult. Vizsgálatom során kiemelt figyelmet szentelek az egyetemes szolgáltatásnak számító tevékenység kapcsán lehetővé tett szabályozott árazási rendszer megengedhetőségének és szükségességének elemzésére, valamint a feltárható összefüggések megvilágítására.

Dolgozatomat több előfeltételezésre építem, amelyeket az alábbiakban foglalkozok össze:

- Az energiaszektor liberalizációjának alakulása, valamint az energiapolitika önálló szerződéses jogalapjának megjelenése között összefüggés van. Előfeltételezésemet a liberalizációhoz köthető dokumentumok történeti elemzésével és deduktív módszer segítségével törekszem alátámasztani. Az

energiaszektor liberalizációja maga után vonja a piaci mechanizmusok fokozott térnyerését, amely pedig a gazdasági szempontok és üzleti érdekek dominanciáját megkérdőjelezhetetlenné teszi. Míg a környezetpolitika területén fokozottabban szükséges a kormányzati szerepvállalás, az energiapolitikánál a piaci mechanizmusok törvényszerűségeitől várják a megoldást, amely megállapítások pedig az 1990-es évek második felében megindult liberalizációs folyamatokkal előre prognosztizálják a kettéválást.

- Az energiahatékonyság céljának megvalósításához közvetlen és közvetett szabályozó eszközök komplex alkalmazására van szükség. A megfelelően megválasztott közvetett szabályozó eszközök (pl.: adó) képesek a fogyasztási és felhasználási szokások megváltoztatására. Ugyanakkor a modern kor kihívásai közé tartozik az egyre növekvő energia igény, amely kezelése közvetlen szabályozó eszközök által behatárolt hatékonysági megoldások megszületésével és nem az energiafelhasználás kényszerített csökkentésével érhető el.
- Az Európai Unió megújuló energiapolitikája előfeltevésem szerint inkább szolgálja a környezetpolitika (pl.: éghajlatvédelem) célkitűzéseit, mint az energiapolitika gazdasági dominanciájú törekvéseit.
- Hipotézisem szerint az energiabiztonság növelése csupán az egységes energiapiac európai uniós megvalósításával érhető el. E célkitűzés elérésében fontos szerepet játszanak a megújuló energiaforrások és az atomenergia, mivel az európai országok a fosszilis energiahordozóknak híján vannak.
- Nemcsak az állami támogatások fogalmát értelmezi tágan az Európai Unió, hanem annak megvalósulása esetén tág teret hagy e támogatások megengedhetőségének, kiemelt figyelmet szentelve a megújuló energiaforrásokra vonatkozó politikájára és az atomenergia energiabiztonságban betöltött pozíciójára.
- Egyfajta ellentmondás látszik a negyedik energiacsomagtól elvárt piacnyitási szint és az állami szabályozás válságok hatására történő megerősödése között. Jogi és szakpolitikai dokumentumok analitikus és történeti elemzésével törekszem alátámasztani, hogy mivel az utóbbi jogalkotási csomagot a neoliberális eszmék mellett megerősödő állami szerepvállalással párhuzamosan fogadták el, így álláspontom szerint a piaci mechanizmusok érvényesülésének magas szintje helyett fokozódó kormányzati beavatkozást lehetővé tevő rendelkezések születtek.

- Az elmúlt két évtizedben az energiaszektor is fokozottan érintő válságok (pl.: 2007.évi ukrán-orosz, 2008. évi gazdasági világválság) energiabiztonságra való negatív hatásai felhívták a figyelmet arra, hogy a külső, gyakran belpolitikailag érzékeny beszállító országoktól való nagyfokú függés mihamarabbi, európai uniós kormányzati szintről való megoldást kíván. Ez véleményem szerint szintén prognosztizálja az egységes energiapiac megvalósításának szükségességét.
- A hálózati infrastruktúra fejlesztésére vonatkozó pénzügyi keret, az unbundling intézménye és a nemzeti hatóságok tagállamoktól való fokozatos függetlenítése, majd európai uniós koordinációjának megoldása elengedhetetlen a belső energiapiac megvalósításához. Hipotézisem szerint a liberalizáció hatására mind a villamosenergia, mind pedig a gázszektorban a szétválasztási kötelezettségek teljesítése magával hozta az átvitelirendszer-üzemeltetők tulajdonosi körének megváltozását és az állami befolyás csökkenését.
- Előfeltevésem szerint az energiaadó, annak ellenére, hogy ökoadó kevésbé szolgálja a környezetvédelmi célkitűzéseket, inkább a gazdasági szempontok érvényesülnek, amelyet az egyes tagállamok ezen adótípusra vonatkozó jogszabályai is mutatnak. Történeti analízist követően négy kiválasztott tagállam energiaadó szabályozásának összehasonlító elemzésével törekszem hipotézisem igazolni.
- Az energiaszektor liberalizációja magával hozza a területre vonatkozó tagállami árszabályozás fokozatos megszűnését, hiszen a kormányzat által megszabott árak gátját jelentenék a szolgáltatók közötti versenynek, valamint annak, hogy a fogyasztókra tényleges árakkal szembesüljenek. A piaci mechanizmusok e területen való fokozott térnyerése is az egységes energiapiac megvalósulása felé hat.

A kutatási téma aktualitása vitathatatlan, hiszen az energiaszektor liberalizációja mind a mai napig zajlik, és fontos szabályozási kérdéseket vet fel. A jelenleg is meglévő, tagállamokat érintő energiaszektorral kapcsolatos problémák (például az energiafüggőség) maguk után vonják nemcsak a tagállami, hanem az uniós kormányzati szerepek folyamatos felülvizsgálatát, ártértékelését.

A kutatómunkám során számos jogi dokumentumot és szakirodalmat feldolgoztam, amelyek segítségével a jelentősebb, témámhoz kapcsolódó nemzetközi és hazai szakirodalmakat, normatív szabályozásokat, továbbá elméleti, tudományos munkákat

törekedtem vizsgálódásom körébe vonni. Az energiaszabályozást elsődlegesen európai uniós és pénzügyi jogi aspektusból vizsgáltam, de a téma komplex jellege okán a feldolgozás során a közgazdaság-tudomány egyes módszereinek felhasználására is szükség volt. A jogtudománytól eltérő diszciplínák alkalmazására ugyanakkor csupán a téma feltárásához megkívánt mértékben került sor. A következtetéseimet hazai és európai uniós jogszabályok, egyéb dokumentumok és a bírósági esetjog deduktív, történeti, analitikus statisztikai és összehasonlító módszerek alkalmazásával való vizsgálatával vontam le.

A disszertációm szempontjából fontos fogalom meghatározásokat és az elméleti megalapozást követően az Európai Unió energiapolitikájának kialakulását és a liberalizációs folyamat e területen megvalósított eredményeit, illetve következményeit jártam körbe, annak érdekében, hogy az ezt követő két fejezet magját alkotó, kutatási témám szempontjából kulcsfontosságú közvetlen és közvetett szabályozó eszközökre vonatkozó, feldolgozott jogi és egyéb dokumentumokból, valamint szakirodalmakból megszerzett információkat rendszerezem és következtetéseket vonjak le.

Több helyen a történeti módszer segítségével igyekeztem megvilágítani azon összefüggéseket, amelyek utólag szolgálhatnak tanulsággal egy-egy témakör megértése kapcsán. A módszer alkalmazása során nem törekedtem a dokumentumok teljeskörű vizsgálatára, csupán a jelenlegi helyzet megítéléséhez szükséges mértékben foglalkoztam velük. Ilyen metódussal vettem górcső alá a környezetpolitika nemzetközi vonatkozású fejlődését és formálódását, valamint az energia területének, környezetpolitikai gyökerekből való kialakulását. A történeti vonal fontos volt továbbá az energiaadó vizsgálata kapcsán is.

Az energia- és környezetpolitika kapcsán összekötőkapcsot jelentő fenntarthatóság, energiahatékonyság és megújuló energia politika összefüggésrendszerének feltárásakor deduktív módszerrel, az általános ismeretekből vontam le e kérdéskörökre vonatkozó konkrét megállapításokat, majd állítottam azokat rendszerbe.

A történeti módszert és a bírósági esetjog elemzést kombináltam, amikor az állami támogatások egyes fogalmi elemeit vizsgáltam és vontam le következtetéseimet. Ugyanerre a metódusra került sor az energiaadó kapcsán – az egységes energiaadó irányelv elfogadását követő időben – fellépő problémák bírósági döntések segítségével történő megvilágítása során. Az esetjog elemzése fokozottan fontos szerepet töltött be az árszabályozás megvilágításánál is, hiszen az energiacsomagok irányelvei által le nem fedett területek elemzése ezen intézményre hárult.

Annak ellenére, hogy a dolgozat nagy részében a deduktív jelleg érvényesül, induktív metódus is megtalálható (így a Hinkley Point C és Paks2 atomreaktor állami támogatása megengedhetőségét vizsgáló esettanulmány, illetve fontosabb európai bírósági esetek) az elemzési tevékenységemben. Nélkülözhetetlen volt esettanulmány elkészítése az atomerőmű beruházások közelebbi megvilágításához és tanulságok levonásához. Hinkley Point C és Paks2 atomerőművel állami támogatás európai uniós megítélésekor kiemelt jelentősége volt az Európai Bizottság dokumentumainak, valamint az első esetben az EUB által meghozott ítélet is nagy hangsúlyt kapott. Ezzel párhuzamosan az elemzés és komparatív analízis kvalitatív módszereit is alkalmaztam.

Az Európai Unió megújuló energiapolitikája közelebbi megvilágítása érdekében közgazdaságtudomány módszerei közül a SWOT és PEST analíziseket alkalmaztam. Ezen utóbbiak felhasználására azért volt szükség, hogy a politika jelenlegi erősségeit, gyengeségeit, valamint jövőbeli lehetőségeit és veszélyeit feltárjam. A PEST segítségével a legfontosabb politika, gazdasági, társadalmi és technológiai tényezőket vettem sorra.

A liberalizáció és reguláció részben rendkívül hangsúlyos volt a meglévő (leginkább eurostat adatbázisban található) statisztikai adatok, adattáblák analitikus elemzése. Nagy jelentősége volt továbbá a trendelemzésnek is, hiszen az adathalmazok analizálása során próbáltam megragadni azokat a rendszeresen előforduló tényezőket, trendeket, amelyekből következtetni lehetett az adott időszak történéseire, hatályos jogi dokumentumaira és törekvéseire, valamint azok jövőbeli megvalósulásának lehetőségére. Ezirányú vizsgálódásom mellett történeti és összehasonlító módszereket is alkalmaztam a komplex és megalapozott következtetések levonása érdekében. Ebben, illetve az energia árszabályozásra vonatkozó részekben fontosnak tartottam az adatok jobb és világosabb szemléltetése érdekében diagrammokat használni.

Összehasonlító módszer alkalmazására kerül sor többek között az energiacsomagok egyes rendelkezéseinek komparatív elemzése, a hálózati infrastruktúrára szánt költségvetési források, valamint az általam kiválasztott tagállamok energiaadó szabályozásának összehasonlításakor.

A fentiekben leírtakból is látszik, hogy többségében a kvalitatív módszer típusai érvényesültek, valamint az adott fejezetek vizsgálata során soha nem egy módszert használtam, hanem törekedtem a módszerek kombinálására és kiegészítésére, hiszen csak így kaphattam komplex képet a vizsgált témakör kapcsán.

A dolgozat nyilvános vitára szánt változatát 2020. augusztus 19-én zártam le.

I. ELMÉLETI ALAPVETÉSEK

Ezen fejezetben mivel kutatásaim az európai uniós kormányzati szint vizsgálatára összpontosulnak, ezen fejezet keretei között az egyes, energiaszektorra érintő európai uniós politikák rendszertanának elemzésére és bemutatására is törekszem. E részben kerül sor továbbá a versenyszabályozás energiaszektorra is érintő jelentőségének meghatározására és szükségességének igazolására.

Az energiapolitika az Európai Unió tagállamokkal megosztott hatáskörei közé tartozik, amely már az Európai Közösség létrehozásától kezdve formálódik, azonban csupán a 2007-ben elfogadott és 2009-ben hatályba lépett Lisszaboni Szerződéssel vált az Európai Unió önálló területévé.

Az *energiapolitika* céljai rendkívül összetettek és szerteágazóak, amelyek miatt előfordulhat, hogy egyes célok konfliktusba kerülnek egymással, de elképzelhető az olyan szituáció is, amikor más politikával történik összeütközés.

A politikák között a keretet a belső piac megvalósításának célja jelenti, míg a többi politika egyenrangú és egymással párhuzamosan törekszik az alapszerződésben meghatározottak megvalósítására. Az energiapolitikával leggyakrabban összefüggésbe hozható területek a következők:

Belső piac

Energiapolitika és a belső piac jogának kapcsolata az Európai Unió létrejöttétől fogva megmutatkozott. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés⁸ (a továbbiakban: EUMSZ)⁹ 4. cikkének (2) bekezdése szerint a belső piac az Európai Unió tagállamokkal „megosztott hatáskörbe” tartozik, amely az Európai Bizottság álláspontja alapján öt szabadságjogot foglal magába: a munkavállalók, áruk, tőke, szolgáltatás és az energia szabad áramlását.¹⁰ A belső piac megvalósításához szükség van az energiaszektor területén meghozott intézkedésekre is, amelynek elengedhetetlen voltára a Bizottság

⁸ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés, *HL C 202.*, 2016.6.7., 1-388. o., 47-390. o.

⁹ Az EUMSZ a Lisszaboni Szerződéssel elfogadott alapítószerződés-módosítás eredményeképpen, 2009-ben lépett hatályba.

¹⁰ Az Európai Bizottság, *Energiaunió: biztonságos, fenntartható, versenyképes és megfizethető energia valamennyi európai számára*. Sajtóközlemény, Brüsszel, 2015. február 25.

2000-es Zöld Könyve hívja fel a figyelmet.¹¹ A dokumentum szerint szükség van az energiaszektor területén megvalósuló belső piacra, amelyet elősegít az energiaforrások diverzifikációja, a globális felmelegedés elleni küzdelem, a stratégiai energia-technológiai terv készítése, közös külpolitika az energiaügy területén, európai energiahálózat összekapcsolása, európai energiaügyi szabályozó hatóság létrehozása, energiaszektor tevékenységeinek szétválasztása, valamint egyenértékű versenyfeltételek biztosítása.¹² A Bizottság 2015. évi, Energiaunióra vonatkozó dokumentuma is kiemeli, hogy az Európai Unió energiapolitikájának öt fő célja közül az egyik legfontosabb a belső energiapiac működésének és az energiahálózatok összekapcsolásának biztosítása.¹³

1. táblázat: Energiapolitikához kapcsolódó szakpolitikák

Energiapolitikához szorosan kapcsolódó szakpolitikák	
Környezetpolitika	EUMSZ Harmadik rész XX. cím
Versenypolitika	EUMSZ Harmadik rész VII. cím
Közös kereskedelempolitika	EUMSZ Ötödik rész II. cím
Pénzügyi politika	EUMSZ Harmadik rész VII. cím
Közlekedéspolitika	EUMSZ Harmadik rész VI. cím
Fogyasztóvédelmi politika	EUMSZ XV. cím
Kutatás, technológia, fejlesztés és űrkutatás	EUMSZ Harmadik rész XIX. CÍM

Forrás: saját szerkesztés

Környezetpolitika

Az energiapolitika környezetpolitikával való kapcsolata megkérdőjelezhetetlen. A környezetpolitika az 1970-es években vált az Európai Unió meghatározó területévé. E politika központi kérdései közé tartozik az energia megfelelő felhasználásának biztosítása, mivel az csupán korlátozott mennyiségben áll rendelkezésre és jelentős mértékű környezetszennyezéssel jár. Az Európai Unió igen korán rájött arra, hogy nem elég az energia környezetvédelmi oldalról való megközelítése, hanem a gazdasági és

¹¹ Az Európai Bizottság 2000. évi Zöld Könyve, Európai stratégia az energiaellátás biztonságának megteremtése felé, COM (2000) 769.

¹² BÓKA Éva, *Az európai egység gondolat fejlődéstörténete*, Napvilág, Budapest, 2002., 39–41.

¹³ Az Európai Bizottság közleménye, a stabil és alkalmazkodóképes energiaunió és az előrettekintő éghajlat-politika keretstratégiája, COM (2015) 80.

társadalmi aspektusainak is kiemelt szerepet kell kapniuk. Az energiapolitika a Lisszaboni Szerződés 2009-es hatályba lépésével kapott önálló szerződéses jogalapot, az EUMSZ 194. cikk keretei között, azonban látszik, hogy ezen cikk egy meglévő status quot rögzít és az értelmezése során figyelemmel kell lenni a környezetpolitikára vonatkozó EUMSZ 192. cikke. E két cikk által jogi keretek közé ékelt politikák között egyfajta összekötőhidat képez a fenntartható fejlődés fogalma is, amely kapcsolatot a disszertáció II. nagy részében elemzek.

Közlekedéspolitika

Közlekedéspolitikával való összefonódása is több területen tetten érhető, így például mindkét politikának kiemelkedő céljai közé tartozik a kőolajfüggőség, az üvegházhatásúgázok kibocsátásának csökkentése, megfelelő infrastruktúra, valamint a verseny fokozott biztosítása.¹⁴ Mind a két esetben fontos az energiabiztonság és a környezetvédelmi követelmények nagy mértékben történő figyelembevétele, valamint az Európai Unió költségvetési keretében (2014-2020 és 2021-2027) a Transzeurópai Hálózatok előirányzaton belül az energia és a közlekedés is külön pillért alkot, melyek célja az infrastruktúra magasabb szintű transznacionális összeköttetésének biztosítása.

Pénzügyi politika

Pénzügyi politikával való összekapcsolódás többek között az adózás és támogatáspolitikai területére koncentrálódik. Az energiaadóknak az Európai Unióban két csoportját különböztethetjük meg, így a fogyasztási adót, amit általában motor-üzemanyagokra vetnek ki, valamint a környezetvédelmi energiaadókat, például szén-, vagy szén-dioxid adók. Az ÁFA (VAT) nem energiaadó, de a háztartások esetében megdrágítja az energiát, így mindenképpen figyelembe kell venni.¹⁵ Az energiaadó kérdéskörére külön alegységben az V. fejezetben belül térek ki a dolgozatban.

A támogatáspolitikai kapcsán kiemelkedő jelentősége van az Európai Unió tagállamokkal integrált költségvetésének. A közös bevételi és kiadási oldal meghatározása általában egy

¹⁴ https://europa.eu/european-union/topics/transport_hu (2020.február12-i letöltés)

¹⁵ KISS Károly, *Energiaadók az Európai Unióban (környezetgazdasági elemzés)*, Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Környezettudományi Intézetének tanulmányai 13. sz., 2002. 7-8.

hatéves pénzügyi keret definiálásával történik (pl.: 2007-2013, 2014-2020), ahol a tagállamok és az Európai Unió közösen határozzák meg a priorizált területeket.

Kereskedelempolitika

Kereskedelempolitika az Európai Unió kizárólagos hatáskörébe tartozik.¹⁶ E politika összekapcsolódása az energiaszektorral leginkább az energiafüggőség, illetve ezzel összefüggésben az energiaellátás biztonságának kérdése kapcsán érhető tetten.¹⁷ Az Európai Unió az energiabiztonsághoz és diverzifikációhoz kereskedelmi megállapodásokkal járul hozzá. A 2015. évi energiaunióra vonatkozó stratégia előírja, hogy a Bizottság aktív kereskedelmi programot hajt végre az energiaügy terén, valamint felhasználja arra külpolitikai eszközeit, hogy stratégiai partnerségeket alakítson ki az egyre fontosabb szerepet betöltő termelő és tranzitországokkal (például Algériával és Törökországgal, a Közel-Kelettel)¹⁸.

Fogyasztóvédelmi politika

Fogyasztóvédelem érvényesítésére vonatkozó követelmények az energiaszektor területén is fontos szerepet töltenek be, hiszen az EUMSZ 169. cikke rendelkezik arról, hogy minden szakpolitikának figyelembe kell vennie a fogyasztók egészségének, biztonságának és gazdasági érdekeinek védelmét, valamint a tájékoztatáshoz, oktatáshoz és az érdekeik védelmét célzó önszerveződéshez való jogait. Ezen felül az Alapjogi Charta 38. cikke is rögzíti a magas szintű fogyasztóvédelmi elvárást a szakpolitikákkal szemben. A fogyasztóvédelmi aspektusok részletesebb vizsgálata IV. részben történik.

Versenypolitika

A versenypolitikát és az energiapolitikát a liberalizáció és reguláció helyes arányának megválasztásának elvárása köti össze. Az energiaszektorban az 1990-es években

¹⁶ EUMSZ3. cikk (1) bekezdés.

¹⁷ Az Európai Unió kereskedelempolitikájának eszközrendszere körében a közvetlen külföldi befektetések uniós szabályozásának az energiaellátás biztonságára gyakorolt hatását részletesen elemzi Reins (REINS, Leonie, *The European Union's framework for FDI screening: Towards an ever more growing competence over energy policy?* Energy Policy. 2019, Vol. 128, Issue May, 665-672.)

¹⁸ COM (2015) 80, 6-7.

kezdődött a piacnyitás és azóta fokozatosan zajlik. E folyamatokban nagy szerepe van a versenypolitikai aspektusoknak is, hiszen e politikán keresztül az Európai Unió képes az energiaszektorba való beavatkozásra pl.: állami támogatások tilalma.

Innováció

Az innováció és kutatás-fejlesztés energiaüggyel való jelentős kapcsolata megkérdőjelezhetetlen. Az innovációnak nagy szerepe van a globális piacon történő versenyképesség növelésében és a fogyasztók minőségi ellátásának biztosításában. Az „Európa 2020 – Az intelligens, fenntartható és inkluzív gazdaság stratégiája” egyik legfontosabb dimenziója az Innovatív Unió. E dimenzió célja, hogy javítsa az európai kutatás és innováció feltételeit, és hozzájáruljon az innovatív ötletek növekedéséhez, valamint létrehozzon egy egységes európai piacot az innováció számára.¹⁹

Manapság az Európai Unió számos globális kihívással szembesül, amelyhez elengedhetetlen az innovatív megoldások születése. Az energiapolitika lehet az egyik olyan terület, ahol az innováció és kutatás-fejlesztés hozzájárul, ahhoz, hogy Európa gazdasági-és társadalmi megújuljon.²⁰

¹⁹ Az Európai Bizottság közleménye, Európa 2020. Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája, COM (2010) 2020, és Az Európai Parlament és a Tanács 1291/2013/EU rendelete (2013. december 11.) a Horizont 2020 kutatási és innovációs keretprogram (2014-2020) létrehozásáról és az 1982/2006/EK határozat hatályon kívül helyezéséről, *HL L 347*, 20/12/2013, 104–173.

²⁰ PÁLFINÉ SIPOCZ Rita, *Az Európai Uniókülső energiapolitikája*, Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Multidiszciplináris Doktori Iskola, Budapest, 2011, http://phd.lib.uni-corvinus.hu/626/1/Sipocz_Rita.pdf (2020. január 6-i letöltés).

I. ENERGIAPOLITIKA AZ EURÓPAI UNIÓBAN

1. „Környezetpolitikától az energiapolitikáig”

A környezetvédelem nem szűkíthető le tagállamokra, valamint csupán az Európai Unióra, mivel a környezetvédelem legfőbb jellemzője annak globális jellege. Elmondható, hogy a környezetterhelő folyamatok (így például műanyagszennyezés, vegyszerezés a mezőgazdaságban) a II. világháború után gyorsultak fel, amikor a károsanyag-kibocsátás és az erőforrások korlátozott volta egyáltalán nem foglalkoztatta az embereket, illetve az ezzel kapcsolatos tudományos érdeklődés alacsony szintű volt. Az 1960-as éveket jelölhetjük meg a változás évtizedeként, amikor felismerték, hogy a környezetet alárendelték a gazdasági folyamatoknak és igényeknek, amely metódus fenntartása visszafordíthatatlan következményekkel járhat. A 80-as években számos olyan tanulmány, tudományos eredmény született, amelyek figyelmeztettek az éghajlatváltozás káros hatásaira, így a klímapolitika mellett az energia, mint ágazat egyes területei is a figyelem középpontjába kerültek.²¹ Ennek oka, hogy az energiaszektor területén számos cél szoros kapcsolatban áll a környezetpolitika területén kitűzöttel. A belső energiapiac létrehozása fontos lépés a szektor liberalizációja, a fogyasztók számára nyújtandó megfizethető, elérhető és fenntartható energia biztosítása, valamint a piaci szereplők közötti átlátható verseny biztosítása érdekében. A belső piac koncepciójában a környezetpolitikához hasonlóan a fenntarthatóság – igaz, itt gazdasági pillér túlsúllyal – fontos szerepet tölt be.

A versenynek nemcsak a piaci szereplők, de az egyes energiahordozók között is meg kell valósulnia, a piaci folyamatok okozta környezetszennyezés csökkentésére irányuló, egyensúlyt biztosító törekvésekkel együtt. Ez utóbbira példa az externális költségek energiaárakba való beépítése.

Az energiabiztonság mint cél is összeköti a két szektort, hiszen az energiafüggőség mindkét területen komplex, stratégiai döntések meghozatalát igényli. Az energiaforrások és -hordozók diverzifikációja megoldást jelenthet mind a két területet illetően, hiszen a megújuló energiaforrások elterjesztésével növelhető az Európai Unió energiabiztonsága, és az alkalmazkodóképessége a megváltozott viszonyokhoz, valamint csökkenthető az üvegházhatású gázok kibocsátása. Mind a két területen elhanyagolhatatlan a *kutatás*,

²¹ FARAGÓ Tibor, *A fenntartható fejlődéssel foglalkozó nemzetközi együttműködés négy évtizede*, Külügyi Szemle, 2012/3, 189–211.

fejlesztés és innováció fontossága, hiszen olyan megoldásokat szülhetnek e tevékenységek, amelyek hozzájárulhatnak a megfizethető, versenyképes és fenntartható energiafelhasználáshoz.

E fejezet megírásával a célom, hogy az európai uniós energiapolitika és környezetpolitika komplex viszonyrendszerét az előbbi középpontba állítva górcső alá vegyem. A környezetvédelemmel kapcsolatos globális kihívások érintik az energiaszektor területét is, hiszen a legtöbb környezetszennyezés innen indul, valamint az erőforrások korlátozott voltára tekintettel eszközölt lépések is itt alapozhatóak meg.

1.1. Az Európai Unió és az éghajlatváltozás elleni küzdelem

Az Európai Unió által elfogadott környezetvédelmi előírások a világ legszigorúbb szabályozásai közé tartoznak. Az Európai Unió az éghajlatváltozás elleni küzdelem jegyében szakpolitikákat, stratégiákat alakít ki és hajt végre, részt vesz az éghajlattal kapcsolatos nemzetközi tárgyalásokon, valamint törekszik annak biztosítására, hogy a globális felmelegedés elleni küzdelemmel kapcsolatos szempontokat a többi szakpolitikai területnél (pl.: energia) is figyelembe vegye.²²

Az 1970-es években kellett rájönnie az Unió döntéshozóinak, hogy nem hagyhatják figyelmen kívül a globális klímaprobléma kérdéskörét. Az olajválságok rávilágítottak az energiafüggőség magas szintjére, amely csupán gazdasági szempontok alapján hozott intézkedésekkel nem kezelhető.²³ Az Európai Közösség és az ENSZ közel ugyanebben az időben kezdte együttműködését szorosabbra fonn, így többek között az Unió 1974 óta állandó megfigyelőként részt vesz az ENSZ Közgyűlésében, illetve több szakosodott szervezetében.²⁴ A Lisszaboni Szerződés hatálybalépése óta ez a kooperáció még szorosabb, így 2011-től szóbeli javaslatokat terjeszthet elő, módosításokat javasolhat, valamint egy alkalommal reagálhat az uniós állásponttal kapcsolatos felszólalásokra is.²⁵

²² EUMSZ 191. cikk.

²³ NAGY Zoltán, *Adópolitika eszközei az energiaszektorban*. In: HORVÁTH M. Tamás (szerk.), *Külön utak – Közfeladatok megoldásai*, Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2014, 231–233.

²⁴ BÁNDI Gyula–FARAGÓ Tibor–LAKOSNÉ HORVÁTH Alojzia, *Nemzetközi környezetvédelmi és Természetvédelmi Egyezmények*, Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium Környezetvédelmi Hivatal, Budapest, 1994, 21.

²⁵ <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/unga/>, (2017.július 20-i letöltés).

Az Európai Unió az 1990-es évektől kapcsolódott be fokozottan – a nemzetközi platformon már az 1970-es évek óta tartó – éghajlatváltozás elleni küzdelembé, így 1991-től több jogi aktust is elfogadott a témában (pl.: a Tanács 91/594 számú, az ózonréteget lebontó anyagokról szóló rendelete²⁶) és stratégiát alkotott a szén-dioxid kibocsátására vonatkozóan, amely azonban nem hozta meg a várt eredményt, ezért 2000 júniusában a Kiotói Jegyzőkönyv céljainak elősegítése érdekében megalkotta az Európai Klímaváltozási Programot. A tagállamok a kiotói céloktól ambiciózusabb vállalást tettek, így a 8 százalékot jelölték meg követendőnek, amely közös vállalás elfogadásának köszönhetően az Európai Unió már 2002. május 31-én ratifikálhatta a Kiotói jegyzőkönyvet.²⁷ Az Unió ún. vegyes szerződésként kötötte meg a megállapodás, vagyis annak mind az Unió, mint a tagállamok a szerződő felei. Így a Kiotói jegyzőkönyv céljaiért mind az Európai Unió, mind pedig a tagállamok felelősek lettek, amely az Európai Unió számára a tagállami szakpolitikák koordinációjában való fokozott jelenlétet és a célt elősegítő jogi aktusok meghozatalát jelentette. A vállalások következtében megjelenő szén-dioxid csökkentési kényszer bevételkiesést okozott a tagállamoknak, amely körülbelül az Európai Unió GDP-ének 0,1%-ban határozható meg. A kiesésekre adott válaszként piaci alapú megoldáshoz fordulva, az Unió létrehozta az emisszió-kereskedelmi rendszert (ld. az 2003/87/EK irányelvet²⁸).²⁹

Az ezredfordulót követően, látva a klímacsúcsok sikertelenségeit, az országok együttműködésének labilis alapköveit, valamint az éghajlatváltozás fokozódó következményeit (lásd a Stern-jelentést)³⁰, a megjelenő cselekvési kényszer – amely az ellátásfüggőség növekedésének és az ukrán-orosz konfliktus 2006-os bekövetkezésének is köszönhető – határozott lépések meghozatalára ösztönözte az Európai Uniót, amely ezt követően a kibocsátáscsökkentési célok helyett az éghajlatváltozás következményeihez

²⁶ A Tanács 91/594 rendelete (1991. március 4.) az ózonréteget lebontó anyagokról, *HL L 67.*, 1991.3.14., 1–10. o.

²⁷ A Tanács 2002/358/EK határozata az Egyesült Nemzetek éghajlatváltozási keretegyezménye Kiotói Jegyzőkönyvének az Európai Közösség nevében történő jóváhagyásáról, valamint az abból származó kötelezettségek közös teljesítéséről, *HL L 130*, 15/05/2002, 1–3.

²⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 2003/87/EK irányelve (2003. október 13.) az üvegházhatást okozó gázok kibocsátási egységei Közösségen belüli kereskedelmi rendszerének létrehozásáról és a 96/61/EK tanácsi irányelv módosításáról, *HL L 275.*, 2003.10.25., 32–46.

²⁹ BALÁZS Katalin–SZALÓKI Katalin, *Felhők fölött az ég: Kiotói Jegyzőkönyv és az Európai Unió emisszió-kereskedelmi rendszere*, Európa Tükör, 2005/3, 110–119.

³⁰ A Stern-jelentés az első olyan, környezeti előrejelzést tartalmazó dokumentum, közgazdasági (és nem éghajlatvédelmi) szakember irányításával dolgoztak ki. Lásd: STERN, Nicholas, *The Economics of Climate Change. The Stern Review* (2006). Cambridge University Press, Cambridge, 2014.

alkalmazkodó rendelkezések meghozatalára törekedett. Ezek közül ki kell emelni a 2009-ben megszületett, éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodásról szóló Fehér Könyvet, amely keretszabályokat tartalmazott az Európai Unió sebezhetőségének csökkentése érdekében.³¹

Egy évvel később született meg az Energia 2020 stratégia, amely 2020-ra vonatkozó háromszor húszas (üveghatást okozó gázok kibocsátásának 20%-os csökkentése, a teljes energiafelhasználás 20%-ának megújuló energiaforrásokkal történő fedezete és a 20%-os energiahatékonyság elérése) kibocsátáscsökkentéshez és alkalmazkodáshoz is kapcsolódó célokat erősítette meg, azonban ahhoz, hogy az éghajlatváltozás elleni küzdelmet szolgáló széndioxidkibocsátás-csökkentési és adaptációs intézkedések fokozódjanak, az Európai Bizottság 2013-ban meghatározta, majd az Európai Tanács 2014-ben megerősítette a 2030-ra vonatkozó, a 2020-as céloknál ambiciózusabb vállalásokat tartalmazó stratégiát. Ezzel egyidőben a Párizsban megtartott nemzetközi klímakonferencián elfogadták a Párizsi Megállapodást, amely 2016 novemberében lépett hatályba, miután az Európai Unió az egyezmény megkötésével,³² az ÜHG-kibocsátás legalább 55%-ért felelős és minimum 55 ország mellett, elkötelezte magát a vállalt célkitűzések mellett. E Megállapodás előmozdíthatja az egyetemes megoldásokat az éghajlatváltozás kezelését illetően, azonban a benne foglalt célok (pl.: energiafogyasztás csökkentése, szén-dioxid kibocsátás redukálása) elérése érdekében szükség van mind az állami, mind a nem állami szereplők tevékeny közreműködésére.³³

Az Európai Unió által 2010 után az éghajlatvédelem terén kitűzött kibocsátáscsökkentési és adaptációs célkitűzéseket három csoportba sorolom, amelyből az utolsó kettő a Párizsi Megállapodás szellemében és annak hatására született. Az első csoportba a 2020-ra vonatkozó háromszor húszas célkitűzések tartoznak, amelyeket az 1990-es szinthez képest kell megvalósítani, mégpedig az üvegházhatású gázok kibocsátása és az Európai Unió elsődleges energiafogyasztásának csökkentése, valamint a megújuló energia teljes energiafogyasztásban betöltött szerepének növelése vonatkozásában.

³¹ Az Európai Bizottság Fehér könyve, Az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás: egy európai fellépési keret felé, COM (2009) 0147.

³² A Tanács (EU) 2016/1841 határozata az ENSZ Éghajlat-változási Keretegyezménye keretében létrejött párizsi megállapodásnak az Európai Unió nevében történő megkötéséről. *HL L 282., 2016/10/19., 1-3.* Az Unió a Párizsi Megállapodást szintén vegyes szerződésként kötötte meg, azaz a tagállamok annak külön-külön is szerződő felei.

³³ MORELLI, Antonio, *Paris Agreement: the evolution of international law standards in the post-ontological framework*, In: LEAL- ARCAS, Rafael – WOUTERS, Jan (eds): *Research Handbook on EU Energy Law and Policy*, Edward Elgar, Cheltenham, 2017, 370-395.

A negyedik energiacsomagot alkotó jogi aktusok (a megújuló energiákról szóló irányelv³⁴ és az energiahatékonyságról szóló felülvizsgált irányelv³⁵), elősegítve a párizsi klímaegyezmény rendelkezéseinek végrehajtását, 2030-ra vonatkozó célkitűzései között az előző 10 éves célokhoz képest jóval ambiciózusabbakat találunk, mivel ugyanúgy az 1990-es szinthez képest, de az üvegházhatású gázok kibocsátását 40%-kal törekszenek csökkenteni, az energiahatékonyságot 32,5%-kal és a megújuló energiaforrások részarányát 32%-kal növelni.³⁶

2050-re vonatkozóan a Bizottság 2018-ban hosszútávú stratégiát fogadott el, amelyben előirányozta, hogy az Európai Unió ezen céldátumig karbonsemlegessé válik, amelyben a legnagyobb szerepet az energiaszektor fogja játszani. A Párizsi Megállapodással összhangban készült stratégiát az Európai Tanács 2019. december 12-i ülésén elfogadták és csupán Lengyelország nem kötelezte el magát az ezen időpontig megvalósuló teljes karbonsemlegesség mellett.³⁷

Véleményem szerint az Európai Unió klímavédelmi intézkedései rendszert alkotnak, amelyet mind a klímavédelmi egyezményekhez való következetes csatlakozás, mind pedig a kibocsátáscsökkentés és alkalmazkodás területére kiterjedő, saját hatáskörben meghozott rendelkezések, alkalmazott eszközök is alátámasztanak. Az is világosan látszik, hogy az éghajlatvédelem területén meghatározott célkitűzések elérése csupán az energiaszektorban való határozott fellépésekkel sikerülhet, amihez pedig szükség van a tagállamok közvetlen és közvetett szabályozási eszközökkel való ösztönzésére is, hiszen az Európai Uniónak nincsenek meg a szükséges feltételei a céljai eléréséhez.

1.2.A globális éghajlatvédelmi célok hatása az Európai Unió energiaszektorára

A fentiekben leírtak alapján megállapítható, hogy az Európai Unió aktív szerepet tölt be az üvegházhatást okozó gázok kibocsátásának csökkentésében és a jelenlegi körülményekhez való alkalmazkodásra vonatkozó törekvésekben.

³⁴ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/2001 irányelve (2018. december 11.) a megújuló energiaforrásokból előállított energia használatának előmozdításáról, *HL L 328.*, 2018.12.21., 82-209. o.

³⁵ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/2002 irányelve (2018. december 11.) az energiahatékonyságról szóló 2012/27/EU irányelv módosításáról, *HL L 328.*, 2018.12.21., 210-230. o.

³⁶ AMANATIDIS, Georgios, Az éghajlatváltozás elleni küzdelem, 2020.

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/72/az-eghajlatvaltozas-elleni-kuzdelem> (2020.július 22-i letöltés).

³⁷ Az Európai Bizottság közleménye, Az európai zöld megállapodás, COM (2019) 640.

A fenti nemzetközi egyezmények bemutatása az energiaszektor is érintő aspektusok és levonható következtetések miatt volt indokolt, hiszen a vállalt célkitűzések összessége hatással volt az energia területén meghozott jogi aktusokra és vállalt kötelezettségekre is. Az Európai Unió csupán az 1990-es évektől kezdve csatlakozott be fokozottan az éghajlatváltozási küzdelembe, így innentől vizsgálhatók az energiaszektor érintő hatások is.

Az Európai Unió álláspontja, hogy a globális célok csupán globális akciókkal, valamint a környezeti szempontok *egyes ágazati politikákba* (pl.: energia, közlekedés) való fokozott integrálásával valósulhat meg, hiszen ezek a politikák különösen terhelik a természetet. E gondolatmenet részletesebb kifejtésére alább, „A környezetpolitikától az energiapolitikáig” részben kerül sor.

Egy másik fontosabb aspektus a *fenntartható fejlődés* koncepciója, amelyet egy külön fejezetben helyezek közelebbi megvilágításba, hiszen e fogalom egyfajta összekötőkapcsot képez a két politika (környezet-energia) között.

Az éghajlatváltozás elleni küzdelem hozta el a *fosszilis energiahordozók háttérbe szorulását* és a megújuló energiaforrások fokozott támogatására törekvés politikáját. Az Európai Unió döntéshozói számára is világossá vált, hogy az ellátásfüggőség csökkentése, valamint a vállalt kibocsátáscsökkentési célok a zöldenergia és a diverzifikáció ösztönzése nélkül nem valósíthatók meg. A klímaváltozás és a fosszilis energiahordozók közötti kapcsolat leplezhetetlen, hiszen azok felelősek az éghajlatváltozást előidéző üvegházhatású gázok kibocsátásáért. Az elsődleges energiaforrásokkal kapcsolatban fontos kérdéseket vet fel a megújuló energiaforrások és energiahatékonyság kérdésköre, amelyet szintén külön fejezetben elemzek.

Itt fontos megjegyezni, hogy az energiapolitika nemcsak a környezet-, hanem a gazdaságpolitikán belül is formálódott. Ennek oka, hogy e szektor nagy szerepet játszik az Európai Unió gazdasági céljainak elérésében, valamint az energiapolitika célkitűzései is elsősorban gazdaságpolitikai és nem környezetvédelmi jellegűek. Ezt támasztják alá a szektor liberalizációját célzó irányelvekben (energiacsomagokban) szabályozott, a dolgozat későbbi szakaszában bemutatott olyan intézmények is, mint az árak liberalizációja, a szabad energiaszolgáltatóválasztás, európai uniós szinten létrejött

szabályozó hatóságok vagy a fogyasztók bevonása az energiakereskedelemben (pl.: saját maguk által megtermelt megújuló energiaforrásokkal való kereskedés).³⁸

2. Fenntarthatóság és energiaszabályozás

A környezetvédelmi politika megjelenésétől kezdve érzékelhető érdekellentétek húzódnak meg a környezeti és a gazdasági célok között, mely konfliktusok megfelelő, több szempontra kiterjedő kezelése a fenntarthatóság biztosítása érdekében is elengedhetetlen. A fosszilis energiahordozók fokozott használata hatással van a környezetre, hiszen az üvegházhatású gázok kibocsátása által okozott éghajlatváltozás jelei már ténylegesen láthatók, valamint a fosszilis energiaforrások korlátos volta és energiafüggőségre gyakorolt hatása miatti gazdasági aspektusokat is figyelembe kell vennünk a probléma kezelése során. A harmadik pillért alkotó társadalmi oldal kapcsán pedig elég csak az energiaszegénység mainstream fogalmát megemlíteni, ahhoz, hogy tudatosítsuk az energiaárak és energiaellátás sokszor változó, piaci mechanizmusok területein megjelenő kudarcait.

Az Európai Unió energia- és környezetpolitikáját nem lehet élesen szétválasztani, mindig vannak bizonyos aspektusok, ahol összekapcsolódnak, ilyen a fenntartható fejlődés is, amely fogalomnak gyenge értelmezését³⁹ követik az Európai Unió dokumentumai.

Az Európai Unió érzékeny, ugyanakkor elengedhetetlen területe az energiagazdálkodás (energia megfelelő mennyiségben és minőségben való nyújtása, költségek minimálisra korlátozása mellett), valamint annak biztonságos, folyamatos és fenntartható kialakítása, biztosítása. Fontossága abban rejlik, hogy az energiahordozók korlátozott mennyiségben állnak rendelkezésre, így a függőség, magas árak és más kihívások kezelése érdekében elengedhetetlen a megfelelően kialakított energiabeszerezés és -felhasználás. A fenntartható fejlődésnek központi szerepe van az energiagazdálkodás kapcsán, hiszen egy olyan célról van szó, melynek egyik alappillére az energiagazdálkodás optimális megvalósítása.⁴⁰ A fenntarthatóság eléréséhez összehangolt cselekvésekre van szükség, így nagy szerepet töltenek be az Európai Unió aktív közreműködésével kialakított

³⁸ JÁROSI Márton–KOVÁCS Pál, *Az energiaunió és tagállami felelősség*, Polgári Szemle, 2017/4-6, 83–97.

³⁹ A „gyenge értelmezés” jelentésének kifejtését lásd alább.

⁴⁰ BÁNDI Gyula, *A fenntartható fejlődés jogáról*, Pro Futuro, 2013/1, 11–30.

intézkedések az energiafelhasználás minimalizálását, vagy a megújuló energiaforrások használatának növekedését célzó területeken.⁴¹

Ebben a fejezetben először azokat a nemzetközi dokumentumokat, és az Európai Unió azon elsődleges jogforrásait mutatom be, ahol a környezet- és energiapolitika összekapcsolódik, különös figyelmet szentelve a fenntartható fejlődés elvének megjelenésére és szabályozására. Ezt követően kerül sor a másodlagos jogforrások, és az olyan, az energia területével összefüggő dokumentumok bemutatására, amelyeknek e fogalom kapcsán kiemelkedő megállapításai, előremutató rendelkezései vannak, kiemelten figyelve a fenntartható fejlődés adott dokumentumban megfigyelhető, energiaszektorra is kiterjedő vonatkozásaira.

2.1.Állami beavatkozás mértékének kérdésköre

Érdekes kérdéseket vet fel, hogy a fenntarthatóság koncepciójának érvényesítése milyen mértékű állami beavatkozással érhető el leghatékonyabban. A szabályozó állam esetén a központi hatalom olyan jogi aktusokat alkot, amelyekkel meghatározza és kikényszeríti a különböző szereplők viselkedését a fenntarthatóság megvalósításához. Ezzel szemben a kevesebb beavatkozást lehetővé tevő, koordináló állami koncepció esetén a kormányzati szint csupán kereteket határoz meg a piaci mechanizmusok számára, amely egyrészt ösztönzően hat a piaci szereplőkre, mivel a keretek között szabadon működhetnek a piaci folyamatok, másrészt a mechanizmusok segítségével a tényleges gazdasági viszonyok figyelembevételével érhetőek el változások. Mindkét esetben fontos kiegészítő elem a társadalom informálása, meggyőzése és oktatása által megvalósított értékrendszer és viselkedés-átalakítás.

Sokáig nemzetközi szinten az állami szabályozás fontosságát hangsúlyozták, hiszen a piacot, a tőkés gazdasági rendet tették hibássá az éghajlatváltozásért és környezeti problémákért. Azonban rá kellett jönni, hogy az állam túlzott beavatkozásának számos negatív hatása lehet, így a piaci szereplők kevésbé lesznek ösztönözve a minőségi szolgáltatás nyújtására és az alacsony árak meghatározására. A mesterségesen definiált árak továbbá az externális hatások beépítését sem teszik lehetővé, amely miatt a szennyező fizet elve sem valósult meg. Tény az is, hogy az állam nem képes úgy

⁴¹ BÁNYAI Orsolya, *Kiút a zsákutcából, azaz a (fenntartható) fejlődés – jogi nézőpontból*, Jogelméleti Szemle, 2011/3, <http://jesz.ajk.elte.hu/banyai47.html> (2019. november 13-i letöltés).

befolyásolni a gazdaságot, hogy költséghatékony környezeti javulást hozzanak létre, hiszen nem veszi figyelembe a piac dinamizmusát, csupán a probléma tüneteire reagál. Az állami szabályozás elégtelenségét, hibáit látva az 1970-es években a neoliberalizmus eszméjének elterjedésével az állam helyett a piac lépett a megoldási koncepciók középpontjába (keynesizmus). Innentől kezdve a jóléti állam kiépítése és kiterjesztése helyébe az állam tevékenységének visszaszorítása lépett.⁴² A piaci mechanizmus térnyerésének és szabályozásának pozitív hatásai kétségtelenek. Lehetővé teszik a piaci szereplők egyedi, rugalmas reakcióit egy-egy problémára, amely elősegíti az innovációt, az új technológiák és megoldások megjelenését. Növeli a versenyt, amely minőségi és megfizethető energiaellátáshoz vezet. A piac semleges, pártatlan, és kialakítja a maga mechanizmusait, eljárásait és szabályait, csupán a „játsszótér” keretszabályozását igényli el az államtól.⁴³

A fenntartható fejlődés erős és gyenge koncepciója is elfogadja a piaci folyamatokat, hiszen a három pillér egyike a gazdasági oldal.⁴⁴ A gazdasági fejlődés korlátjaként csupán azt várja el a piactól, hogy a környezetszennyezés internalizációja megtörténjen, az extrenális hatások tükröződjének az árakban és a károsanyag-kibocsátás mellett a jelenlegi helyzethez való alkalmazkodás is megvalósuljon.⁴⁵ Sokan ezen utóbbi mellett teszik le a voksukat a mai nap is.⁴⁶ Az Európai Unió is fontosnak tartja a megváltozott körülményekhez való alkalmazkodást, amely megjelenik az Európai Bizottság 2007. évi „Alkalmazkodás az éghajlatváltozáshoz Európában – Az uniós fellépés lehetőségei” című Zöld könyvében és „Az éghajlatváltozás hatásaihoz való alkalmazkodás” című stratégiai dokumentumában is.⁴⁷

⁴² SZAMUELY László, *A „haldokló” jóléti állam az 1990-es években*, Közgazdasági Szemle, 2004/10, 947–969.

⁴³ REDCLIFT, Michael, *The Meaning of Sustainable Development*, Geoforum, 1992/3, 395–405.

⁴⁴ PIERCE, John, *Agriculture, sustainability and the imperatives of policy reform*, Geoforum, 1993/4, 381–396. Az „erős” és „gyenge” koncepciók kifejtését lásd alább, BÁNYAI (2014) i.m. alapján

⁴⁵ REES, Judith, *Markets – the Panacea for Environmental Regulation?* Geoforum, 1992/3, 383–394.

⁴⁶ Lásd többek között: BERRANG-FORD, Lea–FORD, James D.– PATERSON, Jaclyn, *Are we adapting to climate change?*, Global Environmental Change Volume 21, Issue 1, 2011. 25–33.vagy LONSDALE, Kate–PRINGLE, Patrick–TURNER, Briony, *Transformative adaptation: what it is, why it matters & what is needed*. — *UK Climate Impacts Programme*, University of Oxford, Oxford, 2015.

⁴⁷ Az Európai Bizottság Zöld Könyve, Alkalmazkodás az éghajlatváltozáshoz Európában – Az uniós fellépés lehetőségei, COM (2007) 354., és Az Európai Bizottság közleménye, Az éghajlatváltozás hatásaihoz való alkalmazkodásra vonatkozó uniós stratégia, COM (2013) 2016.

2.2.Fenntartható fejlődés az Európai Unióban

A fenntartható fejlődés kiemelkedő jelentősége hazai és nemzetközi szerzők esetén egységes, azonban kezelése és megjelenésének értelmezése nem nevezhető homogénnek. A heterogenitás oka, hogy a környezeti problémák és a fenntartható fejlődés szükségessége minden szinten megjelenik, így nemcsak uniós, de tagállami, regionális és önkormányzati szinten is, ráadásul e nehézségek rendkívül sokfélék lehetnek, így többféle eszköz szükséges a megoldásuk érdekében.⁴⁸

A fenntartható fejlődés elve ma az Európai Unió alapvető célkitűzései között szerepel,⁴⁹ valamint széles körben elfogadott nézet, hogy kiemelten fontos a fenntarthatóság megvalósítása, azonban a fogalom mögött megbúvó tartalom kapcsán nincs teljes egyetértés. Különbséget tehetünk a fenntarthatóság-koncepciók között aszerint, hogy a fenntarthatóság gyenge vagy erős értelméről beszélünk.⁵⁰ Az Európai Unió dokumentumaiban a fenntartható fejlődés gyenge felfogása szerepel, így a koncepció szerint a természeti és a gazdasági tőke egymással teljes mértékben helyettesíthető, csupán a különböző tőkejavak összértéke nem csökkenhet a fenntarthatóság megvalósítása érdekében.⁵¹⁵² Ezzel szemben az erős értelmezés a természeti erőforrásokra úgy tekint, mint amelyek más tőkével nem helyettesíthetőek.⁵³ Ezen utóbbi elképzelés a környezeti érdek elsődlegességét hirdeti a gazdasági és társadalmi szempontokhoz képest (pl.: Föld Chartája).⁵⁴⁵⁵

Az Európai Unió célja a belső piac minél teljesebb körű megteremtése, de a megfelelő megvalósulás előfeltétele, hogy a piac szereplői megfelelő tájékoztatást kapjanak az áruk mennyiségéről és minőségéről. Hiszen a megfelelő adatok nélkül információs

⁴⁸ FODOR László–BÁNYAI Orsolya (szerk.), *A települési önkormányzatok szerepe a környezeti politika és jog alakításában*, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2017, 35-45.

⁴⁹ Az Európai Unióról szóló szerződés (EUSz) HL C 202., 2016.6.7., 1-388. o. 3. cikk (3) bekezdés

⁵⁰ SZLÁVIK János, *Fenntartható gazdálkodás*, Complex, Budapest, 2013, 22-24., HUTKAI Zsuzsanna – LEHOCZKI Adrienn, *Fenntartható gazdálkodás és menedzsment*, Dialóg Campus, Budapest, 2018. 28-39.

⁵¹ DOBSON, Andrew, *Environmental Sustainability: an Analysis and a Typology*, Environmental Politics, 1996/3, 401–428.

⁵² European Commission, Next Steps for a Sustainable European Future: European Union Action for Sustainability, SWD (2016) 390.

⁵³ BÁNYAI Orsolya (2014) i.m. 33.

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ BOSSELMANN, Klaus, *The Principle Of Sustainability: Transforming Law and Governance*, Ashgate, Surrey, 2008.23.

aszimmetria, mint piaci kudarc alakulhat ki és a legtöbb esetben a piac önkorrekciós funkciójának hatástalansága tapasztalható, így az állami beavatkozás válik szükségessé. Különösen nehéz a tájékozottság követelményének megfelelni, amikor környezeti javak kerülnek a gazdasági értékelés középpontjába, amelyet többen el is utasítanak (holisztikus közgazdaságtan). Schumacher szerint, ha beárazzuk a természeti javakat, eláruljuk a környezetet.⁵⁶ Mások szerint muszáj kihasználni e tekintetben is a piac lehetőségeit, intelligenciáját, annak érdekében, hogy az emberek fizessék meg a szennyezésük árát.⁵⁷ Szlavik szerint megoldás lenne, ha a fenntartható fejlődés környezeti oldalának biztosítása érdekében a jogi szabályozó eszközök mellett piaci-közgazdasági eszközöket is használnánk (ökológiai közgazdaságtan).⁵⁸

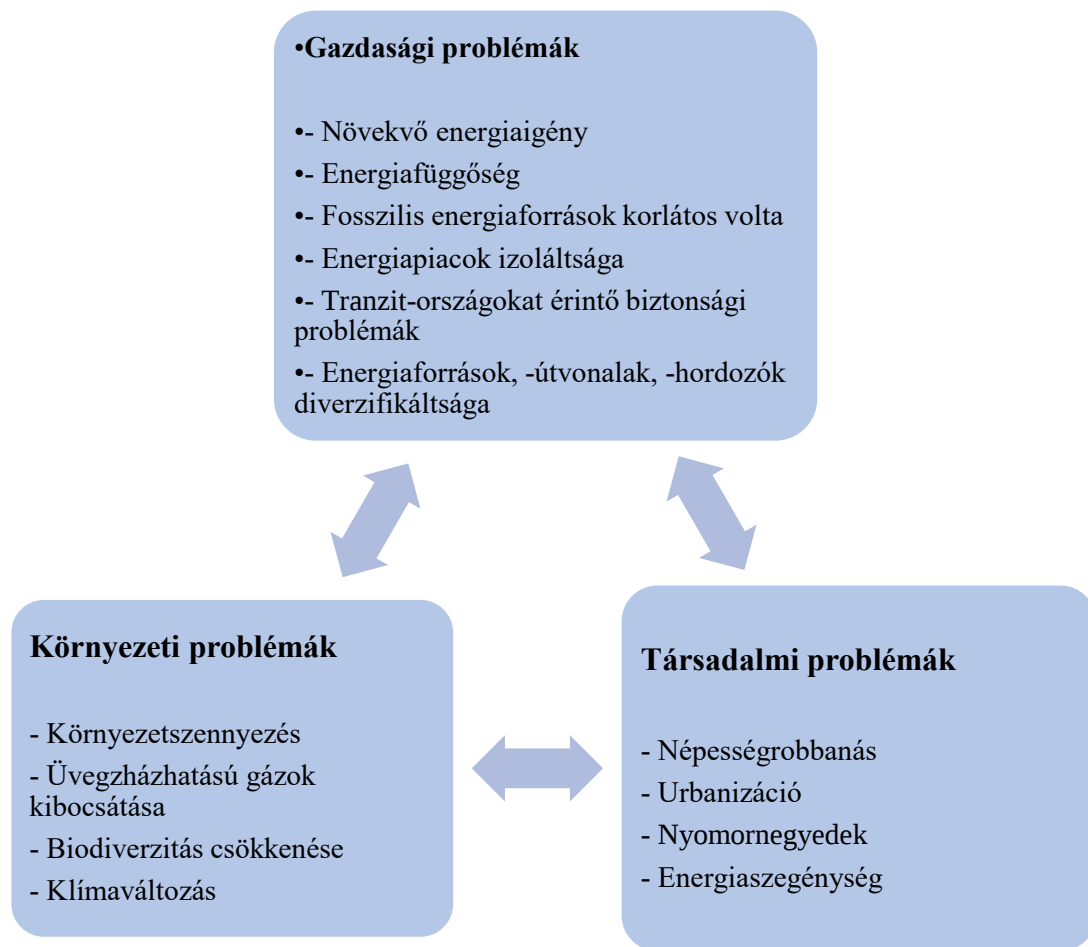
Az Európai Unió is alkalmaz közvetett szabályozó eszközöket a fenntarthatóság környezeti pillérének megvalósítása érdekében, így ösztönözve a tagállamokat a fenntarthatóbb megoldások alkalmazására. Például az emisszió-kereskedelmi rendszer keretében a tagállamok szén-dioxid kibocsátási kvótájukkal tudnak kereskedni. Az energiaszektorhoz kapcsolódó fenntarthatóságot érintő gazdasági, környezeti és társadalmi problémákat az alábbi ábra illusztrálja.

⁵⁶SCHUMACHER, Ernst F., *A kicsi szép. Tanulmányok egy emberközpontú közgazdaságtanról*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1991. 45.

⁵⁷ LAUFER Tünde, *Környezetgazdaságtan*, Tomori Pál Főiskola, Kalocsa, 2006.48-49.

⁵⁸ SZLÁVIK János, *Fenntartható környezet- és erőforrás-gazdálkodás*, Complex, Budapest, 2005. valamint SZLÁVIK János, *Fenntartható gazdálkodás*, Közgazdasági Szemle, LXI évf. 2014. 1476–1480.

2. ábra: A fenntarthatóság 3 pillére

Forrás: saját szerkesztés

Az energiagazdálkodás kapcsán alkalmazott megfelelő közvetlen és közvetett szabályozó eszközök nélkülözhetetlenek a fenntartható fejlődés szempontjából. E koncepció három pillérét – társadalmi, gazdasági, környezeti – együtt, egymásra tekintettel kell kezelni, mert csak ez jelenthet végleges és kielégítő megoldást, és az egymástól elkülönült kezelés nem segít.⁵⁹

A fenntartható energiagazdálkodás egy olyan rendszer, amely prioritásának tartja, hogy az emberiség az energiaigényét a lehető leggazdaságosabban elégítse ki, az a lehető legkisebb környezetszennyezéssel járjon, és nagy hatékonysággal használja fel szükségletei kielégítésében. E rendszer megvalósításához a jelenlegi álláspontok szerint szükséges többek között a megújuló energiaforrások intenzívebb használata a fosszilis

⁵⁹ Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future (Brundtland Report) 1987, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> (2018. december 15-i letöltés).

energiaforrások ellenében, rugalmas energiarendszer kialakítása, valamint az energiahatékonyság követelményének fokozott megvalósítása.

2.2.1 A fenntartható fejlődés megjelenése a környezet- és energiapolitikát összekötő koncepcióként

Az Európai Unió energiapolitikájával kapcsolatos intézkedések jogalapjának intézményesített változata csupán a Lisszaboni Szerződéssel került az alapszerződésbe, azonban a kialakulás gyökerét jelentő környezetpolitika jogalapjának kezdetét már az 1970-es évekre tehetjük, amikor a Közösség nemcsak az ENSZ keretében igyekezett klímapolitikával összefüggő célokat megfogalmazni, hanem saját égisze alatt is.⁶⁰ Mind a nemzetközi, mind pedig az európai környezetjog fejlődését vizsgálva megállapítható a széttagoltság, amely a tagállamok eltérő fejlődési körülményeivel magyarázható. Csupán a 70-es évek végén merült fel az igény először a környezetpolitika egységes szabályozására vonatkozóan. Kezdetben az Európai Unión belül nem törekedtek a környezetvédelmi követelmények más politikákkal való integrálására, azok párhuzamos érdekként jelentek meg a gazdasági érdek mellett.⁶¹ Ezt mutatja az 1973-ban elfogadott Első Környezetvédelmi Akcióprogram is, ahol csupán a környezetpolitikára vonatkozó legfőbb alapelveket fogalmazták meg. 1977-ben, az 1981-ig tartó második program keretében váltak először fontossá környezetpolitikai szempontból a vegyi anyagok (ugyanakkor még a széttagoltság volt jellemző, nem egységes szabályozás).

Fontos mérföldkő volt az 1982-1986-os időszakra vonatkozó Környezeti Intézkedési Program, mely általánosságban már utalt az energetikával összefüggő kibocsátásokra, és felhívta a figyelmet a kevésbé környezetterhelő energiatermelés jelentőségére. Ez volt az első olyan program, amely konkrétan megnevezte az energia ágazatát, mint olyan területet, ahol a környezeti szempontokat fejleszteni kell, indokként megjelölve a környezet terhelésének volumenét. Ezen dokumentum azért is volt nagyon fontos, mert amellett, hogy előtérbe helyezte a gazdasági megfontolásokat, fontosnak tartotta a környezetpolitika belső értelemben vett integrálását más politikákba.⁶²

⁶⁰ FARAGÓ Tibor, *A fenntartható fejlődéssel foglalkozó nemzetközi együttműködés négy évtizede*, Külügyi Szemle, 2012/3, 189–211.

⁶¹ BÁNDI Gyula, *Környezetjog*, Szent István Társulat, Budapest, 2014, 18-19.

⁶² PELLE Anita, *Az Európai Unió környezeti politikája*, Szerzői kiadás, Szeged, 2007. http://www.nyf.hu/kornyezet/sites/www.nyf.hu/kornyezet/files/jegyzet/Pelle_Anita.pdf (2019. március 08-i letöltés).

A fenti előzmények hatására 1987-ben az Egységes Európai Okmány elfogadásával került be a szerződésbe a környezetpolitika, a más politikákba való beépítés, azaz külső Európai Unió igényével.⁶³ Innentől kezdve van a környezetpolitikának szerződéses jogalapja. Ezzel egyidőben született meg a negyedik környezeti intézkedési program, amely már kifejezetten hivatkozik az energia-klíma összefüggéseire, és leírása szerint a környezet védelme előfeltétele a gazdasági növekedésnek.⁶⁴ E két terület kiegészíti egymást például az olyan eszközök terén, mint az adók, a támogatások és a kereskedhető kibocsátási engedélyek.⁶⁵ Környezeti program szintjén itt jelenik meg először a külső Európai Unió követelménye, melynek egyik eszköze a gazdasági eszközök alkalmazása.⁶⁶

Az Európai Unió elköteleződését a fenntartható fejlődés fogalma kapcsán konkrétan az 1988-as rodoszi deklaráció fektette le.⁶⁷ A dokumentum szerint a Közösségen belül elengedhetetlen a környezet védelme érdekében tett erőfeszítések fokozása, fontos annak biztosítása, hogy ez a védelem a többi politika integrális részévé váljon, továbbá a fenntartható fejlődésnek minden közösségi politika egyik legfontosabb célkitűzésének kell lennie.⁶⁸

Az ötödik akcióprogram, amely a „Fenntarthatóság felé” címet viseli, szintén egy globális megközelítést vall magáénak.⁶⁹ A program elnevezése többek között az 1992-es ENSZ Keretegyezménynek köszönhető, valamint az első nagy része az Európai Unió fenntartható fejlődésre vonatkozó stratégiáját taglalja.⁷⁰

Az 1993-ban hatályba lépett Maastrichti Szerződés 3. cikke tartalmazta az energiaügy témakörét, mint azon területek egyikét, ahol az Európai Unió intézkedéseket hoz, valamint a fenntartható fejlődés fogalmát az Európai Unió által elérni kívánt célok közé helyezi. A szerződés nagy előrelépésnek tekinthető, azonban hatásköri szabályok ekkor még nem kerültek a rendelkezések közé.⁷¹ Az Amszterdami Szerződés 1999-ben

⁶³ FODOR László, *Klimavédelem az energijogban – szabályozási modellek Németországból*, Wolters Kluwer, Budapest, 2014, 17.

⁶⁴ MÉSZÁROS Andrea, *A fenntartható energiagazdálkodás mutatószámai környezetvédelmi programok tükrében*, Statisztikai Szemle, 2007/7, 602–622.

⁶⁵ POPEANGA, Vasile, *Environmental action programmes in the European Union- evolution and specific*, Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Letter and Social Science Series, 2013/3, 27.

⁶⁶ BÁNDI Gyula (2014), *i.m.* 22-23.

⁶⁷ European Council: Rhodes, 2 and 3 December. Bulletin of the European Communities, No. 12/1988 http://aei.pitt.edu/1483/1/rhodes_june_1988.pdf (2019.12.19-i letöltés).

⁶⁸ Uo.

⁶⁹ POPEANGA, Vasile (2013), *i.m.* 27-28.

⁷⁰ BÁNDI Gyula (2014), *i.m.* 147.

⁷¹ FODOR László (2014), *i.m.* 17-18.

kiegészítette az alapszerződést egy rendelkezéssel,⁷² mely szerint a gazdasági és társadalmi haladás előmozdítása során a fenntartható fejlődésre is tekintettel kell lenni, nem csak a környezetvédelemre.⁷³ E szempontból némi visszalépést jelentett a 2000. március 23-24-én megrendezett Lisszaboni Csúcs, ahol olyan stratégiát fogalmaztak meg, melyben csak a szociális és a gazdasági kérdésekre összpontosítottak, környezeti szempontokat nem vettek figyelembe.⁷⁴

2.2.2. A fenntartható fejlődés és az energiapolitika

A fenntartható energiarendszerek kialakításának és működtetésének már a 2000-es évektől fogva kulcsfontosságú szerepe van az Európai Unió energiapolitikájában. Az Európai Unió energiastratégiáját tartalmazó Zöld Könyv ekkor már megfogalmazza az európai energiarendszerekkel kapcsolatos legfontosabb problémákat, így többek között a növekvő függőséget az importált fosszilis tüzelőanyagoktól, valamint a gazdasági növekedéssel összefüggő növekvő energiaszükségletet.⁷⁵ A 2002-től érvényes hatodik környezeti program négy nagy pillérének egyike a fenntartható fejlődés tényleges megvalósítását állítja középpontba, mégpedig a természeti erőforrások fenntartható használatával kapcsolatban, azaz, hogy a megújuló és nem megújuló energiaforrások fogyasztása ne lépje túl a megengedett értéket.⁷⁶ Ezt követően elfogadott 2006. évi Zöld könyv által javasolt energiaszektorra érintő megoldások között is kiemelkedő szerep jut – az energiaszerkezet diverzifikációja, a megújuló energiaforrások és az energiahatékonyság növelése mellett – a fenntartható fejlődésnek.⁷⁷

A 2012 évi Hetedik Akcióprogram a 2020-ig tartó időszakot foglalja magába. A témám kapcsán legfontosabb hozománya a zöld gazdaság fogalma, amely elismeri az ökoszisztémák, gazdaság és az emberi jólét (társadalmi méltányosság) összekapcsolódását.

⁷² EUSz preambulum hetedik fordulat és B. cikk

⁷³ BÁNDI Gyula (2014), *i.m.* 161.

⁷⁴ Lisszaboni Szerződés az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról, amelyet Lisszabonban, 2007. december 13-án írtak alá, és 2009. december 1-én lépett hatályba. *Hivatalos Lap C 306, 2007. december 17.* EUSZ 3. cikk, 3. bekezdés

⁷⁵ Az Európai Bizottság 2000. évi Zöld Könyv, Európai stratégia az energiaellátás biztonságának megteremtése felé, COM (2000) 769.

⁷⁶ FODOR László, *Kezünkben a jövőnk – az Európai Közösség 6. környezetvédelmi akcióprogramja*, Európai Jog, 2001/4, 12–21. és BÁNDI GYULA (2014), *i.m.* 149.

⁷⁷ Az Európai Bizottság Zöld Könyve, Az Európai stratégia az energiaellátás fenntarthatóságáért, versenyképességéért és biztonságáért, COM (2006) 0105.

A Lisszaboni Szerződés 2009-es hatályba lépésével az energiapolitika önálló jogalapot kapott, amely rendelkezés tartalmazza az energiahatékonyság, energiatakarékosság, valamint az új és megújuló energiaforrások kifejlesztésének céljait. Az energiapolitikára vonatkozó 194. cikk (2)-(3) bekezdése korlátokat tartalmaz a közösségi jogalkotásra vonatkozóan, amely rendelkezések szerint a meghozott intézkedések nem befolyásolhatják a tagállamok jogát az energiaforrások meghatározása kapcsán, a tagállamok különböző energiaforrások közötti választását és energiaellátásuk általános szerkezetét.⁷⁸ További szigorítás, hogy az erre vonatkozó adózási jellegű intézkedéseket csupán egyhangúan lehet elfogadni.⁷⁹ Ezen általános rendelkezésen kívül vannak különös rendelkezések is, mint például az ellátás biztonságáról szóló EUMSZ 122. cikk, valamint az energiahálózatokra vonatkozó EUMSZ 170–172. cikk.

Újításként a környezetpolitikára vonatkozó 191. cikkbe került az éghajlatváltozás elleni küzdelem, mint cél, amelynek legnagyobb eszköze lehet az energiagazdálkodás optimális megvalósítása, megszervezése, az energiaágazat megfelelő szabályozása.

Több szerző is azon az állásponton van, hogy a 194. cikk már egy meglévő status quo-t rögzít és az értelmezése során figyelemmel kell lenni a környezetpolitikára vonatkozó EUMSZ 192. cikkre.⁸¹ Az e két cikk által jogi keretek közé ékelt politikák között egyfajta összekötő hidat képez a fenntartható fejlődés. Az új 194. cikket jelentő rendelkezés és a környezetpolitikára vonatkozó cikk összehasonlításából látszik, hogy a mai napig sok átfedés van közöttük, azonban az energiára vonatkozó cikk túlterjeszkedik a környezet területén. Az energia deklarációjával az egyetlen olyan szakpolitika lett, ahol megkettőződik a környezeti integráció követelménye.⁸² Az energiapolitika az Unió megosztott hatásköréhez tartozik, amivel kapcsolatban Fodor László is megjegyzi, ezért is szűkebb az Európai Unió hatásköre itt, mint a környezetpolitikánál.⁸³

⁷⁸ EUMSZ 194. cikk (2). E rendelkezés kapcsán az Unió és a tagállamok közötti hatáskörmegosztás kérdését bővebben lásd: Kristín Haraldsdóttir, *Limits of EU Competence to Regulate Conditions for Exploitation of Energy Resources: Analysis of Articles 194(2) TFEU*. European Energy & Environmental Law Review. (2014) Vol. 23. 208.

⁷⁹ EUMSZ 194. cikk (3)

⁸⁰ FODOR László (2014), *i.m.* 21-22.

⁸¹ FODOR László (2014), *i.m.* 23.; POLLAK, Johannes–SLOMINSKI, Peter, *Energy policy*. In: FALKNER, Gerda (ed.), *EU Policies in the Lisbon Treaty: A Comparative Analysis*, Institute for European Integration Research, Wien, Working Paper 2008/3, <http://eif.univie.ac.at/downloads/workingpapers/wp2008-03.pdf>. (2020. február 26-i letöltés).

⁸² FODOR László (2014), *i.m.* 17.

⁸³ FODOR László (2014), *i.m.* 22-29.

Megállapítható, hogy a Lisszaboni Szerződéssel koherensebb energiapolitika jött létre, azonban a felhatalmazás terjedelmét tekintve nem történt változás és az Európai Unió eszközei és jogosultságai nem bővültek, továbbra is fennmaradhatnak koherencia-zavarok az egyes politikák eltérő prioritásai miatt.

A klímavédelem és az energiaszektor liberalizációja párhuzamosan zajlott az Európai Unióban, amely jól mutatja, hogy az energiának nemcsak környezeti oldala van, hanem kiemelkedő jelentősége van a szektor gazdasági aspektusainak. A két szempont érvényesítése során, az eltérő prioritások miatt ellentétes intézkedések igénye léphet fel, amelyek között az Európai Unió képes harmóniát teremteni, jogalkotó tevékenysége és gazdasági ösztönzőket tartalmazó eszközei segítségével.

2.2.3. Másodlagos jogforrások a fenntartható fejlődés szolgálatában

Az energiaszektor területén nagy jelentősége van a másodlagos jogi aktusoknak, bizottsági közleményeknek és egyéb stratégiai dokumentumoknak, hiszen ezekkel a szabályozási eszközökkel képes az Európai Unió hatékonyan fellépni a területet céljai elérése érdekében. Az energiagazdálkodást érintő, fenntartható fejlődést szolgáló jogi aktusokat vertikális és horizontális csoportokra oszthatjuk, így míg az előbbibe tartozik például az épületek hatékonyságára vonatkozó szabályozás, addig az utóbbi csoportot népesíti a megújuló energia irányelv és az energiahatékonysági irányelv, amelyek közül az előbbi az energia diverzifikációját és a kibocsátás csökkenését segíti, míg az utóbbi általános jogi keretet ad az energiafelhasználás csökkentéséhez.⁸⁴

A másodlagos jogforrások teljes körű számbavétele nem célom ezen alfejezetben, csupán arra szeretnék rávilágítani, hogy az Európai Unió többségében irányelvekkel képes a terület szabályozására, valamint e szabályokban a környezeti, társadalmi és gazdasági problémák együttes kiküszöbölésének lehetséges aspektusaira is figyelemmel van.

Az energiaszektorra illetően megállapítható, hogy szabályozó eszközként az irányelvek vannak többségben, amelyek esetében a tagállamok az EUMSZ 288. cikke értelmében szabadon választhatják meg a formát és a módszert, azonban az elérendő cél kötelező rájuk vonatkozóan. Azért ezen jogi aktusok dominálnak, mivel e szabályozási területen a

⁸⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2012/27/EU irányelve az energiahatékonyságról, a 2009/125/EK és a 2010/30/EU irányelv módosításáról, valamint a 2004/8/EK és a 2006/32/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről, *HL L 315/1, 14/11/2012, 1–56.*

tagállamok számára igen fontos stratégiai, politikai kérdésről van szó és az ezekkel összefüggő partikuláris érdekek, tagállami regulációs sajátosságok jobban érvényesíthetők a rugalmasabb szabályozási eszköz (irányelv) esetében.

Az energiaszektor piacnyitása az 1990-es évek óta zajlik, a rendelkezéseket négy energiacsomag foglalja össze. Az első három csomagban az irányelvek domináltak, azonban a negyedik energiacsomagban elfogadásra került a villamos energia belső piacáról, az Energiaszabályozók Európai Uniók Együttműködési Ügynökségének létrehozásáról, villamosenergia-ágazati kockázatokra való felkészülésről és az energiaunió irányításáról szóló rendelet. A 2018-ban elfogadott irányítási rendelet⁸⁵ preambuluma szerint e jogi aktus alapot képez az energiaunió, valamint az éghajlat-politika irányításához, amely biztosítja az energiaunió 2030-ra vonatkozó és hosszú távú célkitűzéseinek és céljainak elérését a Párizsi Megállapodással összhangban. A rendelet szerint kiemelkedően fontos az uniós polgárok számára a biztonságos, fenntartható, versenyképes és megfizethető energia biztosítása. Azonban jelen esetben figyelemmel kell lennünk arra, hogy a fenntarthatóság és a megfizethetőség ellentmondásos igények, hiszen minél olcsóbb az energia, annál inkább pazarolják az emberek. Ebben a jogi aktusban tehát az Európai Unió a gazdasági és környezeti oldal megoldásának aspektusaival is foglalkozik, néhol ellentmondásba keveredve az elérendő célokat tekintve. Másik példaként a 2018-ban elfogadott megújuló energia irányelvet⁸⁶ említeném, ahol megjelenik a környezeti és gazdasági oldal, hiszen a megújuló energiaforrások felhasználásának növelésével a kibocsátás csökkentése és az energiafüggőség redukálása is elérhető, azonban a rendelet foglalkozik az energiaszegénység intézményével is, mintegy az energiafelhasználás területén megoldásra váró társadalmi problémaként.

A negyedik energiacsomaggal erősödik meg az Energiaszabályozók Európai Uniók Együttműködési Ügynökségének hatásköre is. E szerv létrehozásával egy tagállami szabályozó hatóságok felett álló „örkutya” jött létre, a határon túli energiakereskedelem

⁸⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 2018/1999 rendelete az energiaunió és az éghajlat-politika irányításáról, valamint a 663/2009/EK és a 715/2009/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet, a 94/22/EK, a 98/70/EK, a 2009/31/EK a 2009/73/EK, a 2010/31/EU, a 2012/27/EU és a 2013/30/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv, a 2009/119/EK és az (EU) 2015/652 tanácsi irányelv módosításáról, továbbá az 525/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről, *HL L 328, 21/12/2018, 1–77.*

⁸⁶ Az Európai Palament és a Tanács (EU) 2018/2001 irányelve (2018. december 11.) a megújuló energiaforrásokból előállított energia használatának előmozdításáról, *HL L 328/82. 2018/12/21.246.*

lebonyolításának koordinációs és szabályozó feladatait az európai uniós szint felé tolva. E szerv hivatott arra, hogy az energia határon túli szabad, zökkenőmentes áramlását biztosítsa, így elősegítve az energiaingadozások kiküszöbölését, valamint a harmadik országoktól való energiafüggőség csökkentését. Ezen tevékenységével a fenntarthatóság mindhárom pillérét segíti, hiszen a gazdasági oldalt erősítve nő az energiabiztonság, az Európai Unión belül megtermelt, főként megújuló energiaforrások többi tagállam általi felhasználásával a környezeti aspektusok is a figyelem középpontjába kerülnek, míg az Európai Unión belül biztosítható olcsóbb, nem harmadik országoktól függő árazású energia társadalmi/szociális szempontból is előnyös.⁸⁷

Az Európai Unió e rendeletekkel együtt több, az energiapolitikát és a fenntartható fejlődést is szolgáló irányelvet fogadott el, így például az energiahatékonyságra és a piac szerkezetére vonatkozóan.

Az Európai Unió célja a Párizsi Megállapodással összhangban, hogy 2030-ig éghajlat- és energiapolitikai célokat valósítson meg. E célok elérésben nagy szerepe van az Európai Bizottságnak is, hiszen ő terjeszt be javaslatokat az Európai Unió haladási irányára vonatkozóan.⁸⁸ Ezen intézmény 2014–2020-as időszakra vonatkozó politikai prioritásai közül több is beépült az e célkitűzések eléréséhez vezető dokumentumokba, így az európai beruházási tervbe, a körforgásos gazdaságról szóló csomagba, az energiaunió csomagba, az Unió biogazdasági stratégiájának felülvizsgálatába, a tőkepiaci unió előmozdításába, valamint a 2014–2020. évi uniós költségvetésbe.⁸⁹

A meghatározott végrehajtási hatáskörök gyakorlása érdekében a Bizottságot az Éghajlatváltozási Bizottság, valamint az Energiaunió-bizottság segíti.⁹⁰

A másodlagos jogi aktusokból is látszik, hogy az energia- és környezetpolitika kapcsolódása jogi keretek között is szükséges, hiszen az azok által kitűzött célok gyakran árnyalják vagy kiegészítik egymást. Az Európai Unió egyik fontos célja a fenntartható fejlődés gyenge értelmének megfelelő energiagazdálkodás kialakítása, amelynek elemei az energiafelhasználás redukálása, valamint a megújuló energiaforrások intenzívebb

⁸⁷ ROQUES, Fabien – VERHAEGHE, Charles – DEZOBRY, Guillaume, *Cross-Border participation in Capacity mechanisms: Legal and economic issues*, In: HANCHER, Leigh – DE HAUTECLOCQUE, Adrien - SALERNO, Francesco Maria, *State aid and the energy sector*. Hart Publishing, Portland, Oregon, 2018. 182-184.

⁸⁸ FARAGÓ Tibor, „A párizsi klímátárgyalások eredményei”, Magyar Energetika, 2016. 1.évf., 8-12.

⁸⁹ Az Európai Bizottság javaslata a fenntartható befektetések előmozdítását célzó keret létrehozásáról, COM (2018) 353.

⁹⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 2018/1999 rendelete

alkalmazásán keresztül a széndioxid-kibocsátás csökkentése.⁹¹ A fenntartható fejlődés megvalósítása kapcsán nem mehetünk el amellett, hogy egy komplex, környezeti, gazdasági és társadalmi szektort is érintő témakörrel van szó, melynek megvalósítása nem lehetséges csupán az energiaszektorra érintő változtatásokkal, szabályozásokkal.

A következőkben az energiahatékonyság és a megújuló energiaforrások területét elemzem, abból a szempontból, hogy hogyan kapcsolódnak egymáshoz a fenntarthatóság alappilléreit jelentő környezeti, gazdasági és társadalmi aspektusok.

3. Az energiahatékonyság és a fenntartható fejlődés kapcsolata

Az Európai Uniónak az energiapolitika területén számos kihívással kell szembesülnie, így az egyre növekvő importfüggőséggel, az útvonalak korlátozott diverzifikációjával, az energiaigény globális szintűvé növekedésével, a termelő és tranzit-országokat érintő biztonsági problémákkal, az éghajlatváltozással, a megújuló energiaforrások egyre növekvő arányával párhuzamosan szükségessé váló technikai fejlődéssel, valamint az energiapiacok átláthatóságának, integrációjának szükségességével.⁹²

A fenti problémákra adott válaszként megemlíthető az energiahatékonyság, amely cél és eszköz is egyben. Az előbbi szerepét az energiapolitika egyik fontos céljaként tölti be, elérése érdekében szükséges az energiafelhasználás minimalizálása, illetve a megújuló energiaforrások használatának növekedése. Az eszköz funkciója a fenntartható fejlődés szempontjából tűnik elő, hiszen, ha hatékonyan és ésszerűen használjuk fel az energiát, annak megőrzése hosszú távra biztosított, a környezet fokozottabb védelme, valamint a társadalom megfizethető és stabil energiaellátása mellett. A hatékonyságot szolgálja továbbá az energiaforrások diverzifikációja, amelynek az Európai Unió által is támogatott módja a kisebb decentralizált energiaellátó rendszerek (pl. házi napelemes rendszerek, geotermikus távhős rendszerek) támogatása.⁹³

Fontos különbséget tennünk az energiahatékonyság és takarékoság között, hiszen az előbbi azt jelenti, hogy a szolgáltatás minőségének csökkentésével éri el az alacsonyabb

⁹¹ BÁNYAI Orsolya (2014), *i.m.* 96.

⁹² CIUCCI, Matteo, *Energiáhozatalónyság. Az Európai Parlament honlapja.* 2020. <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/69/energiáhozatalónyság>, (2020. május 02-i letöltés).

⁹³ Az Európai Bizottság közleménye, az Európai Unió hőtechnikai stratégiájáról, COM (2016) 51.

energiafogyasztást (fogyasztói viselkedésre törekszik hatni), míg az utóbbi ugyanolyan szolgáltatást tesz lehetővé kevesebb energiafelhasználással (költségcsökkentés a cél).⁹⁴

Jelenleg a népesség száma az energiafelhasználással párhuzamosan növekvő tendenciát mutat. A fokozódó energiafelhasználás az Európai Unió tekintetében maga után hozza – a fosszilis energiaforrások nagymértékű használata miatt – az energiafüggőség, valamint a károsanyag-kibocsátás növekedését, éppen ezért az nemcsak gazdasági, de környezeti és társadalmi oldalról is megoldást kíván.

Az energiafelhasználás csökkentése és ezáltal az energiahatékonyság kérdésköre már az 1980-as évektől kezdve foglalkoztatja az Európai Unió döntéshozóit. Az e célkitűzés kapcsán tett közösségi törekvéseknek (amelyek fejlődése függetlenedett a megújuló energiaforrások elterjesztésének szándékától) is voltak a klímavédelemben vállalt nemzetközi kötelezettségek teljesítésére vonatkozó aspektusai. A kezdetben csupán egyes termékekre (pl.: hűtőgép) kiterjedő jogi aktusokat a 2000-es évektől felváltotta a törekvés, hogy az ágazatok egészét érintő jogalkotó munka történjen. Az éghajlatváltozás elleni küzdelem érdekében az Európai Bizottság 2003-ban olyan irányelvjavaslatot terjesztett elő, amely előírta, hogy az energiafogyasztó termékek tervezésénél tekintettel kell lenni a környezetvédelmi szempontokra.⁹⁵

2006-ban az orosz-ukrán konfliktus okozta földgázválság hatására a Bizottság cselekvési tervet fogadott el „Energiahatékonysági cselekvési terv: a lehetőségek kihasználása” címmel, amelynek célja, hogy energiahatékony infrastruktúra, termékek és energiarendszerek jöjjenek létre a döntéshozók, közvélemény és piaci szereplők bevonásával.⁹⁶ Az ezt követő években külön jogi aktus (vertikális szabályozás) született a termékek és épületek környezetbarát tervezéséről,⁹⁷ az energiahatékonysági

⁹⁴ DAWES, Ruth, *Building to Improve Energy Efficiency in England and Wales*, Environmental Law Review, 2010/4, 275.

⁹⁵ BRADBROOK, Adrian, *Energy Efficiency and the Energy Charter Treaty*, Environmental and Planning Law Journal, 1997/14, 327.

⁹⁶ Az Európai Bizottság közleménye, Energiahatékonysági cselekvési terv: a lehetőségek kihasználása, COM (2006) 545.

⁹⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 2009/125/EK irányelve az energiával kapcsolatos termékek környezetbarát tervezésére vonatkozó követelmények megállapítási kereteinek létrehozásáról, HL L 285/10, 31/10/2009, 10–35.

címkézésről⁹⁸ és az épületek energiahatékonyságáról.⁹⁹ Az Európai Bizottság szerint a jogi aktusok által is szabályozott energiahatékonyság (legfőképpen a közlekedés és épületek területén) hozzájárul, hogy 2050-ig megvalósuljon az alacsony széndioxid-kibocsátású, versenyképes gazdaság. Éppen ezért az intézmény 2011-ben fogadta el a 2050-ig megfogalmazott célokat tartalmazó energia-útitervét, amely szerint a 2005-2006-os szinthez képest 40 százalékkal fog csökkenni a széndioxid-kibocsátás. Tehát 2011-hez képest ma már jóval ambiciózusabb cél fogalmazódott meg, hiszen az Európai Unió dokumentumokban is deklarált szándéka a teljes karbonsemlegesség 2050-ig történő megvalósítása lett.

Az energiahatékonyság általános szabályozása (horizontális szabályozás) és mértékének növelése érdekében 2012-ben megszületett a 2012/27/EU energiahatékonysági irányelv,¹⁰⁰ amely célul tűzte ki, hogy 2020-ig a tagállamok 20 százalékos energiatakarékosságot (energiaforrás-felhasználás és importfüggőség-csökkentés) érjenek el.¹⁰¹ A tagállamoknak joguk van a minimum előírásoknál szigorúbb szabályokat alkotni, amelynek elősegítéséhez a jogi aktus kötelező intézkedéscsomagot, ezen belül kötelező előírásokat határoz meg a végfelhasználók és az energiatermelők számára.

A 2015-ben a Bizottság által megfogalmazott, energiaunióra vonatkozó dokumentum is fontos szerepet szán az energiahatékonyságnak, hiszen e definíció elsődlegessége az energiaunió egyik kulcsfontosságú elve, amely a biztonságos, fenntartható, versenyképes és megfizethető energiaellátást hivatott biztosítani az Európai Unióban.¹⁰² Az Energiaunió stratégia céljai közé tartozik továbbá a fosszilis energia által vezérelt gazdaságtól való eltávolodás, a fogyasztók számára új perspektíva kínálása és a jelenlegi széttagolt európai energiarendszerre jellemző, koordinálatlan tagállami politikák

⁹⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 2010/30/EU irányelve az energiával kapcsolatos termékek energia- és egyéb erőforrás-fogyasztásának címkézéssel és szabványos termékismertetővel történő jelöléséről, *HL L 153, 18/6/2010, 1–12.*

⁹⁹ Uo.

¹⁰⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 2012/27/EU irányelve az energiahatékonyságról, a 2009/125/EK és a 2010/30/EU irányelv módosításáról, valamint a 2004/8/EK és a 2006/32/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről, *HL L 315/1, 14/11/2012, 1–56.*

¹⁰¹ Az irányelv célja, hogy a tagállamok végsőenergia-fogyasztásában évente 1,5 százaléknak megfelelő új energia-megtakarítás valósuljon meg a 2020-ig terjedő időszakban, a versenyképesség és az ellátásbiztonság érdekében; a környezet terhelésének csökkentése mellett az energiaköltségek redukálása, a fosszilis energiahordozók felhasználásának visszaszorítása.

¹⁰² COM (2015) 80.

összehangolása.¹⁰³ Azzal, hogy e dokumentum is energiahatékonyságot említ (takarékoság helyett), azt fejezi ki, hogy nem feltétlenül az energiafelhasználás csökkenését akarja elérni, hanem azt, hogy olyan innovatív technológiákra és megoldásokra van szükség, amelyek lehetővé teszik a költséghatékonyságot, a károsanyag-kibocsátás csökkentését és az energiafüggőség minimálisra redukálását.

A Párizsi Megállapodás elfogadását követően előálló, az éghajlatváltozás elleni küzdelmet szolgáló, ambiciózus célok megkerülhetetlenné tették az energiahatékonysági irányelv módosítását, hiszen e területet is összhangba kellett hozni az ambiciózusabbá váló éghajlatpolitikával. A negyedik energiacsomag keretében született meg a 2012/27/EU irányelvet módosító 2018/2002 energiahatékonysági irányelv, amely 2030-ra a 32,5%-os célt jelölte meg a hatékonyság szempontjából elérendőként, olyan kikötéssel, hogy 2023-ban felülvizsgálatot végeznek a célértékek megemelésének lehetőségéről. Az ehhez a célkitűzéshez kapcsolódva és ezzel párhuzamosan meghozott irányítási rendelet a tagállamok számára integrált nemzeti energia-és klímatervek elkészítését teszi kötelezővé.¹⁰⁴ Tehát látszik, hogy az energiahatékonyság területén meghozott jogi aktusok célja az, hogy e területen hozott rendelkezéseket összhangba állítsa a 2030-ra elérendő éghajlat- és energiapolitikai célkitűzésekkel, valamint hozzájáruljon a 2015-ben megfogalmazott, energiaunióval kapcsolatos célokhoz.¹⁰⁵

Az új irányelv a Párizsi Megállapodással való összhang megteremtésén túl törekszik a saját rendelkezéseivel való koherenciát is megteremteni, hiszen elődje nem volt alkalmas komolyabb célok elérésére, az új jogi aktus viszont már úgy törekszik az összes energiafelhasználás európai unión belüli csökkentésére, hogy komolyabb jogi eszközök és kontrollmechanizmusok állnak rendelkezésére (pl.: energiahatékonysági kötelezettségi rendszerek, a gáz- és villamosenergia-fogyasztás mérésére egyedi mérőeszközök biztosításának kötelezettsége, a Bizottság és tagállamok által közös módszertan kidolgozása költségcsökkentés érdekében).

Érdemes megemlíteni a Nemzeti Energia-és Klímatervek, valamint a 2020. július 21. napján elfogadott 2012-2027-es európai uniós költségvetés kapcsolatát. Az utóbbi

¹⁰³ PELLERIN-CARLIN, Thomas, *The European Energy Union*, In: LEAL-ARCAS, Rafael – WOUTERS, Jan (eds): *Research Handbook on EU Energy Law and Policy*, Edward Elgar, Cheltenham, 2017, 67-104.

¹⁰⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2018/1999 rendelete

¹⁰⁵ COM (2015) 80.

kiegészítéseképpen az Európai Unió megalkotta a „*New Generation European Union*” (NGEU) programot, amely szerint az éghajlat-politikai intézkedéseket be kell építeni a program által finanszírozott szakpolitikába is. A többéves pénzügyi keret és az NGEU célja együttesen egy 30 %-os kiadási keret biztosítása az éghajlat-politikai célok elérése érdekében. Az Európai Unió törekvése továbbá, hogy a 2030-ra és 2050-re kitűzött uniós éghajlat-politikai célok társadalmi és gazdasági következményeinek kezelése érdekében létrehozza a Méltányos Átállást Támogató Mechanizmust.¹⁰⁶

4. Megújuló energiaforrások kérdéskörének energiapolitikai megvilágítása

A megújuló energiaforrások elterjedését befolyásolja az árazás, a technológiai felkészültség szintje, a tagállami politika, illetve az Európai Unió jogi és gazdasági eszközei.¹⁰⁷

A jövőbeni cél a rugalmas, diverzifikált energiarendszer megvalósítása, amelynek egyik legfőbb alapja a megújuló energiaforrások alkalmazása. A rugalmas rendszer kialakítása során nélkülözhetetlenek a gazdasági ösztönzők, hiszen így tudjuk a piaci szereplők érdekévé tenni az elemzett energiaforrások minél szélesebb körű termelését és felhasználását. A diverzifikáció megvalósításához elengedhetetlenek a rendszer rugalmasságát biztosító szabályozási eszközök és technológiák. Szükséges tehát a már meglévő technikák tökéletesítése, illetve újak kialakítása, hiszen a fosszilis energiahordozók kiváltása során egy alacsonyabb energiasűrűségű energiahordozó vált fel egy magasabb energiasűrűségűt, valamint a megújulók tárolása jelenleg még nehezen megoldható.¹⁰⁸ Megoldandó feladat tehát az ellentét feloldása, amely a váltással bekövetkező energiasűrűség-csökkenés, az egy főre jutó energiaigény, a népesség folyamatos növekedése és a változó időjárási viszonyok kezelése, valamint az innovatív technológiák szükségességének igénye között feszül.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Az Európai Tanács 2020. július 17., 18., 19., 20. és 21. napján tartott rendkívüli ülésén megfogalmazott következtetései, Brüsszel, 2020. július 21. (EUCO 10/20) <https://www.consilium.europa.eu/media/45139/210720-euco-final-conclusions-hu.pdf> (2020. július 22-i letöltés).

¹⁰⁷ Az Európai Unió tagállamaiban egyértelműen megújulóknak tekintett energiaforrások: a közvetlen napenergia, a szélenergia, a geotermális energia, a biomassza, biogáz, amelyet biomasszából és a szennyvízből nyernek, a vízenergia, a hullámenergia, az árapály-energia.

¹⁰⁸ CIUCCI, Matteo, Megújuló energia. *Az Európai Parlament honlapja.* 2020. <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/70/megujulo-energia> (2020. május 20-i letöltés)

¹⁰⁹ http://www.kovet.hu/sites/default/files/news/fenntarthato_energia_a_hetkoznapokban.com.pdf (2019. november 13-i letöltés).

A fenntartható fejlődés jövőjét nagymértékben az fogja meghatározni, hogy az uniós és tagállami intézkedések, fogyasztási szokások lépést tudnak-e tartani az energiaforrások kimerülésével, az éghajlatváltozással, illetve a felmerülő technológiai igényekkel. Társadalmat érintő veszélyként merül fel, hogy az éghajlatváltozással/energiaforrások kimerülésével sújtott embercsoportok között rejlő feszültségek háborús konfliktust kezdeményeznek vagy erősödik az elvándorlás gazdag országok irányába. Nem lehet megakadályozni egyes rétegek leszakadását, amely helyzet többnyire szociális konfliktusokat szül. Az ENSZ jelentése (UN, 1997) már 1997-ben fenyegetésként fogalmazta meg, hogy a fejletlenebb országok a fejlettebbek útját akarják majd járni a hagyományos energiaforrásokról újakra való áttérés során. Az áttérés folyamata lelassulhat, az olcsóbb szén használata vagy a gazdasági/szociális reformok elmaradása miatt. Nem lehet kizárni, hogy éhínség lép fel a mezőgazdaságban nélkülözhetetlen, megújuló nyersanyagok túlzott felhasználása miatt, valamint globális mértékben felerősödhet az üvegházhatású gázok kibocsátása is. Problémaként lehet még felsorolni, hogy az élelmiszertermelés feltételeinek megteremtése és az infrastruktúra kiépítése érdekében nagymértékű erdőpusztítás van folyamatban, különösen a fejlődő országokban.¹¹⁰

Jelenleg tehát az ambiciózus éghajlatváltozási célok, valamint az energiabiztonság növelése érdekében elengedhetetlen a megújuló energiaforrások részarányának emelése, amely törekvéseket az Európai Unió közvetlen és közvetett szabályozó eszközeivel is ösztönzi. A következőkben SWOT analízis segítségével vizsgálom meg a megújuló energiaforrásokat támogató európai uniós politika erősségeit és gyengeségeit, majd a politika jövőbeni lehetőségeit és veszélyeit veszem számba.

¹¹⁰ NÁRAY SZABÓ Gábor, *Fenntartható a fejlődés?* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003. 142-153. és GYULAI Iván, *Fenntartható fejlődés és fenntartható növekedés*, Statisztikai Szemle, 2013/8-9, 797, 801.

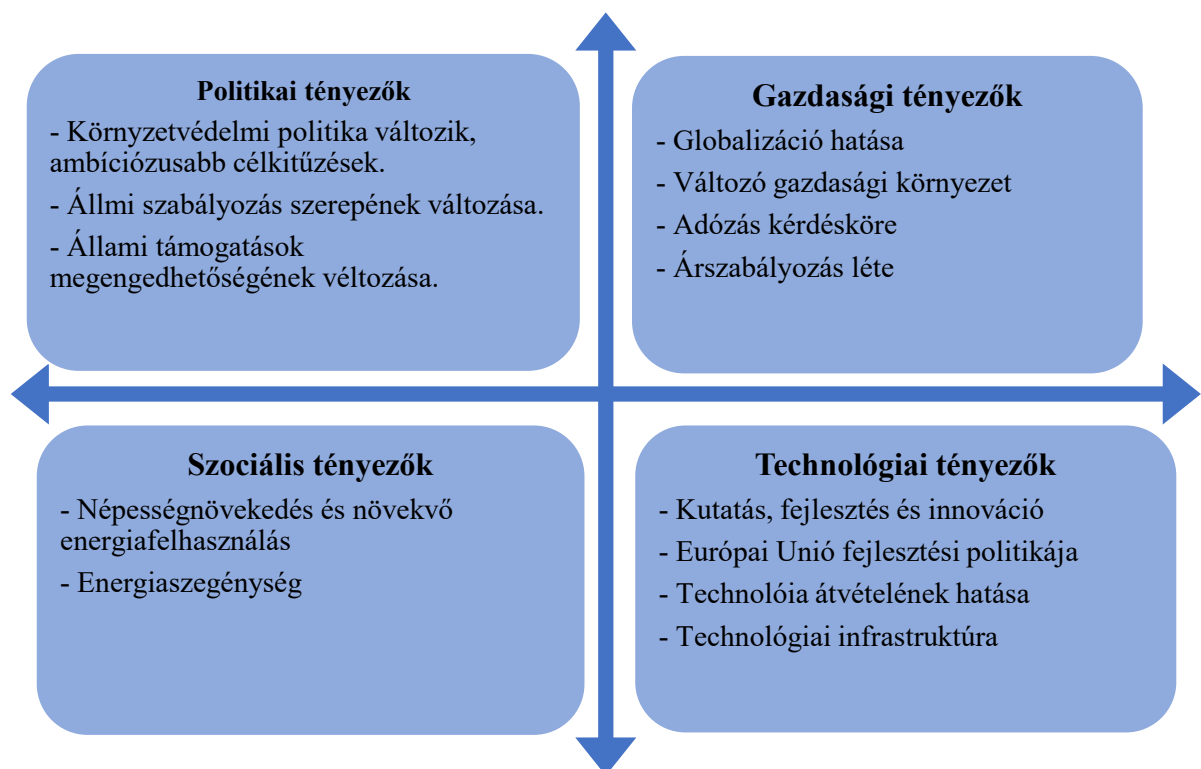
2. táblázat: SWOT analízis a megújuló energiaforrásokat támogató uniós politikáról

	Pozitív	Negatív
Belső	Erősségek: - Hozzájárul az éghajlatvédelmi célokhoz. - Hosszútávon csökkenti az energiafüggőséget. - Megújuló energiaforrások számos típusát támogatja. - Hozzájárul a fogyasztói energiaárak csökkenéséhez. - Hozzájárul a fosszilis energiahordozók okozta externáliák költségének árukba való beépítéséhez. - Gazdasági ösztönzők alkalmazásával érdekeltté teszik a piaci szereplőket. - Kötelező átvétel rendszere, és kötelező bizonyítvány, mint megengedhető állami támogatás, vagy betáplálási kötelezettség. - Energiaközösségek által végső fogyasztók érdekelté tétele a megújuló energiaforrások elterjesztésében.	Gyengeségek: - A megújuló energiaforrások hatékony kihasználásához szükséges megfelelő technológiák és az azokra vonatkozó szabályozás hiányossága. - Nem tud mit kezdeni az időjárás viszonyaitjaival. - Állami támogatásoknak széles tér biztosítása, főként környezetvédelemre hivatkozással. - Energiahordozók közötti diszkrimináció, gátolja a versenyt. - Infrastrukturális összeköttetések nem megfelelő szintje.
Külső	Lehetőségek: - Innováció fokozott támogatása. - Növekvő energiafogyasztás kezelése. - Függetlenedés lehetősége a világpiactól. - Környezetkímélő energiaforrások diverzifikációjának fokozása. - Kedvezően alakuló hosszú távú költségek figyelembevétele. - Megújuló energiaforrások fokozottabb költségvetési támogatása.	Veszélyek: - Ingadozó energiatermelés nem megfelelő kezelése. - Biztonságos és egyszerű tárolás technológiai feltételeinek hiánya. - Nem megfelelő mértékű költségvetési támogatás. - Tagállamok fokozott ellenállása. - Megújuló energiaforrások elhasználását biztosító eszközök környezetterhelő volta. - Gazdasági ösztönzők ellenében állami támogatások túlsúlya. - Piaci mechanizmusok nélkülözése miatt fogyasztók nem a tényleges árakkal szembesülhetnek.

Forrás: saját szerkesztés

A SWOT analízisből is látszik, hogy az Európai Unió megújuló energiaforrásokkal kapcsolatos politikája nemcsak lehetőségeket, de veszélyeket is rejt magában, amelyeket az Európai Uniónak a jövőben kezelni szükséges. A legnagyobb erősségek közé lehet sorolni, hogy az Európai Unió megújuló energiaforrásokra vonatkozó politikája hosszú távon biztosítja az energiabiztonság növelését, a kibocsátás csökkentését, valamint az innovatív fejlődési irányvonal kijelölését. Míg gyengeségek közé tartozik a technológia jelenlegi elmaradottsága, infrastrukturális összeköttetések miatt a határon átívelő energiaáramlás korlátai, valamint az energiahordozók közötti verseny akadályozása. A SWOT analízist követően PEST elemzés segítségével számba vettem azokat a külső politikai, gazdasági, társadalmi és technológiai tényezőket, amelyekre az Európai Uniónak figyelemmel kellett és kell lennie a megújuló energiapolitika szabályozása során.

3. ábra: PEST elemzés a megújuló energiaforrásokat támogató uniós politikáról

Forrás: saját szerkesztés

A PEST elemzés alapján tehát látható, hogy melyek azok a külső tényezők, amelyek az Európai Unió szabályozó tevékenysége során központi befolyásoló hatással bírnak.

Politikai tényezők közül hatással van a megújuló energiaforrásokkal kapcsolatos politikára az egyre ambiciózusabbá váló éghajlatvédelmi célkitűzések, az állami szabályozás erősödése és az állami támogatások megengedhetősége, amely tükröződni látszik mind a negyedik energiacsomagban, mind pedig az Európai Bizottság gyakorlatában. Gazdasági hatások közül kiemelendő az energiaadóztatás, amely jelenleg nem szolgálja a megújuló energiaforrások elterjesztését, hiszen termékmennyiség után kell megfizetni. Szociális szempontból legnagyobb hatása a növekvő energiateljesítménynek van, amelyet jelenleg a megújuló energiaforrások rendelkezésre álló mennyisége nem tud kezelni, ezért az importfüggőség az Európai Uniót tekintve nő. A technológiai tényezők közül pedig az innováció szerepe meghatározó, amely az európai uniós dokumentumokban is megjelenik, például az Európa 2020 stratégia egyik kiemelt kezdeményezése az „Innovatív Unió”. Innovatív megoldásnak tekinthető például a harmadik energiacsomag által deklarált okos mérőeszközök és hálózatok elterjesztésére vonatkozó törekvés.

Ezen fenti elemzés alapján a következőkben a jogszabályi környezet bemutatásával a célom annak alátámasztása, hogy az Európai Unió az energiaszektor liberalizációjával párhuzamosan – szabályozási és gazdasági eszközeivel – törekszik-e területen is minél szélesebb körben teret engedni a piaci mechanizmusoknak.

Az Európai Bizottság az 1997-es Fehér Könyvében fejtette ki először az Európai Unió azon törekvését, amely a megújuló energiaforrások energiafogyasztáson belüli részarányának 2010. évre vonatkozó 12 százalékos célértékére vonatkozott.¹¹¹ Ezt követően elindult a jogalkotás, főként irányelvek formájában, amelyek egyrészt az energiahatékonyság javítását szolgálták, másrészt a megújuló energiából előállított villamos energia arányának növeléséről szóltak.¹¹² E résznél érdemes megjegyezni, hogy az ezen utóbbi jogi aktusban előírt célok szinkronban voltak az Európai Unió klímaváltozással kapcsolatban tett nemzetközi kötelezettségvállalásaival. 2005 januárjától kezdte meg működését az Európai Kibocsátáskereskedelmi Rendszer, amelynek célja Európa-szerte csökkenteni a káros gázokat. Az Európai Unió piaci szereplőket ösztönző rendszere arra szolgál, hogy az 1997-es kiotói jegyzőkönyvben vállalt kibocsátáscsökkentési kötelezettségek megvalósítását elősegítse, és törekedjen a

¹¹¹ Az Európai Bizottság megújuló energiaforrásokról szóló fehér könyve (COM(1997) 0599)

¹¹² Az Európai Parlament és a Tanács 27-i 2001/77/EK irányelve a belső villamosenergia-piacon a megújuló energiaforrásokból előállított villamos energia támogatásáról, *HL L 283, 27/10/2001.* 33.

megújuló energiaforrások alkalmazásának növelésére.¹¹³ 2007-ben született meg a tagállamokra vonatkozó közös környezetvédelmi és energiapolitikai program, amelyben a háromszor húszas célkitűzés fogalmazódott meg, amelynek pilléreit a 2008-as cselekvési terv határozta meg. Ugyanebben az évben fogadták el a megújuló energiaforrásokra vonatkozó hosszú távú stratégiát, a megújulóenergia-úttervet, amelynek célja, hogy elősegítse az 1997-es fehér könyvben tett, 2010-re vonatkozó 12 százalékos végső felhasználási részarányt.

Az Európai Unió a 2008-as gazdasági világválság óta próbál olyan mechanizmusokat kialakítani, amelyek révén képes a globális hatásokhoz (pl.: fosszilisenergia-ár növekedése, éghajlatváltozás) való alkalmazkodásra, illetve azok irányítására. Ezen mechanizmusok célja, hogy a külső – főként gazdasági – globális hatások a lehető legkisebb negatív hatást gyakorolják az Európai Unió polgáira és tagországaire. A megújuló energiák kulcsszerepet játszanak a fokozottabban versenyképes, biztonságos és fenntartható energiarendszerre való áttérésben. Számos előnye lehet annak, ha a megújuló energiát az Európai Unión belül állítják elő, így például csökkentheti az energiahordozók uniós kereskedelmi mérlegének hiányát, valamint az ellátási zavaroknak és a fosszilis tüzelőanyagok ingadozó árainak való kitettséget is; növekedésösztönző hatásai lehetnek az innovatív technológiák terén, munkahelyeket teremthet a feltörekvő ágazatokban, és csökkentheti a levegő szennyezettségét is. A Bizottság véleménye szerint a megújuló energiaforrások előnyeit oly módon kell kiaknázni, amely leginkább tekintettel van a piac szempontjaira.¹¹⁴

Az Európai Parlament és az Európai Unió Tanácsa a gazdasági világválság kitörését követően, 2009. április 23-án elfogadták a megújuló energiaforrásra vonatkozó irányelvet, melynek fő célkitűzése, hogy 2020-ra az Európai Unió energiafogyasztásának 20%-a kötelezően megújuló energiaforrásokból származzon.¹¹⁵ Az irányelv egyedi nemzeti célkitűzéseket határoz meg minden tagállam vonatkozásában.¹¹⁶ Az Európai Tanács 2014-es következtetéseiben már azt a célkitűzést fogalmazta meg, hogy hogy

¹¹³ FÁBIÁN Anna, *A megújuló energiák az Európai Unióban*, Külgazdaság, 2004/10, 53-54.

¹¹⁴ Az Európai Bizottság közleménye, Éghajlat- és energiapolitikai keret a 2020–2030-as időszakra, COM (2014) 015.

¹¹⁵ BÁNYAI Orsolya, *A megújuló energiaforrásból előállított energia támogatásáról szóló 2009/28/EK irányelv*, Európai Jog, 2013/6, 23–33.

¹¹⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2009/28/EK irányelve a megújuló energiaforrásból előállított energia támogatásáról, valamint a 2001/77/EK és a 2003/30/EK irányelv módosításáról és azt követő hatályon kívül helyezéséről, HL L 140, 5/6/2009, 16–62.

2030-ra az Unió területén felhasznált energia legalább 27%-a megújuló energiaforrásokból származzon.¹¹⁷ Az Európai Parlament ezt követően többször megerősítette a megújuló energiaforrások kivételes jelentőségét és a 2030-ig tartó kötelező célkitűzések fontosságát. 2016-ban állásfoglalást fogadott el a megújuló energiáról szóló eredményjelentésről, amelyben felszólította a Bizottságot (amely már több közleményében és iránymutatásában is rámutatott arra, hogy stratégiájában a megújuló energiaforrások kulcsfontosságú szerepet játszanak), hogy fogadjon el egy ambiciózusabb, 2030-ig tartó éghajlat- és energiapolitikai csomagot, amely a megújuló energiaforrásokra vonatkozó uniós célt legalább 30%-ra emeli (amely célt egyedi nemzeti célok révén kell elérni).¹¹⁸ Az Európai Bizottság a szélesebb értelemben vett uniós stratégia részeként 2016-ban közzétette a „Tiszta energia minden európai polgár számára” elnevezésű javaslatcsomagot.¹¹⁹ Ebben javasolja a megújuló energiaforrásokról szóló irányelv felülvizsgálatát annak érdekében, hogy az Unió globális vezető szerepre tegyen szert, és biztosítani lehessen az Európai Tanács által 2030-ra kitűzött cél megvalósulását, azaz hogy az uniós energiaszolgáltatásban a megújuló energiák részesedése legalább 27%-os legyen. A nemzeti célkitűzéseket nem az uniós jogszabályokon keresztül fogalmazzák meg, ezáltal a tagállamok rugalmasan alakíthatják azokat a tagállami preferenciákhoz való alkalmazkodás érdekében. Azonban van olyan szerző, aki szerint összetett gazdasági és politikai kérdéssről van szó, ahol kötelező erejű nemzeti célokra is szükség van, hiszen az Európai Unió által 2030-ra kitűzött 27%-os cél közös megvalósítása nem jelent elegendő motivációt a tagállamok számára.¹²⁰

A negyedik energiacsomag részeként került sor az új megújuló energia rendelet elfogadására, melynek egyik legfőbb célja, hogy figyelembe vegye a Párizsi Megállapodásban meghatározott törekvéseket és az elődje óta eltelt időszak által megkövetelt technológiai fejlődést. A rendelet ambiciózus célként jelölte meg a megújuló energia részarányára vonatkozó legalább 32%-os célt.

¹¹⁷ Az Európai Tanács 2014. október 23–24-i következtetései – Az éghajlat- és energiapolitika 2030-ig szóló kerete <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-169-2014-INIT/hu/pdf> (2020. július 22-i letöltés)

¹¹⁸ Az Európai Parlament 2016. június 23-i állásfoglalása a megújuló energiáról szóló eredményjelentésről, P8_TA(2016)0292

¹¹⁹ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee, the Committee of the Regions and the European Investment Bank; Clean Energy for All Europeans, COM(2016) 860.

¹²⁰ CROSSLEY, Penelope, *The role of renewable energy law and policy in meeting the EU's energy security challenges*, In: LEAL-ARCAS, Rafael – WOUTERS, Jan (eds.): *Research Handbook on EU Energy Law and Policy*, Edward Elgar, Cheltenham, 2017, 469-485.

Az Európai Unió az éghajlatpolitikával összefüggő célok eléréséhez szükséges szabályok megalkotásán kívül közvetett szabályozó és egyéb eszközöket is alakított ki ezen energiaforrások támogatására. Ilyen eszközök közé tartozik a kötelező átvétel, a zöld bizonyítvány, valamint az emisszió-kereskedelmi rendszer. A kötelező átvétel egyfajta megengedhető állami támogatásnak minősül, hiszen az állam ezáltal garantálja, hogy a megtermelt megújulók egy része mindenképpen átvételre kerül. Ehhez hasonlatos a zöld bizonyítvány intézménye is. A kibocsátás-kereskedelmi rendszer már határozottan gazdasági eszköz, hiszen engedéllyel végezhető, központjában a kvóta, mint vagyoni értékű jog áll, amellyel bármely vállalkozás kereskedhet. A piac rugalmasságát fokozza az is, hogy a szereplők mérlegelhetnek, hogy energiahatékony fejlesztések érik-e meg jobban, vagy kvótát vásárolni.¹²¹

A megújuló energiának elsődleges szerepet szánnak a zöld, alacsony szén-dioxid-kibocsátású fenntartható gazdaságra való áttérésben. A fentiekből látható, hogy az Európai Unió megújuló energiaforrásokhoz kapcsolódó politikájának meghatározó eszközei vegyesek, hiszen megtalálható a szabályozás és a gazdasági ösztönzés is. E politika kialakítása során az Európai Uniónak külső gazdasági, társadalmi, politikai és technológiai tényezőket is figyelembe kell venni, amelyek közül kiemelkednek az éghajlatváltozás terén meghatározott célkitűzések és az energiafüggőség csökkentésének törekvése.

Az utóbbi évtizedekben a tagállamokban hol a szél-, hol pedig a napenergia kapacitás indult növekedésnek, abból a célból, hogy elérhetővé váljon az energiabiztonság és éghajlatvédelem javítása. Azonban szükség van a megújuló energiaforrások elterjesztése érdekében megfelelő infrastruktúra kiépítésére is, amelyben az Európai Uniónak kiemelkedő szerepe van.¹²² Itt példaként említeném meg a Hálózatfinanszírozási Eszköz hangsúlyos szerepét az Európai Unió költségvetésében.

¹²¹ CAMPOS, Ines – PONTES, Luz Guilherme – MARÍN-GONZALEZ, Esther – GAHRS, Swantje – HALL, Stephen – HOLSTENKAMP, Lars, *Regulatory challenges and opportunities for collective renewable energy prosumers in the EU*, Energy Policy. Vol. 138 (2020), 1-11.

¹²² LESNIEWSKA, Feja, *Renewable energy, waste management and the circular economy in the EU: solar PV and wind power*, In: LEAL-ARCAS, Rafael – WOUTERS, Jan (eds): *Research Handbook on EU Energy Law and Policy*, Edward Elgar, Cheltenham, 2017, 460-468.

4. Innováció: energiapiac termékeinek, szolgáltatásainak bővülése és fejlődése

Jelen alfejezetben nem célom az új energiapiaci termékek felsorolása és bemutatása, csupán azt szeretném alátámasztani, hogy a liberalizáció az innovatív termékek és szolgáltatások elterjedését hozza magával az energiaszektor területén is. Véleményem szerint az innováció segíti az éghajlatváltozás elleni küzdelmet, mégpedig úgy, hogy közben szolgálja a fenntarthatóságot és a megújuló energiaforrások elterjedését is.¹²³

Manapság az energiaszektorban egy markáns irányváltásnak lehetünk tanúi, ahol az energiaforrások egyre inkább tömegtermékké válnak, elterjednek a decentralizált energiatermelési formák (pl.: napenergiatermelés), amely miatt új piaci szereplők jelennek meg és egyre inkább teret nyernek az innovatív megoldások.

Az innovatív termékek és szolgáltatások elterjedését nagyban elősegíti a liberalizálás folyamata, hiszen olyan versenyhelyzet keletkezik, ahol a piaci szereplőknek a „versenyben maradás” vagy a versenyelőny elérése érdekében folyamatos fejlesztéseket kell végrehajtaniuk, javítaniuk kell termékeik és szolgáltatásaik minőségét, valamint meg tudjanak felelni az elvárt (többnyire környezetvédelmi) jogszabályi előírásoknak.

Kijelenthető tehát, hogy az innovatív megoldások hatékonyan csak versenyszférában, piaci szereplők között jöhetnek létre. Ennek fényében nem véletlen az sem, hogy az innováció az 1990-es évek végétől, a piacnyitás kezdetétől nyert teret az energiaszektor területén. Ezt támasztja alá Piskóti fogalomhasználata is, aki szerint „az innováció nem más, mint a verseny által megszűrt kreativitás.”¹²⁴ Schumpeter féle meghatározása szerint az innováció nem csupán műszaki fejlesztés, felfedezés, új termék és új gyártási eljárások eredményeiben ragadható meg, hanem szervezeti megújítást és a piaci marketinglépéseket is jelenti.¹²⁵ A Freeman-féle innovációs elmélet négy kategóriát különböztet meg, így a fokozatos, vagy módosító innovációkat, radikális innovációkat, eljárásváltozásokat és paradigmaváltásokat csoportjaira. Véleményem szerint az energiaszektorban megvalósuló liberalizáció maga is tekinthető egy paradigmaváltásnak, hiszen a műszaki és természettudományi innováció mellett a piacnyitással párhuzamosan

¹²³ Elsődleges jogi alapja EUMSZ, 19. fejezet-Kutatás, technológiai fejlesztés és úrkutatás (179-190. cikkek); Másodlagos jog: Keretprogramok

¹²⁴ PISKÓTI István, *Innovációmarketing–marketinginnováció*, Miskolc, Miskolci Egyetem, 2007. 154.

¹²⁵ CHIKÁN Attila, *Vállalatgazdaságtan*, AULA Kiadó, Budapest, 2008. 21.

megjelent a társadalmi innováció intézménye is, amely „*adott közösség problémáinak megoldására ad új vagy újszerű választ a jól-lét javítása érdekében. A társadalmi innovációs potenciál pedig azon potenciális képességek összessége, amely a társadalmi innovációk létrehozását segíti.*”¹²⁶ Ez azért lényeges az energiaszektor kapcsán, mivel rájöttek arra, hogy ha változás történik a gazdaság területén, az maga után vonja a társadalmi változások bekövetkezését (például fogyasztói minőség javulását) is. Az innováció e három formája az energiaszektorban egymásra és a környezetvédelmi célkitűzésekre is hatással van, hiszen, ha változások következnek a gazdaságban és a társadalomban, vagy új műszaki termékek, szolgáltatások jelennek meg, azok elősegíthetik a fenntarthatóságot, valamint a megújuló energiaforrások elterjedését. A társadalmi innováció előre törését mutatja az energiaszektorban az is, hogy a negyedik energiacsomag nagy szerepet szán a helyi közösségeknek/innovátoroknak (lásd később a megújuló energiaközösségekről szóló részt). Tehát egy irányváltás tapasztalható az innovációt illetően az Európai Unió energiapolitikájában, hiszen eddig a kínálati oldalra helyeződött a hangsúly, most pedig egyre nagyobb figyelmet tapasztalunk az energia csökkentésére irányuló innovációra, amely általában a keresleti oldalt érinti.¹²⁷

Az energiaszektorban megjelenő innovációkra nagy hatással van a digitalizáció¹²⁸ is, amely jelenleg nem alapvető feltétel, de versenyelőnyt jelent a piaci szereplők számára, hiszen amellett, hogy átalakítják a fogyasztói kapcsolatokat (pl.: internetre kapcsolódó eszközök (IoT) iránti igény, rugalmas fizetési módok lehetősége), fontos szerepet tölthetnek be a költségek csökkentésében is. A digitalizáció műszaki innováció, azonban vannak esetek (pl.: okos mérési rendszerek), amikor megtörténik a lakosság bevonása és társadalmi innovációról is beszélhetünk.¹²⁹

Végül megállapítható az is, hogy az energiaszektor területén egyre több az innovatív megoldás (így a modern feszültségszabályozási modellek az elosztói engedélyesek

¹²⁶ VARGA Krisztina, *A regionális társadalmi innováció kérdései*, International Journal of Engineering and Management Sciences (IJEMS) Vol. 2. (2017). No. 4.

¹²⁷ ROSENOW, Jan – KERN, Florian, *EU energy innovation policy: the curious case of energy efficiency*. In: LEAL- ARCAS, Rafael – WOUTERS, Jan (eds): *Research Handbook on EU Energy Law and Policy*, Edward Elgar, Cheltenham, 2017, 501.

¹²⁸ Digitalizáció kifejezés olyan folyamatok, tartalmak, objektumok digitálissá válását jelenti, amelyek korábban (elsősorban vagy teljesen) fizikaiak vagy analógok voltak. Ettől a fogalomtól meg kell különböztetni a digitális transzformációt, amikor új képességekbe való befektetés és az erőforrások újraravariálása is megtörténik.

¹²⁹ MARINČ, M., *Banks and information technology: Marketability vs. Relationships*, Electronic Commerce Research, 2013(1), 71-101.

körében, okos mérési eszközök, okos mobil applikációk), amelyek azonban nem a klasszikus értelemben vett energiavállalatoknak, hanem a fejlesztésekhez szükséges erőforrással rendelkező technológia cégeknek jelent versenyelőnyt, hiszen a digitalizáció a jövőben a fejlődés érdekében elengedhetetlen lesz.

III. AZ ENERGIASZEKTOR KÖZVETLEN SZABÁLYOZÁSI ESZKÖZEI

1. Állami szerepvállalás és a piac

A jog-és közgazdaságtudományban már több évtizede vita van a piac és állam optimális viszonyának (pl.: ortodox közgazdasági elmélet, keynesi elmélet) megvalósítása kapcsán. Azonban nehéz meghatározni melyek azok a feladatok, amiket csak a piac, és melyek azok, amiket csak az állam képes megoldani.

Minden elmélet kiindulópontja a tökéletes piac megvalósításának ideája.¹³⁰ Az energiapolitikában megjelenő környezeti problémák okozta hatások, azok globális jellege és a neoliberalizmus eszméjének elterjedése a piaci szabályozás előretörését hozta magával. A neoliberalizmus eszméjét az 1938-ban rendezett Lippmann-konferencián alapozták meg, amely majd az Európai Unió létrejöttével kezdett előre törni, mind a gazdaságpolitikai, mind pedig a társadalmi ideológia síkjain. Történt ez annak ellenére, hogy a közgazdászok között is vita volt, abban, hogy a klasszikus liberalizmus elveinek be nem tartása vagy maga a klasszikus liberalizmus tehetett-e a modern gazdaság kihívásainak (például 1929-es gazdasági világválság) nem megfelelő kezeléséért és a megelőzés elégtelenségeiért. (Az előbbi álláspontot Lionel Robbins, Friedrich August von Hayek, Jacques Rueff és Ludwig von Mises, az utóbbit Louis Rougier és Walter Lippmann képviselték). Az egyik legnagyobb bírálója az új irányzatnak Frank Nullmeier volt, aki szerint a liberalizmus legfontosabb pozitívumát, a szabadság középpontba állítását és az egyenlőség meglétének evidens létét veszi el az új felfogás, hiszen van benne egy kényszer arra vonatkozóan, hogy a társadalom szereplőinek viselkedése „piackompatibilis” legyen.¹³¹ Az Európai Unió tehát a neoliberalizmus hatására, a tagállamok által létrehozott szereplő, amely nagy hatással van a különböző globális folyamatok lezajlására is. Nem egy szupranacionális főhatalomról van szó, azonban mégis fontos szerepe volt és van ma is abban, hogy az önérdékkövető államokat koordinálja, együttműködésre sarkalja. Az Európai Unió létrehozását megteremtő szféra ellenére az ideológia csupán a 70-es évek végén és csak az angolszász országokban (az államilag szabályozott kapitalizmus bukása miatt) kezdett el politikai értelemben is

¹³⁰ Megjegyzendő, hogy a mai piacgazdaság vegyesgazdaság, ahol a legfontosabb regulációs erő a piac, de közben jelentős szerepet kap az állam is.

¹³¹ NULLMEIER, Frank, *Kritik neoliberaler Menschen und Gesellschaftsbilder und Konsequenzen für ein neues Verständnis von „sozialer Gerechtigkeit*, Friedrich Ebert Stiftung, Bonn, 2010.

fejlődni. David M. Kotz ezen időszakra a gyilkos versengés kulcsszavakat használta, hiszen a folyamat magával hozta az üzleti és pénzügyi szektor deregulációját, valamint a privatizációs hullámok gyors lezajlását és megszilárdulását ezekben az államokban.¹³² Angolszász országok hatásra az 1980-90-es években az Európai Unión belül is liberalizációs hullám vette kezdetét (például hírközlési szektor, energiaszektor) elhozva a neoliberalizmus mainstream irányzattá válását. Itt kiemelendő Kornai János neve, aki kritizálta a szocialista tervgazdálkodást, összehasonlította azt a kapitalista rendszerrel, megállapítva ezen utóbbi előnyös tulajdonságait a fokozott állami jelenléttel szemben. Azonban ő sem állította azt, hogy minimális szinten ne lenne szükség állami beavatkozásra.¹³³ Az irányzat teljesen a 2008-as gazdasági világválságig meg tudta őrizni vezető pozícióját, amely időpont azonban az ideológia átgondolását hozta magával. A válság hatására a tagállamok többsége kiábrándult a szabadpiac koncepciójából, hiszen csalódtak annak prevenciós és kezelési mechanizmusában. A liberalizmus egyedüli felelőssé tétele azonban hibás, hiszen a XX. századi mainstream irányzat által létrejött kormányzási modellek, mint a newdeal politikája, a 2000-es évektől megjelenő good governance, menedzserszemléletű kormányzás és az új weberi irányzat is, azt támasztják alá, hogy volt a tiszta verseny biztosítása érdekében történő beavatkozási formációk megtalálására vonatkozó törekvés.¹³⁴ Az elmúlt évszázadokban a liberalizmus nagy változásokon és modellformációkon ment át, azonban a mostani kihívások szülte útkeresés teljesen új és az egyik legnagyobb, amellyel az ideológia eddigi fennállása során találkozott. A nehéz helyzet oka, hogy olyan új kihívások (például a globalizáció, a szegénység kérdésköre, a környezetvédelem, a társadalmi szakadékok és a populizmus problémaköre stb.) jelennek meg, amelyekre mindenképpen reagálnia kell minden ideológiának, gazdaságpolitikai felfogásnak.

A liberalizmus által központba állított piaci mechanizmusoknak – az energiaszektor területén is – vannak kudarcai (pl.: az energiaszegénység kezelésének elégtelensége), amelyek kapcsán fontos szerepet kap az állam kiegyenlítő, koordináló és szabályozó funkciója. A piaci kudarc definícióját 1885-ben alkotta meg Henry Sidgwick, aki kijelentett, hogy annak oka a piac nem optimális működésében keresendő, hiszen az nem

¹³² KOTZ, David M., *The Financial and Economic Crisis of 2008: A Systemic Crisis of Neoliberal Capitalism*, Review of Radical Political Economics, 2009/3, 305–317.

¹³³ KORNAI János, *Még egyszer a „rendszerparadigmáról. Tisztázás és kiegészítések a posztszocialista régió tapasztalatainak fényében*, Közgazdasági Szemle, 2016/10, 1074–1119.

¹³⁴ BÖSZ Anett, *Az Európai Unió és a liberális eszmerendszer*, Közgazdaság, 2016/2, 172–190.

megfelelően osztja szét a gazdasági erőforrásokat.¹³⁵ A definíciót sokan továbbfejlesztették, de lényegén senki nem változtatott.

A fogalommal foglalkozók központi szerepet szánnak a Pareto-hatékonyságnak, mely azt jelenti, hogy senki sem kerül kedvezőbb helyzetbe anélkül, hogy ezáltal valakinek a helyzete ne rosszabbodna, ezért szükség van a kettő közötti egyensúly meghatározása révén az optimális állapot kialakítására.¹³⁶ A kudarcok kialakulásáért számos okot meg lehetne nevezni, én az újkeynesiánus Stiglitz által felsoroltakat emelném ki: a verseny nem megfelelő működése, közjavak megléte, externáliák, nem teljes piacok, információs aszimmetria, valamint a munkanélküliség, infláció és egyensúlyhiány. Kiegészítve a felsorolást dolgozatomban szempontjából fontos természetes monopóliumok intézményével.¹³⁷ Ezen utóbbi egy olyan piaci struktúrát takar, amikor valamely szereplő képes egy jól beazonosítható terméket és szolgáltatást létrehozni, ezért mások piacra lépése bekorlátozódik ezen a téren, akadályozva a Pareto-optimum kialakulását, jóléti veszteséget eredményezve.

A piaci kudarcok kapcsán felmerülő kérdés, amely a mai napig a viták középpontjában áll, hogy milyen mértékű állami beavatkozás szükséges ezek kezelése érdekében. Az állami beavatkozás gyakoriságára és mértékére hatással van az, hogy hány szereplő vesz részt a gazdasági tranzakcióban, a földrajzi távolság, az elmaradott kommunikációs infrastruktúra, valamint a technológia szintjének állása. Ilyen esetekben megoldás lehet a közjavak előállítása, költségvetési újraelosztások, illetve monopóliumok esetén árszabályozás alkalmazása is.¹³⁸

A piaci kudarcok az energiapiacra is fellépő tökéletlenségek, amelyek e területen is gátolják a Pareto-optimalis állapot kialakítását és fenntartását. Első körben kérdés lehet, hogy a kudarc kialakulásakor a piacot teljesen ki kell e iktatni, vagy mely szerepeket érdemes a hatáskörében hagyni. Természetesen figyelembe kell venni, hogy amennyiben a központi beavatkozás kezeli a piaci kudarcokat, közben nagy terhet ró a gazdaságra, mert számos új kormányzati kudarc (állami intervenció miatt kialakuló nem hatékony erőforrás allokáció) alakulhat ki. E problémák megoldásaiban való szerepvállalás helyes

¹³⁵ BATOR, Francis M., *The Anatomy of Market Failure. Quarterly Journal of Economics*. Vol. 72, No. 3., 1958, 351-379.

¹³⁶ FARKASNÉ FEKETE Mária – MOLNÁR József, *Közgazdaságtan. Mikroökonómia*. Szaktudás Kiadó Ház Zrt. 2006.

¹³⁷ STIGLITZ, Joseph E., *A kormányzati szektor gazdaságtana*, KJK-Kerszöv, Budapest, 2000.

¹³⁸ KERTÉSZ Krisztián, *A piaci és kormányzati tökéletlenségek rendszerezése és gazdaságpolitikai összefüggései*, Szerzői kiadás, Budapest, 2006.

arányának megválasztására nincs egy általánosan elfogadott nézet, ezt mindig az adott helyzet jogi, társadalmi és gazdaságpolitikai környezete határozza meg. Könnyen elképzelhető egy önmagába visszavezethető folyamat, hiszen a piaci kudarcra adott kormányzati válasz, elvezethet a kormányzati tökéletlenségekhez, amely viszont piaci megoldást igényelhet az optimális Pareto állapot elérése érdekében. Így mindenekelőtt a cél a kormányzati beavatkozás esetén, hogy az ne vezessen nagyobb kudarchoz, mint, amit megoldani hivatott piaci kudarc.¹³⁹

Ricz Judit megállapításaival egyetértve és a fentiekben leírtak alapján is látszik, hogy a piacnyitás fokozott szintje és a dereguláció csupán az 1980-as és 1990-es évektől látszik előre törni az egész Európai Unióban, és innentől a piac térnyerését és a hagyományos fejlesztő állam visszaszorítását láthatjuk.¹⁴⁰ Ezt az Európai Unió kényszereszközökkel is elősegítette, például az egyes szektorokra vonatkozó fokozatos piacnyitás kötelező előírásával vagy azzal, hogy az ENSZ nemzetközi szervezete a Nemzetközi Valutaalap a hitelek feltételül gyakran előírta a piacnyitás követelményét. A liberalizmus megítélésében lényegi változást majd csupán a 2008-as gazdasági világválság eredményezett.

Az Európai Unióban az állami szerepvállalás megerősítésével kapcsolatos eszmék a világháborút követően soha nem tudtak a neoliberais ideológia felé kerekedni, amely többek között a háború tapasztalatainak és az Európai Unió közösségeisítése és piacnyitás felé mutató iránymutatásainak is köszönhető. Voltak kisebb kilengések, mint a neoliberais korszak ellentmondásos hatásai és a gazdaság szükségletei okozta légkör az 1980-as években, amikor megjelentek az állam egy meghatározott fokú, bizonyos területre kiterjedő szerepvállalásainak fontosságát újra hangsúlyozó szakirodalmak (Olson, Paul Romert) és irányzatok (mint a public chose és public economics elméletek). A kisebb ingadozások ellenére tehát a liberális eszmék maradtak előtérben, teljesen a 2008-as gazdasági világválság bekövetkezéséig, amikor a nemzetállamok többsége a hibás piaci mechanizmusok által kialakított problémákat állami intézkedésekkel

¹³⁹KERTÉSZ Krisztián, *A piaci és kormányzati tökéletlenségek rendszerezése és gazdaságpolitikai összefüggései*, Kiadó nélkül, Budapest, 2006, 254.

¹⁴⁰ RICZ Judit, *Fejlesztő állam a huszonegyedik században: egy új megközelítés elemzési keret*. Közgazdaság folyóirat, 2016, 140-145.

törekedtek kiküszöbölni. Ezen állami szerepvállalás kiterjesztésére vonatkozó megfontolások elméleti szintén is táptalajra találtak.¹⁴¹

Az állam gazdasági szerepe kapcsán számos elmélet született, így míg az ortodox közgazdasági elmélet kezdetben tiltotta az állam gazdasági beavatkozásait, kivéve a tiszta közjavak esetét (pl.: igazságszolgáltatás), viszont a keynesi elmélet szerint a kormányzati intervenció a piacgazdaság egyik igen fontos eleme. Az utóbbi álláspontot a piaci mechanizmusokkal, kudarcokkal foglalkozó elméletek alapozták meg, alátámasztva, hogy a gazdasági fejlődés elősegítésében az államnak központi szerepet kell játszania. Ezen elképzelések adtak alapot a kormányzatnak, hogy a különböző szektorokra, így az energia területére is kiterjessze különböző formájú beavatkozásaival hatáskörét.¹⁴² Az 1970-es évektől erősödtek fel azok az irányzatok, amelyek a kormányzat intervencióját elkezdték fenntartásokkal kezelni, azok előidézte nem optimális helyzetek kialakulása miatt. Samuelson és Nordhaus a kormányzat kudarcát, a kormányzati politika vagy a kollektív cselekvés olyan lépéseként definiálják, amelyek nem fokozzák a gazdasági hatékonyságot, továbbá nem javítják az erkölcsileg elfogadható jövedelemelosztást.¹⁴³ A kudarcok gyökerét több probléma táplálja, így többek között az a tény, hogy az államot hatalomnövelési intézkedéseiben nem korlátozzák profitkorlátok, valamint azt sem garantálja semmi, hogy az állam saját érdekeit az állampolgárokéhoz egyezteti. Véleményem eltér a klasszikus jóléti közgazdaságtan elméletétől, miszerint a gazdasági szempontból optimális helyzet elérése és ennek jóléti szempontok szerinti kijavítása két külön megoldásra váró probléma. Helyette a korszerű fejlődés elmélettel értek egyet, amely szerint a gazdasági és a jóléti probléma szorosan összefügg, azok megoldásai erősítik egymást.¹⁴⁴

Kiemelendő még a 2013-ban közgazdasági Nobel díjjal jutalmazott Robert Schiller, aki a 2008-as válságtól kezdve, többek között Stiglitzzel egyetértve hatalmas állami

¹⁴¹ Újkeynesiánusok közül a legismertebbek: George Akerlof, Ben Bernanke, Olivier Blanchard, Alan Blinder, Stanley Fischer, Jordi Galí, Mark Gertler, Robert J. Gordon, Nobuhiro Kiyotaki, Paul Krugman, N. Gregory Mankiw, Maurice Obstfeld, Edmund Phelps, Kenneth Rogoff, David Romer, Julio Rotemberg, Nouriel Roubini, Andrei Shleifer, Lawrence Summers, Robert Shiller, Joseph Stiglitz, John B. Taylor és Michael Woodford.

¹⁴²VOSZKA Éva, *Versenyteremtés – alkuval: demonopolizáció és állami támogatás az átalakulás idején*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003.

¹⁴³SAMUELSON, Paul A.–NORDHAUS, William D., *Közgazdaságtan- bővített átdolgozott kiadás*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2019.

¹⁴⁴BOD Péter Ákos, *A vállalkozó állam a mai tőkés gazdaságban.*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1987.

beavatkozást tartott szükségesnek a gazdasági növekedés érdekében.¹⁴⁵ Míg Joseph Stiglitz a piaci kudarcokra és azok állami kezelésére helyezte a hangsúlyt, addig Schiller véleménye szerint állami beavatkozást kell sürgetni a nagyobb globális kihívást jelentő esetekben, például a nemzetközi kereskedelemben, a pénzügyi válságok és a szegénység kezelésében.¹⁴⁶

Az Európai Unió célja a liberalizáció minél teljesebb mértékben történő megvalósítása, azonban a legnehezebb kérdés talán annak megtalálása, hol az állam optimális szerepe, pozíciója a szabadpiaci körülmények között.¹⁴⁷ Ezen koncepció (a globalizációval együtt) külső hatásként arra sarkallta az Európai Uniót (az első három energiacsomagban ez tükröződik is), hogy a liberalizáció megvalósítása során a legkisebbre szorítsa az állami jelenlétet. Piac által vezérelt gazdaság elengedhetetlen a hatékonysághoz, a minőségi termékekhez, szolgáltatásokhoz, alacsony árakhoz, valamint a gyors fejlődéshez. Az erőforrások piac általi elosztása során azonban mindig lesznek hátrányos helyzetben lévő iparágak és személyek, akik igénylik az állam beavatkozását.¹⁴⁸ A szabályozás iránti igény a piacgazdaságban mindig a piacból indul ki, melynek oka egyrészt a közlegelő tragédiája,¹⁴⁹ azaz a rövid távú érdekek mindig győznének a hosszútávúak mellett (pl.: környezetszennyezés), másrészt a kiszolgáltatott csoportoknak (társadalmi szempont) szüksége van az állami beavatkozásra. Az államnak, mint szabályozónak rendkívül kiterjedt eszközei vannak, amelyekkel a mai napig találkozhatunk, így az aranyrészvény intézményével, gáz-, villamosenergia szállítás állami, önkormányzati tulajdonának fenntartásával, a mennyiségi, minőségi szabályozásával, állami finanszírozással, adókkal, állam általi előállítás bizonyos javaknak, valamint pénzügyi transzferek biztosításával bizonyos rászoruló csoportoknak.¹⁵⁰

Az állami jelenlét indokoltsága a piacon több oldalról közelíthető meg. Az államra tekinthetünk úgy is, mint a piacon jelenlévő egyenrangú szereplő, de ebben az esetben a versenyben való részvételének a többiekkel hasonló feltételekkel kell történnie. A

¹⁴⁵ FARKAS Péter, *Az állam szerepével kapcsolatos gazdaságelméletek módosulása a világgazdasági válságok nyomán I. rész.* Közgazdaság folyóirat, 2017/2. 40-64.

¹⁴⁶ STIGLITZ, Joseph E.–GREENWALD, Bruce C., *Creating a Learning Society: a New Approach to Growth Development and Social Progress*, Columbia University, New York, 2014.

¹⁴⁷ MATOLCSY György, *A neoliberális gazdaságpolitika téveszméi*, Polgári Szemle, 2007. július-augusztus, 3.évfolyam 7-8.szám.

¹⁴⁸ RÓBERT Péter – NAGY Ildikó, *Újraelosztó állam vagy öngondoskodó polgár*, Budapest, TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok 8., 1998, 8-9.

¹⁴⁹ HARDIN, Garrett, *The Tragedy of the Commons*. Science, 1968, Vol. 162, No. 3859, 1243-1248.

¹⁵⁰ KERÉKES Etelka, *Az állam gazdasági szerepe. Gazdasági folyamatok és kontrollingtechnika alkalmazásának kapcsolata*, Polgári Szemle, 2019/1-3, 413-423.

jelenléte továbbá nélkülözhetetlen a szabad versenyben, mint szabályozó, aki korrigálja a mechanizmusok torzításait, valamint biztosítja a liberalizáció által még nem érintett területeket. Fontos továbbá az Európai Unió fellépése azokon a területeken, ahol a szolgáltatás biztosítása nem éri meg a piac szereplőinek, illetve olyan személyek kiségitése kapcsán is, akik rászorultságuk okán nem tudják állami segítség nélkül igénybe venni a szolgáltatásokat. Végül, de nem utolsó sorban a környezetvédelmi követelmények betartása, előmozdítása nem lenne érdekében senkinek a kormányzat szerepvállalása, támogatása nélkül.

A negyedik energiacsomagban az állami jelenlét minden formája tükröződni látszik, többek között a megújuló energiaforrás elterjesztése, a közszolgáltatások és fogyasztói jogok biztosítása területein.

Az energiaszolgáltatás hálózatosan szerveződik, a hálózatok kiépítése időigényes, drága, amely azonban senkinek nem volt érdeke a monopóliumok virágzása alatt. Szükség volt a szabad versenyre a fogyasztói árak csökkentése és a minőség javítása érdekében. A liberalizálás következtében a minőség javult és az árak csökkentek, azonban a verseny keretének meghatározásához, a fogyasztók érdekeinek és a környezet védelme érdekében elengedhetetlen az állam szabályozó eszközeinek bevetése. A monopolizált tényezők megszüntetése fokozatosan zajlik a tagállamokban, így a piac nem liberalizált területein a tagállamoknak továbbra is szolgáltatási kötelezettségük van, továbbá a közszolgáltatások területén mindig szükség lesz az államra, hiszen a jövőben is lesznek olyan területei a piacnak, ahol nincs érdekelttség a verseny kiterjesztésére.¹⁵¹ Mivel az energiaellátás közszolgáltatási tevékenységnek tekinthető, – a fogyasztók védelme érdekében – annak részes államok általi fenntartására lehetőséget biztosított az első energiacsomag, abban az esetben, ha az egyértelműen meghatározott, átlátható, megkülönböztetés-mentes, igazolható és nyilvános.¹⁵² A második energiacsomagban az állami hatáskör erősödik, hiszen nem határozott meg szigorú feltételeket az intézkedései meghozatala kapcsán és ezt a tendenciát láthatjuk a harmadik, majd negyedik energiacsomagban is. Ez utóbbiban az állam szerepe erősödik a kiszolgáltatott helyzetben lévő személyek kategóriájának bevezetésével is.

¹⁵¹ SOMOSI Sarolta, *i.m.* 53-73.

¹⁵² Gazdasági Versenyhivatal, *Az energiaszektor liberalizációs szintjének vizsgálata a fogyasztókra gyakorolt hatás szempontjából*. Budapest, 2008, 14.
http://gvh.hu/data/cms1000584/13_Expert_energia_Tanulmany.pdf (2019. október 20-i letöltés).

A közszolgáltatási kötelezettség biztosítása mellett és ahhoz szorosan kapcsolódva meg kell említeni az állami támogatások kérdéskörét – amelyről alább még részletesen lesz szó – mivel a szubvenció is szabályozó funkciót tölt be, amellyel az állam beavatkozik a piaci mechanizmusokba.

Ellátásbiztonság, mint az alapszerződésben is szerelő prioritizált célkitűzés megvalósítása kapcsán is elengedhetetlen az állami jelenlét. Ennek oka, hogy az energia egy tökeintenzív szektor és főként a megújuló energiaforrások térnyerésével jelenleg még kevésbé kezelhető (pl.: tárolási problémák, fejletlen infrastruktúra) érkezik a piacra. A megújuló energiaforrások léte a ma ismert technológiák miatt csupán rövidtávú célok megvalósítására alkalmas, azonban az energiaellátás biztonságának biztosítása végett hosszútávú döntéseket kell hozni az energiakosárra vonatkozóan, amely tagállami felelősséget kíván (így például a Paks2. bővítésénél az államnak felelősséget kellett vállalni évekre előre a villamosenergia árára vonatkozóan).

A fogyasztói jogok negyedik energiacsomagban történő kiteljesedése azt mutatja, hogy az Európai Unió célja egy erős piaci szereplő létrehozása, akiknek aktív szerepet szán a saját fogyasztásuk csökkentése, valamint jogosultságaik védelme kapcsán. Megjelenik továbbá az energiaszegénységben lévő fogyasztók kormányzati védelmének fontossága is, amely kérdéskör e jogszabálycsomagban való tárgyalása kérdéseket vet fel.

A hangsúly európai uniós szintre történő helyezése tehát többek között az energiainfrastruktúra határokon átívelő volta, fogyasztói jogok megerősítésének igénye, környezetvédelem és az energiafüggetlenség kérdésköre miatt is indokolt.

A piac térnyerése számos pozitív tényezőt rejt magába, azonban aggályokat is felvethet. Az Európai Unió törekvései eredményezhetik a harmadik országoktól való függés csökkenését, azonban ennek következtében az egyes tagállamok által drágábban termelt energia kiszorulhat a piacról, hiszen az energiatermelés még inkább diverzifikálható lesz. A megújuló energiaforrások piaci viszonyok alól való kivonása is számos aggályos kérdést vet fel. A leginkább kérdéses témakör az energiaellátás biztonságával való szembeállítás, hiszen míg az előző rövidtávú tervezést tesz lehetővé, az utóbbi hosszú távú előrelátást kíván. Ennek ellenére véleményem szerint a kérdéskör uniós szinten való szabályozása fontos, hiszen a fenntartható fejlődés csak olyan szabályozással érhető el, amely biztosítja a környezetvédelmi követelmények érvényesülését és a tagállamok ebbéli motivációját.

Összegzőképpen megállapítható, hogy amellet, hogy az Európai Unió létezését megalapozó koncepció is az, hogy minél nagyobb teret kell engedni a piaci mechanizmusoknak, az energiaszektor egészét áthatja a kormányzati beavatkozás. A dolgozatban a piaci mechanizmusok (és kudarok), valamint kormányzati beavatkozás (és kudarok) összemérésével és energiapolitikára vonatkoztatásával azt akarom kifejezni, hogy sok esetben hatékonyabb lehetne (tehát akár a tagállami stratégiai célokat is jobban szolgálhatná adott esetben) a piaci mechanizmusok térnyerése. Az energiaszektor liberalizációja (amely 1990-es évektől zajlik) bebizonyította, hogy a piacnyitásnak számos előnyös hatása van (pl.: energiaárak csökkenése, vagy egységes energiapiac kialakulása, megújuló energiaforrások elterjedése, hiszen a fosszilis energiahordozók behozatala leginkább külföldről történik, ahogy dolgozatomban adatokkal is alátámasztottam). Mindezzel szemben az alapvetően piaci liberalizációt célzó uniós politikák és szabályozások is elismerik a kormányzati beavatkozás létjogosultságát és kormányzati gazdaságpolitikai, illetve stratégiai célok megvalósítása érdekében való szükségszerűségét: Az is látszik, hogy legfőképpen a 2008-as gazdasági világválságot követően (illetve a jelenlegi koronavírus válság idején) az állami szabályozás ismét egyre több területen nyer nagyobb teret, az energia területén is egyre nagyobb a tagállami szabályozási beavatkozás, amely pedig az Európai Unió megengedő magatartásával társul. A válságok mindig megingatják a piaci mechanizmusokba vetett hitet, amely most az energiapolitika területén is érezteti hatását.

2. A közösségi pénzügyi források redisztribúciójával kapcsolatos összefüggések

Az állami támogatásokat a közpénzek kategóriájába (állam közfeladatainak ellátására szánt forrás) sorolhatjuk, amelyek a gazdaságirányítás egyik legfőbb eszközei. A közpénz által képes az állam vagy éppen az Európai Unió közösségi feladatainak ellátására, így az ország védelmének és biztonságának biztosítására, a szociális és gazdasági funkciók ellátására, az egészségügy és az oktatásügy finanszírozására. A feladatok költségei határozzák meg az állam számára, hogy mekkora forrást kell a magánszférából kivonnia (magánjogi vagy közjogi bevételek útján). A közpénzeket kizárólag a törvényesség elvének és a hatékonysági követelményeknek megfelelően közfeladatok ellátására lehet

fordítani. Az államháztartáson belül valósul meg az állami bevételek megszerzése és azok elköltése az átláthatóság, a kiegyensúlyozottság és a fenntarthatóság elvén alapulva.¹⁵³

A közpénz e minősége fennáll akkor is, ha a költségvetés bevételi oldalát szemléljük és akkor is, ha a közkiadások teljesítését nézzük. Ezen utóbbit két csoportra oszthatjuk, így költségvetési transzferekre, és az állami feladatok ellátását célzó magánjogi szerződések ellenértékének költségvetési forrásokból való kifizetésének kategóriájára. Az előbbiek a közszektoron belüli és kívüli szereplők számára jelentenek bevételt, ellentételezés kötelezettsége nélkül. A transzfereket szintén két nagy csoportba sorolhatjuk, így vannak a közszektoron kívülre irányuló transzferek, melyek közé tartozik az állami támogatás, mint indirekt pénzbeli juttatás, amely formája lehet akár a gazdasági szereplők számára biztosított adókedvezmény, adómentesség vagy díjredukció is, illetve vannak a közszektoron belülrre irányuló transzferek is.¹⁵⁴

Az állami támogatás tágabb értelemben az államháztartás rendszerén belüli jövedelem elvonás, azok központosítása és újraelosztása során szétosztott forrás, míg szűkebb értelemben valamely költségvetési alrendszer költségvetéséből az államháztartáson kívülre ellenszolgáltatás nélkül juttatott pénz. Ehhez kiegészítésként hozzáadódhat az Európai Unió által adott hozzájárulás, amely jelentős részéneknek allokációja felett is az adott tagállami kormány rendelkezik, amely során figyelembe veheti saját preferenciáit.¹⁵⁵

3. Állami támogatások az energiaszektorban

Az energia területe a jogilag erőteljesen szabályozott szektorok közé tartozik, amelyet több tényező indokol, így az energiabiztonság, az energia mennyiségének korlátozott volta, a piaci szereplők kapcsolatrendszerének aszimmetrikus jellege, illetve az optimális energiagazdálkodás követelménye megvalósításának célkitűzése.

¹⁵³KLICSU László, *A „közpénzek” fogalmának értelmezése az Alaptörvény tükrében*, Új magyar közgazdaság, 9. évfolyam, különszám, 2016, 1–10.

¹⁵⁴VARGA Judit, *A közpénz fogalma és védelmének jogszabályi keretei*, In: Horváth M. Tamás, Bartha Ildikó és VARGA Judit, *Honnan Hová? A közpénzek védelméről*, Debrecen, Kiadó nélkül, 2017, 25-36.

¹⁵⁵KORNAI János, *Még egyszer a "rendszerparadigmáról". Tisztázás és kiegészítések a posztoszocialista régió tapasztalatainak fényében*, Közgazdasági Szemle, 2016, 1105.

Az Európai Unió az 1990-es évek óta törekszik az energiaszektor liberalizációjának és versenyképességének fokozására.¹⁵⁶ Ennek keretében több jogszabálysomagot fogadott el, a terület szereplőinek piacra jutásának megfelelő és közösségi érdekeket kielégítő módon történő elősegítéséhez. Az Európai Uniónak számos jogi és gazdasági eszköz áll rendelkezésére, hogy elősegítse a piac megfelelő működését, keretet szabjon a különböző szereplők tevékenységének és az egyéni tagállami érdekek térnyerésének. A közvetlen szabályozó eszközök közül kiemelkedik az állami támogatások, és a versenyjog egyéb területeinek szabályozása, valamint az egyes területspecifikus rendelkezések, míg közvetett szabályozó eszközökként az adó- és az árszabályozás kérdésköre kerül egy külön fejezetben bemutatásra.

Jelen szerkezeti egységben a közvetlen szabályozó eszközök közül -főként az energiaszektor területén érvényesülő - állami támogatások európai uniós szabályozására térek ki, majd a rendelkezések gyakorlatban való alkalmazását két esettanulmányon – Paks2 és Hinkley Point C – keresztül mutatom be. Az esettanulmányok tárgyának kiválasztásának oka az Európai Unió energiapolitikájának célkitűzéseiben keresendő. Az éghajlatvédelem fokozása és az energiabiztonság növelése érdekében fontos a fosszilis energiahordozók felhasználásának csökkentése, a megújuló és egyéb környezetkímélő energiaforrások Európai Unión belüli elterjesztésének ellenében. Az atomenergia megítélése e szempontból is rendkívül kettős, hiszen hátrányos tulajdonságai mellett, annak előnyei sem maradhatnak említetlenül, valamint érdekes kérdéseket vet fel az atomenergia tagállamok általi elterjesztésére vonatkozó törekvés – az energiapolitika megosztott hatásköri jellegének figyelembevételével történő – Európai Unió általi kezelése is.

Az egységes európai uniós szabályozás célja a versenyszférában lévő piaci szereplőknek történő egyenlő feltételek biztosítása mellett az állami, illetve állami forrásból létrejött vagy abból részesülő vállalkozások tisztességtelen versenyelőnyhöz jutásának megakadályozása. Az állami támogatások európai uniós szabályrendszere az elmúlt pár évben jelentős átalakuláson ment át, amely miatt fontosnak tartom a szabályok átalakulásának folyamatát, a fontosabb mérföldköveket, a bírósági joggyakorlat változását és a jelenlegi jogszabályi környezetet is bemutatni. Ezen alfejezetben célom

¹⁵⁶ Mint a későbbiekben kifejtjük, 1996-ban megindult a villamos energia piacának liberalizációja, majd 1998-tól a földgázpiacé.

továbbá, hogy választ adjak az energiaszektor területén megvalósuló állami támogatások megengedhetőségének és tilalmának háttérében megbúvó okokról, illetve rávilágítsak az e területen is összekapcsolódást mutató energia-és környezetpolitika egyes aspektusaira.

Kiindulópontom a *verseny és versenyszabályozás* kérdésköre, amelynek szükségességével és igazolásával több iskola foglalkozott. A klasszikus iskola alapítója, Adam Smith szerint a saját érdeküket követő személyek automatikusan, akaratuktól függetlenül is a közösséget szolgálják, mintha egy láthatatlan kéz irányítaná őket.¹⁵⁷ Az elmélet szerint szabad utat kell engedni a versenynek, de minimális szinten szükség van az állami szabályozásra is. Ezt fejlesztette tovább a XIX. században az árelmélet, (valamint annak absztrakt formája a tökéletes verseny), amely a piacot statikus, strukturális mechanizmusok összességéként kezelte. Az ordoliberalizmus képviselői szerint az igazságos társadalom alapja a versenyen alapuló alkotmányos kerettel rendelkező gazdasági rendszer, melynek fontos eleme volt a versenyjog.¹⁵⁸ Ezen eszköz szükséges ahhoz, hogy a gazdasági hatalom koncentrációját szétaprózzák, míg az állam létének a gazdasági hatalomnak ellenállni képes állampolgári védelem érdekében van szükség. A freiburgi-iskola a versenyt tartja a hatalom legalapvetőbb ellenszerének, amely mellett párhuzamosan léteznek úgynevezett alkotó (pl.: magántulajdon) és szabályozó (pl.: versenyjog) alapelvek. Az ideológia az ordoliberalizmus szemléletből alakult ki, de mégis szűkebb annál.¹⁵⁹ A freiburgi iskola hatással volt az Európai Gazdasági Közösség versenypolitikájára, amit mutat az is, hogy a Bizottság első elnöke, Hallstein ezen eszméket vallotta.

A következő csoportot az amerikai chicagói iskola előzményének tekinthető bécsi iskola képviselői (például Hayek) alkotják.¹⁶⁰ Ezen irányzat követői hangsúlyozták a liberalizáció és dereguláció elterjedésének, valamint az állami beavatkozás legszűkebb körre történő visszaszorításának szükségességét. A XX. század második felében a harvardi iskola (például Bain, Kaysen, Turner) vált uralkodóvá, mely képviselői szerint

¹⁵⁷ SMITH, Adam, *The Theory of Moral Sentiments* (6th ed. 1790), New York, Penguin, 2009.

¹⁵⁸ EUCKEN, Walter, *Grundsätze der Wirtschaftspolitik*, 4. kiadás. Tübingen Eucken. Hivatkozva: GOLDSCHMIDT, Nils – WOHLGEMUTH, Michael (szerk.), *Grundtexte zur Freiburger Tradition der Ordnungsökonomie*, Mohr Siebeck. 2008, Tübingen, 1.

¹⁵⁹ TÓTH Tihamér, *Az ordoliberalis iskola palackpolitikája -a piacgazdaság eszméje egykor és ma.* In BALOGH-Mária, *Emlékkönyv Dr. Ruszoly József egyetemi tanár 70. születésnapjára.* Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 2010.

¹⁶⁰ FIEDRICH A. von Hayek., *Piac és szabadság.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1995.

empirikus alapon lehet következtetni a piac várható alakulására, így a tökéletes helyett a működő, de statikus verseny elérése a cél.

Majd ezt az elméletet a chicagói dinamikus felfogás váltotta fel, amely Schumpeter nevéhez köthető.¹⁶¹ A chicagói iskola az elődjét továbbfejlesztve és annak empirikus jellegét elvetve a piaci folyamatokat a profitmaximalizálás szemszögéből magyarázta.

Az Európai Unió versenypolitikája ma már a fentiektől eltérő, külön csoportot takar, amelyet sokan a brüsszeli iskolának neveznek. Jellegzetessége, hogy több területen fokozottan támogatja a liberalizációt és élesen fellép a versenyt korlátozó tényezőkkel szemben. A közgazdasági háttérelmzéseket az ezredfordulótól kezdve kezdték el alkalmazni az Európai Unió irányításáért és döntések meghozataláért felelős intézményei.

A Bizottság például a verseny vizsgálatoknál előszeretettel használja a harvardi modell módszereit, azzal, hogy a piac dinamikus jellegének vizsgálatára helyezi a hangsúlyt.¹⁶²

Az európai uniós versenypolitika tárgya kiterjed a nemzeti versenyjogok által szabályozott magatartásokra és a tagállamok versenytorzító magatartásformáira is (pl.: az állami támogatások ellenőrzése) is. E politika a tisztességes piaci verseny kialakítására és fenntartására törekszik azáltal, hogy a piac szerkezetét és a piaci résztvevők magatartását befolyásolja.¹⁶³

Az Európai Unió versenyre vonatkozó szabályait az Unió jelenleg hatályos alapítószerződése, az EUMSZ tartalmazza, amely alapját képezi minden, e területen meghozandó másodlagos jogforrásnak.¹⁶⁴ A versenyjogot meg kell különböztetni a szélesebb értelmű versenyszabályozástól, mivel míg az első alatt az EUMSZ 101. és 102. cikkeit és az azokhoz közvetlenül kapcsolódó rendeleteket, határozatokat, ítéleteket értjük, addig az utóbbi az egyes termékek, iparágakra vonatkozó speciális szabályokat is magába foglal és hatással vannak rá más ágazatpolitikák (pl.: környezetpolitika) is.¹⁶⁵ Az Európai Unió versenyjogának két nagy területe van, egyrészt a vállalkozásokra vonatkozó szabályok (klasszikus antitrösztjog) és a tagállamokra vonatkozó szabályok. Az első csoportba tartozó rendelkezések tartalmazzák a versenykorlátozó megállapodások és a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés tilalmát (az EUMSZ fent említett 101. és 102. cikkei), valamint a koncentrációk ellenőrzését, és a fúziókontrollra vonatkozó jogi

¹⁶¹ JOSEPH ALOIS Schumpeter, *Capitalism, Socialism, Democracy*. New York, 1942.

¹⁶² CSÉPEI Balázs, *Versenyyog és versenypolitika*. In: BOYTHA Györgyné – TÓTH Tihamér: *Az Európai Unió versenyyoga*. Budapest 2010. 20-23.

¹⁶³ HENNING-BODEWIG, Frauke, *Unfair Competition Law: European Union and Member States*. Wolters Kluwer Law International, The Hague, 2006

¹⁶⁴ EUMSZ 101–109. cikkek

¹⁶⁵ CSÉPEI (2010) *i.m.* 27.

szabályokat.¹⁶⁶ A tagállamokra vonatkozó rendelkezések a kereskedelmi jellegű állami monopóliumokra és az állami vállalatokra vonatkozó szabályozást (EUMSz 106. cikk), valamint az állami támogatások tilalmának szabályait takarják (EUMSz 107. cikk).

Az Európai Unió versenypolitikája – ezen belül az állami támogatásokra vonatkozó – nem öncélú, hanem arra törekszik, hogy az egységes belső piac, így az energiapiac is, az alapszerződésekben lefektetett módon megvalósuljon. Az energiapolitika területén meghozott intézkedések is elengedhetetlenek az Európai Unió versenyképességének fokozásához, így például a környezeti hatások kezeléséhez, a széndioxid-kibocsátás mérsékléséhez, a fenntartható fejlődés biztosításához és az éghajlatváltozás következményeihez való alkalmazkodáshoz.

4. Állami támogatás, mint piaci kudarcra adott válasz

Az állami támogatások befolyásolják az Európai Unióban tevékenykedő (energia)vállalatok közötti versenyt, amely bizonyos kivételektől eltekintve a versenyre gyakorolt torzító vagy korlátozó hatás miatt tiltott. Az állami szubvenció a kormányzati beavatkozások közé tartozik, és választ ad a piac egyes tökéletlenségeire, amelyek közül a negatív externáliák és a természetes monopóliumok okozta tökéletlen piaci helyzetre térek ki részletesebben.

Az energiaszektor, illetve annak szereplői állam általi támogatásának többféle indoka lehet, így például az Európai Unió energiapolitikájának közvetlen céljai is befolyásoló tényezőként vannak jelen. A tagállamoknak meg kell tenniük mindent, hogy elősegítsék az energiapiac egységes működését, az energiaellátás biztonságát, az energiahatékonyságot és az energiatakarékosságot, valamint az új és megújuló energiaforrások kifejlesztésének, illetve az energiahálózatok összekapcsolásának előmozdítását.¹⁶⁷ Az Európai Unióban egyre nagyobb hangsúlyt kap továbbá a környezetvédelmi szempontok érvényre juttatásának követelménye, amelyhez szintén nélkülözhetetlen lehet az energiaszektorban megjelenő szubvenció. A támogatás igazolásaképpen megjelölhetőek még egyes technikai, technológiai (pl.: innováció) és szociális okok is.

¹⁶⁶ VAN DEN BERGH, Roger – CAMESASCA, Peter D., *European Competition Law and Economics: A Comparative Perspective*. Sweet and Maxwell, London, 2006.

¹⁶⁷ EUMSz194.cikk (1) bekezdés

Az energiaszektor állam általi támogatásának azonban számos negatív oldala is megemlíthető, így például azok ronthatják az energiapiac hatékonyságát, többlet környezetszennyezést okozhatnak vagy hátrányosan érinthetik a megújuló energiaforrások használatát.¹⁶⁸ Az energiapiacon jelenleg is számos olyan piaci kudarc alakul ki, amely társadalmilag nem hatékony erőforrás-allokációhoz vezet, így például az erőművek által kibocsátott szennyezés vagy az elégtelen mértékű energiahatékonysági beruházás. Ezeket felismerve az Európai Unió és a tagországok különböző típusú szabályozó eszközöket vezettek be, így például egységes emisszió kereskedelmi rendszert, megújuló támogatási rendszereket, és energiahatékonysági beruházások támogatását stb.¹⁶⁹ Ezen intézkedések kiegészítésére szolgál az Európai Unió versenyszabályozása, ezen belül a tagállami szubvenció keretek közé szorítása is.

Az állami támogatások a versenypolitika részét képezik, mely politika célja a hatékony gazdaság és a fogyasztói jólét biztosítása. Kiindulópontom az, hogy a tiszta verseny az Európai Unió tagállamaiban nem teljesen valósul meg, mert a piacgazdaságokban jelen van az állami intervenció (akár jogi, akár gazdasági eszközei révén), melynek szükségességének igazolására többféle elmélet született. Az ún. normatív elmélet szerint a piaci kudarcok kezelése miatt nélkülözhetetlen az állam jelenléte, mivel, ha a versenyre, mint közjóságra tekintünk (egyetemes hozzáférés, senki nem zárható ki fogyasztásból), egyénileg senkinek nem érne meg e szabályok betartása, és a potyautas magatartás érvényesülése kerülhetne túlsúlyba.¹⁷⁰ A közösségi választások elmélete szerint a kereslet kínálat kiszámíthatatlan alakulása miatt van szükség az államra.¹⁷¹ Állami szabályozás nélkül ugyanis nem lenne képes e szektor hatékony erőforrás-allokációra, így számos megoldatlan piaci kudarcra kellene számolni a területen. Az állam egy különleges nemzetgazdasági szereplő, amely törekszik a közfeladatok minél színvonalasabb, hatékony és gazdaságos ellátására, úgy, hogy közben közpénzekből gazdálkodik,

¹⁶⁸ LUKÁCS András–TANYI Anita, *Energiatámogatások az Európai Unióban*, 2002, <http://www.lelegzet.hu/archivum/2002/04/0139.hpp.html>, (2017. május 15-i letöltés).

¹⁶⁹ MEZŐSI András, *A szabályozó eszközök rengetegében. A villamosenergia-szektor piaci kudarcait kezelő szabályozó eszközök egymásra hatásának vizsgálata*, Ph.D értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdálkodástani Doktori Iskola, Budapest, 2014. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/802/1/Mezosi_Andras_dhu.pdf (2017. május 15-i letöltés).

¹⁷⁰ A normatív elméletről bővebben lásd: TIROLE, Jean, *Platform Competition in two-sided markets*, Journal of the European Economic Association, June 2003 1(4), 990–1029. és CULLIS, John – JONES, Philip, *Közpénzügyek és közösségi döntések*, Aula Kiadó, Budapest, 2003.

¹⁷¹ STIGLER, George J., *The Theory of Economic Regulation*, The Bell Journal of Economics and Management Science, Vol. 2, No. 1, 1971, 3–21.

valamint közhatalmi helyzetével képes befolyásolni a gazdaságot (Pl.: jogi szabályozás, jövedelem-újraelosztás). Az állami támogatás is egy piaci kudarcot kezelő eszköz az energiaszektorban. Berlinger, Lovas és Juhász szerint ezen beavatkozási forma egyértelműen értéket teremt, sőt a helyesen megtervezett támogatási rendszer javítja az ösztönzőket is.¹⁷² Azonban nem hagyható figyelmen kívül az állami szubvenció következtében esetlegesen felmerülő kudarcok sem (Például: információs aszimmetria, korrupció). Ezen elméletek és a fentiekben kifejtettek alapján tehát nem az állami beavatkozás és azon belül az állami támogatások egyes esetekben való szükségessége a kérdés, hanem véleményem szerint a megvalósulást lehetővé tevő feltételeket érdemes a vizsgálódás középpontjába állítani.

4.1. Állami támogatások és az externáliák

Az energiaszektor területén megvalósuló piaci kudarcok közül az externáliákat és a természetes monopóliumokat emelem ki. A külső gazdasági hatásoknak számos fogalma alakult ki, amely a különböző közgazdasági iskolák eltérő megközelítéséből fakad. Samuelson és Nordhaus szerint e kudarc akkor következik be, amikor a termelés vagy a fogyasztás járulékos költségeket vagy előnyöket okoz másoknak, mégpedig úgy, hogy a hátrányokat azok okozói nem fizetik meg. Itt példaként lehet megemlíteni a környezetszennyezést, mint például a közlekedés terén fellépő externáliát. Az elmaradt teherviselés oka többek között az, hogy gyakran a kibocsátó nem is érzékeli a társadalmi szinten okozott költségeket/károkat, például közlekedés esetén a légszennyezést.¹⁷³ Szakmai szempontból először Alfred Marshall a „Principles of Economics” című művében¹⁷⁴ foglalkozott e jelenséggel az 1900-as évek első felében. Ezt követően a jóléti közgazdaságtan követői vizsgálták a definíciót és általában az állami beavatkozás megengedhetőségének színtereként tekintettek ezen esetkörre (A. C. Pigou,¹⁷⁵ Allyn Young). A jogi közgazdaságtan képviselői ezzel szemben a hatást okozó és a hatást élvező/ elszenvedő közötti viszony nem megfelelő kezelésének kérdésköre felől

¹⁷² BERLINGER Anita – LOVAS Anita - JUHÁSZ Péter, *Az állami támogatás hatása a projekt-finanszírozásra erkölcsi kockázat és pozitív externáliák mellett*, MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-Tudományi Intézet, Budapest, 2014.

<http://econ.core.hu/file/download/mtdp/MTDP1432.pdf>, (2017.május 15-i letöltés).

¹⁷³ SAMUELSON, Paul A.–NORDHAUS, William D., *Közgazdaságtan- bővített átdolgozott kiadás*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2019.

¹⁷⁴ MARSHALL, Alfred, *Principles of Economics*, Palgrave Macmillan, 2013.

¹⁷⁵ PIGOU, Arthur Cecil, *The Economics of Welfare*, McMillen, London, 1946.

közelítettek (Caose, R. M).¹⁷⁶ Az institucionalista irányzat etikai-morális kérdéseket is fontosnak tart a fogalom meghatározása során (Lehoczki Zsuzsa¹⁷⁷).

A fentiekén kívül számos irányzat foglalkozott a külső gazdasági hatások megoldásaival, de az általuk vallott nézetek és megoldási javaslatok is besorolhatóak két nagy csoportba, ahol az egyik kategóriát a külső hatások belsővé alakítását, internalizálását való elméletek alkotják, a másik csoportot az egyéb megoldások és egyedi javaslatok teszik ki. Az előbbi csoportba tartozók eszközként tekintenek a piaci viszonyok kiterjesztésére, az adók és támogatások bevezetésére, valamint különböző szabályok, előírások és normák alkalmazására.¹⁷⁸ Az externáliák megoldásának, azok internalizálásának leggyakrabban alkalmazott módjai közé tartozik az állami támogatás (pl.: a környezetszennyezés, mint az energiaszektor külső gazdasági hatásának kezelése a megújuló energiaforrások fokozottabb állami ösztönzésével), szabályozás és az adóztatás intézményei. Az utóbbi kettő esetén problémaként merül fel, hogy a negatív alaphelyzet értékelésének alapja csupán valamilyen átlagos toleranciaszint lehet, amely meghatározása pedig további kérdéseket vethet fel. Az adóztatás eszközének további hátránya, hogy nem alkalmas a negatív hatások teljes megszüntetésére, csak annak mértékének csökkentésére.¹⁷⁹ A szabályozás árnyoldalaként hozható fel az általános jellege, hiszen azokra is vonatkozik, akik nem tudják hatékonyan csökkenteni kedvezőtlen külső hatásukat. Az állami támogatás az előző kettőhöz hasonlóan ugyancsak uniformizált, nem képes figyelembe venni az egyéni preferenciákat, ezért a társadalom ezen intervenciót is sokszor igazságtalannak érzi.

Az alapkérdés mindhárom módszernél, hogy az állami beavatkozás vagy annak elmaradása okoz-e nagyobb veszteséget. A beavatkozásra vonatkozó döntések meghozatalakor ezért mérlegelni kell a külső hatások mértékét, a beavatkozás költségeit és a piac szerkezetét is.

¹⁷⁶ COASE, Ronald Henry, *The Problem of Social Cost*, Journal of Law and Economics, 1960/10, 87–137.

¹⁷⁷ LEHOCZKI Zsuzsa, *Externáliák alternatív megközelítésben*. Kézirat, 1987.

¹⁷⁸ LEHOCZKI Zsuzsa, i.m., ; MISHAN, Ezra J., *Költség-haszon elemzés*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1982.; PIGOU, Arthur Cecil, i.m.

¹⁷⁹ TOUMANOFF, Peter G., *A Positive Analysis of the Theory of Market Failures*, Kyklos, 1984/4, 529–541. ULIHA Gábor, *Olaj és nyersanyagpiacok makrogazdasági összefüggései*, Ph.D értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Közgazdaságtani Doktori Iskola, 529-541. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/939/1/Uliha_Gabor.pdf (2019.03.25-i letöltési dátum).

4.2. Állami támogatások és a természetes monopóliumok

Az energiaszektorban tapasztalható piaci kudarcok okául sokszor a természetes monopóliumok szolgálnak, amely hátrányosan befolyásolhatja a hatékonyságot és az újraelosztást. A természetes monopóliumok léte annak köszönhető, hogy vannak esetek, amikor a gazdasági tevékenység egy piaci szereplő általi ellátása célszerű, függetlenül a szereplő állami vagy magántulajdoni formájától. A monopólium egyik oldalon dominanciát (egyszereplő, erőfölény) jelent, míg a másikon (több szereplő) kiszolgáltatottságot. A központi szabályozás feladata, hogy megtalálja az optimális szintet, ahol ezen intézmény előnyei és hátrányai kiegyenlítődnek.¹⁸⁰ Hiszen annak ellenére, hogy a versenyképesség növeléséhez nem járul hozzá, annak számos pozitív tulajdonsága ismeretes.

Sokáig széleskörű egyetértéssel fogadták el, hogy a villamosenergia- és gázszektor hálózatos jellege miatt teljes egészében természetes monopólium, és ezért ezek működtetésére leginkább az állami irányítás, valamint a hierarchikus szervezeti struktúra a legmegfelelőbb. Az 1970-es évek elején vette kezdetét egy deregulációs hullám (piaci mechanizmusoknak fokozottabb tér engedése), amely a mai napig kihat az energiaszektor területére is. E folyamatok elindulásának oka az volt, hogy a monopóliumok teljesítményével kapcsolatban számos negatív tapasztalat született, valamint a technológiai haladás és az innovációs nyomás ellenére nem tudtak minőségi javulást felmutatni. Míg a liberalizáció célja kezdetben a piacnyitás és a piachoz való hozzáférés biztosítása volt, mára ez kiegészült olyan törekvésekkel, mint a fenntarthatóság, fogyasztóvédelem vagy az éghajlatváltozás elleni küzdelem.

Az 1980-as évektől elkezdtek az energiaszolgáltatás teljes spektrumát tevékenységekre osztani, majd ezt követően a feldarabolt részek közül csupán a hálózatos szolgáltatásokat (az energia szállítása és a rendszerirányítás) tekintették természetes monopóliumoknak. Volt, ahol az energiapiac teljesen piaci alapokra helyeződött (pl.: Egyesült Királyságban CEEB¹⁸¹) állami feldarabolása és az egyes részek teljes privatizációja) és volt, ahol a tulajdonosi, jogi és számviteli szétválasztás ellenére megmaradt az állami dominancia

¹⁸⁰ BOYTHA Györgyné, A versenytörvény és a piaci "hatalom" viszonya, 1993/11. szám, 160-163.

¹⁸¹ CEEB (Central Electricity Generating Board; Központi Elektromos Fejlesztési Tanács) fogta össze 1989. év előtt az állami kézben levő villamosenergia-ágazatot Nagy-Britanniában. Szervezeti szempontból három külön rendszerből állt: Wales, Skócia, Észak-Írország. E tanács felelt a fejlesztésekért, valamint továbbította a szolgáltatók felé a villamos energiát.

(pl.: Magyarország MVM csoport). Az e területen megvalósuló liberalizáció fő célja, hogy a profit megszerzésére törekvés és a verseny által kikényszerített költségcsökkentés az energiaszolgáltatások differenciált választékához és alacsonyabb árakhoz vezessen. A piacnyitás kezdetétől eltelt idő azonban jó ideig azt mutatta, hogy a deregulációtól várt hasznok nem teljesülnek maradéktalanul, mert a piacon lévő vállalatok (vertikális és horizontális) gyakorlata lassította a megfelelő verseny kialakulását, hiszen a deregulizált villamosenergia-piacok jellegzetessége maradt az egyes piaci szereplők általi horizontális, és a vertikális irányú hatalomgyakorlás.¹⁸²

Az Európai Unió energiapiaci liberalizációs folyamata az 1990-es években meghozott villamosenergia és gáz irányelveivel indult meg, amelyekkel a cél a teljes piacnyitás egy évtizeden belül történő megvalósítása volt. Azonban e folyamat során a tagállamoknak számos nehézséggel kellett szembenézniük, mint például a folyamatos energiaellátás biztosítása vagy a horizontálisan és vertikálisan kapcsolódó tevékenységek miatt kialakult monopóliumok domináns jelenléte. Ezen kihívások léte és felszámolásukra vonatkozó törekvések gyakran kompromisszum kialakítását követelték/követelik meg, amelyek nélkülözhetetlen velejárója az állami beavatkozás lehetővé tétele az energiaszektor megfelelő működése érdekében.¹⁸³

A tökéletlenségek csökkentésének és megszüntetésének szektorban manifestált három leghatásosabb módja az unbundling, állami beavatkozás (támogatás, árszabályozás, szolgáltatási kötelezettség előírása stb.), valamint a Bizottság versenyfelügyeleti hatásköre (füziókontroll, kartell tilalom stb.).

A természetes monopóliumok felszámolásához kötődő unbundling megvalósulása révén megszüntethetőek a vertikális és horizontálisan összefonódott tevékenységek és vállalatok.¹⁸⁴ Az Európai Unió négy energiacsomagot fogadott el, amelyek egyik kiemelt célja volt az energiaszektor tevékenységeinek teljes tulajdonosi, jogi, számviteli és funkcionális szétválasztása. Az első energiacsomag rugalmas, keretjellegű szabályozást tartalmazott a fokozatos piacnyitás és a tevékenységek számviteli szétválasztása

¹⁸²PAIZS László–MÉSZÁROS Mátyás Tamás, *A piachatalmi problémák modellezése a dereguláció utáni magyar áramtermelő piacon*, Közgazdasági Szemle, 2003/9, 735–764.

¹⁸³VINCZE Péter, *Versenyélénkítés erőfőrlény korlátozással, Szabályozás és vállalat szerkezet-átalakítás az Európai Unió energiapiacán*. In: VALENTÉNYI Pál–KISS Ferenc László–NAGY Csongor István (szerk.), *Verseny és Szabályozás*, MTA KRTK Közgazdaság-tudományi Intézet, Budapest, 2010., 329-353.

¹⁸⁴BERLINGER Anita – LOVAS Anita – JUHÁSZ Péter i.m. 10-25.

érdekében. A rendelkezések eredményeként a domináns vállalkozások a megfelelő szintű szortírozás hiányában kihasználhatták a piaci pozíciójukból eredő különleges helyzetüket. A 2003-ban megjelent második energiacsomag tovább vitte a piacnyitást, elrendelte a független energiapiaci szabályozó hatóságok felállítását, valamint előírta a jogi és tulajdonosi differenciálást is. Az Európai Bizottság azonban e csomagot követően is arra a következtetésre jutott, hogy magas a piaci koncentráció, amely gátolja az energiapiaci versenyt. Az Európai Bizottság által 2007-ben előterjesztett és az Európai Parlament által 2009-ben jóváhagyott harmadik energiacsomag előírta a teljes funkcionális elválasztást. A negyedik energiacsomag nem változtatott elődje szigorításán, és a tagállamok számára ugyanúgy választási lehetőségeket határozott meg a szabályozásban meghatározott modelleket illetően.¹⁸⁵

A liberalizációval az energiához köthető legtöbb tevékenység piaci alapú lett, kivéve a hálózatos tevékenységet, amely viszont természetes monopólium maradt. A hálózatos tevékenységek terén az államnak kell megtalálnia és szabályozásával kialakítania a megfelelő kereteket. Az energiaszektor liberalizációjának hatása megmutatkozik a termelésben, értékesítésben és a fogyasztók státuszának változásában. A piaci mechanizmusok térnyerése ezen utóbbi csoportnak a szabad szolgáltatóváltás mellett számos olyan jogosultságot és fellépési lehetőséget biztosít, amely megerősíti pozíciójukat. A termelés területén a piacnyitás hatására több tagállamban megnő a jelentősége a decentralizált termelési módoknak (megújuló energiaforrások), valamint például az úgynevezett termelő-fogyasztók a megújuló energiaközösségek révén „beszállhatnak” a versenybe. A piacnyitás hatása leginkább az értékesítésben mutatkozott meg, hiszen a verseny térnyerésének hatására, azon (általában nyugat-európai) vállalkozások képesek minél több piacot megszerezni, akik költséghatékony termelésre képesek.

5. Állami támogatások fogalmának értelmezési kérdései

A szubvenciók politikája nem korlátozódik az Európai Unióra, hanem nemzetközi vonatkozása is fellelhető, például a GATT- szabályok, illetve az ún. szubvenciók kódex.¹⁸⁶

¹⁸⁵ VAJDA György, *Energiahasznosítás*, Budapest, Akadémia Kiadó, 2004, 46-48.

¹⁸⁶ KENDE Tamás, *Az állami támogatásokkal kapcsolatos politika*. In: KENDE Tamás–SZÜCS Tamás (szerk.), *Az Európai Unió politikái*, Osiris, Budapest, 2001, 529–594.

Unió jogi kontextusban az állami támogatások felügyelete és ellenőrzése kapcsán két intézmény, az Európai Bizottság és az EUB emelhető ki. Az állami szubvenciók kontrollját első körben az Európai Bizottság végzi, amelynek célja egyrészt a piaci mechanizmusok egyensúlyának fenntartása, másrészt pedig, hogy hozzájáruljon a belső piac hatékony működéséhez. Az állami támogatások és azok megengedhetőségére vonatkozó értelmezési kérdések kapcsán a Bíróság döntései töltnek be jelentős szerepet. Ezen intézmény számos döntésében értelmezte e definíciót, illetve alakította ki a joganyag inkoherens jellege miatt annak rendszertanát. A Bíróság döntései során figyelemmel van a változó közösségi politikai irányvonalakra, de közben törekszik konzekvensen alkalmazkodni korábbi joggyakorlatához is. Az is megállapítható, hogy az Európai Unió által alkotott keretszabályok alapján gyakrabban dönt az állami támogatások megengedhetősége mellett, ha környezetvédelmi, tudományos kutatási célokra van szó vagy ha az adott ország kis- és középvállalkozások részére nyújt előnyt.

Érdekes megvizsgálni és kategorizálni a 2009 és 2016 közötti időszakban előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdéseket, amelyek az energiaszabályozás és állami támogatás kapcsolatát vizsgálva, három részre oszthatóak. Az első csoportba a közszolgáltatási kötelezettségekkel kapcsolatos ügyek (például a *Federutility* ügy¹⁸⁷) tartoznak. Ezen esetekben a magánfelek megpróbálnak a liberalizálást akadályozó szabályokat alkotni, azokon a helyeken, ahol az Európai Unió a piacnyitás elősegítése érdekében tiltja a fokozott nemzeti szabályozást. A második csoportba tartozó ügyek a megújuló energiaforrásokhoz kapcsolódó energiaellátási támogatásokhoz kapcsolódnak. Ezekben az esetekben (Pl.: *Essent* ügy¹⁸⁸) is a belső energiapiac megvalósulása elleni, nemzeti fellépés látszik tükröződni. A harmadik kategóriába tartozó esetekben (például *Vent de Colère*¹⁸⁹) pedig nem történt bejelentés az Európai Bizottságnak, a megújuló energiaforrásokhoz kapcsolódó állami támogatások előzetes jóváhagyás céljából, az EUMSZ 108. cikkének (3) bekezdése szerint.¹⁹⁰

¹⁸⁷ C-265/08 sz. *Federutility és társai kontra Autorità per l'energia elettrica e il gas* ügy (ECLI:EU:C:2010:205.)

¹⁸⁸ C-204/12–C-208/12 sz. *Essent Belgium NV kontra Vlaamse Reguleringsinstantie voor de Elektriciteits-en Gasmarkt egyesített ügyek* (ECLI:EU:C:2014:2192.)

¹⁸⁹ C-262/12 sz., *Vent De Colère és mások* ügy (ECLI:EU:C:2013:851.)

¹⁹⁰ HANCHER, Leigh- Salerno, MARIA Francesco, *Analysis of Current Trends and a First Assessment of the new package*, In: LEAL- ARCAS, Rafael – WOUTERS, Jan (eds): *Research Handbook on EU Energy Law and Policy*, Edward Elgar, Cheltenham, 2017, 48-67.

5.1. Állami támogatások az Európai Unió Bíróságának joggyakorlatában

Az európai uniós jogban főszabályként az állami támogatások általános tilalma érvényesül, amiről az EUMSZ 107. cikkének (1) bekezdése rendelkezik.¹⁹¹ Azonban annak megítélése, hogy az adott támogatás összeegyeztethető-e a belső piac jogával és a versenyszabályokkal, illetve, hogy tekinthetjük-e az adott előnyt szubvenciónak nélkülözhetetlen e rendelkezés fogalmi elemeinek meghatározása.¹⁹² A szubvenció és a támogatás fogalmakat szinonimaként használom, holott a támogatás tágabb, hiszen nemcsak pozitív hozzájárulásokat foglal magába, hanem olyan intézkedéseket is, amelyek enyhítik az adott vállalkozás vagy vállalkozáscsoport pénzügyi terheit.

Állami támogatásnak a fent említett rendelkezés szerint csak az tekinthető (így csak az tiltott), amely állami forrásból származik, úgy, hogy gazdasági előnyt jelent az érintett vállalkozás számára, tehát nem általános jelleggel nyújtják (szelektív), továbbá, hogy a támogatás hatással van vagy hatással lehet a versenyre és a tagállamok közti kereskedelemre.¹⁹³¹⁹⁴ Amennyiben a Bizottság úgy ítéli meg vagy a tagállam szubvencióként jelenti be az adott előnyt, bizonyos, belső piaccal összeegyeztethető esetekben az mégis megengedhető, amelyhez azonban a tagállamoknak több elvet kell követniük: az átláthatóság, a szükségesség és az arányosság elvét. Az átláthatóság követelménye teljesülésének megállapításához egyértelműnek kell lennie, hogy a kedvezményezett milyen és mekkora előnyhöz jutott az állami támogatás következtében, míg a szükségesség és az arányosság elve kapcsán azt szükséges bizonyítani, hogy valamilyen probléma, piaci hiányosság fennállása miatt, és csak megfelelő mértékben avatkoztak be a piaci viszonyokba. Tehát a 107. cikkből látszik, hogy az elsődleges joganyag nem mondja ki *expressis verbis*, hogy az állami támogatás tilos, csupán annyit, hogy ha a fogalom elemeit kimeríti valamely tagállam, a belső piaccal összeegyeztethetetlen a magatartása, amely pedig a fenti elvek megvalósításával megengedhetővé tehető.

¹⁹¹EUMSZ 107. cikk (1)

¹⁹²EUMSZ 107. cikk (1) „Ha a Szerződés másképp nem rendelkezik, a belső piaccal összeegyeztethetetlen a tagállamok által vagy állami forrásból bármilyen formában nyújtott olyan támogatás, amely bizonyos vállalkozásoknak vagy bizonyos áruk termelésének előnyben részesítése által torzítja a versenyt, vagy azzal fenyeget, amennyiben az érinti a tagállamok közötti kereskedelmet.”

¹⁹³HARGITA Eszter, *Az állami támogatások és a verseny*, Európai Füzetek 36., A Miniszterelnöki Hivatal Kormányzati Stratégiai Elemző Központ és a Külügyminisztérium közös kiadványa. Budapest, 2003.

¹⁹⁴BOLF-GALAMB Zsófia, *Az európai uniós versenyjogi értelemben vett állami támogatási és közbeszerzési szabályok kapcsolata*, *Közbeszerzési Szemle*, 2012/6, 49.

A gazdasági előny fogalma

A Bíróság értelmezése szerint szubvencióról beszélhetünk, ha egy meghatározott vállalkozás vagy azok csoportja olyan teher alól mentesül állami segítséggel, amelyet normálisan a belső nemzeti jog alapján viselnie kellene.¹⁹⁵ A Bíróság joggyakorlatában meghatározott fogalom értelmezést a Bizottság is követi.

A Bíróság az elé került esetek kapcsán az állami támogatások értelmezésének koherens rendszertanát alakította ki. A Bíróság a *gazdasági előny* fogalmát tágan értelmezi, amelyet alátámaszt az Enirisorse SpA ügyben kimondott azon tétel, amely szerint az előny nem feltétlenül jelent vagyongyarapodást, hanem megvalósulhat akár adókedvezmény, kedvezményes hitel, és utólagos szerződésmódosítás formájában is. Minden olyan állami intézkedés ide tartozik tehát, amely enyhíti azokat a terheket, amelyek a vállalkozás költségvetését érintik, és amelyeket normál piaci körülmények között viselnie kellene.¹⁹⁶ E fogalmi elemet a szakirodalom szerint is tágan kell értelmezni, így nemcsak a pozitív pénzbeli vagy nem pénzbeli juttatások tartoznak ide, hanem a különböző terhek elengedése és csökkentése is. A Bíróság szerint az előny formája rendkívül változatos lehet, azt a hatásai szerint kell vizsgálni. Így, ha az intézkedés eltérő következményekkel jár a kedvezményezettek számára, a Bizottságnak figyelembe kell vennie az eltérő eredmények együttes hatását.¹⁹⁷ Az intézménynek tehát átfogó vizsgálatot kell lefolytatnia, hiszen ennek eredményeképpen bizonyítható, hogy a vállalkozás olyan gazdasági előnyben részesült, amelyhez szokásos piaci körülmények között nem jutott volna hozzá.¹⁹⁸

Az előny fogalmának meghatározása az energiaszektorban az ágazati liberalizációval összefüggő tagállami kötelezettségekkel összefüggésben is kérdéseket vet fel. A Bíróság AEM ítélete szerint az a tagállami intézkedés, amely kizárólag a vízenergetikai és geotermikus létesítményekből származó villamos energiát termelő-elosztó vállalkozások számára átmeneti jelleggel megemeli a nemzeti villamosenergia-alaphálózati hozzáférési és használati díjat – abból a célból, hogy a villamos energia piacának a 96/92 irányelv

¹⁹⁵30/59 sz. *de Gesamenlijke Steenkolenmijnen in Limburg v. Európai Szén- és Acélközösség Főhatósága* ügy, (ECLI:EU:C:1961:2.), 173/73 sz. *Olasz Köztársaság v. az Európai Közösségek Bizottsága* ügy, (ECLI:EU:C:1974:71.), C-5/01 sz. *Belga Királyság v. az Európai Közösségek Bizottsága* ügy, (ECLI:EU:C:2002:754.), T-98/00 sz. *Linde AG v. az Európai Közösségek Bizottsága* ügy, (ECLI:EU:T:2002:248)

¹⁹⁶ C-237/04 sz. *Enirisorse SpA kontra Sotacarbo SpA* ügy (ECLI:EU:C:2006:197.) 38-42. pont.

¹⁹⁷T-525/08 sz. *Poste Italiane kontra Bizottság* ügy (ECLI:EU:T:2013:481.), 61. pont.

¹⁹⁸T-865/16 sz. *Fútbol Club Barcelona kontra Bizottság* ügy (ECLI:EU:T:2019:113.), 47. pont.

átültetését követő liberalizációjából e vállalkozások számára az átmeneti időszak alatt adódott előnyöket kiegyenlítse – olyan különbségtételt valósít meg (a vállalkozások pénzügyi terhei között), amely e pénzügyi teher rendszerének természetéből és szerkezetéből adódik, és amely önmagában nem minősül állami támogatásnak az EUMSZ 107. cikke értelmében. Az ilyen előny ugyanis nem a hatékonysági és versenyfeltételek módosulásának, hanem a jogi környezet ágazati liberalizáció miatti megváltozásának a következménye.¹⁹⁹

Szelektív intézkedés

Az Európai Unió elsődleges joga nem tartalmaz olyan egyértelmű szabályt sem, amelynek alapján eldönthető lenne, hogy mi számít *szelektív intézkedésnek*. A Bíróság az Uncredito Italiano ítéletében kijelenti, hogy a vagyoni előny nyújtása akkor tilos, ha nem minden gazdasági szereplőre terjed ki, vagy nem objektív szempontok alapján meghatározott csoportra.²⁰⁰ A 2015-ben meghozott Bizottság kontra MOL ítéletben a Bíróság megerősítette, hogy az adott intézkedés szelektivitását eljárásonként kell értékelni, hiszen minden esetben meg kell vizsgálni, hogy azt támogatási programként vagy egyedi intervencióként alakították-e ki. Ha ezen utóbbi valósul meg, akkor vélelmezni kell a szelektivitás fennállását, míg az előbbi esetben azt bizonyítani szükséges.²⁰¹ 2018-ban hozott ítéletében összefoglalva ítélkezési gyakorlatát kijelenti, hogy összehasonlítható ténybeli vagy jogi helyzetben lévő vállalkozásokra lehet csupán a komparatív vizsgálatot elvégezni.²⁰² Megállapításokat fogalmaz meg az adórendszerrel illetően is, hiszen ahhoz, hogy annak szelektivitása megállapítható legyen, meg kell vizsgálni az ország általános adórendszerét, majd az adott intézkedés attól való eltérését bizonyítani.²⁰³ Az energiaszektor területén lényeges e szempont vizsgálata, mivel e téren – mint ez jelen értekezés V. részének 1. fejezetéből is kitűnik – gyakori az adóintézkedés formájában nyújtott energiapolitikai ösztönzők alkalmazása. Így például az a német

¹⁹⁹ C-128/03. és C-129/03. sz. *AEM kontra Autorità per l'energia elettrica e per il gas és társai egyesített ügyek* (ECLI:EU:C:2005:224), 41. és 50. pontok.

²⁰⁰ C-148/04 sz. *Unicredito Italiano SpA kontra Agenzia delle Entrate, Ufficio Genova 1. ügy* (ECLI:EU:C:2005:774.) 44-52. pontja.

²⁰¹ C-15/14 sz. *Európai Bizottság kontra MOL Magyar Olaj- és Gázipari Nyrt. ügy* (ECLI:EU:C:2015:362), 60. pont.

²⁰² C-233/16 sz. *Asociación Nacional de Grandes Empresas de Distribución (ANGED) kontra Generalitat de Catalunya ügy* (ECLI:EU:C: 2018:280.), 38. pont, C-143/99 *Adria-Wien Pipeline és Wietersdorfer & Peggauer Zementwerke ügy* (EU:C:2001:598) 41. pont, C-5/14 sz. *Kernkraftwerke Lippe-Ems ügy* (ECLI:EU:C:2015:354) 74. pont

²⁰³ C-88/03 sz. *Portugália kontra Bizottság ügy* (ECLI:EU:C: 2006:511.), 56. pont

törvény, amelynek eredményeképpen Németországban a villamosenergia-termeléshez felhasznált energiaforrások közül csak a hasadóanyag kerül megadóztatásra, az EUB nem tekinthető szelektív intézkedésnek. Ennek oka, hogy a hasadóanyagot felhasználó villamosenergia-termeléstől eltérő villamosenergia-termelés nincsen hasonló ténybeli és jogi helyzetben a hasadóanyagot felhasználó villamosenergia-termeléssel, mivel egyedül ez utóbbi termelés során keletkeznek (a hasadóanyag felhasználásából eredő) radioaktív hulladékok.²⁰⁴

A szubvencionak *állami forrásból kell származnia, vagy az államnak betudhatnak lennie*, mely követelmény elemzésével a következő szerkezeti egységben foglalkozom részletesebben.

A támogatásban részesülő vállalat

Az állami támogatás megítéléséhez kiemelkedő jelentősége van az *vállalat fogalmak* meghatározásának is. A tagállamoknak az állami és a magánvállalatokra is ugyanazokat a szabályokat kell alkalmazniuk, úgy, hogy közben kötelesek az uniós versenyjogi szabályokat betartani (habár ettől a főszabálytól az EUMSZ 106. cikkének hatálya alá tartozó vállalkozások eltérhetnek – de erről a későbbiekben még lesz szó). Az EUMSZ 106. cikke a közvállalkozásokra és a tagállamok által privilegizált, azaz különleges vagy kizárólagos jogokkal rendelkező (köz vagy magán) vállalkozásokra tartalmaz versenyjogi előírásokat. Az e rendelkezés értelmében vett közvállalkozás valamely köztulajdonban álló, illetve közvetlenül vagy közvetve a tagállam meghatározó befolyása alatt álló társaság (jegyzett tőke több mint fele állam tulajdonában áll; szavazatok többsége az államnál; a felügyeleti szerv tagjainak több mint felének kinevezési joga az államot illeti). Magánvállalat pedig az a vállalat, amely nem tartozik az előbbiekben kifejtett fogalom alá. A közvállalatokra is kiterjedő, kiterjesztő értelmezés meghatározó jelentőséggel bír az energiaszektor terén, mivel az energiatermelés és -szolgáltatás meghatározó szereplői – amint erre a dolgozat több fejezetében már utaltunk, illetve utalunk – gyakran kizárólagos vagy többségi állami tulajdonban lévő vállalkozások.

A vállalkozás fogalma kellő részletezettségének hiánya miatt a Bíróság több ítéletében foglalkozott e definíció meghatározásának kérdéskörével. A Höfner und Elser ügyben a

²⁰⁴ C-5/14 sz. *Kernkraftwerke Lippe-Ems* ügy (ECLI:EU:C:2015:354.) 74–80. pontok.

Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy vállalatnak tekinthető a jogszabály által létrehozott monopolhelyzetben lévő állami közvetítő intézet is, Aéroports de Paris döntésében pedig kifejtette, hogy a szolgáltatás természete, jellege dönti el, hogy vonatkoznak e rá a versenyjogi szabályok.²⁰⁵ A Bíróság 2019-ben²⁰⁶ és 2017-ben²⁰⁷ meghozott ítéleteiben visszautalva a Cassa di Risparmio di Firenze ügyre²⁰⁸, a vállalati jelleg meghatározásánál a gazdasági tevékenység végzését tette fogalmi elemmé, függetlenül finanszírozásától, működési formájától és profitorientáltságától, illetve attól, hogy közérdekű feladatok lát el vagy sem.²⁰⁹ Érdekesen ítélte meg egyes szociális tevékenység végzésére feljogosított vállalatokat is, amikor az egészségügyi intézményeket minden esetben a versenyjog szabályai alá helyezte, addig az oktatási intézményekkel csak akkor teszi ezt, ha magániskoláról van szó.²¹⁰ Összegzőként megállapítható, hogy az EUB a vállalat fogalmát kiterjesztően értelmezi, így akár egy nonprofit vállalatra vagy egy szociális tevékenységet ellátó intézményre, valamint magán vagy jogi személyre is kiterjeszthetőek az Európai Unió versenyjogi szabályai.²¹¹

Versenytorzító hatás

A joggyakorlat azt mutatja, hogy nem kell bizonyítani a *verseny és a kereskedelem tényleges torzítását*, hanem elegendő annak a Bizottság általi megállapítása, hogy az állami támogatás *potenciálisan* képes arra.²¹² Hiszen a verseny fogalmába nemcsak a már fennálló, hanem a potenciális verseny is beletartozik, így azon vállalkozásokra is kiterjed a szabályozás, akik csak most akarnak a piacra belépni. Az uniós jog ún. de minimis szabály megalkotásával rendelkezik arról, hogy vannak olyan kereskedelemtorzító hatások, amelyek elhanyagolhatók, így ezek de facto elfogadhatóak. Az elv az, hogy

²⁰⁵ C-41/90 sz. *Höfner és Elser* ügy (ECLI:EU:C: 1991:161) és C-82/01 sz. *Aéroports de Paris* ügy (ECLI:EU:C:2002:617.)

²⁰⁶ C-706/17 sz. *Achema és társai kontra Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija* ügy (ECLI:EU:C: 2019:407.) 92.pont.

²⁰⁷ C-150/16 sz. *Fondul Proprietatea SA kontra Complexul Energetic Oltenia SA* ügy (ECLI:EU:C: 2017:388.), 31. pont

²⁰⁸ C-222/04.sz. *Ministero dell'Economia e delle Finanze kontra Cassa di Risparmio di Firenze SpA* ügy, (ECLI:EU:C:2006:8.)

²⁰⁹ Lásd még a fent hivatkozott C-237/04 sz. *Enirisorse SpA kontra Sotacarbo SpA* ügy (ECLI:EU:C:2006:197.)

²¹⁰ C-157/99 sz. *B.S.M. Smits, férjezett neve Geraets, kontra Stichting Ziekenfonds VGZ és H.T.M. Peerbooms kontra Stichting CZ Groep Zorgverzekeringen* ügy (ECLI:EU:C:2001:404.)

²¹¹ C-382/99 sz. *Hollandia kontra Bizottság* ügy (ECLI:EU:C:2002:363.), 38. pont és 60–66. pont

²¹² C-148/04 sz. *Unicredito Italiano SpA kontra Agenzia delle Entrate, Ufficio Genova 1.* ügy (ECLI:EU:C:2005:774.), 54-55.pontja.

amennyiben egy vállalat egy meghatározott időszak alatt az Európai Unió által meghatározott összeget meg nem haladó támogatásban részesül, akkor ez a támogatás legális, mert ez az összeg nem vezet a versenytorzuláshoz.²¹³

Az Essent ügy kiemelkedőnek számít az energia szektorhoz kapcsolódó előnyök versenyre gyakorolt torzító hatása kapcsán. Hozzá kell tennünk, itt nem az EUMSZ 107. cikke alapján vizsgálta az EUB a tagállami intézkedés hatás kérdését, ugyanakkor az itt megfogalmazott elvek a 107. cikk szerinti verseny- és kereskedelemkorlátozó hatás értelmezése szempontjából is jelentőséggel bírnak.²¹⁴ Belgium flamand régiója a zöld bizonyítványok rendszerét választotta az európai uniós követelmények teljesítéséhez. E szisztémában egyrészt azon termelők, amelyek e régióban állítanak elő zöld villamos energiát, kérhetik a hatóságokat, hogy számukra zöld bizonyítványokat állítsanak ki, másrészt a villamosenergia-szolgáltatók kötelesek évente meghatározott számú bizonyítványt bemutatni a hatóságoknak.²¹⁵ Az Essent elnevezésű belga villamosenergia-szolgáltató, annak érdekében, hogy eleget tegyen kötelezettségének, több országban termelt, villamos energiára vonatkozó származási garanciát nyújtott be a flamand hatóságoknak. A hatóságok azonban nem fogadták el, mivel szerintük a Flandriában megtermelt villamos energia vonatkozásában lehet csak ilyen bizonyítványt kiállítani. A Bíróság ebben az ügyben mondta ki, hogy ketté kell választani származási garanciákra és az átruházható zöld bizonyítványokra vonatkozó szabályokat. Az alapügyben szereplő szabályozás alkalmas arra, hogy befolyásolja a tagállamok közötti kereskedelmet, és olyan, a behozatalra vonatkozó mennyiségi korlátozással azonos hatású intézkedésnek minősül, amely főszabály szerint összeegyeztethetetlen az uniós jogi kötelezettségekkel, azonban az összeegyeztethetőség objektív okokkal igazolható.²¹⁶ Tehát az igaz, hogy az intézkedésnek korlátozó hatása lehet a villamosenergia más tagállamokból való beszerzésére, azonban ez közérdekű, környezetvédelmi célból történik, amely jelen esetben előnyt élvez.²¹⁷

²¹³ Az Európai Bizottság 1407/2013/EU rendelete az Európai Unió működéséről szóló szerződés 107. és 108. cikkének a csekély összegű támogatásokra való alkalmazásáról, *HL L* 352, 24/12/2013, 1–8.

²¹⁴ Az ügyben többek között a 2001/77/EK és a 2003/54/EK irányelv rendelkezései megfelelő értelmezésének kérdése merült fel, mely irányelvekről a későbbiekben még részletesen lesz szó.

²¹⁵ Támogatott a zöld villamos energia nemzeti termelők általi termelése - Korlátozás közérdekből - Az Európai Unió Bírósága ítéletet hozott, <http://www.jogiforum.hu/hirek/32797>, (2017.07.02-i letöltés)

²¹⁶ C-573/12 sz. *Ålands Vindkraft* ügy (ECLI:EU:C:2014:2037.), 75. pontja.

²¹⁷ C-204/12–C-208/12 sz. *Essent Belgium NV kontra Vlaamse Reguleringsinstantie voor de Elektriciteits- en Gasmarkt egyesített ügyek* (ECLI:EU:C:2014:2192.)

Ezt az ügyet meg kell különböztetni a Preussen Elektra-ügytől is, ahol a Bíróság úgy döntött, hogy olyan villamosenergia-szolgáltató magánvállalkozásokat sújtó kötelezettségről van szó, amely nem jár együtt az állami forrásoknak az ilyen típusú villamos energiát termelő vállalkozásokra történő közvetlen vagy közvetett átruházásával, csupán az intézkedés velejárója az előny.²¹⁸ Jelen esetben az intézkedés ösztönző jellege került előtérbe, hiszen szükséges az olyan mechanizmusok léte, amelyek elősegítik a megújuló energiaforrások elterjesztését, és az uniós joggal összeegyeztethető az ehhez szükséges és arányos szankciók léte is.²¹⁹ Itt tehát fel sem merült az állami támogatások fennállásának lehetősége, hiszen a megújuló energiaforrásokra vonatkozó 2001. évi irányelv írt elő ösztönző mechanizmusok bevezetését a tagállamokban, itt csupán a belső piaccal való összeegyeztethetőség kérdésköre került górcső alá.

A tagállamok közötti kereskedelem befolyásolása

A tagállamok közötti kereskedelem befolyásolása követelmény megfelelése kapcsán pedig elegendő, ha a tevékenység ilyen hatás kifejtésére alkalmas. Ebben az esetben az sem fontos, hogy az adott vállalkozás részt vesz-e tagállamok közötti kereskedelemben, elegendő, ha a belföldön folytatott tevékenysége az állami intézkedés következtében erősödik és ez egy (másik) letelepedni szándékozó vállalkozás ilyen irányú szándékára visszatartó hatást gyakorol.²²⁰ A Bizottság az intézkedés vizsgálatakor nem köteles elemezni a már nyújtott támogatás tényleges hatásait, annak igazolására, hogy a támogatás nem valósul meg vagy összeegyeztethető a belső piaccal, hiszen ennek következményeképpen előálló helyzetben a jogellenes támogatásokat nyújtó tagállamok kerülnének előnyös helyzetbe azokhoz képest, akik már a tervezési szakaszban bejelentik a támogatásokat.²²¹

²¹⁸ Uo. 74.pont.

²¹⁹ SANDNBERG, Lena, *State aid in the form of taxation and emission costs*, In: HANCHER, Leigh – DE HAUTECLOCQUE, Adrien - SALERNO, Francesco Maria, *State aid and the energy sector*. Hart Publishing, Portland, Oregon, 2018.72-73.

²²⁰ C-41/90 sz. *Höfner und Elser ügy* (ECLI:EU:C: 1991:161.) 29-33.pontja.

²²¹ T-198/01 sz. *Technische Glaswerke Illmenau GmbH kontra az Európai Közösségek Bizottsága ügy* (ECLI:EU:T:2002:90.) 215.pontja.

Állami forrásból származás követelményének megítélése

Az EUMSZ. 107. cikk (1) bekezdésében megfogalmazott tilalom azokra a támogatásokra vonatkozik, amelyeket államok nyújtanak vagy állami forrásból származnak. E fogalmi elem értelmezésére több olyan EUB ügyben került sor, ahol az energiaszektorra érintette a vizsgált állami támogatás.

Eleinte nem volt világos, hogy állami támogatásnak minősül-e egy olyan állami intézkedés, amely bizonyos vállalkozásokat vagy egyes áruk termelését részesíti előnyben, abban az esetben, ha nem került sor tagállami források átadására. Az EUB esetjogában többször foglalkozott e kérdéskörrel és mára kialakult joggyakorlata segíti a jogalkalmazókat a kérdés eldöntésében.

A Bíróság már 1959-ben az állami forrásból származás követelményének kiterjesztő értelmezését alakította ki és a *Steenkolenmijnen-ítéletben*²²² megfogalmazott véleménye szerint a szubvenciót, hatása szerint kell értékelni, függetlenül formájától, illetve céljától. A *Steike* ügyben kifejtettek szerint minden állami és állami forrásból nyújtott támogatásra vonatkozik az EUMSZ. 107. cikk (1) bekezdésében meghatározott tilalom, anélkül, hogy különbséget kellene tenni aszerint, hogy a támogatást közvetlenül az állam vagy az állam által a támogatás végrehajtására kijelölt vagy létrehozott köz- vagy magánintézmény nyújtja. E cikk alkalmazásakor az intézmény szerint lényegében a támogatások kedvezményezett vállalatokra vagy termelőkre gyakorolt hatását és nem a támogatás szétosztásában és kezelésében illetékes intézmény jogállását kell figyelembe venni.²²³

Az 1978-as *Van Tiggele-ítéletben*²²⁴ ezzel szemben már a szűkített korábbi értelmezésén és kifejtette, hogy az állami támogatásként való minősítésnek előfeltétele az állami források (közpénzek) bevonása, azaz az államháztartás valamilyen szintű megterhelése, így az árszabályozás kérdéskörét kivette ezen követelmény ernyője alól. Ezt a felfogását vitte tovább, és a *Sloman Neptun* ügyben már nyílt elköteleződését is kimutatta a szűkebb értelmezés mellett és megállapította, hogy az állam saját források közvetlen vagy közvetett felhasználása nélkül is telepíthet előnyöket vagy kötelezettségeket (ezek lehetnek intézkedés velejárói is) vállalkozásokra.²²⁵ Ezen esetben egy német

²²² 30/59 sz. *de Gesamenlijke Steenkolenmijnen in Limburg v. Európai Szén- és Acélközösség Főhatósága ügy*, (ECLI:EU:C:1961:2.) 19. pontja.

²²³ C-76/78 sz. *Steike és Weinlig kontra Németországi Szövetségi Köztársaság ügy* (ECLI:EU:C:1979:191.) 21. pontja.

²²⁴ 82/77 sz. *Hollandia kontra Van Tiggele-ügy* (ECLI:EU:C:1978:10.)

²²⁵ C-72/91. és C-73/91. sz. *Sloman Neptun Schiffahrts AG kontra Seebetriebsrat Bodo Ziesemer der Sloman Neptun Schiffahrts AG egyesített ügyek* (ECLI:EU:C:1993:97) 19 és 21. pontja.

nyugdíjbiztosítási törvény kapcsán elindított előzetes döntéshozatali eljárás keretében került sor a Bíróság álláspontjának kifejtésére. Az alapügyben eljáró német bíróság azt kérdezte, hogy állami támogatásnak minősül-e az a német jogszabály intézkedése, amely szerint nem jár szociális juttatás olyan munkaszerződésből járó munkabér alapján, amely nem tartozik a német jog hatálya alá, így a német hajótulajdonosok német munkaszerződés miatt közvetett előnyben részesülnek. A Bizottság szerint a törvény az érintett vállalkozásoknak egyedi előnyöket biztosít, mivel az intézkedés adóbevételek csökkenéséhez vezet, azáltal, hogy az állam lemond bizonyos adóbevételeiről, és így ezen adók kiesése a törvény által érintett vállalatoknál fog előnyként jelentkezni, melynek következtében pedig megvalósul az állami támogatás definíciója. A Bíróság a Bizottság véleményétől eltérő véleményre jutott, mivel szerinte a tagállami intézkedés következményei a tagállami általános adórendszer szerves részét képezik, így nem jelentenek az érintett vállalkozásoknak nyújtott különleges előnyt. Bartha Ildikó véleménye szerint ezen eset egyrészt rámutat arra, hogy az adóintézkedéseknél távolinak mondható az állam és az előnyt biztosító intézkedés közötti kapcsolat, másrészt, a tagállam által nyújtott és az állami forrásból származó támogatás megkülönböztetésének célja csupán az, hogy azok a támogatások is a fogalom hatálya alá tartozzanak, amelyeket az állam által létrehozott vagy kijelölt állami vagy magán intézmények nyújtanak, nem pedig a tagállami adómegállapítás hatáskörébe való uniós beleszólási lehetőségek kitágítása.²²⁶

A Preussen Elektra ügyben 2001. március 13-án született ítélet egyike a legismertebb, energiaszektorra érintő állami támogatás kérdéskörével foglalkozó ítéleteknek. Érdekes az ügyet körülvevő körülmények közül kiemelni, hogy az Európai Unió ezekben az években kötelezte el magát határozottan az éghajlatváltozás elleni küzdelem mellett, melynek eléréséhez fontos eszközként tekintett a megújuló energiaforrások elterjesztésére és az energiahatékonyság fokozottabb megvalósítására. A német kormány mérlegelve lehetőségeit jogszabályt alkotott, amelyben arra kötelezett magántulajdonban lévő vállalatokat, hogy bizonyos mennyiségű megújuló energiából termelt villamosenergiát vásároljanak az állam által rögzített (a piaci árnál magasabb) áron. Tehát itt nincs szó közvetlenül közpénzek felhasználásáról.²²⁷ A Bíróság ítélezési gyakorlatára

²²⁶ BARTHA Ildikó, *Az adóintézkedés formájában megvalósuló állami támogatások megítélése a közösségi jogban*. In: BADÓ Attila–GÖRGÉNYI Ilona–HORVÁTH M. Tamás–KOVÁCS Péter–SZABÓ Béla–TÓTH Tihamér–VÁRNAY Ernő (szerk.), *Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis*, 2007/7, 55–118.

²²⁷ SZUCHY Róbert, *Az állami támogatások egyes versenyjogi szabályai a villamosenergia piacon, különös tekintettel a hosszú távú áramvásárlási szerződésekre*, Miskolc, 2010. <http://www.uni->

visszaulva, látszik, hogy csak azok az előnyök tekintendők támogatásnak, amelyeket közvetlenül vagy közvetve állami forrásból nyújtanak. Az intézmény jelen esetben is hangsúlyozta, hogy a tagállamok által és az állami forrásból nyújtott támogatás közötti megkülönböztetésnek az a célja, hogy e fogalom vonatkozzon a közvetlenül az állam által, valamint az általa kijelölt vagy létrehozott köz- vagy magánszervezet által nyújtott előnyökre is, nem pedig a tag értelmezés megvalósulásának elősegítése.²²⁸ Így továbbra is fenntartja a különbséget az állami szabályozással nyújtott előnyök fennállása, és azok állami forrásból való finanszírozása között, kitarva a fogalmi elem szűk értelmezése mellett. Bartha Ildikó az ügy kapcsán megjegyzi, hogy e követelmény fennállását a szelektivitás elvárásával együtt kell górcső alá venni. Jelen esetben a 107.cikk (1) bekezdése nem alkalmazható, hiszen a német kormány adóintézkedése (általános intézkedése) a tagállam teljes területén alkalmazandó, és az egész gazdaságnak nyújt kedvezményt, amely által pedig az előny és az állami forrás közötti távoli kapcsolat okozta közvetett diszkrimináció sem állapítható meg.²²⁹

A Bíróság kifejtette, hogy döntései meghozatalakor mindig tekintettel van az Európai Unió hatályos jogszabályaira, és célkitűzéseire így figyelemmel kell lennie az energiaszektorban megvalósuló piacnyitás folyamatainak jelenlegi állására, valamint a megújuló energiaforrások fontos szerepére az éghajlatváltozás elleni küzdelemben. Ennek függvényében pedig megállapítást nyert, hogy az ügyben vizsgált környezetvédelmi követelmények megvalósulását célzó nemzeti szabályozás a közösségi jog jelenlegi állapotában összeegyeztethető az uniós joggal és a német jogszabály nem sérti az uniós jogot, hiszen a villamosenergia-szolgáltató magánvállalkozásokat sújtó kötelezettség, nem jár együtt az állami forrásoknak villamosenergiát termelő vállalkozásokra történő átruházásával.

A Van der Kooy ügyben az állam 50%-os tulajdonában álló cég által a kertészeknek nyújtott gázárkedvezmény szubvenciónak minősült, mivel a gázárakat közjogi jellegű testületek ellenőrzése alatt határozták meg, így az államnak betudhatóság követelménye fennállt.²³⁰ A Bíróság ebben az ügyben kifejtette, hogy az államnak tudható be az olyan köztestület által nyújtott támogatás is, amelyet törvény hozott létre, kormány nevezte ki

miskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Szuchy%20%20R%F3bert.pdf (2017. augusztus 1-jei letöltés).

²²⁸ 82/77 sz. *Hollandia kontra Van Tiggele-ügy* (ECLI:EU:C:1978:10.) 24. és 25. pontja.

²²⁹ BARTHA Ildikó (2007), i.m 55-118.

²³⁰ 67/85., 68/85. és 70/85 sz. *Van der Kooy és társai kontra Bizottság egyesített ügyek* (ECLI:EU:C:1988:38.)

a vezetőjét, működését jogszabály határozza meg és törvényhozás felügyeli. Ezzel szemben nem szubvenció egy olyan közjogi szakmai szervezet által nyújtott támogatás, amely tagjainak támogatása céljából önkéntesen gyűjtötte össze a díjakat, amelybe az állam nem avatkozott be.²³¹ Jelen esetben egy közjogi alapon szervezett kereskedelmi társaság a tagjaira díjakat rótt ki, melyek terhére pedig a tagokat érintő kollektív reklámkampányt indított. A Bíróság megállapította, hogy az előny sem közvetlenül, sem közvetve nem származik állami forrásból, mivel a díjakat kizárólag a reklámkampány céljaira kívánták fordítani, és azok nem álltak a nemzeti hatóságok rendelkezésére. Az államnak való betudhatóság feltétele sem teljesül, mivel a díj beszedését nem az állam kezdeményezte.²³²

A Stardust Marine ügy során került szembe a Bíróság azzal a kérdéssel, hogy a közvállalkozások anyagi eszközeit automatikusan állami forrásból származónak kell-e tekinteni, illetve az a tény, hogy egy közvállalkozás hajtja végre a források folyósítását, önmagában elegendő-e az intézkedés államnak való betudhatóságának megállapításához. A Bíróság arra jutott, hogy ha egy közvállalkozás pénzeszközei állami forrásból származnak, az nem minősül automatikusan állami támogatásnak, mivel a szubvenció megítélése függ a közvállalkozás számára autonómiát biztosító nemzeti szabályozástól is. Ezzel szemben az államnak való betudhatóság vizsgálata során nem feltétel a konkrét állami utasítás megléte, hanem csupán valamely, jelen ügyben meghatározott jellemzővel kell rendelkeznie: a döntést nem hozhatták volna meg az állami szervek utasításainak, iránymutatásainak figyelmen kívül hagyásával, a vállalkozás a központi közigazgatás részét képezi, a vállalkozás tevékenységeinek közjogi jellege, az állami szervek által gyakorolt felügyelet mértéke, valamint bármilyen más jel, amely az adott ügyben az állami szervek intézkedés meghozatalába való bevonását vagy annak valószínűségét mutatja.²³³

A Deutsche Bahn döntésben az irányelvek kapcsán született az a fontos megállapítás, hogy amennyiben a döntéshozatalra nem a tagállam szintjén kerül sor, nem beszélhetünk betudhatóságról még akkor sem, ha annak közvetlen végrehajtására a tagállami jogi aktussal kerül sor, hiszen ez az uniós jog elsőbbségének elve alapján kötelező, és nincs választási lehetőség.²³⁴

²³¹C-345/02 sz. *Pearle BV, Hans Prijs Optiek Franchise BV és Rinck Opticiëns BV kontra Hoofdbedrijfschap Ambachten* ügy (ECLI:EU:C:2004:448.)

²³²Uo.

²³³C-482/99 sz. *Franciaország kontra Bizottság* ügy (ECLI:EU:C:2002:294.)

²³⁴T-351/02 sz. *Deutsche Bahn kontra Bizottság* ügy (ECLI:EU:T:2006:104.)

2014-ben meghozott ítéletben a megújuló energiaforrásokról szóló 2009/28/EK irányelv állt a középpontban, amely szerint 2020-ig minden tagállamban a megújuló energiaforrásoknak el kell érnie egy bizonyos arányt a teljes energiafogyasztáson belül, amely elérésére az eszközöket minden állam maga választhatja meg. Ausztria meghatározta azt a rögzített piacinál magasabb árat, amely garanciát jelent a megújuló energiaforrások termelői számára, és néhány szolgáltató számára kivételt engedett ezen szabályok alól. Bizottság 2011-es határozata szerint az átvételi kötelezettség és kivételek lehetővé tétele állami támogatásnak minősül, azonban míg az előző összeegyeztethető a környezetvédelem állami támogatásáról szóló iránymutatással, az utóbbi nincs összhangban azzal.²³⁵ Az EUB elé került ügyben az intézmény hivatkozik korábbi joggyakorlatára, amelyben megállapította már, hogy a tagállami szabályozás által előírt kötelező hozzájárulásokból fizetett, szabályozásnak megfelelően kezelt és szétosztott alapot az EUMSZ 107. cikk (1) bekezdése értelmében állami forrásnak lehet minősíteni, még ha azt a hatóságtól elkülönülő jogalany is kezeli.²³⁶ A Bíróság álláspontja szerint a Bizottság helyesen minősítette az esetet és egyetért e szervvel abban, hogy a részleges mentesség állami források felhasználásával jár, hiszen adójellegű járulék alóli kedvezménynek, azaz állami bevételek kiesésének feleltethető meg. Jelen ügyben nincs szó vélelemről, mivel a hozzájárulás és kivételek megállapítása az államnak betudható magatartás eredménye volt, hiszen törvény vezette be.²³⁷

2017-ben a TV2/Danmark kontra Bizottság ügyben a Bíróság kifejti, hogy a harmadik személyektől származó állami vállalatok által kezelt források állami forrásoknak tekinthetők akkor is, ha azokat tulajdonosaik önként bocsátották az állam rendelkezésére, vagy azokról tulajdonosaik lemondtak, és az állam vállalta azok kezelését.²³⁸ Egy évvel későbbi ítéletében megjegyzi, hogy az EUMSZ 107. cikk (1) bekezdése tág értelemben használja az e definíciót, mivel a közös piaccal összeegyeztethetetlen minősít az ezen forrásból bármilyen formában nyújtott

²³⁵ Az Európai Bizottság határozata, Az Ausztria által nyújtott C 24/09 (korábbi N 446/08) számú állami támogatásról – A zöld energiáról szóló osztrák törvény – állami támogatás nagy villamosenergia-fogyasztóknak, *HL L* 235, 2011/9/10. 42.

²³⁶ C-262/12 sz. *Vent De Colère és társai ügy* (ECLI:EU:C:2013:851.) 58. pontja, valamint Dezobry, Guillaume- DE HAUTECLOCQUE, Adrien, *State aid and price regulation*, In: HANCHER, Leigh – DE HAUTECLOCQUE, Adrien - SALERNO, Francesco Maria, *State aid and the energy sector*. Hart Publishing, Portland, Oregon, 2018.57-58.

²³⁷ T-251/11 sz. *Osztrák Köztársaság kontra Európai Bizottság ügy* (ECLI:EU: T:2014:1060.)

²³⁸ C-656/15 sz. *Bizottság kontra TV 2/Danmark ügy* (ECLI:EU:C:2019:862.) 56.pont.

támogatás.²³⁹2019-ben tovább pontosította korábbi joggyakorlatát a korábban már e fogalom alá sorolt államtól elkülönült szervezetek közvetítésével nyújtott előnyök kapcsán, és kijelenti, hogy egy tagállam nem bújhat ki támogatások szétosztásával megbízott önálló intézmények létrehozásával az állami támogatások tilalma alól.²⁴⁰ Itt tehát a Bíróság igyekszik elkerülni, hogy az állami forrás követelményét túl szűken lehessen értelmezni, azonban felhívja a figyelmet a tág értelmezés kockázataira is. A Bizottságot terheli az a kötelezettség, hogy minden ügyben pontosítsa és alátámassza azokat az indokokat, amelyek lehetővé tették számára a felhasznált források államtól való származásának megítélését. Ennek mérlegelése során mindvégig tekintettel kell lennie arra, hogy az állami forrásból származás és az államnak való betudhatóság elkülönült és halmozott feltételek alkotnak.²⁴¹

A Bizottság is vizsgálta az állami forrásból származás követelményét is, amelynek kapcsán 2016. május 19-én tette közzé az állami támogatás fogalmáról szóló közleményét. A közlemény összegzi az alapszerződések állami támogatások legfontosabb tényállási elemeire vonatkozó állandó bírói jogértelmezés és bizottsági joggyakorlat alapján kinyerhető fogalmakat. A dokumentum hét nagy részre osztható, amelyből a vállalat és gazdasági tevékenység fogalma, állami eredet, előny, szelektivitás, valamint a kereskedelemre gyakorolt hatás témám szempontjából a legfontosabb. A harmadik fejezet, az államnak betudhatóság, állami források transzferével járó támogatások elemzésével foglalkozik.²⁴² Eszerint a közvetlenül vagy közvetve nyújtott állami forrás, valamint az ilyen intézkedés államnak való betudhatósága az állami támogatás megállapíthatóságának két elkülönült és halmozható feltétele. A Bizottság szerint az intézkedéseknek az EUMSZ 107. cikkének (1) bekezdése szerinti értékelésekor a két feltételt többnyire együttesen kell vizsgálni. A betudhatósággal kapcsolatban megállapítja, hogy az intézkedés nem tudható be egy tagállamnak, ha ő azt, az uniós jog szerint mérlegelés nélkül köteles végrehajtani. Ellenben azokban az esetekben, amelyekben az uniós jog mindössze lehetővé tesz bizonyos nemzeti intézkedéseket, de a

²³⁹ T-683/15 sz. *TV R Automotive Ltd. kontra Belső Piaci Harmonizációs Hivatal* ügy (ECLI:EU:T:2015:503.), 65.pontja.

²⁴⁰ T-98/16., T-196/16. és T-198/16. sz. *Olasz Köztársaság és társai kontra Európai Bizottság egyesített ügyek* (ECLI:EU:T:2019:167), 65.pontja.

²⁴¹ T-351/02 sz. *Deutsche Bahn kontra Bizottság* ügy (ECLI:EU:T:2006:104), 103. pontja.

²⁴² PAPP Mónika, *A Bizottság közleménye az állami támogatás fogalmáról*, Lendület Kutatócsoport, Budapest, 2016, <http://jog.tk.mta.hu/blog/2016/06/a-bizottsag-kozlemenye-az-allami-tamogat-as-fogalmarol> (2017. augusztus 4-i letöltés).

tagállam mérlegelési jogkörrel rendelkezik a bevezetni kívánt intézkedés és annak releváns feltételeinek meghatározása tekintetben, államnak való betudhatóságról beszélhetünk.

Az EUMSZ 107. cikkének (2) és (3) bekezdése számos olyan esetet felsorol, amikor az állami támogatás elfogadhatónak tekinthető. Az elfogadhatóságot a Bizottságnak ellenőriznie kell, így a tagállamoknak a megvalósításuk előtt be kell jelenteniük. A Bizottság arra is felhatalmazást kap, hogy eldöntse, hogy a javasolt támogatási intézkedés kaphat-e mentességet vagy az érintett állam köteles az ilyen támogatást megszüntetni vagy módosítani. A bejelentett támogatások belső piaccal való összeegyeztethetőségének megítélése során a Bizottság széles mérlegelési jogkörrel bír.

A 107. cikk állami támogatásokat megengedhetővé nyilvánító passzusai az energiaszektorra illetően is nagy jelentőséggel bírnak. Ezek közül kiemelendő a harmadik bekezdés b) pontja, amely lehetővé teszi valamely közös európai érdeket szolgáló fontos projekt megvalósítására és a tagállam gazdaságában bekövetkezett komoly zavar megszüntetésére nyújtott szubvenciót. E rendelkezés összhangban van többek között az Európai Unió határon átnyúló hálózati infrastruktúra fokozottabb összekapcsolását szolgáló célkitűzésével, hiszen ezáltal az adott tagállam is hozzájárulhat a hálózatfejlesztéshez, amely közös európai érdeket egyaránt szolgál. De ugyanilyen összefüggés tárható fel például e bekezdés és az energiaszegénység energiacsomagban tárgyalt intézménye között, hiszen a harmadik bekezdés a) pontja bizonyos feltételek mellett megengedhetővé nyilvánítja az egyes gazdasági tevékenységek vagy gazdasági területek fejlődését előmozdító támogatást.

A fentiekből levonható az a következtetés, hogy az EUB tágan értelmezi az állami támogatás definícióját és az azt alkotó elemeket. Ennek oka az állami beavatkozás piactorzító hatásaiban, valamint a neoliberális felfogás dominanciájában keresendő. Annak ellenére, hogy a gazdasági világválság után megerősödtek azok a nézetek, amelyek az állami szabályozás fontosságát és jelentőségét hangsúlyozzák, ez a koncepció az EUB-nek jogeseteit elemezve nem látszik még tükröződni az állami támogatások vonatkozásában. Sokkal kézzelfoghatóbb viszont 2009 óta a Bíróság döntéseiben a környezetvédelmi követelmények miatti megengedhetőség enyhülése. 2014-ben az Európai Bizottság iránymutatást fogadott el a környezetvédelmi és energetikai támogatásokra vonatkozóan a 2014-2020 időszakot illetően, amelyben azonos értékelési elveket dolgozott ki a belső piaccal összeegyeztethetőségi előírások kapcsán. E dokumentum célja, hogy kezelje azokat a piaci torzulásokat, amelyeket a megújuló

energiaforrások kötelező átvételi árának Bizottság általi gyakori megengedhetősége, jóváhagyó intézkedései okoztak.²⁴³ E korábbi mechanizmus ösztönözte a megújuló energiaforrások növekedését az energiamix keretein belül és hozzájárult a 2020-ra megfogalmazott éghajlatpolitikai célokhoz. Ennek következtében azonban ezen energiaforrások árai nem a kereslet és kínálat függvényében, a piaci hatásoknak megfelelően alakultak. A bizottsági dokumentum célja az állami támogatás mértékének e területen való visszaszorítása a versenyeztetés felé való elmozdulás ösztönzése érdekében.²⁴⁴ Az általános csoportmentességi rendelet²⁴⁵ szintén számos, jelentős részben az iránymutatás kategóriáit fedő támogatást nyilvánít megengedhetőnek az EUMSz 107. cikk (3) bekezdése alapján.

5.2. A Bizottság szerepe az állami támogatásokkal összefüggésben

A Bizottság feladata tehát az általános versenyfelügyelet, amennyiben pedig vitára kerülne sor ezen intézmény és a tagállam között, az EUB hatáskörébe tartozik. Ezen utóbbi döntése köti a Bizottságot, de fordítva nincs így, tehát a Bizottság által alkotott közlemények és dokumentumok csupán iránymutatásként szolgálhatnak a jogalkalmazók számára.

A Bizottság 2014-2020-as időszakot átfogó közleménye az EUMSz 107. cikk (3) c) pontja szerinti belső piaccal – éghajlatváltozás és fenntartható energiaellátás célból és meghatározott feltételek mellett – összeegyeztethető állami támogatások kapcsán fogalmaz meg iránymutatást.

A szubvenció engedélyezése kapcsán nagy jelentősége van az Európa 2020 stratégiának²⁴⁶, amely a versenyképes és biztonságos energiarendszer biztosítása, valamint fenntartható növekedéssel kapcsolatos célokat jelöl ki. Így valamely tagállami intézkedés megvalósulásának feltétele, hogy ezen közös érdekű célkitűzések közül valamelyikhez hozzájáruljon. Elengedhetetlen továbbá az állami beavatkozás – piaci

²⁴³ Az Európai Bizottság közleménye, Iránymutatás a 2014-2020 közötti időszakban nyújtott környezetvédelmi és energetikai állami támogatásokról, *HL C 200*, 28/6/2014., 1–55.

²⁴⁴ Uo.

²⁴⁵ A Bizottság 651/2014/EU rendelete (2014. június 17.) a Szerződés 107. és 108. cikke alkalmazásában bizonyos támogatási kategóriáknak a belső piaccal összeegyeztethetővé nyilvánításáról. *HL L 187*, 2014.6.26.

²⁴⁶ Európai Bizottság Közlemény, „Európa 2020 Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája”, COM (2010) 2020.

hiányosságok kiküszöbölése érdekében történő – szükségeségének igazolása is. Ehhez azt kell bizonyítani, hogy a piac önállóan nem tud hatékony eredményt elérni, a piaci kudarcok (például negatív/pozitív externália, információs asszimetria vagy koordinációs hiányosságok) jelenléte miatt. Azonban vizsgálni kell azt is, hogy érvényben vannak-e más olyan politikák és intézkedések, amelyek célja kezelni a fennálló helyzetet, mivel azok elsőbbséget élveznek.

A szubvenciók ösztönző hatása akkor bizonyítható, ha a támogatás eredményeképpen a kedvezményezett a környezetvédelem szintjének vagy a biztonságos, megfizethető és fenntartható energiapiac működésének javítása céljából megváltoztatja magatartását, amit a támogatás hiányában egyébként nem vállalna. A támogatásnak az arányosság elvének megfelelően a szükséges minimumra kell korlátozódnia, valamint nem torzíthatja a tagállamok közötti kereskedelmet, azaz a torzulásokat meg kell haladniuk a közös érdekű célkitűzés megvalósítása tekintetében jelentkező pozitív hatásoknak. A Bizottság szerint a kereskedelem torzításának két formája van, így vagy a termékpiacot vagy egy adott földrajti piacot érintenek. A környezetvédelmi célú támogatások esetén az előbbi jellemző, hiszen eredményükképpen a környezetbarát termékek előnyben részesítése történik, amely összefügg az intézkedés céljával.

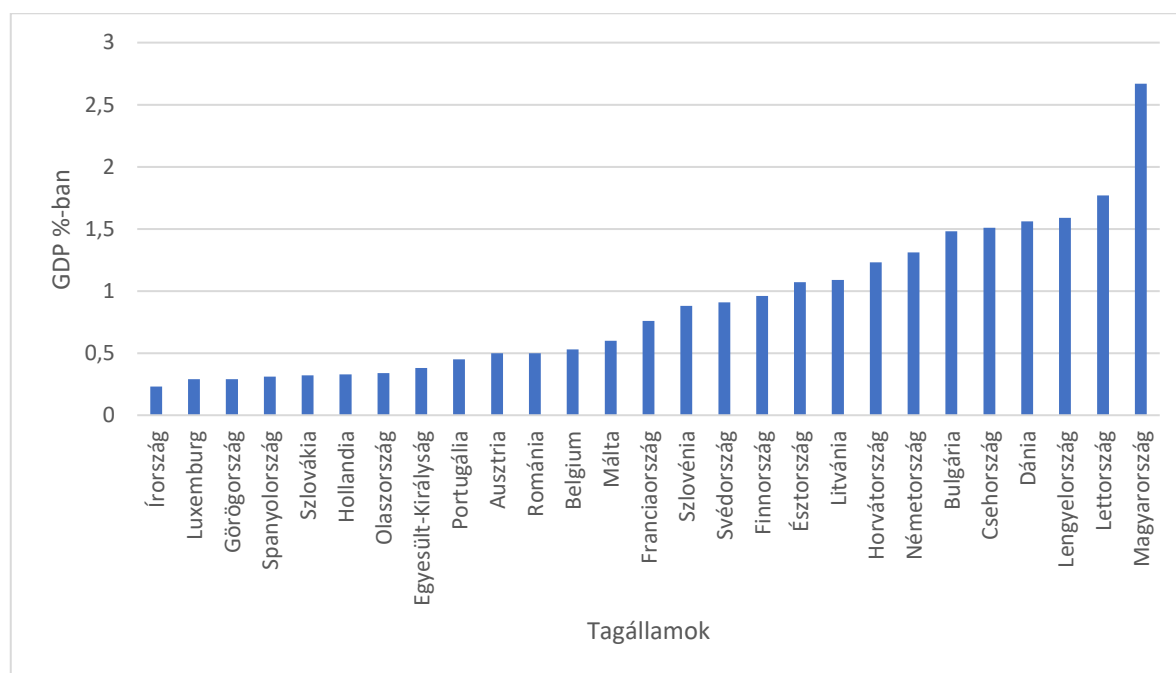
Azonban az állami támogatások akadályozhatják a piaci mechanizmusok pozitív hatásait akkor is, ha környezetvédelmi és energiaügyi célkitűzések megvalósításához járulnak hozzá, de közben olyan helyzet jöhet létre, ahol a hatékonyabb és innovatívabb versenytársak nem képesek belépni a piacra, így a beavatkozás hosszú távon lelassíthatja a fejlődést.²⁴⁷

A Bizottság 2017. évi jelentése szerint az állami támogatások kiadásai 2016-hoz képest 2017-ben jelentősen növekedtek mind abszolút összegben, mind a GDP-hez viszonyítva. A tagállamok 116,2 milliárd eurót, vagyis a GDP 0,76% -át költötték az állami támogatásokra, amely körülbelül 0,04% százalékos növekedést mutat 2016-hoz képest. Az állami támogatások 1980-as évekhez képest csökkentek, hiszen ekkor az európai uniós GDP körülbelül 2%-át tették ki, amely az 1990-es évekre 1%-ra és a 2000-es évekre 0,5%-ra csökkent. 2014 óta azonban a csökkenő tendencia megfordult, elsősorban a megújuló energiaforrásokra vonatkozó támogatások nyújtása miatt. 2017-ben 3334

²⁴⁷ Az Európai Bizottság közleménye, Iránymutatás a 2014-2020 közötti időszakban nyújtott környezetvédelmi és energetikai állami támogatásokról, *HL C 200*, 28/6/2014., 1–55.

állami támogatást regisztrált a Bizottság, melynek körülbelül 11% -a (373) vonatkozott a környezetvédelemre és az energiamegtakarításra, azonban az összes kiadás csaknem 53%-a erre a területre került. Ezek nagy része a megújuló energiaforrások támogatását szolgálja, így érthető, hogy az Európai Unió ezeket megengedhetőbbnek nyilvánítja.²⁴⁸

4. ábra: Állami támogatások mértéke GDP-ben kifejezve

Forrás: saját szerkesztés (a Bizottság 2018. évi jelentése²⁴⁹ alapján)

A diagramból megállapítható, hogy a tagállamok közül Bulgária, Horvátország, Dánia, Lettország, Észtország, Litvánia, Magyarország, Csehország, Lengyelország, Németország GDP-je magasabb százalékának megfelelő közpénze tölt be állami támogatási szerepet.

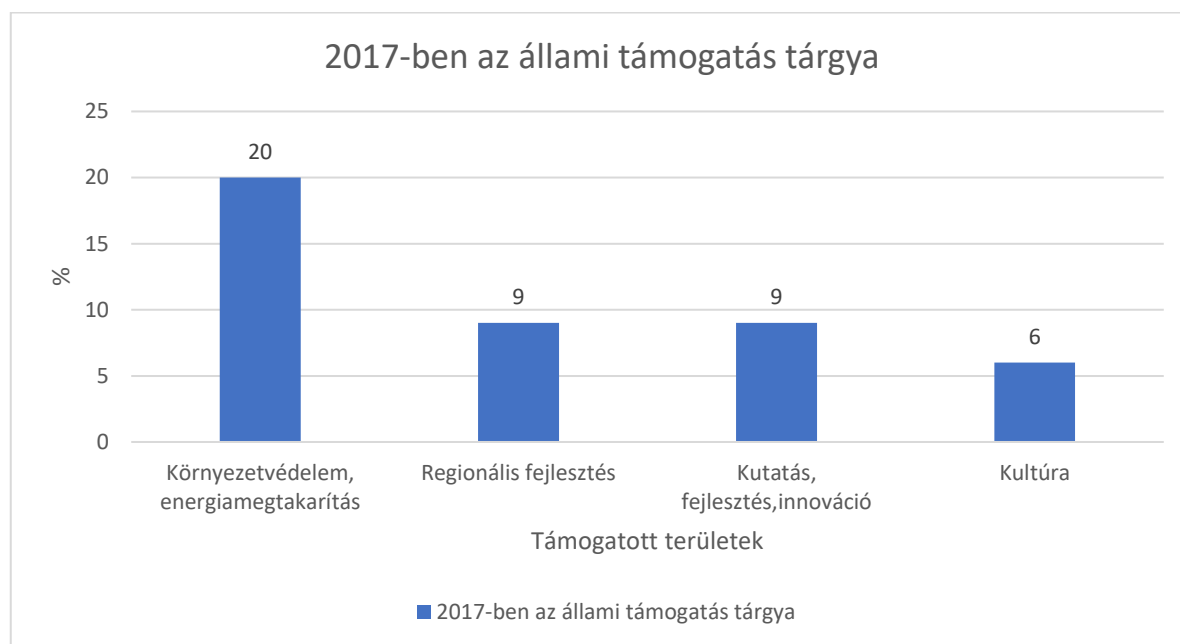
Az Európai Bizottság 2014-ben kibocsátott, fentebb is említett közleményében úgy nyilatkozik, hogy a gyakorlata célja a kötelező átvételről a versenyeztetési eljárás felé terelni a megújuló energiaforrásokból származó energiát is, mivel az állami támogatások piactorzító hatással voltak. Ennek ellenére a környezetvédelem és energiamegtakarításra vonatkozó szubvenciók vezetik a listát továbbra is. Ezzel összefüggésben meg kell

²⁴⁸ https://ec.europa.eu/competition/state_aid/scoreboard/state_aid_scoreboard_2018.pdf (2017. október 13-i letöltési dátum).

²⁴⁹ European Commission, State Aid Scoreboard 2018: Results, trends and observations regarding EU28 State Aid expenditure reports for 2017, COMP.A3 Brussels, 07 January 2019.

említenünk, hogy a Bizottság által 2012-ben elindított reform kezdeményezés – az állami támogatási szabályok modernizációja – egyik inherens célkitűzése a Bizottság ügyterheinek csökkentése volt azért, hogy a Bizottság a belső piacra nagyobb hatással lévő ügyekre koncentrálhasson. Így az utóbbi években az energiatámogatások az egyik olyan terület, amely a Bizottság adminisztratív kapacitásait a legjobban lekötöti.²⁵⁰

5. ábra: Állami támogatások tárgya 2017-ben

Forrás: saját szerkesztés (Bizottság 2018.évi jelentése²⁵¹ alapján)

A fentebb már említett 2014-es bizottsági közlemény szerint a megújuló energiaforrások támogatásával kapcsolatban szintén az éghajlatváltozási célkitűzések megvalósítása hangsúlyos. Az Európai Bizottság energetikai tárgyú támogatásokat érintő gyakorlatában egyébként általában megfigyelhető, hogy – az Unió fenntarthatósági prioritásaival összhangban – hangsúlyos szerepet játszik támogatási intézkedések belső piaccal való összeegyeztethetőségének mérlegelése során, mennyiben alkalmas az adott intézkedés az (energia iránti) kereslet csökkentésére.²⁵² A szubvenció megengedhetősége kapcsán elhanyagolhatatlan feltételek, hogy a piaci áron felül fizetett felárként kell nyújtani, a

²⁵⁰ PAPP Mónika, *Hová tartunk? – az Európai Unió állami támogatási jogának modernizációja*. Állam- és Jogtudomány, 59. évf., 2018. 4. sz. 37–62.

²⁵¹ European Commission, State Aid Scoreboard 2018: Results, trends and observations regarding EU28 State Aid expenditure reports for 2017, COMP.A3 Brussels, 07 January 2019.

²⁵² HUHTA, Kaisa, *Prioritising energy efficiency and demand side measures over capacity mechanisms under EU energy law*. Journal of Energy & Natural Resources Law, 2017, Vol. 35. Issue 1, 7-24.

kedvezményezettnek kiegyenlítési feladataik vannak, valamint szükség van olyan intézkedésekre, amelyek nem ösztönzik a termelőket termelésre negatív árak esetén.²⁵³

2014 és 2019 között hét olyan eset került az EUB elé, amelyben felmerült az állami támogatások és megújuló energiaforrások kapcsolata. Ebből kettő volt előzetes döntéshozatali eljárás, és öt esetben kérték a bizottsági határozat Bíróság előtti megsemmisítését. Ezen utóbbi csoportba sorolom a későbbiekben elemzett Hinkley Point C atomerőmű engedélyezése miatt Bíróság elé került eljárást is.

6. Általános gazdasági érdekű szolgáltatások kérdésköre

Vannak olyan esetek, amikor az állam által nyújtott előny kompenzációnak minősül, ezért nem tartozik az EUMSZ 107. cikk hatálya alá, illetve az is előfordul, hogy az támogatásnak minősül, azonban mégis megengedhető. E kérdéskör közelebbi megvilágításához az általános gazdasági érdekű szolgáltatásokat veszem górcső alá, különös tekintettel az energiaszektorra.

6.1. Általános gazdasági érdekű szolgáltatások az Unió belső piacán

Az általános érdekű gazdasági szolgáltatásokra (továbbiakban: ÁGÉSZ) és az általános érdekű szolgáltatásokra vonatkozó alapvető rendelkezéseket az elsődleges jog tartalmazza (EUMSZ 14. cikk, 106. cikk, illetve a Lisszaboni szerződéshez fűzött 26. sz. jegyzőkönyv), anélkül, hogy kifejtené azok pontos jelentését. E szolgáltatások közötti határ az idők során folyamatosan változik, az állam szerepéről alkotott elképzelésekkel egyetemben. Az utóbbi körbe tartozó csoport a kulturális vagy szociális jellegű nem gazdasági szolgáltatásokat takarja, amelyekre nem terjed ki az uniós keretszabályozás, így azokra a tagállami rendelkezéseket kell irányadónak tekinteni.²⁵⁴ Kiindulópont, hogy piaci szempontok alapján működjön ez a kategória is, azonban, ha jelentős a piaci kudarc és erőteljes állami beavatkozás szükséges, akkor e szolgáltatásokat a nemzeti kormányzatoknak akkor is nyújtani kell, ha azok nem járnak profittal. Ennek oka, hogy állami beavatkozás nélkül bizonyos csoportok nem, vagy csak kedvezőtlen feltételekkel

²⁵³ Az Európai Bizottság közleménye, Iránymutatás a 2014-2020 közötti időszakban nyújtott környezetvédelmi és energetikai állami támogatásokról, *HL C 200*, 28/6/2014., 1–55.

²⁵⁴ Lisszaboni Szerződéshez csatolt 26. jegyzőkönyv az általános érdekű szolgáltatásokról, *HL C 326*, 26/10/2012, 1–390.

(magas áron, rossz minőségben stb.) jutnának hozzá bizonyos alapvető szolgáltatásokhoz. A cél tehát itt is a legkisebb piactorzítás elvének érvényesítése, azaz a piac versenyszempontú működésébe való kormányzati beavatkozás csökkentése, a társadalom költségek minimalizálása érdekében. Az Európai Bizottság szolgálati munkadokumentumában²⁵⁵ foglalkozik e kérdéssel és két szolgáltatási csoportot határoz meg. Míg az első kategóriát azok a tevékenységek alkotják, amelyekben az állami előjogok, és a közhatalom gyakorlása megjelenik (például légtér ellenőrzése), addig a második csoportot olyan főként társadalmi funkciót betöltő szervezetek által végzett feladatok alkotják, amelyek nem profitorientáltak, és nem ipari vagy kereskedelmi jellegűek (Pl.: társadalombiztosítás). A Bíróság is több ügyben kimondta, hogy abban az esetben, ha az állam létrehoz és fenntart egy rendszert, amelynek célja, hogy az állam teljesítse polgáraival szembeni szociális, kulturális és oktatási kötelezettségeit, az nem tekinthető gazdasági tevékenységnek, hiszen nem nyereségszerzés a célja.²⁵⁶

Ezzel szemben az ÁGÉSZ-ra kiterjed az Európai Unió belső piaci joga és a versenyjog szabályai is. Ezen fogalom két helyen jelenik meg az EUMSZ-ben, így a 14. cikk értelmében az Európai Uniónak és a tagállamoknak kell gondoskodni azon elvekről és feltételekről, amelyek lehetővé teszik rendeltetésük megvalósítását a versenyjogi szabályok megsértése nélkül, illetve a 106. cikk (2) bekezdése tartalmaz szabályokat e kategóriára, mégpedig, hogy az ilyen szolgáltatások működtetésével megbízott, és a monopólium jellegű profitorientált vállalkozások csak olyan mértékben tartoznak az alapszerződés hatálya alá, amennyiben ezek alkalmazása sem jogilag, sem ténylegesen nem akadályozza a rájuk bízott sajátos feladatok végrehajtását. A tagállamoknak tehát ezen szolgáltatások kapcsán természetesen az európai uniós kereteken belül széles diszkrecionális jogköre van.²⁵⁷ Az is megállapítható, hogy a Bíróság, amennyiben azt állapítja meg, hogy az általános gazdasági érdekű szolgáltatás nyújtása veszélybe került, akkor a közérdek érvényre juttatásának szükségessége miatt, elfogadóbb a versenyszabályok megsértése esetén, ha azok figyelmen kívül hagyása a kereskedelem

²⁵⁵ Európai Bizottság, Szolgálati munkadokumentum, Útmutató az Európai Unió állami támogatási, közbeszerzési és belső piaci szabályainak az általános gazdasági érdekű szolgáltatásokra, és különösen az általános érdekű szociális szolgáltatásokra történő alkalmazásáról, Brüsszel, 29/4/2013 SWD(2013) 53 final/2

²⁵⁶ 263/86 sz. *Humbel ügy* (ECLI:EU:C:1988:451) és C-159/91 sz. *Christian Poucet kontra Assurances générales de France és Caisse mutuelle régionale du Languedoc-Roussillon ügy* (ECLI:EU:C:1993:63.)

²⁵⁷ A Lisszaboni Szerződéshez csatolt 26. jegyzőkönyv az általános érdekű szolgáltatásokról, *HL C 326*, 26/10/2012, 1–390. 1. cikk.

fejlődését nem befolyásolhatja az unió érdekével ellentétes mértékben. A sajátos, közérdek érvényesítését szolgáló feladat tehát tágan értelmezhető, amelynek az EUMSZ 106 cikk (2) bekezdése szab határt.²⁵⁸ Az általános gazdasági érdekű szolgáltatások legjellemzőbb példája a hálózatos iparágak, amelyek kapcsán az Európai Unió általában szektorspecifikus szabályokat alkalmaz.

E témakör kapcsán ki kell emelni az EUB 2003-ban az Altmark ügy kapcsán hozott döntését, amely az állami támogatások és általános gazdasági érdekű szolgáltatások kapcsolatát hivatott közelebbről megvilágítani. Ezen ítélet definiálta azokat a feltételeket, amelyek teljesülése esetén a közszolgáltatás ellentételezése kapcsán nem beszélhetünk állami támogatásról. A 2003-as döntés elismerte a tagállamok jogát arra, hogy a gazdasági érdekű szolgáltatások ellenértékét anélkül kiegyenlítsék, hogy az állami támogatásnak minősüljön, és négy kumulatív feltételt határozott meg, amelyek érvényesülése esetén vizsgálat nélkül kizárható a szubvenciónak minősítés.²⁵⁹

Ezen ügy hatására a Bizottság 2005-ben kiadta a közszolgáltatással járó ellentételezés formájában nyújtott állami támogatásról szóló csomagját (határozatot, keretszabályt és a transzparencia-irányelv módosítását), amely dokumentum célja a jogbiztonság növelése és tagállami adminisztrációs terhek csökkentése volt.²⁶⁰ A Bizottság e csomagját 2012-ben,²⁶¹ majd a 2016-os, állami támogatások fogalmáról szóló közleményében vizsgálta felül, megerősítve és pontosítva az altmark ítéletben lefektetett feltételeket. A dokumentumokban azon feltételekről is szó van, amelyek esetén a pénzügyi ellentételezést nem kell bejelenteni a Bizottságnak, valamint a bejelentés köteles állami

²⁵⁸ C-157/94 sz. *Bizottság kontra Hollandia* ügy (ECLI:EU:C: 1997:499.) 45. pontja.

²⁵⁹ C-280/00 sz. *Altmark Trans GmbH és Regierungspräsidium Magdeburg kontra Nahverkehrsgesellschaft Altmark GmbH* ügy (ECLI:EU:C:2003:415.)

²⁶⁰ Az Európai Bizottság 842/2005/EK határozata az EK-Szerződés 86. cikke (2) bekezdésének az általános gazdasági érdekű szolgáltatások működtetésével megbízott vállalkozásoknak közszolgáltatással járó ellentételezés formájában megítélt állami támogatásokra történő alkalmazásáról, *HL L 312*, 29/11/2005, 67.; A közszolgáltatási kompenzáció formájában nyújtott állami támogatás közösségi kerete, *HL C 279*, 2005/11/ 29., 4.; Az átláthatóságról szóló irányelv módosítása (a tagállamok és a közvállalkozások közötti pénzügyi kapcsolatok átláthatóságáról, valamint egyes vállalkozások pénzügyi átláthatóságáról szóló 2006/111/EK bizottsági irányelv, *HL L 318*, 2006/11/17., 318.

²⁶¹ Lásd a Bizottság ún. Almunia-csomagját, amely négy intézkedésből áll: A Bizottság közleménye az Európai Unió állami támogatási szabályainak az általános gazdasági érdekű szolgáltatások nyújtására nyújtott kompenzációra történő alkalmazásáról, *HL C 8*, 2012/01/11., 4–14.; Az EUMSZ. 107. és 108. cikkének az általános gazdasági érdekű szolgáltatásokat nyújtó vállalkozások számára nyújtott, de minimis támogatásokra való alkalmazásáról szóló, 20. 12. 2011 (EU) rendelettervezet, *HL C 8*, 2012/01/11., 23–27.; A Bizottság határozata (2011. december 20.) az EUMSZ 106. cikk (2) bekezdésének az általános gazdasági érdekű szolgáltatások működtetésével megbízott egyes vállalkozásoknak nyújtott közszolgáltatási ellentételezés formájában történő alkalmazásáról szóló, 2011. december 20-i határozatára, *HL L 7*, 2012/01/11., 3–10.; A Bizottság Közleménye: A közszolgáltatási kompenzáció formájában nyújtott állami támogatások európai uniós keretrendszere, *HL C 8*, 2012/01/11., 15–22.

támogatások vizsgálatáról, és az állami támogatás bejelentésével összefüggő értékhatár pontosítása kapcsán is tartalmaznak rendelkezéseket.²⁶²

A gazdasági és nem gazdasági jellegű közszolgáltatások elhatárolására uniós szinten nem készült taxatív katalógus. Iránymutatásnak tekinthető a Bizottság 2007. évi, „Az általános érdekű szolgáltatások, beleértve az általános érdekű szociális szolgáltatásokat: új európai kötelezettségvállalás” címet viselő közleménye.²⁶³ Az ÁGÉSZ körébe tartozó szolgáltatások kapcsán nem a szolgáltatást nyújtó szervezet állapota, vagy az ágazat, amelyben működik, határozza meg a gazdasági jelleget, hanem a tevékenység természete.²⁶⁴ Ha az adott árut vagy szolgáltatást piaci elvek mentén nyújtják, szervezik és finanszírozzák, valószínűsíthető annak gazdasági jellege. Nyilvánvalóan gazdasági tevékenységnek minősül a nagy hálózatot működtető iparágak, így a távközlés, a villamosenergia- és gázszolgáltatás, a közlekedés és a postai szolgáltatások területe, amelyekről külön közösségi jogi keretszabályok rendelkeznek. Azonban nincs önálló közösségi szabályrendszer például a hulladékgazdálkodás, vízszolgáltatás, vagy a szennyvízkezelés területén.²⁶⁵ Tehát a Bizottság az általános gazdasági érdekű szolgáltatások kapcsán, az Altmark ítéletben megfogalmazott négy feltétel teljesülése esetén, nem rendelkezik hatáskörrel, hiszen az előny nem tekinthető állami támogatásnak, így nem tartozik az EUMSZ 107. cikk (1) hatálya alá sem.²⁶⁶

Három olyan tényező is van a Bírósóság és a Bizottság döntéseiben, amely az ÁGÉSZ feletti uniós ellenőrzés megerősödését mutatja. Az első ilyen elem a piaci kudarcok léte – Bíróság döntéseiben²⁶⁷ is megjelenik –, amely ezen intézmények szerint szükségessé teszi az intervenció ellenőrzését. A másik ilyen esetkör az Altmark kritériumokhoz kötődik, amelyeknek teljesülnie kell, ahhoz, hogy a Bizottság az állami intézkedést ne minősíthesse kompenzációnak. A harmadik pedig az ÁGÉSZ kapcsán elfogadott

²⁶² HORVÁTH M. Tamás, *Magasfeszültség*, Dialóg Campus, Budapest, 2015, 191-193.

²⁶³ Az Európai Bizottság közleménye, az „Egységes piac a 21. századi Európa számára” című dokumentumot kísérő, „Általános érdekű szolgáltatások, beleértve az általános érdekű szociális szolgáltatásokat: új európai kötelezettségvállalás” című dokumentum, COM (2007) 725.

²⁶⁴ Uo. 5.

²⁶⁵ GYULAI-SCHMIDT Andrea, *A szociális szolgáltatások ellátása és állami támogatása az Európai Unióban*. In: GYULAI-SCHMIDT Andrea (szerk.), *Közbeszerzések a fenntartható és innovatív fejlődés szolgálatában*, Pázmány Press, Budapest, 2015, 111–149.

²⁶⁶ SAUTER, Wolf, *Public Services in EU law*, University press, Cambridge, 2014, 12-13.

²⁶⁷ Lásd. például T-454/13 sz. *Société nationale maritime Corse Méditerranée (SNM) v Commission*, (ECLI:EU:T:2017:134)

jogszabálysomagok, amelyek tartalmazzák az állami támogatás jóváhagyásához szükséges kondíciókat.²⁶⁸

E szolgáltatások ellentételezésén kívül vannak még kivételek az állami támogatás EUMsz 107. cikkében foglalt tilalma alól, azonban ezek esetében az állami támogatás de facto fennáll, ám valamilyen (közérdekű) oknál fogva megengedettnek minősül. Így engedélyezettek a belső piaccal összeegyeztethető támogatások is, amelyek a Bizottsághoz történő bejelentést és bizonyítást követően automatikus, abszolút mentességet élveznek.²⁶⁹ Vannak olyan ellentételezések is, amelyek csupán bizonyos feltételek teljesülése esetén nyújthatóak, és amelyeket a Bizottság azután hagy jóvá, hogy alaposan megvizsgálta és nem találta összeegyeztethetetlennek (például környezetvédelmi célkitűzés) a belső piac jogával.²⁷⁰ Végül pedig a csoportmentességi rendeletben is meghatározásra kerültek olyan kivételek, amelyek menetsülnek az állami támogatások nyújtására vonatkozó tilalom alól.²⁷¹

6.2.Egyetemes-és közszolgáltatások az energiaszektor kapcsán

A legnagyobb csoport, amelybe a jogalkotó szempontjából közérdekből fontosnak tartott szolgáltatások tartoznak az általános érdekű szolgáltatás kategóriája, amely magába foglalja a piaci és nem piaci szolgáltatásokat, valamint azokat, amelyek a speciális közszolgáltatási kötelezettségek tárgyai lehetnek. Szintén külön csoportot alkotnak az általános gazdasági érdekű szolgáltatások, amelyek közérdekű célt szolgálnak és piaci alapúak, tipikusan törvény szabályozza őket, anélkül, hogy jogi kötelezettség jönne létre, valamint a tagállamok döntenek el, mit sorolnak ide.²⁷² E definícióktól meg kell különböztetni az egyetemes szolgáltatásokat, amelyek kiindulópontja, hogy az energia meghatározza mindennapi életünket és annak szerves részévé válik, ezért a

²⁶⁸ DE HAUTECLOCQUE, Adrien - SALERNO, Francesco Maria –SUCIU, Simina *Services of general economic interest and EU state aid control*, In: HANCHER, Leigh – DE HAUTECLOCQUE, Adrien - SALERNO, Francesco Maria, *State aid and the energy sector*. Hart Publishing, Portland, Oregon, 2018. 297-298.

²⁶⁹ EUMSZ 107.cikk (2) „E csoportba tartozik a fogyasztóknak szociális jelleggel megkülönböztetés nélkül nyújtott állami támogatás, a természeti katasztrófák vagy más rendkívüli események által okozott károk enyhítését/elhárítását célzó támogatások, valamint Németországban a II. világháborút követő megosztás által okozott gazdasági hátrányok kiegyenlítésére nyújtott támogatás.”

²⁷⁰GYULAI-SCHMIDT Andrea, *i.m.* 111–149.

²⁷¹ A Bizottság 651/2014/EU rendelete (2014. június 17.) a Szerződés 107. és 108. cikke alkalmazásában bizonyos támogatási kategóriáknak a belső piaccal összeegyeztethetővé nyilvánításáról. *HL L 187.*, 2014.6.26.

²⁷² SAUTER, Wolf, *i.m.*,15-16.

társadalomban mindenkinek esélyt kell adni arra, hogy elérje – földrajzi, anyagi, szociális értelemben – az adott szolgáltatást. Az egyetemesség fogalma elérhetőséget, csatlakozási lehetőséget takar, amelynek fontosságát mind a természetes monopóliumok, mind pedig a versenyző piac hívei elismerik.²⁷³ Tehát, míg az előzőek bővebb kategóriát takarnak, addig az utóbbi az általános érdekű szolgáltatások speciális fajtája.

Az energiaszektor területén sokszor szembe találjuk magunkat mind a közszolgáltatások, mind pedig az egyetemes szolgáltatások fogalmával, és sokszor szinonim definícióként tekintünk rájuk, holott nem teljesen jelentik ugyanazt. Az egyetemes szolgáltatás modellje a korábbi közszolgáltatási modellt váltotta fel a liberalizáció hatására, igaz, hasonlóságukat mutatja, hogy mindkettő jogi kötelezettséget eredményez, amely a fogyasztókkal szemben áll fönn. Azonban míg az utóbbinál a legfontosabb elvek az egyenlőség, a folyamatosság és az alkalmazhatóság, az előbbinél az elérhetőség – földrajzilag és szociálisan – és a megengedhetőség elve. A közszolgáltatások körét leginkább a tagállamok határozhatják meg, addig az egyetemes szolgáltatásokat - minimumkörét és főbb szabályait – az európai uniós jog.²⁷⁴

Az energiaszektor liberalizációja az 1996. évi villamosenergia és az 1998. évi gázszolgáltatási irányelvvel kezdődött. Mind a két jogi aktus a közszolgáltatási kötelezettség fogalmakat használja és hangsúlyozzák, hogy a közszolgáltatásokkal szemben támasztott követelménynek egyrészt tulajdonsemlegesnek kell lenniük, másrészt a tagországok joga annak eldöntése, hogy mit tekintenek közszolgáltatásnak. Az irányelvek szerint a vállalkozásoknak úgy kell működniük, hogy e kötelezettségek teljesítését ne sértsék, valamint a piaci kudarcok léte miatt fontossá válhat, hogy a tagállamok írjanak elő egyes közszolgáltatási kötelezettségeket, hiszen olyan elvekre kell tekintettel lenniük, mint az ellátás biztonsága és minősége, folyamatossága és ára, valamint a környezetvédelem. A tagállamoknak ezen kötelezettségek meghatározása során figyelembe kell venni az egyértelműen meghatározottság, átláthatóság, megkülönböztetéstől mentesség és ellenőrizhetőség elveit. Sőt az irányelvek a teljesítés érdekében lehetővé teszik a hosszútávú tervezést, beleértve a szerződéssel való kapacitás lekötéseket is.²⁷⁵ A földgázipari vállalkozások továbbá lehetőséget kapnak arra, hogy a

²⁷³KOPPÁNYI Szabolcs, *A hírközlés szabályozása az Európai Közösségben és Magyarországon*, Osiris tankönyvek, Budapest, 2003, 84-85.

²⁷⁴KOPPÁNYI Szabolcs (2003), *i.m.* 86-87. és SAUTER, Wolf, *i.m.*, 10-12.

²⁷⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 96/92/EK irányelve (1996. december 19.) a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról, *HL L 27, 30/1/1997, 20–29. II. fejezet.*

hálózathoz való hozzáférést –alapos indoklást követően – közszolgáltatási kötelezettségre hivatkozással megtagadják.²⁷⁶ Ez a rendelkezés tehát egyfajta kibúvót jelentett számukra, amely segítette őket, hogy dominanciájukat továbbra is érvényre tudják juttatni.

A második energiacsomag is közszolgáltatási kötelezettség definícióját alkalmazza, és meghatározza azokat az elveket – a fogyasztók védelmét, ellátás biztonságát, környezetvédelmet és versenyt szolgáló minimum szabályokat –, amelyeket a tagállamoknak figyelembe kell venniük, azonban ezeken kívül minden tagállam maga dönthet, és veheti figyelembe a nemzeti sajátosságokat. E csomagban jelenik meg először annak előírása, hogy amennyiben ezen szolgáltatások állami támogatást valósítanak meg, azokat jelenteni kell a Bizottságnak. Újításként értelmezhető továbbá, hogy elődjében foglalt elveket kiegészíti az energiahatékonyság, a megújuló forrásokból származó energiák és az éghajlat védelme fontosságával. Ennek oka, hogy az Európai Unió a 2000-es évektől kapcsolódott be fokozottan az éghajlatváltozás elleni küzdelembe (amelynek legfontosabb eszközei közé tartozik a megújuló energiaforrások részarányának és az energiahatékonyság növelése), amelynek pedig egyik leginkább érintett területe az energiaszektor. További kiemelt rendelkezései a fogyasztóvédelmi kötelezettségek erősödésére, valamint a nemzeti szabályozó hatóságok szerepkörének megszilárdítására vonatkoznak, mely utóbbiban kifejeződik az állam szabályozó jogkörének ideológiákban már egyébként is erősödő jellege. Az egyetemes szolgáltatások kifejezést is több helyen alkalmazza a jogi dokumentum és kiemeli azok magas színvonalon nyújtásának szükségességét.²⁷⁷ Az univerzális szolgáltatás fogalmát az Európai Unióban 1993 óta a piaci alapon szerveződő közszolgáltatás körére értelmezik. Azt jelenti, hogy mindenki számára elérhető (megfizethető) áron, magas színvonalú szolgáltatást kell nyújtani. Az univerzális szolgáltatást minden vele foglalkozó dokumentum időben változó kategóriának tekinti, amely az adott ágazat technikai, piacszerkezeti és a fogyasztói igények módosulásától függően nagymértékben változhat.²⁷⁸ Érdekes, hogy a gázszolgáltatási irányelv nem tartalmazza az egyetemes szolgáltatás kifejezést és

²⁷⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 98/30/EK irányelve a földgáz belső piacára vonatkozó közös szabályokról, *HL L 204, 21/7/1998, 1–12.* VI. fejezet. 17.cikk

²⁷⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 2009/72/EK irányelve a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 2003/54/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről, *HL L 211, 14/8/2009, 55–93.*

²⁷⁸ VALENTIN Pál, *Az univerzális szolgáltatás és a közszolgáltatások értelmezéséről az Európai Unióban*, *Közgazdasági Szemle*, 57. évf. 4. sz., 2000, 341–359.

továbbra is fenntartja a közszolgáltatás teljesítésére vonatkozó kivételt, mint hálózathoz való hozzáférés megtagadásának okát.

Itt meg kell jegyezni, hogy az egyetemes szolgáltatások és a liberalizációval létrehozni kívánt versenypiac némileg ellentmondásos kategóriák. A piacok megnyitásával szükséges biztosítani a közellátást is, amelyet leginkább társadalomfilozófiai indokokkal lehet megalapozni, hiszen azt nem azért kell biztosítani, mert gazdaságilag hasznos, hanem a társadalom szükségletei miatt. A villamosenergia és gáz szolgáltatást a tagállam területén minden fogyasztó számára hozzáférhetővé kell tenni, megfelelő minőségben és elérhető áron. E kategória nyújtásához nem feltétlenül indokolt az erőteljes állami beavatkozás, ez mindig adott tagállam piaci jellemzőitől függ, hiszen általában hatékonyabb, ha a piac és nem állam által irányított mechanizmusok működnek.²⁷⁹ Eközben az Európai Unióban a közszolgáltatásokkal összefüggő szabályozás hiányán, a belső piaci szolgáltatásokról szóló irányelv elfogadása sem változtatott. Egyrészt az irányelv nem határozza meg a közjavakkal, közszolgáltatásokkal, általános gazdasági érdekű szolgáltatásokkal, liberalizációval, közszektoral, összefüggő alapvető fogalmakat, másrészt a tárgyi hatálya nem terjed ki az általános gazdasági érdekű szolgáltatásokra.²⁸⁰

A harmadik és negyedik energiacsomag nem módosított a második csomag rendelkezésein, tehát míg a villamosenergia ezután is minden tagállamban egyetemes szolgáltatás, a gázszolgáltatás ilyen kategóriába sorolásáról az adott tagállam dönthet.

Ezzel párhuzamosan a jogalkalmazók segítése érdekében az Európai Bizottság több dokumentumot alkotott a közszolgáltatások (általános gazdasági érdekű szolgáltatások) és állami támogatások közötti kapcsolat pontosítása kapcsán. Így többek között kiemelést érdemel az EUMSZ 106. cikk (2) bekezdésén alapuló 2011.évi közleménye az ÁGÉSZ működtetésével (így energiaszektorra is kiterjedő) megbízott vállalkozásoknak az általuk nyújtott közszolgáltatásokért járó ellentételezés formájában megítélt állami támogatásokra vonatkozóan.²⁸¹ E dokumentum célja a 2005-ben elfogadott keretszabály

²⁷⁹Green Paper from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – Adapting to Climate Change in Europe – Options for EU Action, COM (2007) 0354. 50.

²⁸⁰Az Európai Parlament és a Tanács 2006. december 12-i 2006/123/EK irányelve a belső piaci szolgáltatásokról, OJ L 376, 36., 2006. XII. 27.

²⁸¹ Az Európai Bizottság közleménye, az általános gazdasági érdekű szolgáltatásokra vonatkozó uniós állami támogatási szabályok reformja, COM (2011) 146.

és határozat felülvizsgálata, valamint további keretszabályok megfogalmazása volt.²⁸² A bizottsági közlemény törekvése volt továbbá az érintettekkel és más intézményekkel folytatandó politikai vita elindítása az általános gazdasági érdekű szolgáltatásokra vonatkozó 2016.évi állami támogatási csomag közelgő felülvizsgálata érdekében. A Bizottság ezen dokumentumban egyértelműsítette az EUMSZ 106. és a 107. cikkeinek alkalmazását az általános gazdasági érdekű szolgáltatásokért nyújtott ellentételezésekre is.²⁸³²⁸⁴ A dokumentumban kijelentette azt a régóta elfogadott tételt, amely szerint a szolgáltatásokat nyújtó vállalkozásokra olyan mértékben vonatkoznak a versenyszabályok, amennyiben e szabályok alkalmazása nem korlátozza őket közérdekű feladataik teljesítésében.

A tagállamok rendelkeznek mérlegelési jogkörrel az ÁGÉSZ-ok meghatározását illetően, ahol az egyedüli korlátokat az uniós jog által megszabott korlátok és a nyilvánvaló mérlegelési hiba elkerülése jelentik.²⁸⁵ Ezen szolgáltatások terjedelme és azok szervezése jelentősen eltérő képet mutat a tagállamokban, eltérő földrajzi, szociális és kulturális helyzetből adódóan. Így a nemzeti, regionális vagy helyi hatóságok döntenek egy általános érdekű szolgáltatás jellegéről és alkalmazási köréről. Az uniós jog korlátozza a tagállamok mérlegelési jogkörét, hiszen vannak keretszabályok, valamint az uniós szinten összehangolt ágazatokban (pl.: a távközlés, valamint a postai szolgáltatások és az energia ágazat), a tagállamok mérlegelési jogköre nem ütközhet e harmonizáció szabályaiba. Továbbá a tagállamok mérlegelési jogköre mindig felülvizsgálható (Bizottság és az uniós bíróságok által) nyilvánvaló hiba esetén.²⁸⁶

Az EUB az energia kérdéskörével kapcsolatban két ügyben vizsgálódott az állami támogatások és az általános gazdasági érdekű szolgáltatások kapcsolatát illetően. Mind a

²⁸² Az Európai Bizottság 842/2005/EK határozata az EK-Szerződés 86. cikke (2) bekezdésének az általános gazdasági érdekű szolgáltatások működtetésével megbízott vállalkozásoknak közszolgáltatással járó ellentételezés formájában megítélt állami támogatásokra történő alkalmazásáról, *HL L 312*, 29/11/2005, 67.

²⁸³ COM (2007) 725.

²⁸⁴ C-364/92 sz. *SAT Fluggesellschaft mbH kontra Eurocontrol* ügy (ECLI:EU:C:1994:7.), C-343/95 sz. *Diego Cali & Figli Srl kontra Servizi ecologici porto di Genova SpA (SEPG)*. ügy (ECLI:EU:C:1997:160.), C-159/91 sz. *Christian Poucet kontra Assurances générales de France és Caisse mutuelle régionale du Languedoc-Roussillon* ügy (ECLI:EU:C:1993:63.)

²⁸⁵ T-17/02 sz. *Fred Olsen, SA kontra Naviera Armas SA* ügy (ECLI:EU:C:2019:542.), T-289/03 sz. *BUPA és társai kontra Bizottság* ügy (ECLI:EU:C:2006:122.)

²⁸⁶ Az Európai Bizottság Szolgálati Munkadokumentum, Útmutató az Európai Unió állami támogatási, közbeszerzési és belső piaci szabályainak az általános gazdasági érdekű szolgáltatásokra, és különösen az általános érdekű szociális szolgáltatásokra történő alkalmazásáról, SWD (2013) 53 final/2. 24-25.

két esetben a közszolgáltatások megszabott ára, mint állami támogatás kérdésköre került az eljárások középpontjába. A fentebb is említett Essent ügyben a termelő vállalkozás indított pert egy elosztó vállalkozás ellen, mert az megtagadta a szállított villamos energiát terhelő többletdíj megfizetését. Az ügy a nemzeti bíróság elé került, aki az EUB-hoz fordult előzetes döntéshozatali kérelemmel. A tagállami bíróság által feltett egyik kérdés arra vonatkozott, hogy a termelő és elosztó vállalkozások között létrejött megállapodásban kikötött díjtöbblet nem minősül-e állami támogatásnak. A Bíróság szerint fontos kiindulópont annak vizsgálata, hogy az ellenérték az Altmark feltételek szerint kivonható-e a szubvenciók hatálya alól, azonban erre az alapügyben nem történt hivatkozás. A nemzeti bíróság feladata annak vizsgálata, hogy közszolgálati kötelezettségek végrehajtása céljából nyújtott szolgáltatások ellenértéknek minősül-e, vagy amennyiben nem állnak fent az altmark ítélet feltételei állami támogatás lévén Bizottsági bejelentési kötelezettség áll-e fent. Mivel nem álltak fent az ellentételezésnek minősítés feltételei, a Bíróság megvizsgálta a szubvenció EUMSZ 107.cikkében lévő fogalmi elemi és megállapította, hogy az megvalósul, *„mivel ezek gazdasági előnynek, nem pedig a kijelölt társaság által közszolgáltatási kötelezettségek végrehajtása céljából nyújtott szolgáltatások ellenértékének felelnek meg”*.²⁸⁷

Az EUB *Fortis* döntése is számos jelentős megállapítást tartalmaz az általános gazdasági érdekű szolgáltatásokkal összefüggésben. Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem a harmadik energiacsomag részét képező földgáz belső piacára vonatkozó közös szabályokról szóló irányelv értelmezésére irányult. Mégpedig arra, hogy a tagállamok a földgázszektor területén bevezetett szabályozott árak bevezetésével követhetik-e az ellátásbiztonság és a területi kohézió céljait, így az állam beavatkozása révén rögzítheti-e az árakat annak érdekében, hogy az inkumbens szolgáltató teljes költségét fedezze. A Bíróság szerint a tagállamok feladata eldönteni, hogy általánosgazdasági érdekből a földgázágazatban működő vállalkozások számára indokolt-e közszolgáltatási kötelezettséget előírni. Mivel jelen esetben a francia állam kohézió és ellátásbiztonság céllal írt elő közszolgáltatási kötelezettséget, a Bíróság megjegyezte, hogy ez lehetséges, mivel a 2009/73 irányelv 3. cikkének (2) bekezdése nem kimerítő jelleggel sorolja fel a közszolgáltatási kötelezettségek tárgyát képező eseteket, a tagállamok az európai uniós jog betartásával írhatnak elő egyéb célokat is (kohézió, mint cél megjelenik Európai Unió

²⁸⁷C-105/12 sz. *Essent és társai* ügy (ECLI:EU:C:2013: 677.) 96.pontja.

Alapjogi Chartájának 36. és EUMSZ 14.cikkében is). Tehát jelen esetben, amennyiben arányos – mind időben, mind pedig a célt illetően – a földgázszolgáltatás árára vonatkozó közszolgáltatási kötelezettség előírása, nem ütközik a közösségi jog rendelkezéseibe.

A tagállamok szabadon mérlegelhetik, hogy általánosgazdasági érdekből a földgázágazatban működő vállalkozások számára – például az ellátásbiztonság és a területi kohézió biztosítása céljából – a földgázszolgáltatás árára közszolgáltatási kötelezettséget írnak elő, amennyiben a szabályozás megkülönböztetéstől mentes és arányos. Valamint a földgázirányelvvel nem ellentétes, ha a földgáz ára az arányosság elve mellett – állami beavatkozás arányos az elérni kívánt céllal – úgy kerül meghatározásra, hogy figyelembe veszik a költségeket is.²⁸⁸

Összességében tehát megállapítható, hogy az energiaszektor területén, legfőképpen annak hálózatos és mindennapi szükségeltet betöltő jellege miatt is nagy relevanciája van a közszolgáltatások és egyetemes szolgáltatások fogalmainak. Míg a villamosenergia szektor mellett, hogy közszolgáltatás, minden tagállamban egyetemes szolgáltatásnak is minősül a gázszektor területén ennek eldöntése a tagállamok hatáskörébe tartozik.

Főszabály szerint a tagállamok határozhatják meg mit tekintenek közszolgáltatásnak - Uniós jog kerekét ad- azonban, ha ennek során állami beavatkozásra kerül sor figyelemmel kell lenni, annak időben, földrajzilag és a céllal való arányos jellegére is. Az energiaszektor területén megvalósuló közszolgáltatások esetén nyújtott állami előny, amennyiben nemzeti bíróság megállapítása alapján megfelel az altmark ítélet feltételeinek nem minősül állami támogatásnak, azonban e feltételek bármelyikének hiánya esetén a bizottságnak bejelentendő szubvencióról van szó.

7. Hinley Point C és Paks2 beruházás európai uniós versenyjogi szabályok szerinti megítélése

Az Európai Uniónak több olyan célja ismeretes, amelyek eléréséhez nélkülözhetetlenek az energiaszektorban megvalósuló intézkedések. E területen belül kiemelkedő szerepe van az atomenergiának, mind az energiaellátás biztonsága, mind pedig az éghajlatváltozási célok elérése kapcsán. A tagállamoknak viszonylag tág (igaz egyre szűkülő) eszköztára van az energiapolitika területén, így többek között támogatást

²⁸⁸ C-121/15. sz. *Fortischemas. kontra Európai Bizottság* ügy (ECLI:EU:T:2019:684.)

adhatnak a megbízható és hazai energiaforrások alkalmazására, szorgalmazhatják a hasznos kapacitások bővítését, megadóztathatják a bizonytalan és környezetterhelő energiaforrásokat, valamint ösztönözhetik a megújuló energiaforrások elterjedését. Az Unió Alapszerződése szerint a tagállamok szabadon határozhatják meg energiaszerkezetüket, így akár dönthetnek az atomenergiába való beruházás mellett is. Az energiamix meghatározásánál korlátot jelenthetnek az éghajlatpolitika területén fogatosítandó intézkedések, az energiafüggőség csökkentésére való igény és a versenyfeltételek biztosításának kötelezettsége. A Bizottság feladata biztosítani, hogy amikor az állam közpénzeket használ fel a vállalkozások támogatásához, az az állami támogatásokra vonatkozó uniós szabályokkal összhangban történjen.

Az atomenergia békés célú felhasználása a második világháborút követően vált központi kérdéssé és mivel viszonylag olcsó energiatermelési lehetőséget biztosított, a nyugat-európai országokban több száz atomerőművet építettek 1960 és 1980 között. Az atomenergia energiamixen belül való előretörési tendenciáját az 1978-ban bekövetkezett Three Mile Island-i baleset és az 1986-os csernobili katasztrófa törte meg. Ettől az időszaktól kezdve teljesen a 2000-es évekig nem nyújtottak be kérelmet az Európai Unióban egyetlen új erőmű létesítésével kapcsolatban sem, sőt több országban döntés született arról, hogy visszaszorítják ezen energiaforrást, ezért számos létesítmény működésének megszüntetését megkezdték (például Belgiumban, Németországban).²⁸⁹

Az Európai Bizottság 2000 végén közzétett Zöld Könyvben az atomenergiát a szén mellett „nem kívánatos” jelzővel illette. Ez a megközelítés mára ismét módosult és a 2006.évi a közösségi energiapolitika alapelveiről kiadott Zöld Könyve már elfogadja a nukleáris energia előnyös tulajdonságait, amely többek között a fosszilis energiahordozóktól való energiafüggőség növekedésnek, valamint az éghajlatváltozás területén kitűzött céloknak köszönhető.²⁹⁰ A Nemzetközi Atomenergia Ügynökség 2019-es adatai szerint az Európai Unió területén összesen 126 atomreaktor működik, amely a világ nukleáris létesítményeinek csaknem 28 százalékát teszi ki.²⁹¹ A Bizottság 2017-es közleménye szerint a világon az Európai Unió rendelkezik a legfejlettebb jogilag kötelező

²⁸⁹VÁRI Anna, *Tiszta atomenergia? Radioaktív hulladékkezelés Magyarországon és külföldön* L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2009, 16.

²⁹⁰FAZEKAS Marianna, *Közigazgatási jog - különös rész*. Egyetemi jegyzet, Osiris Kiadó, Budapest, 2011, 73-75.

²⁹¹IAEA, Operational & Long-Term Shutdown Reactors, <https://pris.iaea.org/PRIS/WorldStatistics/OperationalReactorsByCountry.aspx> (2020. február 21.-i letöltés).

és végrehajtható regionális keretszabályozással a nukleáris energia biztonságának területén. A nyilatkozat előrejelzése szerint az Unióban 2025-ig csökkenni fog a nukleáris termelési kapacitás, figyelembe véve egyes tagállamok (Pl.: Németország, Franciaország és Svájc) erre irányuló elhatározását.²⁹² Németország 2011-ben politikai döntést hozott arra vonatkozóan, hogy az atomerőműveit fokozatosan leállítja, valamint nagymértékben növelni fogja a megújuló energiaforrásokat.²⁹³

A következőkben két esettanulmányon keresztül mutatom be az állami támogatások megengedhetőségének egyes atomenergiával kapcsolatos aspektusait. A brit és magyar atomenergia beruházás elemzését azért választottam, mivel ez a két eset a legújabb, amelyek kapcsán a Bizottság vizsgálta az állami támogatások megengedhetőségének feltételit.

7.1.Nagy-Britannia és az atomenergia

A brit kormány 1989-ben döntött a villamosenergia-szektor megreformálása mellett, mivel ekkor egy állami tulajdonban lévő, vertikálisan integrált vállalkozás (CEGB) túlsúlya jellemezte a piacot, amelynek pozícióját tovább erősítette az a tény is, hogy az energia beruházási döntésekről e vállalkozás és az állam közösen döntöttek. 1989-ben kezdődött meg a CEGB feldarabolása és a különböző részeinek fokozatos privatizációja, melynek során az erőművi beruházások is versenypiaci körülmények közé kerültek. A 2000-es években a Royal Commission on Environmental Pollution jelentése miatt a kormány prioritásai közé helyezte (Energy White Paper „Az új energiakoncepcióról”) a dekarbonizáció fontosságát és a klímavédelmi törekvéseket, majd pedig nagy hangsúlyt kapott az energiaellátás biztonságának garantálása is.²⁹⁴ Az utóbbi központba kerülésének oka leginkább az volt, hogy míg az ország az 1990-es években nettó energia-exportőrként szerepelt, addig 2004-re az északi-tengeri kőolaj-és földgázlelőhelyei kimerültek. Ennek eredményeképpen a felhasználásra szánt energia árai is növekedésnek indultak, holott a liberalizációtól azt remélték, hogy az energia termelésében is a piaci szempontok

²⁹²Az Európai Bizottság közleménye, A nukleáris indikatív programról az Euratom-Szerződés 40. cikke értelmében az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság általi véleményezésre, COM (2017) 237.

²⁹³MANN, Thomas, *The Legal Status of Nuclear Power in Germany*, Nuclear Law Bulletin, 2014, 2. 43-75.

²⁹⁴GRÜBER Károly, *Az Egyesült Királyság energia- és klímapolitikájának alapelvei, illetve motivációi*; Európai Tükör, 2009. 14. évfolyam, 5.szám. 51-52.

érvényesülnek majd, elhozva a fogyasztók számára a magas minőséget és alacsony árakat.

A 2000-es évektől a fenntarthatóság követelményének érvényesítésének fontossága a versenyképesség elé került és az Egyesült Királyság szén-dioxid csökkentési célokat irányzott elő, amelyek aktívabb intézkedések meghozatalát igényelték. Mivel a megvalósításhoz az akkori energiastruktúra nem volt megfelelő, a brit kormány előirányozta, hogy a szén- illetve gáztüzelésű erőművek helyett atomenergiába fektetnek a jövőben. 2006-ban egyrészt a fenntarthatóság előtérbe kerülése és az energiafüggőség növekedése, másrészt az orosz-ukrán gázvita hatására Tony Blair brit miniszterelnök bejelentést tett új, korszerűbb reaktorok megépítésére vonatkozóan.²⁹⁵ Ezen év júliusában megvalósított energiapolitikai felülvizsgálat is kiemelte, hogy a nukleáris energia a jövőben az angol energiamix jelenleginél nagyobb arányát fogja kitenni. 2007-ben kiadták „Az energiaügyi kihívás teljesítése” című fehér könyvet, mivel az értékelések azt mutatták, hogy az üvegházhatású gázok elleni küzdelemben nem tudják teljesíteni a kiotói csúcson megfogalmazott elvárásokat, főként az erős gazdasági növekedés miatt nehezen leépíthető szénalapú erőművek végett. Egy évvel később elkészült az első brit éghajlatváltozási törvény az üvegházhatású gázok 80%-os csökkenésének célkitűzésével, amely már 2008-ban elfogadásra került. 2011-ben egy 50%-os célt fogalmaztak meg 2025-ig az 1990-es szinthez képest, 2012-ben pedig elkészült a Klímaváltozási Kockázati Értékelés (Climate Change Risk Assessment) című dokumentum is.²⁹⁶ Ezekben az években már több tagállam (köztük az Egyesült Királyság is) úgy gondolta, hogy a kiotói célkitűzések elérése a nukleáris energia döntő szerepének biztosítása nélkül nem lehetséges, illetve a tendencia azt mutatja, hogy ezen erőforrás egyre inkább versenyképes a piacon, ezért állami támogatás nélkül valósítható meg, miközben érvényesíthetők vele gazdaságossági, ellátásbiztonsági, és környezetvédelmi szempontok is.²⁹⁷

²⁹⁵Climate Change Programme 2006, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/272269/6764.pdf (2020.március 15-i letöltés).

²⁹⁶ANTAL Z. László, *Klímaparadoxonok – Lehet-e harmónia természet és társadalom között?* L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2015, 63-67.

²⁹⁷ Az Európai Bizottság, Nukleáris tájékoztató program, COM(2007) 565.

7.2. Hinkley Point C. beruházás versenyjogi megítélése

Az Egyesült Királyság a fenti előzményekre tekintettel 2013 októberében jelentette be az Európai Bizottságnak a *Hinkley Point C* nukleáris erőművel kapcsolatos új beruházási tervét ex ante engedélyezésre, amely intézmény az állami támogatás fennállásának lehetősége miatt, 2013 decemberében részletes eljárás lefolytatása mellett döntött.²⁹⁸ Az atomerőmű beruházás kapcsán az állam alapvető koncepciója volt, hogy az piaci alapon valósuljon meg, hiszen az atomenergiára versenyképes energiaforrásként lehet tekinteni. Az atomreaktorok megépítésének brit kormány által megjelölt kedvezményezettje az NNBG cég lett, amely a francia állam tulajdonában lévő EDF leányvállalata.

A beruházás bejelentésekor a Bizottság három ponton látta lehetőségét az állami támogatás megvalósulásának. Egyrészt az angol állam az EDF-nek különbözeti szerződés (CFD) alapján garanciát adott arra, hogy a beruházás megfelelő ellentételezésre kerül, hiszen meghatároztak egy, a megtermelt energia átvételére vonatkozó kötött árat és ha ez kevesebb, mint az előző évek alapján megállapított referencia ár, akkor a megállapodás alapján az állam köteles a különbözet megfizetésére. A másik kétséges pont az erőmű esetleges bezárása melletti állami döntés (például környezetvédelem) miatt igénybe vehető kártérítés intézménye volt. Harmadik vitatott rendelkezést az NNGB által kibocsátott kötvényekre adott állami hitelgarancia adta. Majd a Bizottság a piacgazdasági befektető elvét is vizsgálva arra jutott, hogy piaci feltételek mellett nem vállalna a brit állam a beruházáshoz hasonló kockázatot és fennáll annak a veszélye is, hogy az állam jelentősen túlkompenzálja a beruházó vállalatot.²⁹⁹

Az eljárásban Nagy-Britannia célja az volt, hogy bebizonyítsa az általa nyújtott előnyök kapcsán csupán általános érdekű gazdasági szolgáltatás ellentételezéséről van szó. Az európai uniós intézmény hosszú, több szempontra kiterjedő, mérlegelése eredményeképpen azonban megállapította, hogy az Egyesült Királyság ezen érvelése nem állja meg a helyét. Hiszen annak ellenére, hogy a tagállam eldöntheti, mely tevékenységeket sorolja ezen csoportba, ezt az Európai Unió által meghatározott kereteken belül teheti meg, valamint a Bizottságnak hatásköre van arra, hogy tagállami

²⁹⁸https://www.energiaklub.hu/files/news/paks2_gp_ek_adatlap.pdf ; (2017.május 12-i letöltés).

²⁹⁹PAPP Mónika–VARJU Márton, *A brit nukleáris erőműépítéssel kapcsolatos európai bizottsági aggályok*, Lendület Kutatócsoport, Budapest, 2016, <http://hpops.tk.mta.hu/blog/2014/04/brit-nuklearis-eromu-europai-bizottsagi-aggalyk> (2017. május 23-i letöltés).

mérlegelést megvizsgálja és amennyiben hibás kijavításra kötelezze az adott államot. Jelen esetben kétségeket vetett fel, a közszolgáltatási kötelezettség állam általi kiírása egy olyan tevékenységre, amelyet rendes piaci körülmények között működő vállalkozások már kielégítően nyújtanak. A brit kormány indokai között szereplő dekarbonizációs célkitűzések, közszolgáltatás megállapítását nem teszik jogossá, csupán alapot szolgáltathatnak egy állami támogatás EUMSZ 107.cikk (3) bekezdés c) pont alapján való megengedhetőségére. Az ÁGÉSZ megállapítása ellen szól ebben az esetben az is, hogy amennyiben a brit állam az atomenergia termelést ilyen minőségűnek képzi el, akkor annak biztosítását magánszereplőnek közbeszerzési eljárás keretében adhatja át és jelen esetben nem került sor ennek lefolytatására.

Az Egyesült Királyság hivatkozott az Altmark ítéletre az NNBG-nek nyújtott előny kompenzációnak minősítése kapcsán, hiszen az intézkedése célja a befektető kezdeti pozíciójának helyreállítása lenne. A Bizottság itt felhívta a figyelmet a hivatkozott ítélet első feltételére és megállapította, hogy egy tevékenység közszolgáltatásnak minősítéséhez annak jellegét kell vizsgálat alá vonni. Ennek megítélése során fontos szempont, hogy az NNBG-nek nincs kötelezettsége meghatározott határidőre megépíteni az erőművet, bármikor felmondhatja a szerződést, sőt bizonyos mennyiségű energiatermelésre sem kötelezett. Ezen okok miatt az Altmark ítélet első feltétele nem teljesült, amely miatt a másik hármat már nem is kell vizsgálni, azok konjunktív kapcsolata miatt.

A Bizottság megállapította továbbá, hogy jelen esetben nem közszolgáltatási kötelezettségről van szó, így a nyújtott előnyt sem lehet kompenzációnak tekinteni, ennek következtében pedig meg kell vizsgálni annak állami szubvenció jellegét. A támogatást a brit állam nyújtja kizárólag az NNBG-nek, így az szelektívnek minősül. Állami forrásból származását is több tényező támasztja alá, hiszen a megkötött különbözeti szerződés egyik részes fele az állam, akinek kötelezettsége a kötöttségi árak megfelelő bevételt biztosítani a másik félnek, továbbá a kártérítés és a hitelgarancia mögött is kormányzati szerv áll. Versenytorzító hatás is kétségbevonhatatlanul jelen van mind a három intézménynél. A fenti feltételek fennállása miatt a hivatkozott állam által nyújtott előnyök állami támogatásnak minősülnek.

Ezt követően a kérdés az volt, hogy a szubvenció besorolható-e a megengedhető kategóriába. Ezen tényező kapcsán azt kellett megvizsgálni, hogy az atomenergia

beruházás szolgál-e valamilyen brit kormány által meghatározott – ellátásbiztonság, diverzifikáció, szén-dioxid mentesítés, Euratom szerződés – közös érdekű célt. A Bizottság az alapszerződések és az Euratom Szerződés „lex specialis derogat legi generalis” viszonyból indult ki, majd megállapította, hogy a brit kormány által meghatározott atomenergia fejlesztés, mint fő cél közérdekűnek tekinthető, és a többi törekvés pedig ezzel összhangban áll. Az intézkedés piaci zavarok miatti szükségességét, annak arányosságát és piaci ösztönző szerepét, a brit kormány a bizottsági határozathoz is csatolt mellékletnek megfelelően forgatókönyvekkel igazolta. Ezt követően az európai uniós intézmény megállapította, hogy a beruházás az alternatív energiákra (árakra és befektetésekre), a downstream piacokra (kötöttségi árakra és kiskereskedelmi piacokra), valamint a felhasználók és NNBG közötti (brit kormány észrevételben is megindokolt) jólét felosztására is csekély torzító hatással van.³⁰⁰ Ezen hatások további csökkentése érdekében az NNGB vállalt továbbá a torzítás minimalizálására vonatkozó törekvéseket is, valamint a brit kormány előirányozta, hogy a CDF-et külföldi (atom)energiatermelők számára is elérhetővé teszi majd, de addig is, a külföldön (valamely tagállamban) termelt, de az Egyesült Királyság területén felhasznált atomerőműből származó energiát nem számítják hozzá az energiából való piaci részesedéshez.

A fentiek alapján az Európai Bizottság 2014 októberében megállapította, hogy a bejelentett eset kapcsán nincs szó általános gazdasági érdekű szolgáltatásról, ezért az előny állami támogatásnak tekinthető, azonban a fennálló körülmények (szükséges az új atomenergia kapacitási cél eléréséhez, amely közérdek, versenytorzító hatása csekély, amellet számos pozitív hatása van) és a kormány által vállalt kötelezettségek figyelembevételével, az EUMSZ 107.cikk (3) bekezdés c) pontja alapján megengedhető, így a beruházás kapcsán szubvenció nyújtható.³⁰¹ Ugyanígy foglalja össze a döntését a Bizottság a 2014-es éves jelentésében, amely szerint a brit hatóságoknak sikerült bizonyítania, hogy a beruházás állami támogatás nélkül nem valósulna meg, így a beruházás összhangban áll a Szerződésben foglalt állami támogatási szabályokkal, arányos a kitűzött céllal, és minimálisra csökkenti az egységes piacon belüli versenytorzulást.³⁰²

³⁰⁰SA.34947 sz., Egyesült Királyság – A HinkleyPoint C atomerőműhöz nyújtott támogatás ügy, OJ L109/44, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-1093_en.htm (2020. március 12-i letöltés).

³⁰¹ Dezobry, Guillaume- DE HAUTECLOCQUE, Adrien, *i.m.*.54.

³⁰²Az Európai Bizottság 2014. évi jelentése az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának a versenypolitikáról, COM (2015) 247.

2015 július 06-án az Osztrák Köztársaság az EUMSZ 263. cikke alapján a brit atomenergia beruházás engedélyezésére vonatkozó bizottsági határozat megsemmisítését kérte az EUB-tól. Az osztrák fél oldalán avatkozott be az eljárásba a Luxemburgi Nagyhercegség, míg a Bizottság oldalán a Szlovák Köztársaság, Magyarország, Nagy Britannia, Francia Köztársaság, Cseh Köztársaság, Lengyel Köztársaság és Románia. Az Osztrák Köztársaság tíz jogalapot sorakoztat fel annak megállapítására, hogy a brit kormány által nyújtott támogatás nem megengedhető, mivel nem valósítja meg az EUMSZ 107. cikk (3) bekezdésének c) pontja szerinti belső piaccal való összeegyeztethetőséget.

Amikor a Bizottság az EUMSZ 107. cikke alapján értékeli az adott, atomenergiával összefüggésben hozott tagállami intézkedést, nem tér el az általa szokásosan alkalmazott megközelítéstől. Annak ellenére, hogy a fenti brit esetig számos határozatot fogadott el az atomenergia-ágazatban nyújtott állami támogatásokkal összefüggésben, döntésével szemben eddig mégsem nyújtottak be közvetlen kifogást a Bírósághoz. Így ebben az esetben kapott lehetőséget az EUB, hogy kifejtse az atomenergia-ágazatban nyújtott állami támogatásokkal kapcsolatos véleményét, valamint útmutatást nyújtson az EURATOM és a 107 közötti kapcsolatról is.³⁰³

Az EUB először a közérdekű cél meg nem valósulására vonatkozó jogalapot vizsgálta, melyben az osztrák kormány véleménye szerint az atomenergia előmozdítása nem feleltethető meg ilyen törekvésnek. A Bíróság ezen érv kapcsán utal a Bizottság érvelésére és felhívja a figyelmet az alapszerződések és Euratom szerződés „lex speciális derogat legi generali” viszonyára, majd szintén arra a következtetésére jutott, hogy mivel ezen utóbbi nem tartalmaz rendelkezéseket az állami támogatásokra vonatkozóan, ezért az EUMSZ 107. cikk ezen utóbbi tárgykörére is alkalmazandó. Visszautalt Mediaset kontra Bizottság ítéletben tett azon megállapítására is, amely szerint a szubvenció belső piaccal való összeegyeztethetőségének megállapíthatóságához, közös érdekű törekvés

³⁰³ HANCHER Leigh- KLASSE, Max, *Aid to nuclear and coal*, In: HANCHER, Leigh – DE HAUTECLOCQUE, Adrien - SALERNO, Francesco Maria, *State aid and the energy sector*. Hart Publishing, Portland, Oregon, 2018. 205-207.

megvalósulása mellett megfelelőnek, szükségesnek és arányosnak kell lennie az elérni kívánt cél vonatkozásában.³⁰⁴ Ugyanezen ítélet tartalmazza azt is, hogy a közös érdekű célt nem kell minden tagállamnak ilyenként elismernie, csupán az az elvárás, hogyne legyen a kedvezményezett személyes célja, amely követelmény teljesítésülésének megállapításához számba kell venni a támogatás előnyeit és hátrányait, majd azokat kell mérlegre állítani.³⁰⁵ A Bizottság ezen tények alapján jogosan állapította meg az atomenergia beruházás elősegítését közérdekű célkitűzésként, amely a diverzifikációt, dekarbonizációt, és energiabiztonságot is szolgálja az Euratom Szerződéssel összhangban. Az osztrák kormány vitatta továbbá a rendelkezés ezen utóbbi szerződéssel való összeegyeztethetőségét is, mivel e szerződés kizárólag az atomenergia alkalmazásának fejlesztéséhez szükséges alapvető létesítményekre vonatkozik. Az uniós intézmény szerint azonban a megtámadott határozat az EUMSZ 107. cikk (3) bekezdésének c) pontján alapul, és ez a rendelkezés egy tevékenység fejlesztésére utal, mint ahogy a Hinkley Point C megépítésének célja is ugyanez. A Bíróság elutasította továbbá azt az érvet is, miszerint az Euratom-Szerződés nem a tagállamokhoz szól, mivel a tagállamoknak elő kell segítenie a közösségi célokat.

Az Osztrák Köztársaság szerint továbbá a Bizottság nem fejtette ki részletesen a diverzifikációra és az ellátásbiztonságra vonatkozó célkitűzések relevanciáját, a Luxemburgi beavatkozó szerint pedig az ellátásbiztonság nem biztosított, mivel az urániumot az Európai Unió kívüli országokból kell beszerezni. A Bíróság itt nyomatékosítja, hogy a nukleáris energia előmozdítása mint közérdekű cél önmagában is igazolja az állami intézkedéseket és a Bizottság csupán megjegyezte, hogy emellett hozzájárul a diverzifikációhoz, ellátásbiztonsághoz és dekarbonizációhoz. Ezt követően a felperes kifogásolja a Hinkley Point C-nél alkalmazandó technológia újszerűségének megállapítását is, hiszen bevált technológiát használnak a megépítéskor. Bíróság itt megjegyzi, hogy a határozat hiteles angol nyelvű verziójában a „new nuclear investment” kifejezés szerepel, amely nem új technológiára, hanem új nukleáris energiatermelési kapacitásokkal kapcsolatos beruházásokra utal. Ez pedig megfelel az EUMSZ azon rendelkezésének, amely előírja, hogy a támogatási intézkedéseknek bizonyos tevékenységek fejlődését kell előmozdítaniuk.

³⁰⁴ T-177/07. sz. *Mediaset kontra Bizottság* ügy (ECLI:EU:C:2014:71.) 125.pontja.

³⁰⁵ Uo. 87.pontja.

A piaci hiányosság meglétének feltételét az EUMSZ 107. cikk (3) bekezdésének c) pontja nem követeli meg, csupán az, hogy a tagállam által megvalósítani szándékozott közérdekű cél ez utóbbiba való beavatkozása nélkül is legyen elérhető.³⁰⁶ Állami támogatások esetleges jövőbeli nyújtására vonatkozó osztrák érv is elutasítandó, hiszen jelenleg ezek nem alkalmasak arra, hogy kétségbe vonják e határozat jogszerűségét.

Az Osztrák Köztársaság és a Luxemburgi Nagyhercegség az intézkedések működési támogatásoknak (vállalkozások helyzetének fenntartása vagy e vállalkozások mentesítése olyan költségek alól, amelyeket általában a mindennapi ügyintézésük vagy rendes tevékenységük keretében kellene viselniük) minősítésére vonatkozó érve is elutasításra került, hiszen a Bizottság határozatból kitűnik, hogy az állami intézkedések új nukleáris energiatermelési kapacitások létesítésével kapcsolatosak.³⁰⁷ Különbözeti szerződésben meghatározott kötési árra vonatkozó azon tény pedig, hogy 15 és 25 év elteltével az felülvizsgálat alá fog esni a működési költségeket befolyásoló tényezők miatt, nem alkalmas a szóban forgó intézkedések és az elérni kívánt közérdekű cél közötti kapcsolat kétségbe vonására.

Az erőműépítés megállítása esetén NNBG-nek adott kártérítés is összeegyeztethető az uniós joggal, hiszen a Bizottság határozatában nem engedélyezi ilyen esetben a használt fűtőanyagok kezelésének a hatóságok általi teljes körű átvételére irányuló állami támogatást.

A túlzott állami támogatásra vonatkozó érvet is el kell utasítani, mivel Luxemburg csak annak valószínűségére épített ezen hivatkozáskor, hogy a villamosenergia ára csökkenni fog, amely nagy profittal kecsegtet majd a vállalkozás számára, amely azonban csak spekuláció.

A megkülönböztetésmentes eljárást alátámasztja, hogy az Egyesült Királyságban új nukleáris kapacitásba befektetni kész szerződő felek kiválasztására irányuló folyamatban más tagállamok fejlesztői, termelői és befektetői is részt vehetnek. Az sem diszkriminatív, hogy a különbözeti szerződés csupán hazai villamosenergia termelők számára érhető el, hiszen az erőmű az alapvető energiatermelést szolgálja az ellátásbiztonság biztosítása érdekében.

³⁰⁶ T-162/13 sz. *Magic Mountain Kletterhallen és társai kontra Bizottság* ügy (nem tették közzé, EU:T:2016:341) 77. pont.

³⁰⁷ C-288/96 sz. *Németország kontra Bizottság* ügy (EU:C:2000:537) 88–91. pont.

7.3. Magyarország és az atomenergia

A négy reaktort jelentő Paksi Atomerőmű az 1970-es években épült szovjet technológia alapján. E reaktorok üzemideje eleinte 2017-ig tartott volna, azonban 2005-ben a magyar kormány ezt meghosszabbította 20 évvel.³⁰⁸

Magyarországnak a rendszerváltást követően is megmaradtak az Oroszországtól való energiafüggőségének elemei, különösképpen a földgázra, a kőolajra és a nukleáris fűtőelemekre vonatkozóan. Az energetika részterületeit szabályozó törvények 1994 és 1998 között készültek el, így elfogadták többek között a gáztörvényt, a villamosenergia-törvényt, illetve az atomenergia törvényt. Ezzel párhuzamosan privatizációs hullám vette kezdetét, melynek eredményeképpen csupán a Vértesi Erőmű, az MVM, valamint az MVM tulajdonában levő Paksi Atomerőmű maradt állami tulajdonban.

A magyar országgyűlés 2008-ban fogadta el a 2008–2020-as időszakra vonatkozó energiapolitika irányelvét, melyben az ellátásbiztonság, a versenyképesség és a fenntarthatóság célkitűzései fogalmazódtak meg.³⁰⁹ Ezalapján került sor 2011-ben a „Nemzeti Energiastratégia” elfogadására, amelyben Magyarország kiáll az atomenergia békés hasznosítása mellett, és előírja az energiamixében ezen erőforrás nagyarányú fentartását.³¹⁰

A magyar MVM ugyanazt a szerepet töltötte be, mint a brit CEGB, de míg ezen utóbbit a privatizáció során feldarabolták és privatizálták, addig az MVM a mai napig állami tulajdonban van.

7.4. A Paks2 beruházás versenyjogi megítélése

A paksi beruházás teljes egészében állami szerepvállalással kerül megvalósításra. A magyar állam intézkedése két új atomreaktor állami finanszírozásból megvalósuló fejlesztésére irányul. Ezen atomenergia program megvalósítása érdekében Oroszország és Magyarország 2014. január 14-én kormányközi egyezményt kötött a jelenleg működő

³⁰⁸VÁRI ANNA (2009), *i.m.* 202-203.

³⁰⁹ 40/2008. (IV. 17.) OGY határozat a 2008-2020 közötti időszakra vonatkozó energiapolitikáról

³¹⁰ Nemzeti Energiastratégia 2030, Nemzeti Fejlesztési Minisztérium, Budapest, 2012. <https://2010-2014.kormany.hu/download/4/f8/70000/Nemzeti%20Energiastrat%C3%A9gia%202030%20teljes%20v%C3%A1ltozat.pdf> (2019. április 23-i letöltés).

Paksi Atomerőmű teljesítményének fenntartására és fejlesztésére vonatkozóan.³¹¹ A megállapodás szerint az Orosz Föderáció hitelkeretét is bocsát a magyar állam rendelkezésére, valamint fontos tényező az is, hogy a projekt lebonyolításával, illetve az atomerőmű üzemeltetésével a 100%-ig állami tulajdonban lévő, MVM csoporthoz tartozó Paks2 Atomenergia Fejlesztési Zrt.-t bízták meg. A beruházásról való döntést követően az állam nem jelentette be az Európai Bizottságnak az ezzel kapcsolatos állami szerepvállalását, így annak a sajtóhírekből kellett értesülni. Ezután az uniós intézmény a magyar hatóságokkal való informális kapcsolatfelvételt kezdeményezett és 2014. március 13-án előzetes vizsgálatot indított annak megítélésére, hogy Paks2 megépítéséhez nyújtanak-e állami támogatást.³¹² 2015 májusában jelentette be az állam a beruházást, amely a magyar kormány szerint nem minősül állami támogatásnak, mivel teljesül a piacgazdasági befektető elve. Ennek alátámasztására két tanulmányt is csatolt utóbb a bejelentéséhez, melyek tehát alátámasztják, hogy a beruházás szabadpiaci körülmények között is versenyképes és megtérülő.³¹³

Tehát míg az Egyesült Királyság a Hinkley Point C atomerőmű esetén az általános gazdasági érdekű szolgáltatási minőségre utalt, annak alátámasztására, hogy nem áll fent az EUMSZ 107 cikk (1), addig Paks2 atomerőmű esetén a *piaci befektető elvére* történt ugyanilyen okból hivatkozás. Paks2 Atomenergia Fejlesztési Zrt. az állami tulajdonban lévő MVM csoporthoz tartozik, így a Bizottságnak azt kellett eldöntenie, hogy a beruházás kapcsán az államot piaci szereplőként vagy támogatás nyújtóként kell-e értékelni. A Bizottság gyakorlatából látszik, hogy az utóbbi megállapítására kerül sor, ha olyan hosszútávú befektetés történik, amelyet egy profitorientált szereplő nem biztosított volna az adott vállalkozás számára. Hiszen egy piaci szereplő rövid távú befektetés esetén könnyebben tudja elviselni a kevesebb profitot, mint nagyobb időtávon. Itt mérlegre kerül az a tény is, hogy a tagállami kormányzat milyen mértékű részesedéssel rendelkezik a beruházó vállalkozásban. Ennek oka, hogy minél nagyobb (sőt döntő) befolyással rendelkezik, annál nehezebb bizonyítani (csupán a hosszútávon elérhető profit

³¹¹A 2014. január 14-én megkötött és az Országgyűlés által megerősített 2014. évi II. törvény a Magyarország Kormánya és az Oroszországi Föderáció Kormánya közötti nukleáris energia békés célú felhasználása terén folytatandó együttműködésről szóló Egyezmény kihirdetéséről.

³¹² Az Európai Bizottság 2017/2112 határozata az SA.38454 – 2015/C (korábbi 2015/N) számú intézkedésről/támogatási programról/állami támogatásról, amelyet Magyarország a Paks II. atomerőműben két új atomreaktor fejlesztésének támogatása céljából tervez megvalósítani

³¹³ Rothschild Jelentés - Paks2 gazdasági elemzés II., <http://www.kormany.hu/download/a/84/90000/2015%20Economic%20analysis%20of%20Paks%20II.pdf> (2017. május 24-i letöltés).

alátámasztása) a magánszereplőként való eljárást. A magánbefektető elvén kívül vannak további alkategóriák, melyeket a Bizottság alakított ki gyakorlata során. Így először meg kell különböztetni a piaci magánkölsönző elvét a magánhitelezőtől. Előbbi eset azt jelenti, hogy nem valósul meg állami támogatás, ha az állam nyújtotta kölcsönt egy magánszereplő is elfogadná. Míg az utóbbi esetén azt kell vizsgálni, hogy egy magánszereplő ugyanúgy elengedte/átütemezte volna a hiteleket, mint ahogy azt az állam. Ezen két fogalomtól meg kell különböztetni a piaci magángarantőr elvét, amely szerint az állami kezességvállalás nem minősül szubvenciónak, ha azért megfelelő díjat fizetett a vállalkozás.³¹⁴

Tehát mind a magánpiaci befektető elve, mind pedig a fenti alkategóriák megállapításához a Bizottságnak kell mérlegre állítania a fennálló tényeket és megvizsgálnia, hogy egy hasonló helyzetben lévő racionálisan gondolkodó, profitorientált vállalkozás ugyanúgy viselkedett volna, mint adott esetben az állam.

A Bizottság érvelése szerint a Paks2 atomerőmű fejlesztési Zrt. 100%-os állami tulajdonban van, így az állami befolyás valószínűsíthető, valamint olyan hosszútávú (több évtizedes) beruházásról van szó, amely megtérülése kétséges, így egy magánbefektető nem biztos, hogy beruházna hasonló projektbe. Ebből az okból kifolyólag a Bizottság megállapította az állami támogatás lehetőségének fennállását, melynek alátámasztására részletes vizsgálatot folytatott le és 2015 novemberében az alábbi következtetéseket vonta le.

A Bizottság szerint *állami forrás* megléte fennáll, mivel Magyarország a projektet az oroszországi és saját pénzeszközökből származó állami forrásokból fogja finanszírozni. Az államnak való betudhatóságot alátámasztja, hogy a magyar hatóságok döntöttek a beruházás mellett. A *gazdasági előny* kritériuma is megvalósul, amit az EUB ítélkezési gyakorlata során már többször alkalmazott MEIP-teszttel állapított meg (piaci befektető elve).³¹⁵ E teszt alapján csak a beruházásra vonatkozó döntés meghozatalával egyidejű bizonyítékokat vette figyelembe, meghatározva a döntéshozatali folyamat időrendi sorrendjét, hogy megállapíthassa, hogy a befektetők számára milyen információk álltak rendelkezésre az atomerőművel kapcsolatos döntések meghozatalakor. A magyar

³¹⁴HARGITA Eszter, *Az állami támogatások Magyarországon az uniós versenypolitika tükrében*, Pénzügyminisztérium Támogatásokat Vizsgáló Iroda, TVI Információs Füzetek, 2005/23, 1–139.

³¹⁵ T-319/12. sz. és T-321/12. sz., *Spanyolország és Ciudad de la Luz kontra Bizottság* ügy, (ECLI:EU:T:2014:604.) 40. pontja, T-233/99. sz. és T-228/99. sz., *Land Nordrhein-Westfalen kontra Bizottság* ügy (ECLI:EU:T:2003:57.) 245. pontja.

hatóságok álláspontja szerint az eredeti beruházási döntést a kormányközi egyezmény és az államközi hitel-megállapodás aláírásának pillanatában hozták meg, a Bizottság szerint azonban már 2013-ban meghozták a döntést, így ezt az időszakot kell figyelembe venni a MEIP tesztet alkotó belső megtérülési ráta kapcsán, azonban a másik elem WACC vonatkozásában a 2014.évi adatokat. A Bizottság által becsült WACC és IRR eltér a magyar hatóságok által benyújtott becslésektől, amelyek alapján pedig megállapítható, hogy előnyt jelent az állami tulajdonú atomerőműnek.

A Bizottság szerint az előny *szelektívnek* mondható, mivel a 1429/2014. (VII. 31.) sz. Korm. határozat alapján az MVM Paks II. Atomerőmű Fejlesztő Zrt.-t jelölte ki, amely az új atomerőművi blokkok tulajdonosa és üzemeltetője lesz. A Paks2 vállalat a magyar állam tulajdonában van, és a Miniszterelnökség gyakorolja a tulajdonosi jogokat.³¹⁶ Az állami finanszírozással ez a vállalat *versenyelőnybe* került. Tágabb értelemben pedig a tervezett beruházás minden egyéb energiatermelési móddal (pl.: szélenergia) szemben, a nukleáris iparnak biztosít indokolatlan és túlzott gazdasági előnyt.

Versenytorzító hatása is van a beruházásnak, amelynek megállapításához elegendő az, hogy az érintett vállalkozás olyan piacon működik, ahol verseny van, vagy az lehetne. Továbbá, mivel a villamosenergia-kereskedelem határokon átnyúló, így valamely vállalatnak (jelen esetben Paks2-nek) nyújtott bármilyen szelektív előny potenciálisan érintheti az *EU-n belüli kereskedelmet*. Magyarország villamosenergia-infrastruktúrája a szomszédos országokhoz stabil összeköttetésekkel kapcsolódik (hazai kapacitás 30%-a). Magyarország főleg importálja az energiát és a bejelentett intézkedés lehetővé tesz olyan nagy kapacitások fejlesztését, amelyek egyébként alternatív technológiákat használó más, magyarországi vagy egyéb tagállambeli piaci szereplők által alkalmazott magánberuházások tárgyát képeznék.³¹⁷

Ezen tényezők alapján a Bizottság álláspontja szerint megvalósul az EUMSZ 107. cikk (1) bekezdés szerinti állami támogatás. Mivel a végső beruházási döntést még nem hozták meg és eddig még nem került sor kifizetésekre, ezért úgy kell tekinteni, hogy az intézkedést a magyar hatóságok időben bejelentették a Bizottságnak, így eleget tettek az EUMSZ 108. cikkének (3) bekezdése szerinti felfüggesztési kötelezettségüknek. Mivel a magyar állam nem tekintette a szubvenciót támogatásnak, ezért arra vonatkozóan nem

³¹⁶ 45/2014. (XI.14.) NFM rendelet az MVM Paks II. Atomerőmű Fejlesztő Zártkörűen Működő Részvénytársaság felett az államot megillető tulajdonosi jogok és kötelezettségek összességét gyakorló szervezet kijelöléséről.

³¹⁷ Európai Bizottság, Állami támogatás SA.38454 (2015/C) (ex 2015/N) – Magyarország A Paksi Atomerőműnek nyújtott lehetséges támogatás, C(2015) 8227.

szolgáltatott bizonyítékokat, hogy az összeegyeztethető a belső piaccal.³¹⁸ Nem volt egyértelmű, hogy a 107 cikk (3) bekezdésben foglalt öt feltétel³¹⁹ valamelyik teljesül-e, így kérte a Bizottság a magyar államot a hiányzó feltételek alátámasztására és a hiányosságok kötelezettségvállalásokkal való kiküszöbölésére.

Közérdekű törekvésként elfogadta Bizottság az állam beadványában szereplő indokokat. A befektetés céljaként Magyarország – az Egyesült Királysághoz hasonlóan – hivatkozott az energiabiztonságra, mint megvalósítandó célra, hiszen a villamosenergia termelésben az atomenergia nagy részt tesz ki és a jelenlegi atomreaktorok leállítását követően az energiafüggőség nőne (a hazai villamosenergia-termelés kb. 50 %-át a Paksi Atomerőmű jelenleg működő 4 reaktora adja)³²⁰, valamint megjelölte az éghajlatváltozással kapcsolatos európai célkitűzések közül a szén-dioxid-kibocsátás tervezett csökkentését is. Továbbá az intézkedés összhangban van az Euratom szerződés 2. cikk c) pontjával, amely az atomenergia kapcsán szükséges alapteljesítmények alkalmazásának fejlesztésére vonatkozik.

A támogatás *piaci szükségességéhez* azt kellett vizsgálnia, hogy a beruházás olyan lényegi fejlődést eredményez majd, amelyet a piac önmagában nem tudna megvalósítani. Emellett a Bizottsági vizsgálat befejezéséhez szükségesek voltak olyan információk a magyar kormány oldaláról, amelyek alapján alátámasztható a tagállami beavatkozás arányosság követelményének (képes lesz e ellen tételni a beruházást) való megfelelése, valamint annak bizonyítása, hogy olyan tevékenység végzése fog történni, amelyet támogatás nélkül nem, vagy csak korlátozott mértékben lehetett volna végezni.³²¹ Ezen információkat a magyar állam rendelkezésre bocsátotta, valamint kötelezte magát,

³¹⁸ C-364/90 sz. *Olaszország kontra Bizottság ügy* (ECLI:EU:C:1993:157.) 20. pontja, T T-132/96–143/96 sz. *Freistaat Sachsen és társai kontra Bizottság egyesített ügyek* (ECLI:EU:C:2019:634.) 140. pontja

³¹⁹ EUMSZ 108.cikk (3): „a) Az olyan térségek gazdasági fejlődésének előmozdítására nyújtott támogatás, ahol rendkívül alacsony az életszínvonal vagy jelentős az alulfoglalkoztatottság, valamint a 349. cikkben említett térségek gazdasági fejlődésének előmozdítására nyújtott támogatás, ezek strukturális, gazdasági és társadalmi helyzetére tekintettel; b) valamely közös európai érdeket szolgáló fontos projekt megvalósításának előmozdítására vagy egy tagállam gazdaságában bekövetkezett komoly zavar megszüntetésére nyújtott támogatás; c) az egyes gazdasági tevékenységek vagy gazdasági területek fejlődését előmozdító támogatás, amennyiben az ilyen támogatás nem befolyásolja hátrányosan a kereskedelmi feltételeket a közös érdekekkel ellentétes mértékben; d) a kultúrát és a kulturális örökség megőrzését előmozdító támogatás, ha az az Unión belüli kereskedelmi és versenyfeltételeket nem befolyásolja a közös érdekekkel ellentétes mértékben; e) a támogatás olyan egyéb fajtái, amelyeket a Tanács a Bizottság javaslata alapján hozott határozatával határoz meg.

³²⁰ MAVIR Zrt., *A magyar villamosenergia-rendszer adatai*, Budapest, 2014, https://www.mavir.hu/documents/10262/160379/VER_2014.pdf/a0d9fe66-e8a0-4d17-abc2-3506612f83df (2017.május 24-i letöltés).

³²¹ http://ec.europa.eu/competition/elojade/isef/case_details.cfm?proc_code=3_SA_38454 (2017.május 24-i letöltési dátum)

hogy a piaci koncentráció elkerülésének céljából az atomerőmű funkcionálisan és jogilag független lesz a paksi atomerőmű üzemeltetőjétől, az MVM Zrt.-től, vagy más állami tulajdonú energetikai vállalatától.³²²

A Bizottság szerint Paks2 a 2030-ban várható az energiakereslet legalább egyharmadát fogja adni. Amíg az összes reaktor működik a piaci kereslet még nagyobb hányadát tudja majd kielégíteni, amelynek még nagyobb torzító hatása lesz a magyar piacra. Paks2 működése a nagykereskedelmi piacon likviditási problémát is okozhat hiszen korlátozza majd a piacon a villamosenergia-ellátási ajánlatok számát. Akadályt jelentett még az a tény is, hogy a belépési akadályok felállításával csökkenhet a verseny a kiskereskedelmi piacon, amellyel szintén felléphet a versenytorzító hatás.³²³ A kormány e problémák megoldására előirányozta, hogy Paks2 teljes áramtermelésének legalább 30 százalékát nyílt villamosenergia-tőzsdén, a fennmaradó részt pedig árveréseken objektív, átlátható és megkülönböztetéstől mentes módon, piaci körülmények között értékesíti majd. Továbbá a magyar állam vállalta, hogy a termelt nyereséget a beruházás visszafizetésére és a felmerülő normál költségek fedezésére fogja fordítani, így pedig elkerülhető lesz a túlkompenzáció.³²⁴

³²²MVM Hírlevél VI. évfolyam, 2017. március 13. <http://mvm.hu/download/MVM-Hirlevel-2017.-marcius-13..pdf> (2017. május 22-i letöltési dátum).

³²³ Európai Bizottság, Állami támogatás SA.38454 (2015/C) (ex 2015/N) – Magyarország A Paksi Atomerőműnek nyújtott lehetséges támogatás, COM (2015) 8227.

³²⁴ Az Európai Bizottság, Állami támogatás: A Bizottság jóváhagyta a magyarországi Paks II Atomerőmű megépítésére irányuló beruházást, Sajtóközlemény, Brüsszel, 2017. március 6.

IV. LIBERALIZÁCIÓ ÉS DEREGULÁCIÓ

1. A liberalizációs folyamat alapkövei

Az energiaszektor európai uniós szabályozása elsősorban a belső piac és a versenypolitika keretében fejlődött. 1957-ig az Európai Unió döntően a belső szénkitermelésre támaszkodott, amely erőforrásnak a tagállamok nem voltak híján, azonban az 1960-as években kicsúcsosodó, olcsóbb kőolaj felhasználást, célzó energiaátmenet az importfüggőség megnövekedésével járt. Ennek volt köszönhető, hogy az 1970-es években végbemenő olajválságok jelentősen megrendítették a gazdaságot. Problémát jelentettek továbbá a területen jelenlévő monopolhelyzetű vállalkozások, valamint a fokozott állami jelenlét is. Az Európai Gazdasági Közösség döntéshozói ráébredtek, hogy a növekvő importfüggőség és a külső beszállítók politikai instabilitása miatt nagyobb hangsúlyt kell fektetniük az energia kérdésre, és törekedniük kell a tagállamok közötti együttműködés fokozottabb megvalósítására.

Az 1980-as években elkezdődött liberalizációs hullámok több szektort érintettek (pl.: hírközlés), azonban az energiaszektorral 1988-ig csupán iránymutatások foglalkoztak.³²⁵ Ezen utóbbi oka az energia területének érzékenysége, annak belpolitikai és stratégiai fontossága. Az első előremutató folyamatok az Európai Uniótól függetlenül az angolszász országokban zajlottak le. Ennek, valamint a globalizálódó folyamatok és a liberális gazdaságpolitika térnyerésének köszönhetően teremtődött meg az a légkör, amelyben gyökeret verhettek a szektort érintő liberalizációs gondolatok. A piacnyitást véleményem szerint az 1970-es évektől formálódó környezetpolitika is megalapozta, hiszen az energiaszektorban olyan változtatásokra (pl.:minőségjavításra) volt szükség a környezetpolitikai célok eléréséhez, amelyekre a monopolhelyzetben lévő vállalkozások nem voltak kellőképpen ösztönözve. Az 1985-ben megjelenő Fehér Könyv hangsúlyozza először a versenyképesség fokozásának fontosságát, csaknem háromszáz irányelv módosításának előirányzásával. E dokumentum azonban nem foglalkozott az energiaszektorral, hanem csupán az 1988-ban megjelenő Fehér Könyv, amely az

³²⁵ A hálózatos szolgáltatások liberalizációjának egy területén zajló folyamatok bemutatását lásd: BORDÁS Péter (2019): Az elektronikus hírközlés hálójában. A hírközlési közszolgáltatás liberalizációja egy változó európai környezetben. Európa Jog, XIX. évf. 2019/3. szám, 17-27.

energiaárak átláthatóságára és a versenyjog e szektor területén történő kiterjesztésére vonatkozott.³²⁶

A nyolcvanas évek közepétől több kezdeményezés indult az energiapolitika (közös piac, ellátásbiztonság, környezetvédelem) egységes jogi alapjainak megteremtésére.³²⁷ Ezek először csak a terület egyes specifikus részeit érintették, így az 1990-es évek elején fogadták el azt az irányelvet, amely kötelezővé teszi a villamos áram és a földgáz árainak közzétételét³²⁸, majd egy évvel később jogi aktus készült a gázhálózatok közötti határok felszámolásáról és a hálózatokhoz való szabad hozzáférés biztosításáról.³²⁹ Az 1992 évi irányelv-tervezet a gáz- és villamos energia szabályozását már egy közös jogi aktus égisze alá vonta volna, valamint radikális, általános rendelkezéseket tartalmazott e szektorokra vonatkozólag. Előírások vonatkoztak a gázszállítási irányelv nemzeti határokon átvitelő alkalmazására, a tagállamok gáz/villamosáram ellátására, importjára és az ehhez kapcsolódó infrastruktúra építésére vonatkozó jogaira, valamint a harmadik fél rendszerhez való hozzáféréséhez kötődő jogára is. A tervezetet már a közzétételétől kezdve támadták (például a monopóliumokra vonatkozó rendelkezései miatt, amelyek a biztonságos energiaellátás veszélyeztetésének megelőzését hangsúlyozták), majd a radikális rendelkezései miatt nem került elfogadásra.

Az évtized közepére elkészült az Európai Energiapolitika című Zöld Könyv, majd ezt kiegészítve 1995-ben az energiapolitikai Fehér Könyv.³³⁰ Érdekes tisztázni, hogy míg az előző dokumentum³³¹ (az Európai Bizottság készíti) célja a viták elősegítése és az európai uniós konzultációk megalapozása, addig az utóbbi az Európa Tanács döntéseit segíti elő, továbbá elfogadása esetén Unió Akcióprogrammá is alakulhat.³³² Jelen esetben a Fehér könyv megindokolja, miért szükséges az „Európai Energiapolitika”, így kitér arra, hogy világunk folyamatosan globalizálódik és geopolitikailag átalakul, a nemzetközi

³²⁶ Competing the internal market: White Paper from the Commission to the European Council, COM_1985_0310, Competing the Internal Market: White Paper from the Commission to the European Council, White Paper: The Development of Representative Government: The Way Forward, COM (1985) 310.

³²⁷ MATLARY, Janne Haaland, *Energiapolitika. A nemzetitől egy európai keretig?* In: WALLACE, Helen – WALLACE William, *Politikák születése az Európai Unióban*, Studia Europea, Pécs, 1999, 66.

³²⁸ A Tanács 90/377/EGK irányelve az ipari végfelhasználók által fizetendő gáz- és villamosenergia-árak átláthatóságának javítását célzó közösségi eljárásról, HL L 185, 17/7/1990, 16.

³²⁹ A Tanács 1991/296/EC irányelve a szállítóvezeték-rendszereken keresztül történő földgáztranszitról, HL L 147, 12/06/1991, 37–40.

³³⁰ Council Resolution of 8 July 1996 on the White Paper 'An Energy Policy for the European Union', HL C 224, 01/08/1996, 1–2.

³³¹ https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/green_paper.html (2019. október 23-i letöltés).

³³² https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/white_paper.html?locale=hu (2019. október 23-i letöltés).

kereskedelem bővül, technikai fejlődés felgyorsul és a környezeti problémák egyre nagyobb számban jelentkeznek. Ezen okok miatt mind a két dokumentum hangsúlyozza, hogy a Bizottság az energiapolitika kialakításánál figyelembe veszi az egységes belső piac létrehozásra irányuló törekvést, a fogyasztóvédelem előtérbe kerülését, az állami beavatkozás visszaszorítására irányuló célokat, valamint a gazdasági és szociális kohézióval jellemzett gazdaságpolitika céljait.³³³ A dokumentumok további kiemelkedő vívmányai közé tartozik, hogy konkrétabban vannak meghatározva a továbblépési irányok az energia külpolitikai kérdései kapcsán is.

2. Az energiaszektor és liberalizáció a négy energiacsomag tükrében

A fenti előzményeket követően elfogadott négy energiacsomag a piacnyitás különböző fokozatainak megvalósítását célozza. E csomagokat az Európai Unió azon irányelvei alkotják, amelyek az energiatermelés és szolgáltatás különböző szektoraiban (villamosenergia, gáz) a liberalizációt célozzák. Az energiaszektorban megvalósuló liberalizáció, az úgynevezett „tisztá energia mindenkinek” negyedik jogszabálysomag elfogadásával is egy újabb szintre lépett. Az Európai Unió által elfogadott csomag rendkívül kiterjedt területet fed le, így a megújuló energiaforrások és az energiahatékonyság ösztönzésének kérdéskörétől az innovatív, okos megoldások elterjesztésére való törekvésen keresztül a villamosenergia belső piacának területéig terjedő tág horizontig tartalmaz a tagállamok számára célkitűzéseket, eszközöket és megoldási javaslatokat.

Az energiacsomagok által eszközölt liberalizáció egy piacszerkezési mód, amely lehetővé teszi az adott piaci forma megváltoztatását, miközben elősegíti az Európai Unió négy alapszabadságának megvalósulását.³³⁴ A második világháborút követően az Európai Unió területén (a világ többi részéhez hasonlóan) éreztette hatását a globalizáció, melynek következtében egyre több határon átnyúló tevékenységet végző nemzetközi vállalat jelent meg a piacon, a közösséget szabályozási tevékenységének fokozására ösztönözve. Ezzel egyidőben a piaci viszonyokat előtérbe helyező neoliberális szemlélet is egyre nagyobb teret kapott Európában. Ilyen körülmények között érkezett el az idő, hogy az Európai

³³³ European Commission, An energy policy for the European Union. White Paper, COM (1995) 682.

³³⁴ Competing the internal market: White Paper from the Commission to the European Council, COM(1985)0310.

Unió az energia területével is mélyrehatóan foglalkozzon és megfeleljen a technológiai fejlődés, ellátásbiztonság és a környezetvédelem elvárásainak, amelyre kiváló példát jelentettek az angolszász országokban végbemenő eredményes deregulációs folyamatok.

Az energiaszektorra az 1990-es években inkább monopolisztikus, oligopolisztikus jelleg volt jellemző, hiszen egyes tagállamokban állami kézben volt a legtöbb e területen megvalósítható tevékenység (Pl.: Magyarország MVM csoport, Nagy-Britannia CEGB) és csupán néhány szereplő volt a piacon. A természetes monopóliumok léte és a piaci tevékenységek vertikális Európai Uniója nem ösztönözte a szereplőket a minőség javítására, fejlesztésekre, valamint az árak csökkentésére, miközben a fogyasztás mennyisége folyamatosan növekedett. A hatékonyság javítása érdekében az Európai Unió első lépésként felosztotta az energiaszektor különböző tevékenységekre, majd megkezdődött a liberalizáció jogszabályi környezetének megteremtése a termelés és kereskedelem területén. Míg más szektorokban (hírközlés stb.) a mai napig végbement a teljes piacnyitás, az energia területén csaknem húsz éve kezdődő folyamat még zajlik.

A harmadik energiacsomag hatálybalépése óta az Európai Unió számos olyan joganyagot fogadott el, amelyre a negyedik jogszabálycsomagban foglalt célkitűzések (Pl.: energiahatékonyság, energiafogyasztók számára méltányosság, megújuló energiaforrások számára globális szerep) megfogalmazása és megvalósítása során tekintettel kellett lenni. Ilyen fontos előzményként említhető a 2012-ben elfogadott energiahatékonysági irányelv, melyben célul tűzték ki a primer energiaforrások 2020-ig történő 20%-os csökkentését, valamint az ezt követő időszakban szükséges energiahatékonysági fejlesztések megvalósításának és erről való további konzultációnak a jelentőségét hangsúlyozták.³³⁵ E jogi aktus, mint az energiaunió felé történő előremozdulás egyik eleme, 2018-ban a negyedik energiacsomag részeként módosításra került és ambiciózusabb értékek (2030-ra 32,5% -os hatékonyság) kerültek meghatározásra benne.³³⁶ A csomag részeként az épületek energiahatékonyságára vonatkozó irányelv is változtatásra került. De nem csak a hatékonyságot érintették a változások, hanem a megújuló energiaforrásokat is, hiszen a 2009 óta történt események,

³³⁵ 2012/27/EU irányelv, Preambulum (10)

³³⁶ Az Európai Parlament és Tanács 2018/844 irányelve az épületek energiahatékonyságáról szóló 2010/31/EU irányelv és az energiahatékonyságról szóló 2012/27/EU irányelv módosításáról, *HL L 156, 19/6/2018, 75–91.*

valamint a Párizsi Megállapodás rendelkezéseinek való megfelelési „kényszer” révén az új jogi aktus célul tűzi ki ezen energia uniós szintű teljes energiafogyasztásán belüli 32%-os minimum szintjének elérését, valamint elterjesztésének érdekében számos új intézmény került deklarálásra. Továbbá hatással volt a negyedik energiacsomagra az Európai Bizottság 2015-ben elfogadott Energiaunióra vonatkozó keretstratégiája is, amely öt szakpolitikai dimenziót foglal magába, valamint meghatározza az energiaunió célkitűzéseit és azokhoz vezető lépéseket. Ezen utóbbi kapcsán 2018-ban elfogadták az energiaunió irányítására vonatkozó rendeletet, amely több előremutató rendelkezése mellett tartalmazza a tagállamok és a Bizottság együttműködési koncepcióját is.³³⁷ Az energiacsomag ezen felül négy villamosenergiával foglalkozó – villamos-energia rendelet és irányelv, kockázati-tőkefeszültség, valamint az Európai Unió szintjén működő energiaszabályzó hatóság (ACER) – jogi aktust is magába foglal.

A fenti folyamatokkal párhuzamosan sikerült 2019 februárjában a földgázirányelv módosítását elfogadni, ezzel pedig tisztázásra kerültek e területen a tulajdonjogi szétválasztási szabályok, az átláthatóság követelménye, valamint a harmadik felek általi hozzáférés biztosításának és a megkülönböztetéstől mentes tarifák garantálásának rendelkezései.³³⁸ Továbbá a módosított irányelv már kiterjeszti az európai uniós jog hatályát a harmadik országból származó gázvezetésekre, amely alapján e szereplők vonatkozásában is elvárás lett a szállítási infrastruktúra és a gáz tulajdonlásának különválasztása.

Nem célokom az energiacsomagok teljes körű bemutatása, csupán négy tényezőt (fogyasztók védelme, nemzeti hatóságok szerepe és függetlenségének kérdése, környezetvédelem fontossága, valamint az állam szerepe) keresztül vizsgálom a liberalizációs folyamat jelenlegi szintjét, szabályozását és kihívásokra adott válaszait. A liberalizáció során a (európai uniós és tagállami) kormányzati szint az energiacsomagokkal jogi kereteket határoz meg a piac számára, illetve segít az elégtelenségek kiküszöbölésében, miközben hagyja annak szabad megvalósulását és kiteljesedését. Elöljáróban megjegyzendő, hogy az energiaszektorban megvalósuló

³³⁷ A rendelet által létrehozott intézményi keret részletes elemzését lásd: BOCQUILLON, Pierre – MALTBY, Tomas, *EU energy policy integration as embedded intergovernmentalism: the case of Energy Union governance*. Journal of European Integration. 2020. Vol. 42, Issue 1. 39-57.

³³⁸ A Tanács elfogadta a földgázirányelv módosítását: az uniós szabályok mostantól a harmadik országokba irányuló és onnan kiinduló vezetésekre is kiterjednek. <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2019/04/15/council-adopts-gas-directive-amendment-eu-rules-extended-to-pipelines-to-and-from-third-countries/> (2019. október .25-i letöltés).

liberalizáció kezdetben minimális kötelezettségeket rótt a tagállamokra a piacnyitás megvalósításának elősegítése érdekében, amely egyes tagállamok túlteljesítése miatt versenytorzító körülményeket produkált. A második és harmadik energiacsomag elsősorban az egyenlőtlenségek kiküszöbölése érdekében született, célul tűzve ki többek között a nemzeti szabályozó hatóságok függetlenségének biztosítását, határon átnyúló tevékenységek nyújtása során fellépő anomáliák kiküszöbölését, fogyasztói jogok kifejezett biztosítását, valamint környezetvédelmi követelmények fokozottabban történő érvényre juttatását. A fogyasztói státusz alakulását jelen nagy rész 5. fejezetben fejtem ki részletesebben.

1.1 Nemzeti energiaszabályozó hatóságok kialakulása és tündöklése

A liberalizáció eredményeképpen kialakuló szabadpiaci viszonyok megvalósításához nem elegendő csupán a piac kiterjesztése, hanem annak „kordában” tartásához szükség van megfelelő intézmények és keretek kiépítésére is. Hiszen a szabadpiacon nagyon hamar megjelennek a piaci kudarcok (például az erőfölénnyel visszaélés vagy a különböző fúziós formációk), amelyeket ellensúlyozni szükséges.³³⁹ A piacot keretek között tartani hivatott energiaszabályozó hatóságok megjelenésének több, liberalizációt elősegítő oka van, így például említést érdemelnek a liberalizáció következtében tagállami szinten meglévő, monopolizált helyzetek felszámolása során keletkező vitás helyzetek, és azok megoldásának szükségessége.

A második energiacsomag a tagállamok kötelezettségévé tette e hatóságok létrehozását, amelyeknél elvárás volt, hogy mindenhol azonos és a minimálisan meghatározott hatáskörrel rendelkezzenek a piac diszkrimináció mentessége, hatékony verseny, valamint a piac optimális működésének biztosítása érdekében.³⁴⁰ Az Európai Unió a hatósági működési forma megválasztását három megoldás ajánlásával a tagállamokra hagyta. A legtöbben az önálló szabályozóhatósági formát választották, csak kevesen döntöttek – a németek és osztrákok – az általános versenyhatóság mellett és egy tagállam

³³⁹ SOMOSI Sarolta, *Szolgáltatáspiac és liberalizáció az Európai Unióban: Ki jár(hat) jól?* In: HETESI Erzsébet – MAJÓ Zoltán – LUKOVICS Miklós (szerk.), *A szolgáltatások világa*. JATEPress, Szeged, 2009, 62-63.

³⁴⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 2003/54/EK irányelve (2003. június 26.) a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 96/92/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről, *HL L 176*, 15/07/2003, 37–56. 23.cikk

sem választotta a minisztérium általi feladatellátás lehetőségét. A jogszabályok elfogadását követő tapasztalatok azt mutatták, hogy a különös hatáskörű szabályozók függenek a saját tagállami kormánytól, valamint korlátozott hatáskörüik akadályozza őket a létrehozásuk céljának megvalósításában. Ezt észlelve az Európai Bizottság előirányozta az önállóság megvizsgálásának szükségességét.³⁴¹ E jogalkotói munkát követően, a harmadik energiacsomag már növelte e hatóságok ex ante szabályozó szerepét és rendelkezett a nemzeti hatóságok más hatóságokkal történő konzultációs jogköréről.³⁴² A függetlenség bebetonozására irányuló hatáskörbővítés mellett a jogszabálycsomag az ACER létrehozásával megtette az első lépéseket az uniós szintű szabályozás alapjainak lerakása felé. A szervezet létrehozásának oka egyrészt a nemzeti hatóságok függetlenségének biztosítása, másrészt az a felismerés volt, hogy a határon átnyúló energiaszolgáltatás túlmutat egy tagállam szuverenitásának hatókörén. A szervezettel tehát az Európai Unió elsődleges célja volt elősegíteni a nemzeti energiaszabályozó hatóságok együttműködését az energiabiztonság és -hatékonyság érdekében.³⁴³ A harmadik energiacsomag az önálló döntési jogkörök és az árazási jogosítványok megadásával rendkívüli mértékben növelte a nemzeti energiaszabályozó hatóságok függetlenségét, majd a negyedik energiacsomag az uniós szint erősítésére fogalmazott meg rendelkezéseket. Az ACER legfőbb hatásköre korábban csupán a határon átnyúló infrastruktúra kapcsán volt, azonban az évek során egyre inkább kiteljesedett, olyan indokokra hivatkozással, mint az ellátásbiztonság, a határokon átnyúló koordináció, valamint dekarbonizációs célkitűzések megvalósításának szükségessége.³⁴⁴

Az ACER a szabályozó ügynökségek csoportjába tartozik. Ezen szerveket legtöbbször szakmai felkészültséget igénylő feladatok elvégzésére hozzák létre, hogy támogassák az adott szektort érintő stratégia kialakítását és biztosítsák a megfelelő szabályozást. E szerv hozhat olyan döntést, amely jogi kötőerővel rendelkezik, azonban csak a Meroni-doktrína

³⁴¹ Az Európai Bizottság Zöld Könyve, Az Európai stratégia az energiaellátás fenntarthatóságáért, versenyképességéért és biztonságáért, COM (2006) 0105.

³⁴² VINCZE Péter, *Versenyélénkítés erőfölény korlátozással, Szabályozás és vállalat szerkezet-átalakítás az Európai Unió energiapiacán*. In: VALENTÉNYI Pál–KISS Ferenc László–NAGY Csongor István (szerk.), *Verseny és Szabályozás*, MTA KRTK Közgazdaság Tudományi Intézet, Budapest, 2010, 335.

³⁴³ Az Európai Parlament és a Tanács 713/2009/EK rendelete az Energiaszabályozók Együttműködési Ügynöksége létrehozásáról, *HL L 211*, 14/8/2009, 1–14.

³⁴⁴ ACER fontos új feladatokat kapott a nagykereskedelmi energiapiacoknak az 1227/2011/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet szerinti nyomon követésével kapcsolatban és a 347/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet hatálya alá tartozó, határokon átnyúló infrastruktúrák, valamint az (EU) 2017/1938 európai parlamenti és tanácsi rendelet hatálya alá tartozó földgázellátás-biztonság területére vonatkozóan.

keretein belül.³⁴⁵ Létrehozásával nem a nemzeti hatóságok hatáskörét akarták elvonni, hanem koordinációt és munkamegosztást törekedtek kialakítani a nemzeti és szupranacionális szint között.

Létrejött továbbá a rendszerirányító hatóságok fölötti európai uniós szervezet (ENTSO) is. A kialakulásának oka a harmadik energiacsomagban keresendő, amely rendelkezett arról, hogy a hálózati tevékenységet el kell különíteni az ellátási és termelési tevékenységektől (tulajdonosi szétválasztás), felhatalmazva a nemzeti hatóságokat, hogy megtagadják a tanúsítást a szétválasztási szabályokat megsértő hálózat-üzemeltetőknek.

³⁴⁶ A szervezet energiacsomag szerinti legfontosabb hatáskörei közé tartozik a tarifák meghatározása, azok jóváhagyási módszereinek meghatározása, valamint a versenyhivatalok és a Bizottság tájékoztatása az árak piaci versenyt akadályozó tulajdonságáról.³⁴⁷

A negyedik energiacsomag is konkrétan deklarálja a nemzeti szabályozó hatóságok függetlenségének követelményét, amelynek biztosítását tagállami kötelezettségé teszi. Együttműködésük elősegítésében, valamint tevékenységeik koordinációjában továbbra is az európai uniós szervek (ACER, ENTSO) támogatják őket, és segítik függetlenségük kiteljesedését.³⁴⁸ Megfontolás alá került e szervezetek páneurópai szabályozóvá való konstruálása is, azonban az ezzel járó megnövekedett személyi infrastruktúra és költségek miatt ennek lehetőségét elvetették.³⁴⁹

Az új csomagban már írott formában megjelenik az energiapiacon megfigyelt tapasztalatok és elvárások többsége. Az Európai Unió döntéshozói rájöttek arra, hogy a nemzeti hatóságok függetlenségének biztosításával nem oldódnak meg a határon átnyúló kereskedelem következtében kialakuló versenytorzító hatások és a megújuló energiaforrások által termelt energia okozta ellátási bizonytalanságok. A decentralizált energiatermelés és a technológiai fejlődés leképezése, valamint az ezek által elérhető

³⁴⁵ C-9/56. sz., *Meroni & Co., Industrie Metallurgiche, SpA kontra High Authority of the European Coal and Steel Community* ügyben 1958. június 13-án hozott ítélet (ECLI:EU:C:1958:7).

³⁴⁶ MAVIR Zrt., *A Magyar Villamosenergia-rendszer közép- és hosszú távú forrásoldali kapacitásfejlesztése*, Budapest, 2014,

https://www.mavir.hu/documents/10258/15461/Forr%C3%A1selemz%C3%A9s_2014.pdf/7a379c76-a8d0-42f6-b8e6-bf8c05894a49, (2017.május 24-i letöltés).

³⁴⁷ 2009/72/EK irányelv, Preambulum (36)-(38)

³⁴⁸ 2019/944 Irányelv. VII. fejezet.

³⁴⁹ COM (2016) 864.

belső energiapiac, csupán a tagállamok feletti szervezetek hatásköreinek megerősítésével, és a nemzeti hatóságok e szervek alá rendelésével lehetséges.³⁵⁰

2.2.Környezetvédelem az energiaszektor liberalizációja tükrében

Az energiaszektor és a környezetvédelem szoros kapcsolatban áll egymással, hiszen a legtöbb szennyezés az energiával áll összefüggésben. Kezdetben a liberalizációs jogi aktusokban csupán a környezetvédelem tagállam általi biztosításának kötelezettsége és a megújuló energiafelhasználás ösztönzése, mint cél jelenik meg. E szempontok energiacsomagokban szereplésének oka, hogy a környezetvédelem területén sem lehet a piacra hagyni a károk megszüntetését, mivel a káros következmények orvoslása érdekében a tulajdonjogok egyértelmű kijelölése szükséges, ami pedig e területen lehetetlen (lásd. Coase tétel), így nélkülözhetetlen az állami jelenlét.³⁵¹

Az Európai Uniónak a megváltozott környezeti állapotok, valamint környezetvédelmi megállapodásokban vállalt kötelezettségei (így a fent említett Párizsi Klímaegyezmény) miatt rá kellett jönnie arra, hogy a kérdéskör kezelését nem lehet a tagállamokra hagyni, azok megoldása központi intézkedést kíván, így a negyedik energiacsomag kardinálisan foglalkozik a megújuló energiaforrások kérdéskörével, néhány esetben kivéve őket a piaci versenyszabályok alól.³⁵² A jogi aktus nem engedi teljes mértékben a tagállamoknak önállóan meghatározni energiakosarukat (megújuló energiaforrások kötelező arányának előírása), miközben a környezetvédelmi célkitűzések elérésére vonatkozó előírások is szigorúbbá válnak.³⁵³ A megújuló energiaforrások ösztönzésére vonatkozó szabályok kötöttek, nem tartalmaznak piaci ösztönzőket, és az ezen energiaforrásokat támogató diszkrimináló adók biztosításának lehetősége tág.³⁵⁴ Álláspontom az, hogy a megújuló energiaforrások kapcsán is szélesebb teret kellene engedni a piac szabályainak, ösztönzőinek és csökkenteni kellene az állami támogatások (diszkriminatív adók) nyújtása lehetőségének körét.

Kérdéses, hogy a megújuló energiaforrások piac alóli kivonása mennyire eredményezi az Európai Unió által elvárt célkitűzéseket, mint például energiabiztonság megvalósulását,

³⁵⁰ Uo.13.

³⁵¹ KERÉKES Sándor, *A környezetgazdaságtan alapjai*, Aula Kiadó, Budapest, 2007, 80-82.

³⁵² Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018 /2001 irányelve (2018. december 11.) a megújuló energiaforrásokból előállított energia használatának előmozdításáról, *HL L 328/82. 2018/12/21.246.*

³⁵³ Uo. (19), (64)

³⁵⁴ Uo. (19)-(24)

annak fényében, hogy ezen energiaforrások kihasználásnak technológiai még nem állnak rendelkezésünkre. A megújuló energiaforrások elterjesztésének ösztönző szabályai (pl.: minimum 32%-os szint elérése 2030-ig) mellett, a primer energiaforrásokat tekintve kötöttebb rendelkezéseket találunk, hiszen, ha egy tagállam az energiatermeléshez kapcsolódóan szeretne beruházást megvalósítani, akkor az előre kidolgozott európai uniós módszertan alapján kell megítélnie, hogy az megfelel-e az Európai Unió által elvártaknak. A tagállamoknak jelentést kell készítenie a Bizottság számára, amelyben kifejtik, hogy valamely tagállami jogszabálmódosítással miért nem orvosolható a helyzet, majd egyeztetni a hálózati szinten fizikailag összekapcsolt tagállamokkal a beruházás megvalósításának fontosságáról és indokoltságáról.³⁵⁵

3. Energiatermelés és fenntarthatóság az Európai Unió energiapolitikájának szempontrendszerében

Az energia (legyen szó primer vagy szekunder, megújuló vagy nem megújulóról) a kitermelési területtől a felhasználókhöz való eljutásig hosszú, jogszabályokkal kikövezett utat tesz meg. Jelen szerkezeti egység a kezdő állomással, azaz az energiatermelés területével, annak szabályozásával, energiabiztonság és importfüggőség kérdéskörével, valamint a liberalizáció e területen okozott hatásaival foglalkozik.

Az energiaforrások tekintetében minden tagállam más-más adottságokkal rendelkezik, ezért vannak olyanok, akik kénytelenek más országokból importálni a szükséges energiamennyiséget, míg mások kevésbé ütköznek ilyen problémába. Természetesen itt nagy jelentősége van az Európai Unió külpolitikájának azon beszállítók vonatkozásában, akik nagy földgáz és kőolajtermelő országok. Jelen részben azonban nem célom a külpolitikai kapcsolatok sajátosságainak vizsgálata, csupán annak megvilágítására törekszem, hogy a belső szabályozás, az intézményi keretek kialakítása és a tagállami együttműködés Európai Unió általi koordinálása – közösségeisítése – nélkülözhetetlen ahhoz, hogy az energiaellátás stabilan biztosítható legyen.

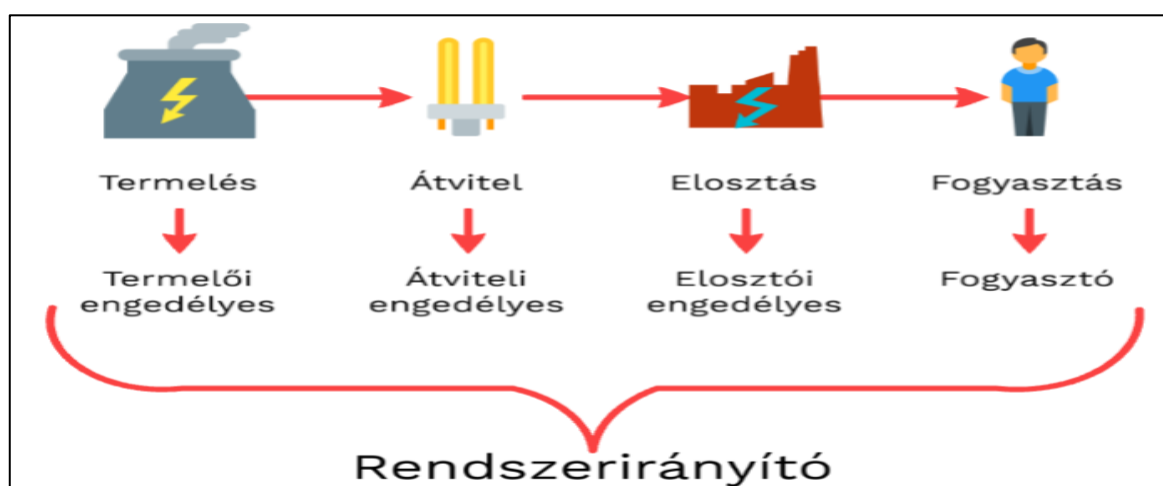
³⁵⁵ JÁROSI Márton-KOVÁCS Pál, *Az energiaunió és tagállami felelősség*, Polgári Szemle, 13. évf., 4–6. szám, 2017, 83–97.

6. ábra: Földgázellátás folyamata

Forrás: saját szerkesztés

7. ábra: Villamosenergia ellátás folyamata

Forrás: saját szerkesztés

Az ipari forradalommal – 18. század – egyidőben indult meg a globalizáció, amely magával hozta a határokon átívelő vállalkozások létrejöttét, újabb és modernebb fogyasztási cikkek megjelenését, valamint az energiaszükséglet és a velejáró környezetszennyezés növekedését.

Az 1970-es évek sok szempontból nagy jelentőséggel bír az Európai Unió számára. Ezekben az években számos kutatás bebizonyította, hogy az éghajlatváltozás létező jelenség, így szükség van a klímavédelem fokozására, amellyel párhuzamosan az Európai Unió környezetpolitikája is kezdett körvonalazódni.³⁵⁶ Továbbá ezek az évek hozták magukkal az olajválságot, mely ráébresztett több tagállamot is arra, hogy mennyire

³⁵⁶ <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/71/kornyezetpolitika-altalanos-elvek-es-alapveto-keretek> (2019.november15-i letöltés).

függenek harmadik országok energiaforrásaitól. Rájöttek, hogy elengedhetetlen az energiabiztonság ahhoz, hogy a fogyasztók megfizethető áron jussanak energiához, valamint az, a versenyképesség fenntartásához és növeléséhez is szükséges. Ekkor egy neoliberális államfelfogás lett úrrá az Európai Unió nagy részén, amely egy gazdaságpolitikai irányváltást is hozott magával, elindítva a liberalizációs és privatizációs hullámok sorozatát számos szektorban. Ez a hullám csupán a 90-es évek második felében éri el az általam elemzett területet.³⁵⁷

Az Európai Unió 1996 és 2019 között négy energiacsomagot fogadott el a belső energiapiac megteremtése - piacintegráció és liberalizáció - érdekében. A piaci liberalizáció tekinthető az energiapolitika egyik központi elemének, mind a belső, mind pedig a külső kapcsolatokban. Azonban mindkét összefüggésrendszerben számos problémával kell/ett szembesülnie a közösségnek. Kérdéseket vet fel, hogy mennyire követelhető meg a liberalizáció a harmadik országokkal szemben, továbbá nincs összhangban az Európai Unió liberális stratégiája és az energia cégeket támogató politikája (pl.: kötelező átvétel, zöld bizonyítvány rendszere) sem. A tagállamok erősen ragaszkodnak szuverenitásukhoz, valamint, ha energiáról van szó, a biztonsági kérdések ismét előtérbe kerülnek, a gazdasági nacionalizmussal együtt, amely szintén gátját jelentheti a piacosításnak.³⁵⁸ Az akadályok ellenére az Európai Uniónak sajnos rá kellett jönnie, hogy az energiaellátás olyan probléma, amit nem lehet tisztán a nemzeti piacokra bízni, ezért a külpolitikában egy olyan stratégiát követ, amely nemzetállamok fölötti megközelítést igényel.

Az energiatermelés területén történő piacnyitást már az első energiacsomag törekedett megvalósítani. Ekkor e tevékenység szabályozása még nem kapcsolódott az éghajlatváltozás elleni küzdelemhez, valamint a megújuló energiaforrásokból előállított energia felhasználási arányának növeléséhez. 1992-ben fogadták el a Kiotói Jegyzőkönyvet, amelyben tagállamok kibocsátáscsökkentési célokat vállaltak, azonban ezen kötelezettségvállalás az általam megjelölt csomagban még nem jelenik meg. Itt egy érdekes összefüggésre hívnám fel a figyelmet, hiszen a negyedik energiacsomag

³⁵⁷ OLÁH Dániel, *A neoliberalizmus, mint politikai program létrejötte és megvalósításának elemei*. Pénzügyi Szemle 2018/1. 97-100.

³⁵⁸ MCGOWAN, Francis, *Can the European Union's Market Liberalism Ensure Energy Security in a Time of Economic Nationalism*, *Journal of Contemporary European Research*, Vol. 4, No. 2, pp. 90-106.

kötelezettségvállalásai között már megjelennek egy nemzetközi környezetvédelmi megállapodás – Párizsi Megállapodás – célitűzései és azokhoz szükséges lépések, addig az első és második energiacsomagban nem érezhető a Kiotói Jegyzőkönyv hatása. Ennek okai között szerepel persze az is, hogy az Európai Unió a 2000-es évek elején kezdett el fokozottabban foglalkozni az éghajlatváltozással és csupán egy 2002-ben elfogadott aktusában hagyta jóvá a jegyzőkönyvet.³⁵⁹

3.1. Energiabiztonság

Az Európai Uniónak, amikor az energia közösségiesítésének szándéka felmerül, számos akadállyal kell megküzdenie, hiszen nem mehetünk el amellett, hogy az energia-mix, külpolitika és védelem meghatározása tagállami hatáskörbe tartozik, csupán a belső piac, verseny-és kereskedelempolitika tartozik az Európai Unió kizárólagos, míg az energiaügy, környezetvédelem, fejlesztési együttműködés, transzeurópai hálózatkutatás, technológiai-fejlesztés tagállamokkal megosztott hatáskörébe.

Az energiatermelés kapcsán az egyik legfontosabb fogalom az energiabiztonság, amely jelenti az ellátás és keresletbiztonságot is. E definíció meghatározására vonatkozó, zömében 1945 után keletkező elméletek jellemzően katonai aspektusúak voltak (szűkebb értelmezés pl. Stephen M. Walt, Kenneth Waltz³⁶⁰), majd az 1960-70-es években bekövetkező folyamatok (pl.: olajválság okozta infláció, munkanélküliség) eredményeképpen a gazdasági szempontok is előtérbe kerültek. Az 1980-as években a környezetvédelmi politika Európai Unión belüli előretörésével a fogalom is diverzifikáltabb megközelítést kapott és meghatározása során e politika elemei is a figyelem középpontjába kerültek. E definíciónak az idő folyamán számos változata alakult ki, amelyekből Benjamin Sovacool csaknem negyvenötöt (mindegyiknél más - más elemre fókuszálva) gyűjtött össze.³⁶¹ Elterjedt megközelítés az Asia Pacific Energy Research Center (APEREC) meghatározása, amelyet a „4A” (elérhetőség, hozzáférhetőség, elfogadhatóság, megfizethetőség) definíciójának is neveznek.³⁶² Ehhez

³⁵⁹ A Tanács 2002/358/EK határozata az Egyesült Nemzetek éghajlatváltozási keretegyezménye Kiotói Jegyzőkönyvének az Európai Közösség nevében történő jóváhagyásáról, valamint az abból származó kötelezettségek közös teljesítéséről, *HL L 130, 15/05/2002, 1–3.*

³⁶⁰ WALT M., Stephen, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, 1990.; WALTZ, Kenneth N., *Theory of International Politics*. Addison-Wesley Publishing Company, 1979.

³⁶¹ SOVACOO, Benjamin K., *The Routledge Handbook of Energy Security*, Routledge International Handbooks Series, Routledge, 2013.

³⁶² TAKÁCS Gergely, *Az energiabiztonság elmélete*. Közép-Európai Közlemények, XI. évfolyam 3. szám, 2018/3. 42., 62-63.

hasznos keretet határozott meg Drexel is, amikor megfogalmazta az „5S” teóriáját (energiaforrások ellátása, elegendő mennyiség, hozzáférhetőség, rugalmas és tartós hozzáférés, fenntarthatóság).³⁶³ Jonathan Elkind is az APEC által meghatározott fogalomból indult ki, de szintén nagy jelentőséget tanúsított a fenntarthatóságnak.³⁶⁴

Kezdetben meghatározott definíciókban nagy szerepe volt a geopolitikai stabilitásnak, azonban az új elméletek már egyre nagyobb hangsúlyt helyeznek az ökológiai részre is (Stern és Aronson, Konoplyanik).³⁶⁵ Álláspontjuk szerint az energiabiztonság fontos része annak elismerése, hogy az energiaforrások végesek, és ezért függőséget eredményeznek.³⁶⁶

Egyetértek Brown és szerzőtársai által meghatározott fogalommal, azaz az energiabiztonság nem más, mint a rugalmas energiarendszer biztosítása, amely alkalmas arra, hogy ellenálljon a kockázatoknak, veszélyeknek, egyrészt aktív biztonsági (pl.: felügyelet), másrészt passzív (pl.: energiaforrások diverzifikációja) intézkedésekkel.³⁶⁷

A fenti elméletekből látszik, hogy az energiabiztonság fogalmának nincs megszilárdult állapota, egy dinamikusan változó elméleti keretről van szó, ahol fontos szempont kell, hogy legyen a geopolitikai aspektus mellett, a gazdasági, ökológiai és fogyasztóvédelmi oldal is.³⁶⁸

A termelés kapcsán fontos, hogy annyi energiát termeljünk, amennyi megbízhatóan, megfizethető módon, környezeti fenntarthatóságot figyelembe véve képes az szükségletek és igények kielégítésére. Az Európai Unió ma már ezeket külön célkitűzésnek – ellátásbiztonság, a fenntarthatóság és a versenyképesség – tekinti, holott a liberalizációs törekvések elején az energiabiztonság alatt, azt meghatározó tényezőként

³⁶³ KLEBER, Drexel, *The U.S. Department of Defense: Valuing Energy Security*, Journal of Energy Security, 2009. június 18., http://www.ensec.org/index.php?option=com_content&view=article&id=196:the-us-department-of-defense-valuing-energy-security&catid=96:content&Itemid=345 (2018. január 20-i letöltés).

³⁶⁴ ELKIND, Jonathan, *Energy Security: Call for a Broader Agenda*. In: PASCUAL, Carlos–ELKIND, Carlos (eds.), *Energy Security: Economics, Politics, Strategies, and Implications*, Brookings Institution Press, Washington, 2009, 119–148., 122.

³⁶⁵ LOGAN, Jeffrey–VENEZIA, John, *Weighting U.S. energy Options*. WRI Policy Note on Energy Security and Climate Change, World Resources Institute, Washington DC, 2007.

³⁶⁶ KONOPALYANIK Andrei, *Energy Security and the Development of International Energy Markets*. In: BARTON, Barry–REDGWELL, Catherine–RONNE, Anita–ZILLMAN, Donald N. (eds.), *Energy Security: Managing Risk in a Dynamic Legal and Regulatory Environment*, Oxford University Press, 2004, 47–83.

³⁶⁷ BROWN, H. Matthew–REWEY, Christie–GAGLIANO, Troy, *Energy Security, National Conference of State legislatures*, 2003, <http://www.oe.netl.doe.gov/docs/prepare/NCSLEnergy%20Security.pdf> (2019. december 1-jei letöltés).

³⁶⁸ TAKÁCS Gergely, *Az energiabiztonság elmélete*, In: Közép-európai Közlemények, 2018/3, 58–73.

voltak jelen.³⁶⁹ Sőt az energiaunióra vonatkozó 2015-ös keretstratégia már a megfizethetőség jellemzőit is külön említi.³⁷⁰

Az energiaellátás biztonsága több tényezőtől függ, így az energiaforrások, ellátási források és hálózatok diverzifikációjától, az Európai Uniót ellátó termelés fejlődésétől, valamint a tárolói kapacitásokba való beruházástól.³⁷¹ A diverzifikáció alatt a belső (termelés, energiatakarékosság, energiahatékonyság) és a külső (import és útvonal) típusokat is értem.³⁷²

Véleményem szerint a fenntarthatóság külön célként említése kettős. Hiszen egyrészt ezzel egyenrangú célként szerepel az energiabiztonság mellett, azaz egyfajta „szintet lépett”, hangsúlyosabbá vált. Másrészt azonban kivéve azt az energiabiztonságot meghatározó jellemzők közül érthető úgy is, hogy az energiabiztonság nem kell, hogy szolgálja a fenntarthatóságot vagy tekinthet arra másodlagosan is.

Az energiaellátás nemcsak biztonsági, de stratégiai szempontú megközelítést is igényel. Ennek oka, hogy a tagállamok energiahordozókkal való ellátottsága eltér egymástól, pedig a gazdasági és társadalmi működés alapvető feltétele ezekkel megfelelő mértékben rendelkezni. Az offenzív oldali megközelítés jellemző azokra az országokra (így általában harmadik országokra), akik jelentős mennyiségű energiahordozóval, főként szénhidrogénnel rendelkeznek. Ezen stratégiát követők legfontosabb célja, hogy stabil felvevőpiacot keressenek, valamint a legnagyobb gazdasági és politikai profitra tegyenek szert. Érdeük továbbá, hogy megőrizték hatalmukat a szűkös erőforrások fölött, ezért gyakori eszköz az államosítás vagy az energiacégek átpolitizálása (pl.: Oroszország), hogy külföldiek ne szerezhessenek nemzeti vállalataikban részesedést. Ezzel szemben a defenzív stratégiát követők jellemzője, hogy törekszenek az erőforráshiány mellett az energiaellátás biztonságának garantálására. Célja ezen csoportba tartozó országoknak a nemzetközi kapcsolatok optimális menedzselése, az energiakrízis megelőzése és felkészülés a válsághelyzetekre.³⁷³

³⁶⁹ Az Európai Bizottság 2000. évi Zöld Könyv, Európai stratégia az energiaellátás biztonságának megteremtése felé, COM (2000) 769.

³⁷⁰ COM (2015) 80.

³⁷¹ Az Európai Bizottság közleménye, az energiapolitika második stratégiai felülvizsgálata, COM (2008) 781 végleges/2.

³⁷² WEINER Csaba, *Energiaellátás-biztonság és gázdiverzifikáció Magyarországon: elmélet és gyakorlat*, Közgazdaság 2019/1.168-189.

³⁷³ DOBOS Edina, *Az energiaellátás biztonságának elméleti kérdései, Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*, 2010/6, 36–44.

Az energiabiztonság kapcsán beszélhetünk továbbá külső és belső dimenzióról, azonban az Európai Unió esetén ezek keverednek. Ennek oka a nemzeti különbségek ellenére meglévő egységes európai energiapolitikára törekvésben keresendő. Az egyik oldalról megtalálhatóak továbbra is a tagállami (egymáshoz és harmadik országokhoz fűződő) érdekeik érvényesítésének dominanciája, a másik oldalról a tagállami célok az Európai Unió energiapolitikájába integrálódnak és harmadik országok felé irányulnak.³⁷⁴

Az energiabiztonság kérdésköre komplex megoldást kíván, amelynek része a megújuló energiaforrások felhasználásának fokozása. Ez azonban csupán az Európai Unió aktív fellépésével sikerülhet, amely a negyedik energiacsomagban már tükröződni látszik. Összetett gazdasági és politikai kérdésről van szó, ahol kötelező erejű nemzeti célokra is szükség van, hiszen az Európai Unió által 2030-ra kitűzött 27%-os cél közös megvalósítása nem jelent elegendő motivációt a tagállamok számára.³⁷⁵

A továbbiakban elsőként megvizsgálom az Európai Unión belül a termelt primer energia mennyiségét, majd összevetem az energiaimporttal, hiszen így kaphatunk választ az Európai Unió energiafüggőségének – és ezáltal energiabiztonságának – mértékére. Az embereknek mindennapi életük során tevékenységeikhez szükségük van energiára. A népesség növekedésével az energiaszükséglet is nő, azonban a primer energiaforrások csökkenést mutatnak. Az 1970-es években kezdtek új energiaforrások után nézni, hiszen a gáz-és olajkészletek kifogyóban voltak/vannak, valamint az éghajlatváltozás is egyre központibb kérdéssé vált. Elkezdődtek a palaolaj és palagáz reformok, valamint a szénhidrogén feltárás kapcsán végbemenő fejlesztéseknek köszönhetően új energiaforrásokat kezdtek alkalmazni.³⁷⁶ Azonban ezek minden országban más-más mértékben vannak jelen, illetve kitermelésük jelentős környezetszennyezéssel jár. Az Európai Uniónak is számításba kellett vennie az energiabiztonság megvalósításának lehetőségeit, úgy, hogy közben figyelemmel legyen az 1970-es években még kialakulóban lévő környezetpolitika által elvárt célkitűzésekre, elvekre.

³⁷⁴ DOBOS Edina, *i.m.*, 40-41.

³⁷⁵ CROSSLEY, Penelope, *i.m.* 469-485.

³⁷⁶ ULIHA Gábor, *Olaj és nyersanyagpiacok makrogazdasági összefüggései*, Ph.D értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Közgazdaságtani Doktori Iskola, 40-42. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/939/1/Uliha_Gabor.pdf (2019.03.25-i letöltés).

3.2. Energiainport

Az Európai Unió tagállamai energiafüggőség tekintetében rendkívül eltérnek egymástól, mivel más az energiahordozókkal való ellátottságuk, valamint a nemzeti energiapolitikájuk is. Az ellátásbiztonság kapcsán az egyik legnagyobb veszélyt a fizikai zavarok előfordulása jelenti, amelyre jó példa lehet a 2006-os évben bekövetkező orosz-ukrán válság eredményeképpen előálló ellátási zavarokhoz vezető helyzet Európában. Az ellátásfüggőség másik negatív hozománya az energiahordozók árainak kiszámíthatatlan ingadozása lehet, amely a piaci mechanizmusokban való bizalmat is megrendítheti, az állami erőteljesebb beavatkozás igényét hozva magával.

Az Európai Unió kereskedelmi mérlege negatív, hiszen míg az export 1956 milliárd euró, addig az import 1980 milliárd euró volt 2018-ban.³⁷⁷ Az Európai Unión kívüli behozatal értékét tekintve a legfontosabb öt termék 2014 és 2018 között a számítástechnikai termékek, kőolaj és földgáz, fémek, kémiai anyagok, valamint a különböző gépek.³⁷⁸ Látszik, hogy a fosszilis energiahordozók magas importja is hozzájárul a negatív kereskedelmi mérleghez. A nagyarányú energiafüggőség miatt rendkívül fontossá vált az exportáló országokkal való kapcsolatépítés, amely rávilágít az energiabiztonság politikai dimenziójának jelentőségére. Ez pedig megteremti a feltételeket és a keretszabályokat az energia külpolitikai aspektusai számára. A terület megfelelő menedzselése a kormányzati hatalom eszköze is lehet, mivel az ellátásbiztonság hatással lehet arra, mennyire támogatják az adott ország politikai rendszerét.³⁷⁹ Az Európai Unió energiafüggőségének csúcsát 1972-ben érte el 63%-os értékkel. A nagyfokú addikció cselekvésre ösztönözte az Európai Uniót, amely amellet, hogy a külkapcsolatok megerősítése és diverzifikációja területén előremutató lépéseket tett, elkezdte összehangolni a tagállamok energiapolitikájának egyes aspektusait. 1974-ben a Tanács a „Közösség új energiapolitikai stratégiájáról” határozatot fogadott el, amely hangsúlyozta az egységes külső energiapolitika jelentőségét, a fogyasztás növekedése mérséklésének, az atomenergia fejlesztésének, és a belső energiaforrások fokozottabb kihasználásának

³⁷⁷ [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods/hu#A_nemzetk.C3.B6zi_kereskedelem_h.C3.A1rom_legnagyobb_glob.C3.A1lis_szerepl.C5.91je_EU.2C_K.C3.ADna.2C_USA](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods/hu#A_nemzetk.C3.B6zi_kereskedelem_h.C3.A1rom_legnagyobb_glob.C3.A1lis_szerepl.C5.91je_EU.2C_K.C3.ADna.2C_USA;); (2020.03.17-i letöltés).

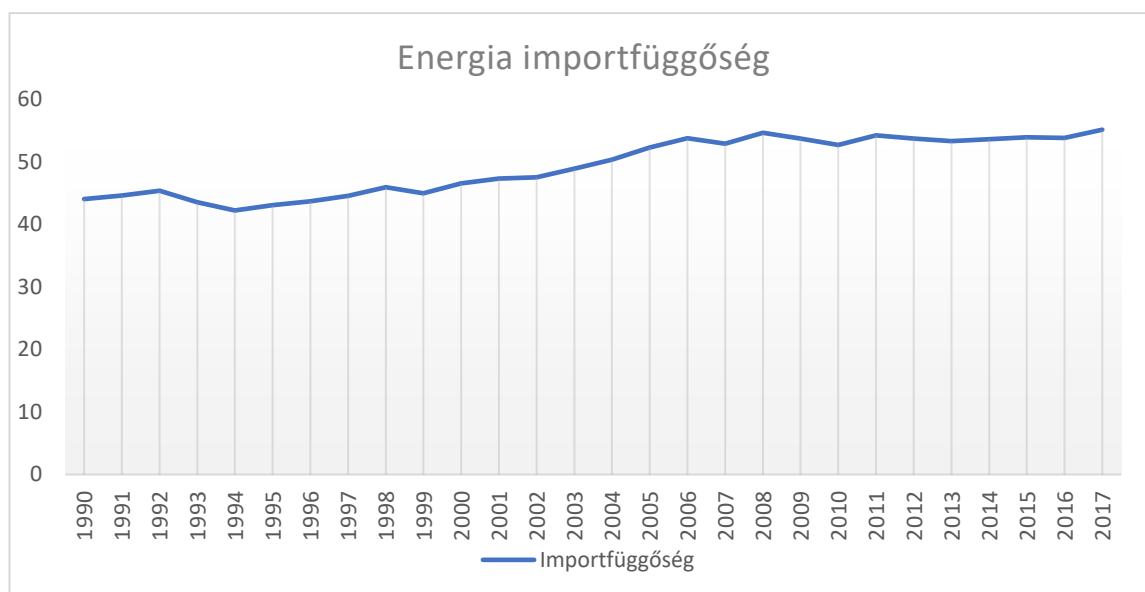
³⁷⁸ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Main_goods_in_extra-EU_imports . ;(2020.03.27.-i letöltés).

³⁷⁹ DOBOS Edina, *i.m.*, 40-41.

szükségességét.³⁸⁰ Ugyanezen év decemberi határozatában az intézmény először fogalmazott meg számszerűsített (importfüggőséget 50%-ra kell csökkenteni 1985-re) energiapolitikai célokat.³⁸¹ Majd látva az addig elért eredményeket 1980-ban meghozott határozatában 1990-ig tolta ki ezt a határidőt, ³⁸² hat évvel később pedig újabb célkitűzéseket fogalmazott meg.³⁸³ Annak ellenére, hogy e dokumentumok csupán iránymutatások voltak, nagymértékben hozzájárultak az importfüggőség csökkenéséhez.³⁸⁴

Az importfüggőség és annak növekedésének számos geopolitikai, illetve egyéb oka van, azonban az addikció nagyfokú emelkedését az Európai Unióban a bővítések hozták el magukkal. Az 1980-as években történt déli bővítés hatására az importszükséglet csaknem 2%-kal növekedett, amely országok leginkább az Afrikából származó szénhidrogénektől függtek. A 2004-es keleti bővítések pedig az orosz kapcsolatok felértékelődését hozták magukkal.³⁸⁵

8. ábra: Energia importfüggőség az Európai Unióban 1990-2017

Forrás: Eurostat³⁸⁶

³⁸⁰ Council Resolution of 17 September 1974 Concerning a New Energy Policy Strategy for the Community, *HL C 153*, 09/07/1975, 1–2.

³⁸¹ Uo.

³⁸² Council Resolution of 9 June 1980 Concerning Community Energy Policy Objectives for 1990 and Convergence of the Policies of the Member States, *HL C 149*, 18/06/1980, 1.

³⁸³ Council Resolution of 16 September 1986 Concerning New Community Energy Policy Objectives for 1995 and Convergence of the Policies of the Member States, *HL C 241*, 25/09/1986, 1–3.

³⁸⁴ Matlary Janne Haaland, *i.m.* 53–74.

³⁸⁵ TAYLOR, Paul, *The End of European Integration*, Routledge, New York, 2008.

³⁸⁶ <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>; (2019.12.11-i letöltési dátum).

A fenti ábra alapján látszik, hogy az Európai Unió importfüggőségét 1990-re sikerült 50% alá csökkenteni, azonban ezt követően a déli bővítések hatására 2%-os növekedés tapasztalható. 2002-től 2006-ig meredek emelkedés figyelhető meg, amely 2004-ben csatlakozó, fosszilis energia behozatalától függő országoknak is köszönhető. Ekkor az addíció 50%-os érték felé került, 2006-ra elérve az 54%-os értéket.

Az Európai Unió az importfüggőség veszélyeinek csökkentése érdekében egyrészt törekedett visszafogni az importot a belső erőforrások növelése és minimális készletezése által (legfőképpen megújuló energiaforrások és atomenergia), másrészt igyekezett a behozatal aszimmetriáját (vevő és beszállító kapcsolat optimalizálása révén) mérsékelni.³⁸⁷

Az előbbi keretében az ellátási zavarok kezelése kapcsán az Európai Unió készletezési kötelezettséget ír elő a tagállamok számára (2004-től kiterjesztve a földgázellátásra is).³⁸⁸

E stratégia irányvezető logikája, hogy minél nagyobb az energiapiac, ahonnan energiaforrás szerezhető be, annál kevesebb rendszertartalékra van szükség.³⁸⁹

Az utóbbi keretében pedig már a hetvenes évek végén cél lett az energiaügyi együttműködés fokozása (Nemzetközi Energiaügynökség keretében), amely az olajárrobbanás okozta gazdasági válság hatására merült fel. E kezdeményezés kezdetlegessége és a közösségi jogosítványok hiánya miatt nem lett sikeres. Az 1990-es években nyílt lehetőség újra az együttműködés ösztönzésére, melynek eredményeképpen a tagállamok létrehozták az ETC-t (European Territorial Cooperation). E szerv feladata szabályozni és nyomon követni az energiával kapcsolatos beruházásokat, kereskedelmi folyamatokat, valamint a tranzit kérdéskörét. Ebben az esetben sem keletkeztek új jogosítványai az Európai Uniónak, de bővült a mozgástér azáltal, hogy felhasználhatók lettek az egyéb területen szerzett (pl.: WTO) kereskedelempolitikai tapasztalatok.

Az 1990-es évek másik kiemelkedő vívmánya az Energiaközösségről szóló szerződés.³⁹⁰

E dokumentum az Európai Szén- és Acélközösségre épült és az volt a célja, hogy az

³⁸⁷ Pálfiné Sipőcz Rita, Importfüggőség és integráció az Európai Unió energiaügyi együttműködésében, Magyar Köztársaság Külügyminisztérium, Európai Tükör XVI. évf. 4. szám, 10-36.

³⁸⁸ Kőolaj: A 68/414 irányelv, a 72/425 irányelv, a 98/93, 2006/67 irányelv; földgáz: 2004/67/EK tanácsi irányelv.

³⁸⁹ MOLNÁR András, *Energiapolitikai szolidaritás és piaci integráció az Európai Unióban. Az európai energiabiztonság növelésének belső tényezői Az Északi Áramlat földgázvezeték energetikai és biztonságpolitikai következményei a balti-térség államai számára*, IN: Grotius –A Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetének tudományos folyóirata, 2012, www.grotius.hu/doc/pub/IQFPXE/2012_82_molnar_andras_energiapolitikai_szolidaritاس.pdf (2019.11.05-i letöltés).

³⁹⁰ Az Energiaközösséget létrehozó szerződés, melyet az Európai Unió és kilenc délkelet-európai szerződő fél 2005. október 25-én írt alá Athénban, 2006. július 1-jén lépett hatályba.

Európai Unió a délkelet-európai szerződő felekkel közös álláspontra jusson az energiapolitika területén, és a belső piac logikáját e terület kapcsán kiterjessze rájuk is.³⁹¹ Az energia külpolitikai vonatkozása kapcsán jelentős szerepet tölt be az Energia Charta megalkotása. Az egyezmény nemzetközi együttműködés keretét hozza létre, egyrészt a közép és kelet európai országok energiapotenciáljának fejlesztése, másrészt az energiaellátás biztonságának javítása céljából.³⁹²

Az Európai Unió a nagyobb volumenű megállapodások mellett a 2000-es évek elején kezdett hangsúlyt helyezni bilaterális, illetve régióközi kapcsolataira.³⁹³ Az importfüggőség kockázatainak mérséklését szolgálják továbbá a szolidaritási és kríziskezelő mechanizmusok, illetve a tartalékolás intézményének megalkotása is.

Az Európai Unió energiaiimporttól való függősége 1990 óta 2017-ig 44%-ról 55,1% -ra nőtt, 2004-ben volt a fordulópont, amikor a nettó energiaiimport meghaladta az elsődleges termelést, azaz átlépte az 50%-ot.³⁹⁴ Az évezred elején kiadott Zöld Könyvben az Európai Unió a rendelkezésre álló adatok alapján felmérte a rendelkezésre álló energiaforrásait, valamint mérlegelte a jövőbeni beszerzési és energiafelhasználási tendenciákat 2030-ig bezárólag. A Zöld Könyv szerint – cselekvés híján – az időszak végére 70% körüli (ezen belül legfőképpen földgáz és kőolajra vonatkozóan) importfüggőség prognosztizálható. A dokumentum utal az energiabiztonságra, mint legfontosabb célra, melynek nagyon fontos összetevője a beszállítók diverzifikációja.³⁹⁵

³⁹¹ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2006-0134+0+DOC+XML+V0//HU>; (2019.11.05-i letöltés).

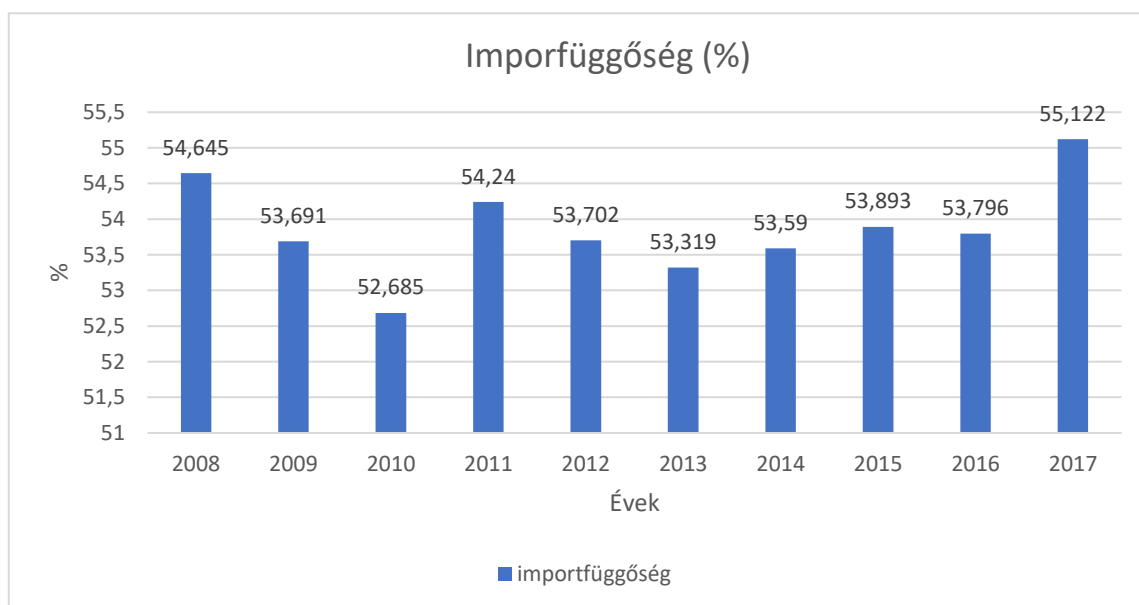
³⁹² A Tanács és a Bizottság 98/181/EK, ESZAK, Euratom határozata az Energia Charta Egyezmény, valamint az energiahatékonyságról és a kapcsolódó környezeti vonatkozásokról szóló Energia Charta Jegyzőkönyv Európai Közösségek általi elfogadásáról, *HL L 69*, 9/3/1998, 1–116.

³⁹³ Európai Unió–mediterrán, Afrika energia-partnerség, az EU–oroszlal energiapárbeszéd, a keleti partnerség stb.

³⁹⁴ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_production_and_imports/hu ; (2019.november 05-i letöltés).

³⁹⁵ Az Európai Bizottság 2000. évi Zöld Könyv, Európai stratégia az energiaellátás biztonságának megteremtése felé, COM (2000) 769.

9. ábra: Energia importfüggőség az Európai Unióban 2008-2017

Forrás: saját szerkesztés (az Eurostat adatai alapján)³⁹⁶

A fenti diagram azt mutatja, hogy egy évtized alatt 2008-ról 2017-re a függőség földgáz esetén 14,5%-kal, a nyersolaj esetén 4,2%-kal, valamint a szilárd fosszilis tüzelőanyag esetén 1,9%-kal nőtt.³⁹⁷

Ezzel párhuzamosan az energiafelhasználás is emelkedett. Az Európai Unió energiafüggősége csökkentésének egyik módja (ahogy arra a 2000-ben elfogadott Zöld Könyv is utal), ha a beszerzési forrásokat minél jobban diverzifikáljuk, amely megvalósítása nem egyszerű feladat. Jelenleg az energia import kevés partner között koncentrálódik, hiszen a földgázimport majdnem háromnegyede (74,6%) Oroszországból, Norvégiából és Algériából, a kőszénimport közel háromnegyede (72,7%) Oroszországból, Kolumbiából és az Egyesült Államokból, valamint a kőolajimport majdnem fele (49,9%) Oroszországból, Norvégiából és Irakból származik. A külső beszállítóktól való nagyfokú függés jelentős hatással van az ellátásbiztonságra is, éppen ezért a Párizsi Megállapodás hatására az Európai Bizottság 2016-ban elfogadott egy javaslatcsomagot, amelynek célja az ellátási zavarok minimálisra csökkentése. A csomag érdekessége, hogy bevezette a szolidaritás elvét, amely alapján ultima ratioként a tagállamok segítséget nyújthatnak egymásnak a szociális alapszolgáltatások

³⁹⁶ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Energy_production_and_imports; (2019. november 10-i letöltés).

³⁹⁷ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_production_and_imports/hu (2019. december 05-i letöltés).

biztosításában. Célja továbbá, hogy csökkentse az energiakeresletet, a belső energiatermelés növelése, valamint az energiaforrások és szállítási útvonalak diverzifikálása.

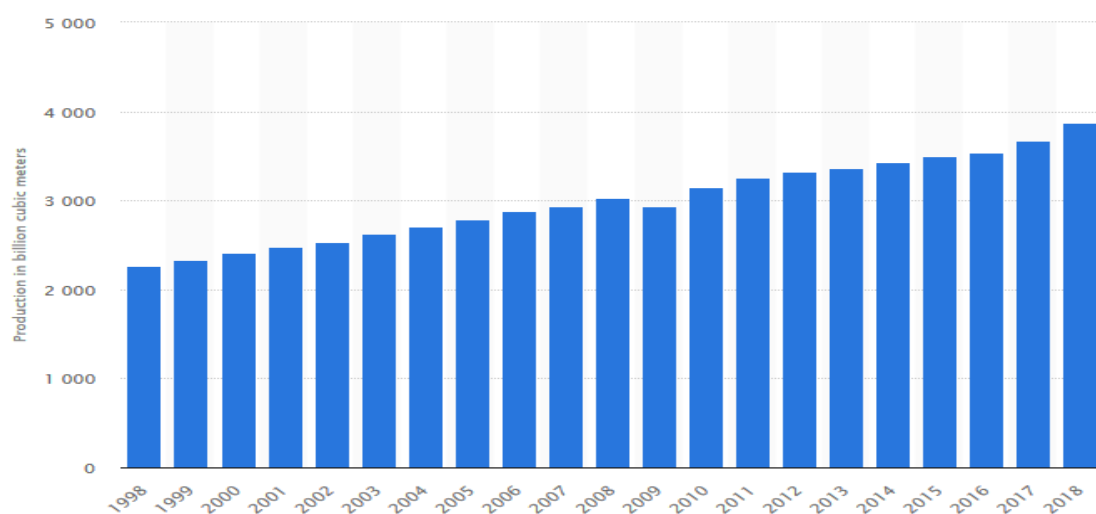
3.3.Földgáz termelés, import és felhasználás

3.3.1. Földgáz termelés

Az 1960-es évektől a nagy energiaátmenetet követően kezdett a földgáz központi szerepet betölteni a világ és így az Európai Unió energiaellátásában.

Az alábbi ábra alapján a teljes földgáztermelést nézve látható, hogy világszerte 1998 és 2018 között nő a kitermelés, valamint ezen utóbbi dátumra a globális földgáztermelés mintegy 3,87 trillió köbméter volt.

10. ábra: Földgáz termelés a világban 1998-2018

Forrás: Statista³⁹⁸

A földgáz és a kőolaj rendkívül fontos energiaforrások az Európai Unióban, nagyban hozzájárulnak az energiaellátás megfelelő biztosításához. Erre tekintettel az Unió több

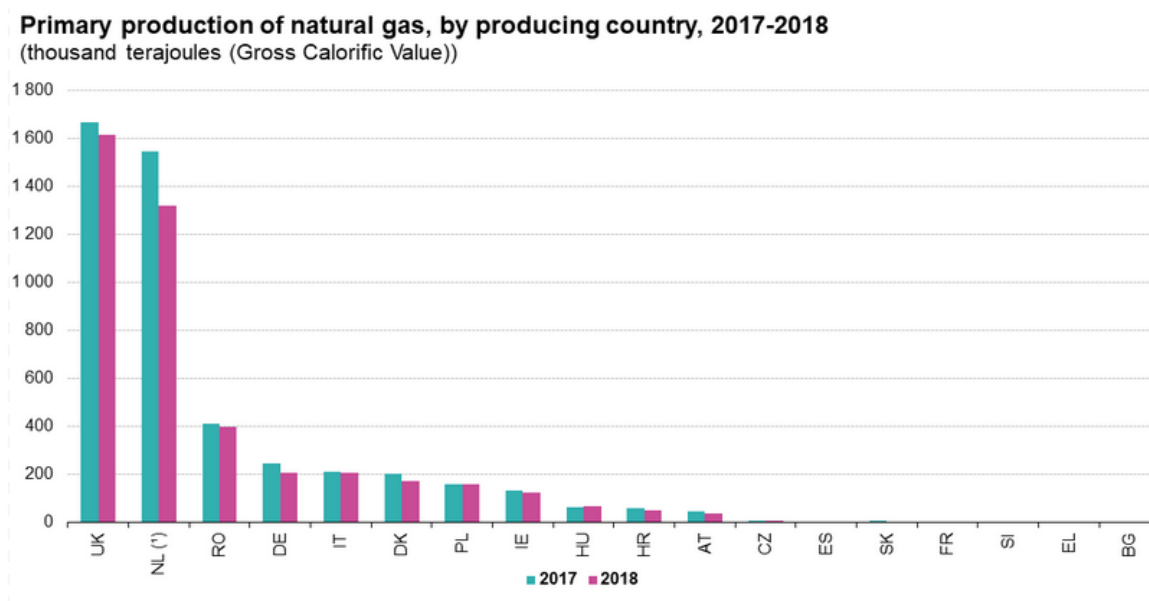
³⁹⁸ <https://www.statista.com/statistics/265344/total-global-natural-gas-production-since-1998/>; (2019.október 23-i letöltés)

intézkedést fogadott el, melyek alapján a tagállamoknak kockázatértékeléseket kell végezniük, valamint preventív cselekvési és vészhelyzeti terveket kidolgozniuk.³⁹⁹

Az Európai Unióban 1998-ban a földgáztermelés több, mint duplája (200,8 millió tonna) volt a 2018-ban (93,9 millió) termeltnek.⁴⁰⁰ A két legnagyobb földgáztermelő ország, Hollandia (14,5%-os) és az Egyesült Királyság (3,2%-os) is visszaesést mutatott. A csökkenés ellenére, még mindig ezen utóbbi tagállam az első földgáztermelő az EU-ban. 2018-ra az előző évhez képest 8,1% -kal esett vissza a kitermelés.

A következő ábra a kitermelés változását mutatja az Európai Unió legnagyobb földgáztermelő tagállamaiban 2018-ban a 2017-es évhez képest. A diagram alapján is látható, hogy a nagyobb kitermelő országok termelése 2018-ban 2017-hez képest jelentősen visszaesett.

11. ábra: Földgáztermelés az Európai Unióban tagállamonként 2017-2018

Forrás: Eurostat⁴⁰¹

³⁹⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 994/2010/EU rendelete (2010. október 20.) a földgázellátás biztonságának megőrzését szolgáló intézkedésekről és a 2004/67/EK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről. *Hivatalos Lap*, L 295, 12.11.2010, 1–22

⁴⁰⁰ <https://www.statista.com/statistics/265383/european-union-natural-gas-production/>; (2019.december 14-i letöltés)

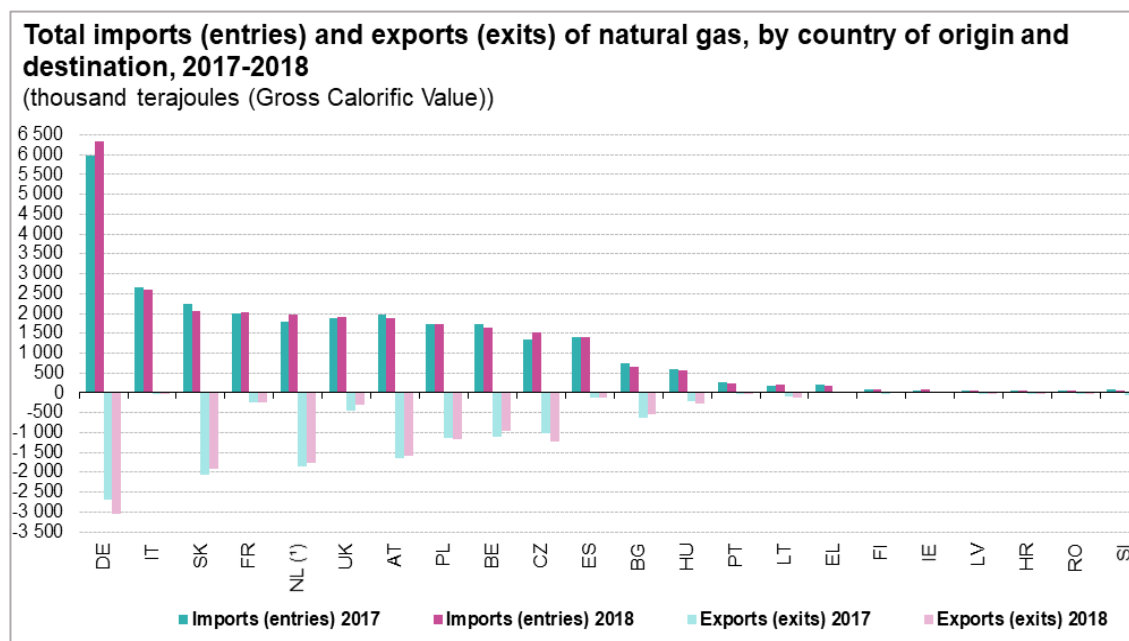
⁴⁰¹ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Primary_production_of_natural_gas_by_producing_country_2018.png; (2019.december 14-i letöltés).

3.3.2. Földgáz import

A földgázimport növekedést mutat, melynek oka a termelés csökkenése mellett a növekvő fogyasztás. A földgázfüggőség az Európai Unióban 2018-ban elérte a 77,9% -ot, szemben a 2017. évi 74,4% -kal. Dánia az utolsó fennmaradó nettó exportőr, míg Hollandia nettó importőr lett 2018-ban. 15 tagállamban a földgázfüggőség nagyobb volt, mint 90%.⁴⁰²

Az alábbi diagramm a földgáz import- export egymáshoz való arányát mutatja be 2017-ben és 2018-ban azokban a tagállamokban, ahol ezen fosszilis energiahordozónak nagyobb jelentősége van. Az ábra is jól mutatja, hogy Dánia maradt 2018-ban az egyetlen nettó exportőr, annak ellenére, hogy mind az export, mind import növekedett az országban.

12. ábra: Földgáz import - export az Európai Unióban tagállamonként

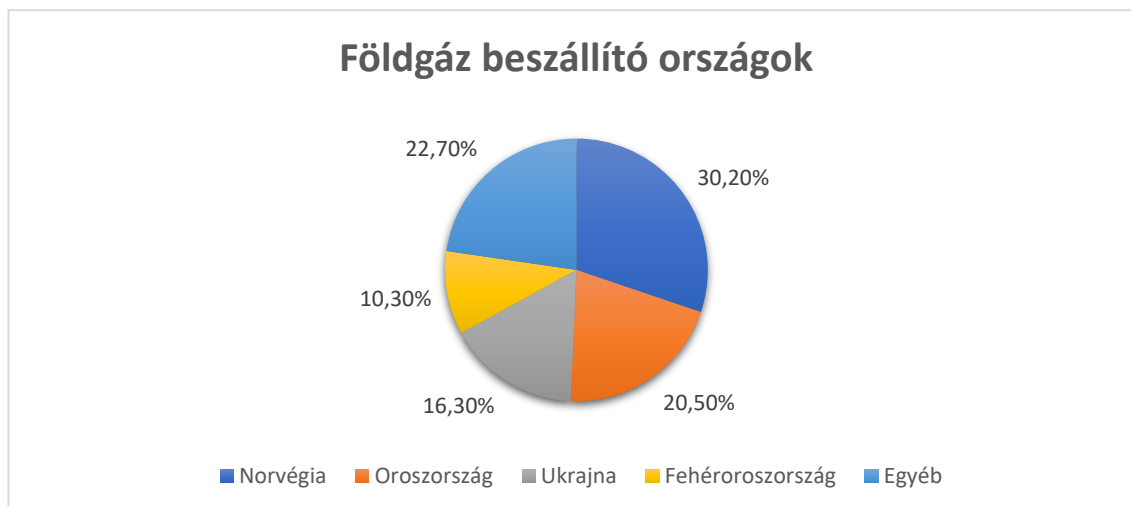
Forrás: Eurostat⁴⁰³

⁴⁰² https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Natural_gas_supply_statistics&oldid=447636#Consumption_trends ; (2020.január 12-i letöltés).

⁴⁰³ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Imports_and_exports_of_natural_gas_by_origin_and_destination_2018.png ; (2020.január 12-i letöltés).

Ami az import származását illeti, az Európai Unióba belépő földgáz nagy része Norvégiából Oroszországból, Ukrajnából és Fehéroroszországból (utóbbi kettő szintén Oroszországtól szerzi) származik.⁴⁰⁴

13. ábra: Főbb földgázbeszállító országok az Európai Unióba

Forrás: saját szerkesztés (az Eurostat adatai alapján)⁴⁰⁵

A fenti diagrammok azt mutatják, hogy a tagállamok a földgáz exportot illetően leginkább Oroszországtól függenek, amely leginkább a keleti és déli bővítésnek köszönhető. A tagállamok előtt két út kínálkozik az addikció csökkentésére, így a készletezés, valamint a földrajzi-és hálózat diverzifikáció.

Ezen utóbbi ma már kulcskérdés a gázellátás kapcsán. Ezt az Európai Unió is realizálta és a 2008-ban elfogadott Energiabiztonsági és Szolidaritási Akciótervében rendelkezett az elsőbbséget élvező infrastruktúra (pl.: a balti villamosenergia összekapcsolási terv, a Kaszpi- és közel-keleti forrásokat bekapcsoló „déli gázfolyosó”) fejlesztésekről. A diverzifikáció fontosságát a 2010-es földgázellátás biztonságáról szóló rendelet is hangsúlyozta, mely szerint összekapcsolt belső energiapiac csupán úgy hozható létre, ha teljes mértékben összekapcsolják a gázhálózatokat, befejezik az észak–déli és a déli gázfolyosót, valamint továbbfejlesztik az Európai Unión belüli termelést.⁴⁰⁶

⁴⁰⁴ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Natural_gas_supply_statistics#Consumption_trends; (2020.január16-i letöltés).

⁴⁰⁵ Uo.

⁴⁰⁶ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/1938 rendelete a földgázellátás biztonságának megőrzését szolgáló intézkedésekről és a 994/2010/EU rendelet hatályon kívül helyezéséről, *HL L 280/1, 28/10/2017, 1–88.*

Ezen dokumentumok alapján is megfigyelhetjük, hogy az Európai Unió sürgeti a liberalizációs politika felülvizsgálatát, mivel a korábbi szabályok nem jártak együtt az ellátás diverzifikálásával, így az ellátásbiztonság javulásával. Konkrét célkitűzésként került megfogalmazásra az energiamix változatosságának, valamint az importot biztosító partnerek skálájának diverzifikációja.

3.3.3. Következtetések a földgáz szerepére vonatkozóan

Az Európai Unióban a földgáztermelés 8,1%-kal csökkent, de az energiafelhasználás növekedése következtében az import 0,8%-kal nőtt.⁴⁰⁷⁴⁰⁸ Az importfüggőség nagyobb arányú növekedése a keleti bővítés idejére tehető, hiszen ezen országok importáltak korábban is ilyen energiahordozót, magukkal hozva az orosz kapcsolatok felértékelődését. Az Európába irányuló földgáz import növekedését már a 2000-től kezdve prognosztizálják, látva az európai termelés csökkenését, valamint ezen energiaforrás gazdasági növekedést és szén-dioxid kibocsátás csökkentését elősegítő szerepét. Az import növekedésének ellensúlyozásaként elkezdődött a külső szállítói kapcsolatok intézményesítése, technológiák fejlesztése, a fizikai ellátó infrastruktúra fejlesztése és összekapcsolása. Folyamatossá váltak az exportőrökkel való párbeszéd a stabilitás növelése, és árképzési mechanizmusok átláthatóbbá tétele érdekében. A 2004/67/EK tanácsi irányelv közös kereteket állapít meg, a tagállamok ellátásbiztonsági politikájuk (pl. a Gázkoordinációs Csoport létrehozása) kapcsán, egyértelművé téve a piaci szereplők szerepét és felelősségét, miközben a készletek mennyiségének meghatározását tagállami kézben hagyja.⁴⁰⁹

A keleti bővítés kapcsán tehát nőtt az orosz szállítók szerepe, amely miatt az Európai Unió 2005-ben Hampton Court-ban rendezett találkozón meghatározta az Unió új energiapolitikájának szükségességét, majd még ebben az évben az Európai Tanács hangsúlyozta az éghajlat-változási, az energiaügyi és a versenyképességi célkitűzések

⁴⁰⁷https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/5/54/Provisional_natural_gas_balance_sheet_by_country_2018_-_table_1.png (2020.január 12-i letöltés).

⁴⁰⁸https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Natural_gas_supply_statistics&oldid=447636#Consumption_trends (2020.január 06-i letöltés).

⁴⁰⁹ A Tanács 2004/67/EK irányelve (2004. április 26.) a földgázellátás biztonságának megőrzését szolgáló intézkedésekről. HL, 127, 29/4/2004, 92–96.

integrált megközelítését, valamint a fenntarthatósági fejlődés és a versenyképesség fontosságát.

A 2006. évi orosz–ukrán gázvita némi bizalmatlanságot okozott és ráébresztette Európai Uniót, hogy az ellátási zavarok reális kockázatot jelentenek. Ebben az évben jelent meg a „Európai stratégia az energiaellátás fenntarthatóságáért, versenyképességéért és biztonságáért” című Zöld Könyv, amely egybefüggő és szakpolitikákba integrált külső energiapolitika igényét fogalmazta meg.⁴¹⁰ 2009-ben az Európai Bizottság a földgázpiaci ellátáshoz kapcsolódó biztonság fokozása érdekében javaslatot tett egy új rendelet elfogadása kapcsán, annak érdekében, hogy egy esetleges válság esetére az infrastruktúrával összefüggésben pontosan meg legyen határozva a tagállamok és Európai Unió hatásköre. A tervezet által elfogadott jogi aktus alapján a tagállamok kötelesek vészhelyzeti tervet készíteni, valamint kijelöltek egy hatóságot, amely a gázellátást figyelemmel kíséri és értékeli az esetlegesen felmerülő kockázatokat.⁴¹¹

Igaz, hogy az orosz-ukrán válság okozta krízis csupán részben sújtotta a tagállamokat, rámutatott, hogy az energiabiztonság szavatolása túlnőhet a nemzeti kereteken. Ezt követően számos szabályozási javaslat született, amely az ellátásbiztonsági problémák koordinált kezelését, és a közösségi kompetenciák erősítését célozza. Véleményem szerint prognosztizálható, hogy a megújuló energiaforrások ösztönzése sem okoz majd változást az import növekedésében, a fokozódó energiafelhasználás és a technológia infrastruktúra elmaradottsága miatt. Kihívást fog jelenteni a világszerte növekvő földgázigény, hiszen ez fokozni fogja a gázért folyó versenyt a nemzetközi piacokon.

3.4.Kőolaj termelés, import és felhasználás

3.4.1. Kőolaj termelés

A globális kőolajtermelés csaknem 2%-kal növekedett 2018-ban az előző évhez képest, amely igen jelentősnek tekinthető.⁴¹² Az Európai Uniót nézve 2017-ben a nyersolaj-

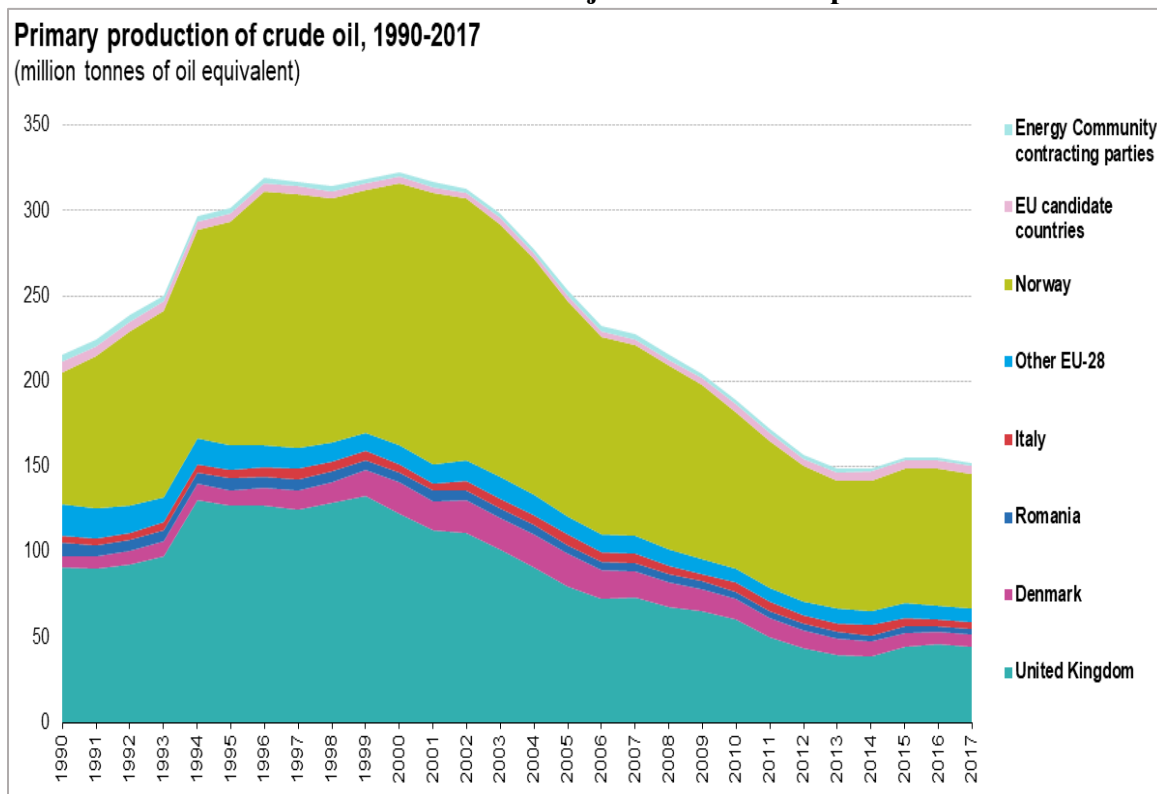
⁴¹⁰ COM (2006) 0105.

⁴¹¹ COM (2009)363.

⁴¹² <https://yearbook.enerdata.net/crude-oil/world-production-statistics.html>; (2020.január12-i letöltés).

termelés 66,7 millió tonna olajekvivalens volt. A termelés csúcspontja 1999-ben (169,5 Mtoe-nál), és a minimuma 2014-ben (64,5 Mtoe-nál) volt.

14. ábra: Kőolajtermelés az Európai Unióban 1990-2017

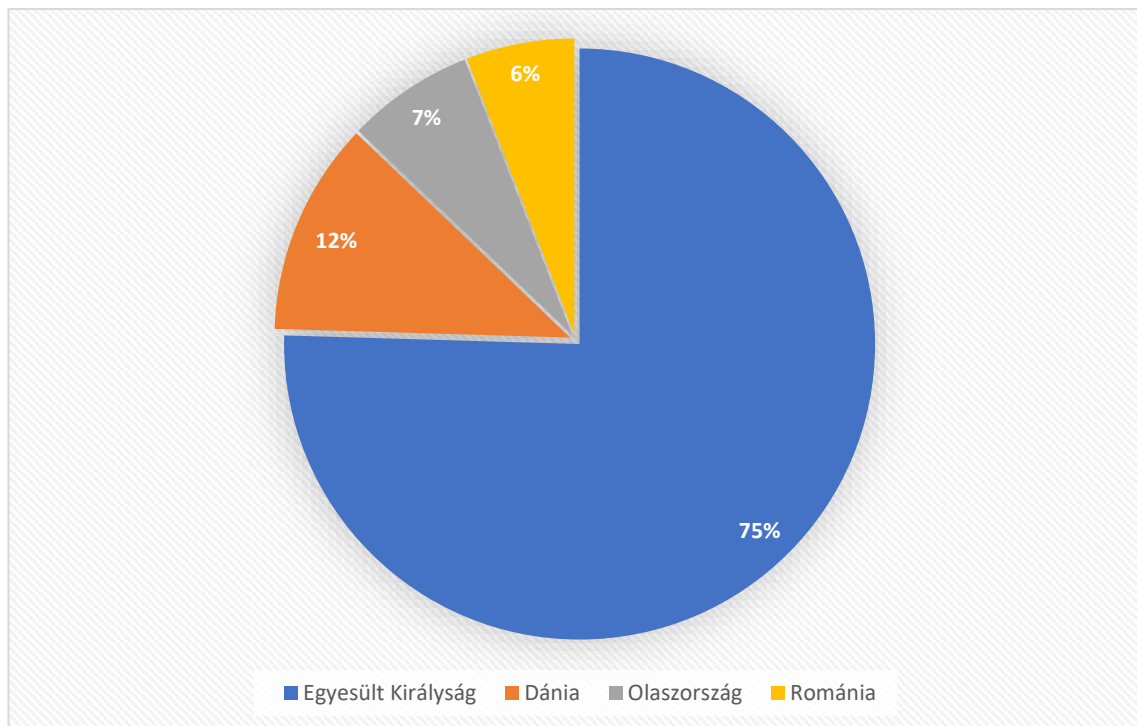
Forrás: Eurostat⁴¹³

Az Európai Unió szempontjából Norvégia volt az egyik legfontosabb kőolajkitermelő harmadik ország, amely termelésének csúcspontja 2001-re datál, majd hirtelen 2013-ra csaknem a felére csökkent. Ezt követően lassan, de mégis növekedésnek indult, hogy 2017-től újra csökkenjen.

Az Európai Unió legjelentősebb kőolajtermelő tagállamait (körülbelül 10-15%-át adják a szükséges kőolajnak) az alábbi diagram mutatja. Az Európai Unión belüli termelés csaknem 75%-át Nagy-Britannia adta 2018-ban, míg a másik három ország jelentősen elmarad ettől.

⁴¹³ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Oil_and_petroleum_products_-_a_statistical_overview#Production_of_crude_oil (2020.június 12-i letöltés).

15. ábra: Legjelentősebb kőolajkitermelő országok az Európai Unióban

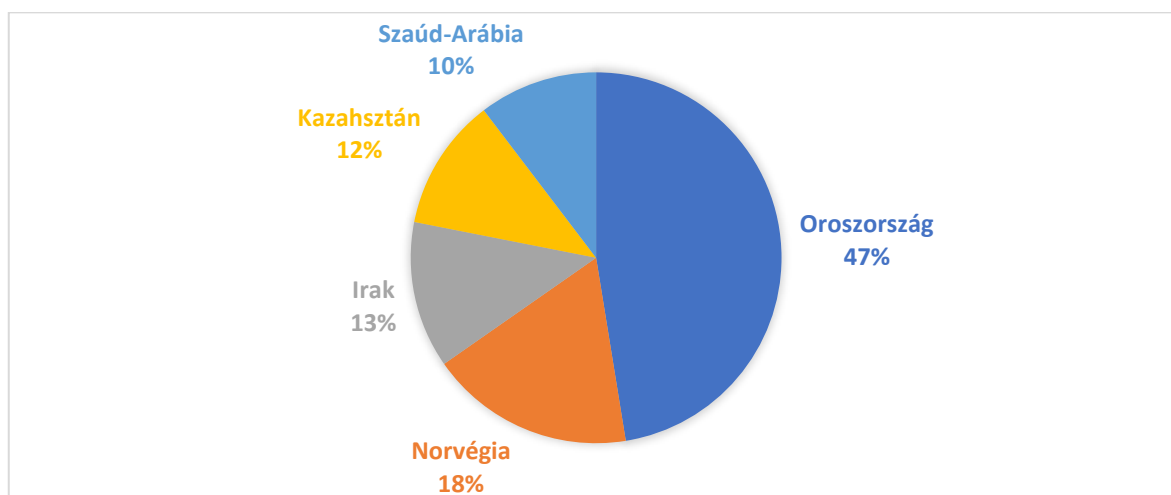
Forrás: saját szerkesztés (az Eurostat adatai alapján)⁴¹⁴

3.4.2. Kőolaj import

A kőolajimport megnövekedése az 1950-es évekre tehető, amelynek köszönhetően megnőtt az arab országok jelentősége is. Ezen országok a nemzetközi nyomásgyakorlás eszközeként megalkották 1960-ban az Olajexportáló Országok Nemzetközi Szervezetét. 2017-ben a kőolaj teljes importja az Európai Unióba 565,7 millió tonna volt.

⁴¹⁴ Uo. Egyesült Királyság (44,6 Mtoe), Dánia (6,9 Mtoe), Olaszország (4,1 Mtoe), Románia (3,5 Mtoe), Norvégia (3,5 Mtoe).

16. ábra: Legjelentősebb kőolaj beszállító országok az Európai Unióban

Forrás: saját szerkesztés (az Eurostat adatai alapján)⁴¹⁵

2017-ben Oroszország volt a legnagyobb kőolajbeszállító, majd ezen országot Norvégia, Irak, Kazahsztán és Szaúd-Arábia követi. A kőolajimportot ezen energiaforrás csővezetéken, illetve tengeren történő szállítása befolyásolja a földrajzi elhelyezkedés. A keleti és a déli bővítéssel más beszállítók váltak hangsúlyossá, hiszen e tagországok kőolajtól való függősége jelentős, valamint külkapcsolataik iránya is eltér a többi tagországtól. Míg az előző az orosz kapcsolatokat, addig az utóbbi az észak-afrikai kapcsolatok megerősítését tette szükségessé.⁴¹⁶

Tagállamokat külön-külön vizsgálva megállapítható, hogy a közép-, kelet- és dél-európai országok függősége a legnagyobb ettől az energiaforrástól. A külföldi kőolajtól való függőség az elmúlt években a csúcsponton járt, a legmagasabb 2015-ben volt (89,2%). Az olajimport-függőség 1995-ben volt (keleti bővítés előtt) a legalacsonyabb, azaz 73,9%.

⁴¹⁵ A legnagyobb behozatal 2017-ben Oroszországból (163,1 millió tonna), Norvégiából (61,4 millió tonna), Irakból (44,0 millió tonna), Kazahsztánból (39,7 millió tonna) és Szaúd-Arábiából (35,6 millió tonna) származott. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Oil_and_petroleum_products_-_a_statistical_overview#Production_of_crude_oil; (2020.január 12-i letöltés).

⁴¹⁶ IEA Energy Policies Review, The European Union, 2008. 9.

17. ábra: Kőolajfüggőség mértéke az Európai Unióban tagállamonként
1990-2017

Oil import dependency, in selected years, 1990-2017								
(% of net imports in gross available energy, based on tonnes of oil equivalent)								
	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017
EU-28	79.5	73.9	75.3	82.3	84.7	89.2	87.1	86.7
EA-19	95.9	96.0	97.6	97.7	96.9	98.5	96.7	96.1
Belgium	98.4	99.6	100.2	100.8	101.3	103.8	98.7	97.0
Bulgaria	88.4	100.0	96.0	102.5	101.9	101.8	100.5	101.5
Czechia	95.7	98.6	95.3	97.5	96.5	97.8	97.3	97.1
Denmark	29.9	11.1	-84.1	-104.4	-44.3	5.3	2.5	-3.9
Germany	94.4	95.8	94.6	97.3	96.8	96.5	96.4	95.8
Estonia	103.4	106.1	101.5	98.8	95.8	101.6	101.5	115.2
Ireland	104.5	100.2	98.8	100.0	97.5	104.6	99.1	98.3
Greece	93.2	98.4	100.2	97.7	98.6	105.5	99.6	98.0
Spain	98.8	101.5	101.0	101.2	99.9	102.1	99.2	97.9
France	95.8	97.0	99.5	99.5	98.0	98.7	97.7	99.2
Croatia	43.2	55.7	61.0	79.4	80.6	81.4	79.0	77.1
Italy	97.3	93.3	96.1	91.8	93.6	89.4	90.9	91.5
Cyprus	98.6	102.6	100.3	102.3	104.2	102.8	100.7	100.9
Latvia	100.5	102.6	94.9	102.2	94.4	102.9	109.1	100.1
Lithuania	104.2	114.6	101.0	93.4	98.7	100.7	97.9	96.3
Luxembourg	100.7	98.3	102.1	99.4	99.3	99.3	100.0	99.7
Hungary	75.6	70.9	75.9	81.6	85.3	93.7	89.7	86.6
Malta	100.0	104.8	100.2	100.0	99.2	97.9	101.8	104.2
Netherlands	87.9	85.8	97.4	96.2	94.2	101.3	95.2	90.5
Austria	90.2	89.3	89.1	92.1	90.4	93.8	91.8	92.2
Poland	104.8	96.0	99.7	98.4	98.2	99.5	95.0	98.6
Portugal	100.9	100.6	99.4	102.3	97.5	101.7	98.7	100.2
Romania	58.6	48.9	34.4	37.5	51.8	53.4	56.5	60.6
Slovenia	102.9	97.8	101.5	101.2	99.2	99.6	100.3	103.3
Slovakia	100.3	102.1	92.5	97.3	98.4	100.6	102.0	97.5
Finland	100.0	95.0	104.1	99.1	92.3	109.6	97.6	96.4
Sweden	99.7	95.3	100.8	103.9	93.7	103.5	96.2	84.5
United Kingdom	-12.7	-57.7	-54.4	-3.1	14.1	36.7	34.0	34.8
Iceland	99.6	100.1	104.3	102.0	95.6	102.5	103.5	:
Norway	-833.6	-1 564.5	-1 596.6	-1 127.7	-625.4	-689.6	-879.7	-654.0
Montenegro	:	:	:	100.0	100.0	97.7	104.5	102.9
North Macedonia	100.0	117.3	97.2	102.4	97.8	99.8	101.9	99.4
Albania	0.9	15.5	69.5	72.2	47.6	6.4	26.4	40.3
Serbia	79.5	42.4	32.8	85.0	74.8	64.1	72.5	75.4
Turkey	88.7	91.7	93.4	90.9	92.6	97.6	95.5	95.7
Bosnia and Herzegovina	:	:	:	:	:	104.8	104.8	:
Kosovo (*)	:	:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Ukraine	89.6	83.7	69.6	64.9	72.9	74.9	84.8	:
Georgia	:	:	:	:	:	98.1	95.8	96.5

Forrás: Eurostat⁴¹⁷

A fenti táblázat azt mutatja, hogy az Európai Unióban összességében és azon belül a tagállamok felében emelkedett az addikció. A tagállamok másik felében a növekedéshez képest kisebb arányú csökkenés tapasztalható, így Svédországban, Finnországban, Szlovákiában, Hollandiában, Magyarországon, Litvánia, Lettországon, Horvátországban, Spanyolországban, Görögországban, Izlandon, Németországban és Csehországban. Egyedül Dánia nettó kőolajexportőr az Európai Unióban.

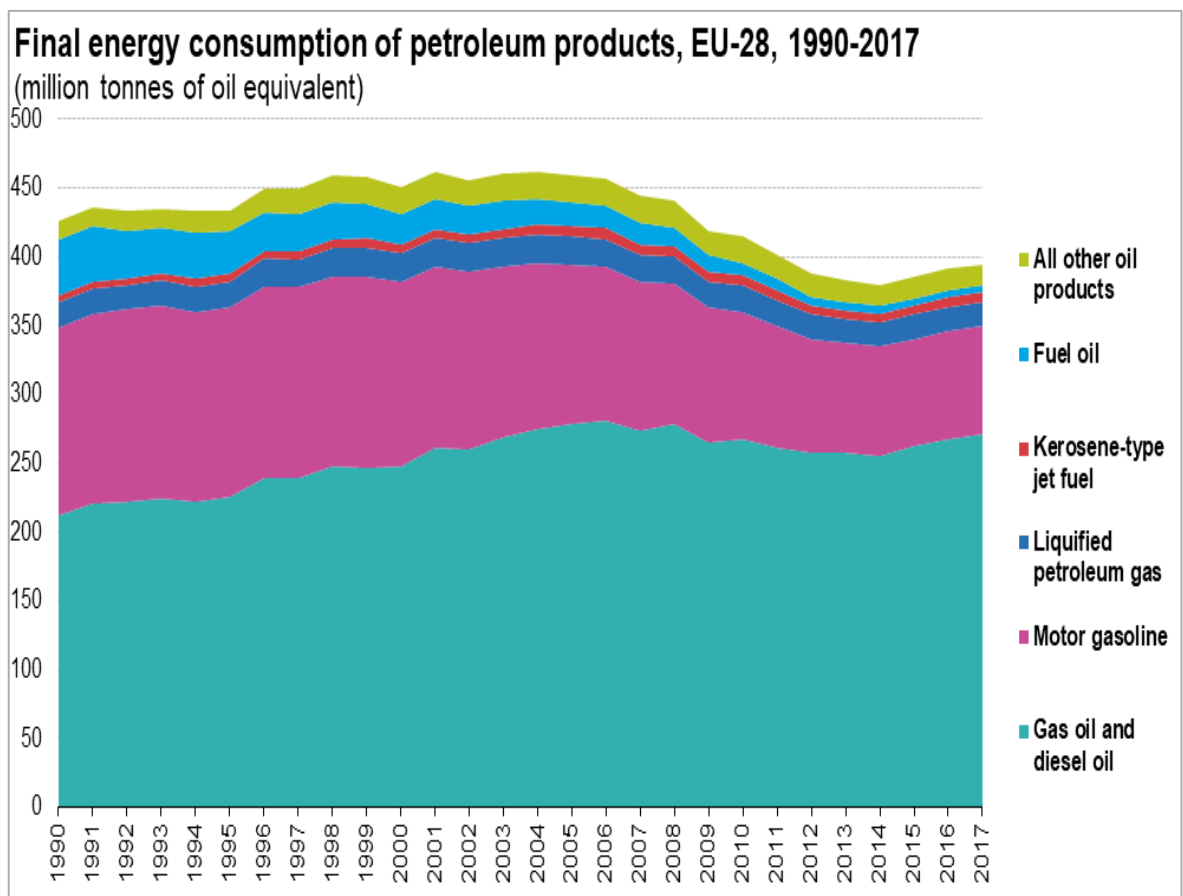
⁴¹⁷ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Oil_and_petroleum_products_-_a_statistical_overview&oldid=448293#Production_of_crude_oil ; (2020.január 06-i letöltés).

3.4.2. Kőolaj felhasználás

Az Európai Unió kőolajfogyasztása 2017-ben 1,6%-kal volt magasabb, mint 2016-ban, egyébként (nemzetközi szállítást és repülést kivéve) az elmúlt 5 évben e termék energiafogyasztása az 1990-es szintje alá csökkent.

Az alábbi ábra azt mutatja, hogy az olajfelhasználáson belül a kőolaj és gázolaj teszi ki a teljes mérték csaknem több, mint felét. E termékek leginkább a közlekedési ágazathoz köthetőek, amely pedig az egyik legkörnyezetszennyezőbb szektorok közé tartozik.

18. ábra: Kőolaj fogyasztás változása az Európai Unióban 1990-2017 között

Forrás: Eurostat⁴¹⁸

⁴¹⁸ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Oil_and_petroleum_products_-_a_statistical_overview&oldid=448293#Production_of_crude_oil ; (2020.január 06-i letöltés).

3.4.3. Következtetések a kőolaj felhasználás és szabályozás kapcsán

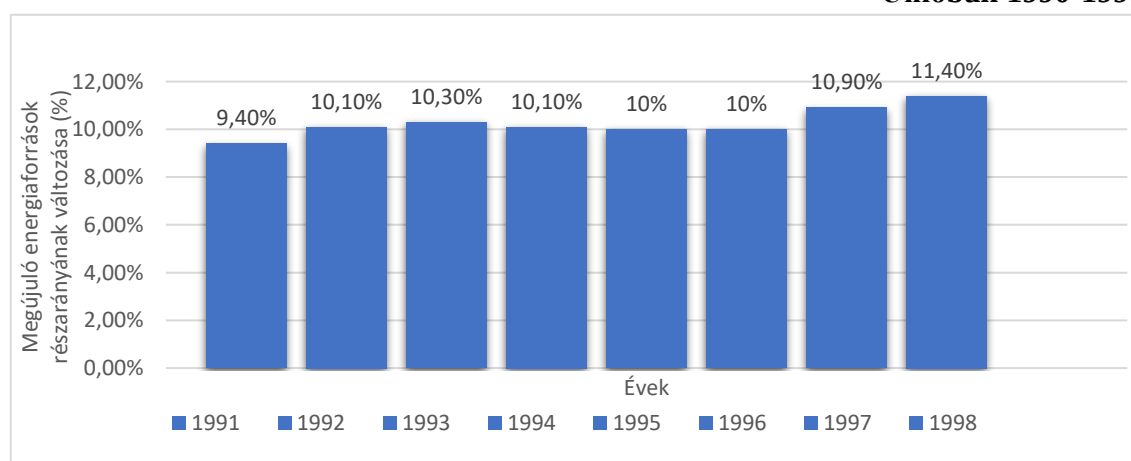
A fenti adatokból megállapítható, hogy a kőolaj ma is a legfontosabb (ezt követi a földgáz) energiaforrás a tagállamokban. A kőolajfelhasználás az 1990 szint alá csökkent, azonban az arány így is magas. Ennek ellenére az importfüggőség nőtt, mivel az Európai Unión belüli kitermelése csökkent. A kőolaj behozatal iránti igény, a földgázhoz hasonlóan a keleti bővítéssel nőtt. Az Európai Uniónak nincs más lehetősége az importfüggőség csökkentése és az energiabiztonság nagyobb arányú növekedésének garantálása kapcsán, mint a külpolitikai lépéseket, párbeszédet közösségiesítésre és közös fellépésre sarkallja a tagállamokat.

3.5. Megújuló energiaforrások megítélése az energiabiztonság tükrében

3.5.1. Megújuló energiaforrások termelése

Az Európai Gazdasági Közösség (15 tagállam) 1989-ben a megújuló energiaforrásokból előállított elsődleges energiatermelés a teljes energiatermelés 9,1% -a volt, amely 1998-ig 11,4%-ra növekedett (lásd. 20. ábra).⁴¹⁹

19. ábra: Megújuló energiaforrások arányának változása az Európai Unióban 1990-1998

Forrás: saját szerkesztés (az Eurostat adatai alapján)⁴²⁰

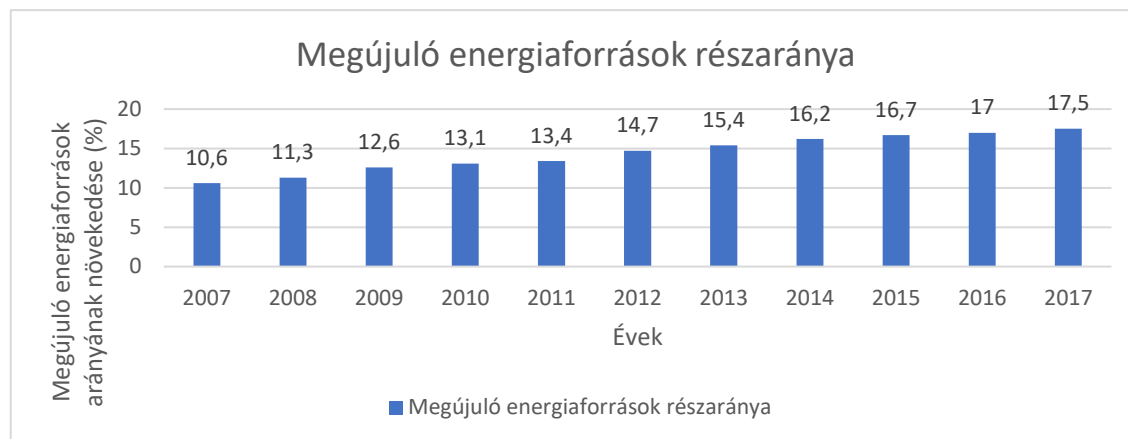
⁴¹⁹ A megújuló energiaforrások közé tartozik a szélenergia, a napenergia, a vízenergia, az árapály-energia, a geotermikus energia, a hőszivattyúk által elfoglalt környezeti hő, a bioüzemanyagok és a hulladék megújuló része. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Renewable_energy_statistics ; (2020.január 06-i letöltés).

⁴²⁰ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Oil_and_petroleum_products_-_a_statistical_overview#Production_of_crude_oil ; (2020.január 06-i letöltés).

Az alábbi diagram (21. ábra) pedig 2007-től 2017-ig szintén ezen energiaforrások arányának növekedését mutatja.

20. ábra: Megújuló energiaforrások arányának változása az Európai Unióban

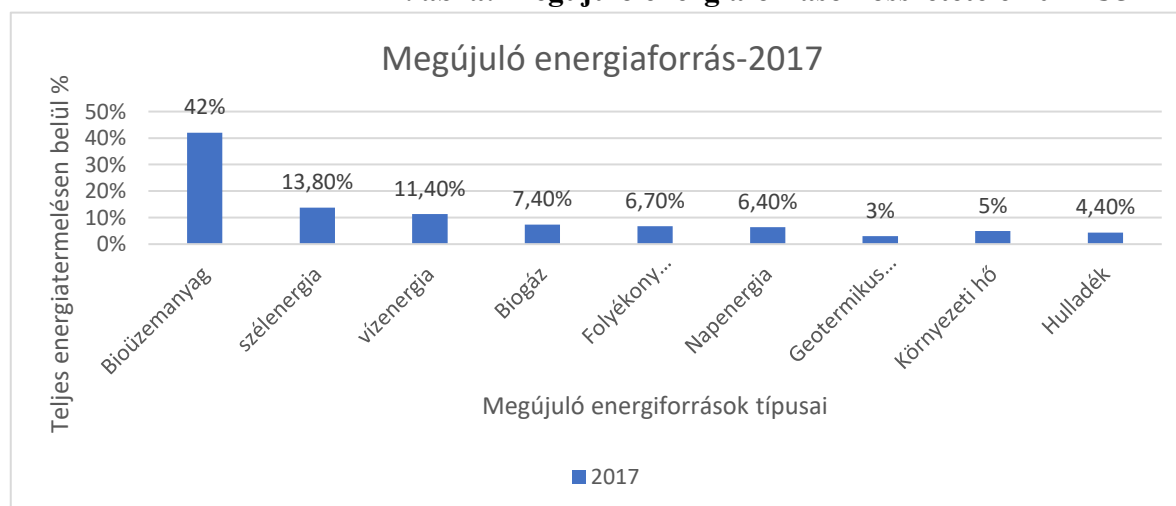
2007-2017

Forrás: saját szerkesztés (az Eurostat adatai alapján)

A megújuló energia mennyisége 2007 és 2017 között összességében 64 % -kal nőtt, ami évente átlagosan 5,1% -os növekedést jelent. 2017-ben legfontosabb forrás a fa és az egyéb szilárd bioüzemanyagok, amelyek a megújuló energiaforrások elsődleges termelésének 42 % -át teszik ki. A szélenergia először volt a második legfontosabb (13,8%), majd a következő a sorban a vízenergia (11,4%).

21. ábra: Megújuló energiaforrások összetétele 2017-ben

Forrás: saját szerkesztés (az Eurostat adatai alapján)⁴²¹

⁴²¹https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Renewable_energy_statistics#Renewable_energy_produced_in_the_EU_increased_by_two_thirds_in_2007-2017 ; (2020.január 06-i letöltés).

Az Európai Unió fontos stratégiájának, az Európa 2020 Stratégiának egyik mennyiségi célkitűzése volt, hogy a teljes energiafogyasztáson belül 20%-kal növekedjen a megújuló energiaforrások aránya, 20%-kal csökkenjen az energiafelhasználás és az üvegházhatású gázok kibocsátása. A 2020-as 20%-os növekedési arányt a tagállamoknak (saját célerőirányzatukkal) együttesen kellett elérniük.⁴²² 2017-ben a megújuló energiaforrásokból előállított energia részaránya a teljes bruttó energiafogyasztáson belül 17,5% volt. Az arány növekedése többek között a 2009/28/EK irányelv kötelező célkitűzéseinek is köszönhető.⁴²³

2012-ben terjesztette elő az Európai Bizottság a „Megújuló energia: az európai energiapiac egyik meghatározó tényezője” című közleményét, amelyben kifejtette a megújuló energiaforrások hasznosításának és részarányának növelését a 2020-at követő időszakra vonatkozóan, valamint felszólította a tagállamokat ezen energiaforrások fokozottabb kereskedelmére.⁴²⁴

2014-ben hozta nyilvánosságra az európai uniós intézmény a 2030-as energia- és éghajlat-politikai céljait, amelyben javasolja 2030-ra legalább 27%-os részarány elérését, majd a 2015-ös az Energiaunióról szóló közlemény az éghajlat-politika stratégia öt dimenziójára tesz javaslatot.⁴²⁵ 2018-ban a negyedik energiacsomag részeként elfogadott irányelv szerint az EU-nak 2030-ig 32%-ra kell növelnie a megújuló energiaforrásokból előállított energia részarányát, amely a jogi aktus záradéka szerint a későbbiek fényében emelhető.⁴²⁶

3.5.2. Megújuló energiaforrások a negyedik energiacsomag tükrében

A 2018/2001 irányelv közös rendszert hoz létre a megújuló forrásokból származó energia támogatására a jogi aktusban megnevezett ágazatokban. Az irányelv célja, hogy a megújuló energiaforrások részaránya 2030-ra a teljes energiafelhasználáson belül 32%

⁴²² Európai Bizottság Közleménye, *Európa 2020. Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája*, COM (2010) 2020.

⁴²³ 2009/28/EK irányelv

⁴²⁴ COM (2012) 271.

⁴²⁵ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Renewable_energy_statistics/hu#A_meg.C3.BAJul.C3.B3_energiaforr.C3.A1s_okb.C3.B3l_el.C5.91.C3.A1ll.C3.ADtott_energia_fogyaszt.C3.A1sa_t.C3.B6bb_mint_k.C3.A9tszeres.C3.A9re_n.C5.91tt_2004_.C3.A9s_2017_k.C3.B6z.C3.B6t; (2019.december 06-i letöltés).

⁴²⁶ 2018/2001 irányelv

vagy magasabb legyen.⁴²⁷ Annak érdekében, hogy az Európai Unió fokozza ezen energiaforrások tagállami importját a jogi aktus lehetővé teszi, hogy az unión kívül így előállított villamos energia beszámítható a tagállamok által kötelezően vállalt megújulóenergia-részarányokba.⁴²⁸

A környezetkímélő megoldás ösztönzése érdekében (kivéve a megújulókat a piaci szabályok alól), a megújuló energiaforrásokat termelő kis erőművek versenyeztetési eljárás alól mentességet kaphatnak. Mivel ez minősíthető egyfajta állami támogatásnak, a Bizottság eseti alapon vizsgálja meg annak összeegyeztethetőségét a belső piaccal.⁴²⁹ További előnyként értelmezhető, hogy ilyen forrásokból származó villamos energia termelésének környezetvédelmi megfontolásokból elsőbbség biztosítható, valamint egy tagállam megkövetelheti a rendszerirányítótól, hogy e forrásokból termelt energiának biztosítson elsőbbséget.⁴³⁰ Ezeken kívül számos további rendelkezés van az irányelvben, amelyek a megújuló energiaforrások elterjedését segítik, (pl.: ezen energiaforrásokból származó áramtermelés piaci alapú pénzügyi támogatására vonatkozó szabályok, támogatási rendszerek védelme, együttműködési mechanizmusok egymással és a nem uniós országok között, a közigazgatási eljárások egyszerűsítése a megújuló energiák projektjei számára, minden megújuló energiaforrásra kiterjedő javított származásigazgarancia-rendszer) olykor kivéve őket a piaci szabályok alól.⁴³¹

3.6. Szén, mint az Európai Unió elfeledés alatt álló „gyöngyszeme”

Az Európai Unió már hosszú ideje törekszik arra, hogy előmozdítsa a tisztább energiaforrások elterjedését, melynek első lépése a nagyméretű széntüzelésű erőművek fokozatos megszüntetése. Az Európai Szén- és Acélközösség létrehozásával kezdetben központi szerepet szántak a szénnek, azonban a világháborút követően végbemenő energiaátmenet miatt a kőolaj vált hangsúlyossá. Az 50-es évek második felében a szén eladási árának csökkenése és a termelés magas költsége közötti ellentét miatt állami támogatás nyújtása vált szükségessé, amelynek következtében 1965-ben a Főhatóság határozatában engedélyezte – 1993-ban megerősítették –, a szektor szubvencióval való

⁴²⁷ A fűtési és hűtési ágazatban 1,3%, közlekedési ágazatban 14%.

⁴²⁸ 2018/2001 irányelve, Preambulum (40)

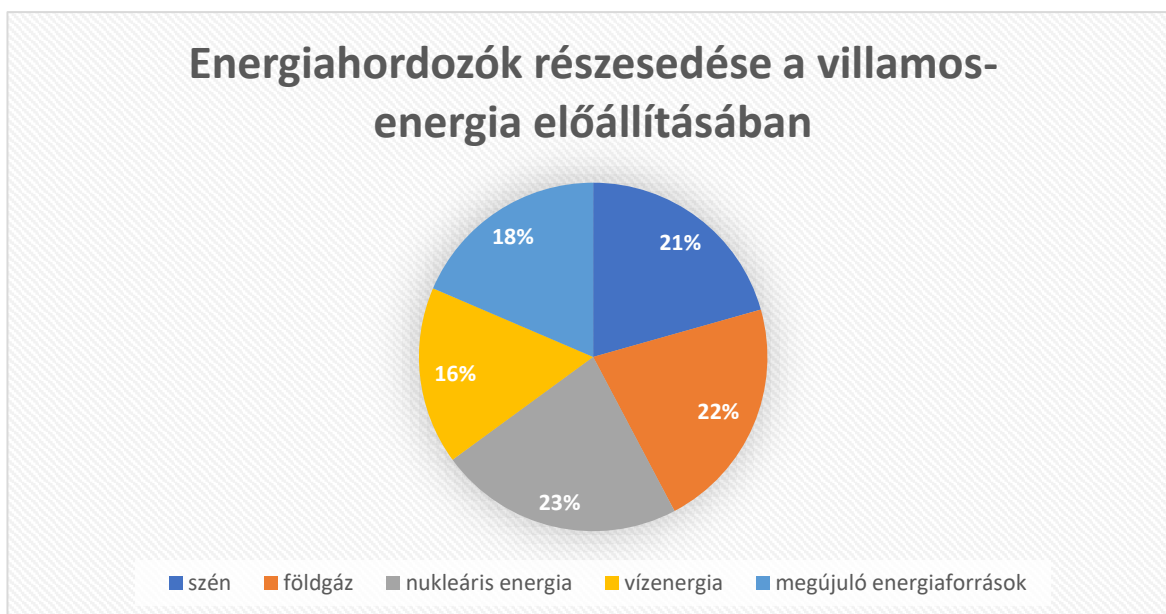
⁴²⁹ 2018/2001 irányelve, Preambulum, (19)

⁴³⁰ 2018/2001 irányelve 28. és 8 cikk (3)

⁴³¹ 2018/2001 irányelv, 55. és 62. cikk

támogatásának megengedhetőségét. Ennek ellenére az Európai Unió szénbányászata folyamatosan leépült, kivéve a második olajválságnak köszönhető rövid ideig tartó felértékelődését.⁴³² Ma a szén részesedése az EU-ban a villamosenergia-termelésben kevésbé jelentős. A széntermelést befolyásolja a kibocsátás-kereskedelmi rendszer, a légszennyezésről szóló irányelvek és a megújuló energiára vonatkozó jogi aktusok, valamint a szén-dioxid csökkentésére vonatkozó célok. Az Európai Unióban továbbra is vannak az importtól függő széntüzelésű erőművek, számos országban a szénüzemű üzemek bezárása egy hosszú folyamat, hiszen az átmenetet nehezíti az energiafűggőség növekedésének elkerülésére irányuló törekvés. A szénüzem korai bezárása zavarokat okozhat az energiaellátásban, ami gazdasági és esetleg politikai – energiaellátás politikai és gazdasági dimenziójából adódóan – problémákhoz vezethet.

22. ábra: Energiahordozók részesedése a villamos-energia előállításban

Forrás: saját szerkesztés (az Eurostat adatai alapján)⁴³³

A kőszén fogyasztása az Európai Unióban az 1990-es évektől folyamatosan csökkent, majd 1999-től kezdve 360–380 millió tonnán stagnált, végül 2013 óta a fogyasztás ismét folyamatosan csökken (mára 80%-kal 1990-hez képest), 2018-ban 70 millió tonnán áll.

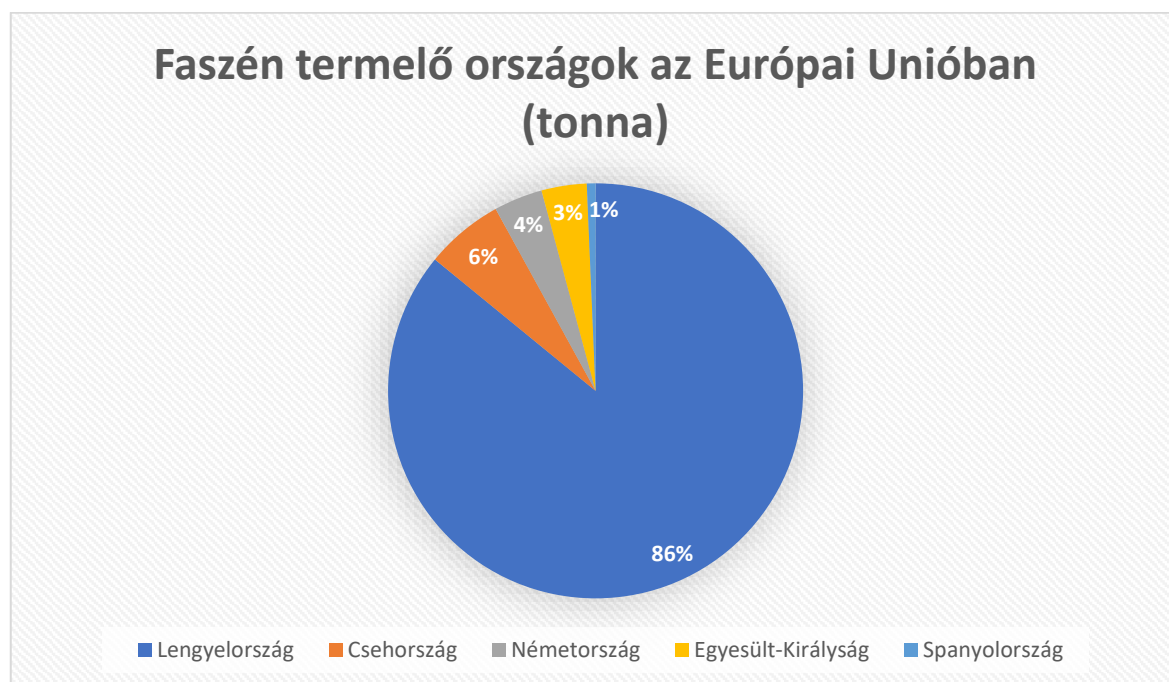
⁴³²PÁLFINÉ SIPOCZ Rita, *Az Európai Uniókülső energiapolitikája*, Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Kapcsolatok Multidiszciplináris Doktori Iskola, Budapest, 2011, http://phd.lib.uni-corvinus.hu/626/1/Sipocz_Rita.pdf (2020. január 6-i letöltés).

⁴³³https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Coal_production_and_consumption_statistics#Consumption_and_production_of_hard_coal; (2020.január 06-i letöltés).

Európai Unión belüli termelés csökkent (körülbelül a fogyasztás 34%-át teszi ki), míg 1990-ben 74%-át fedezte a termelés a fogyasztásnak.

Az alábbi diagram mutatja, hogy 2018-ban 5 tagállam termelt faszenet, amelynek csaknem 86%-át a lengyel termelés teszi ki. 2012-hez képest javulás tapasztalható, hiszen Lengyelország 20%-kal, Csehország 39% -kal Németország 76% -kal, az Egyesült Királyság 84% -kal, illetve Spanyolország 86% -kal csökkentette termelését. A barnaszén kapcsán is megállapítható, hogy felhasználása az 1990-es évekhez képest csökkent. A termelés itt is kötődik a fogyasztáshoz, hiszen főleg ezekben az országokban – 2017-ben Németország (44%) Lengyelország (16%), Csehország és Görögország (mindkettő 10%), Bulgária (9%) és Románia (7%) - termelik.⁴³⁴

23. ábra: Faszen termelő országok az Európai Unióban

Forrás: saját szerkesztés (az Eurostat adatai alapján)⁴³⁵

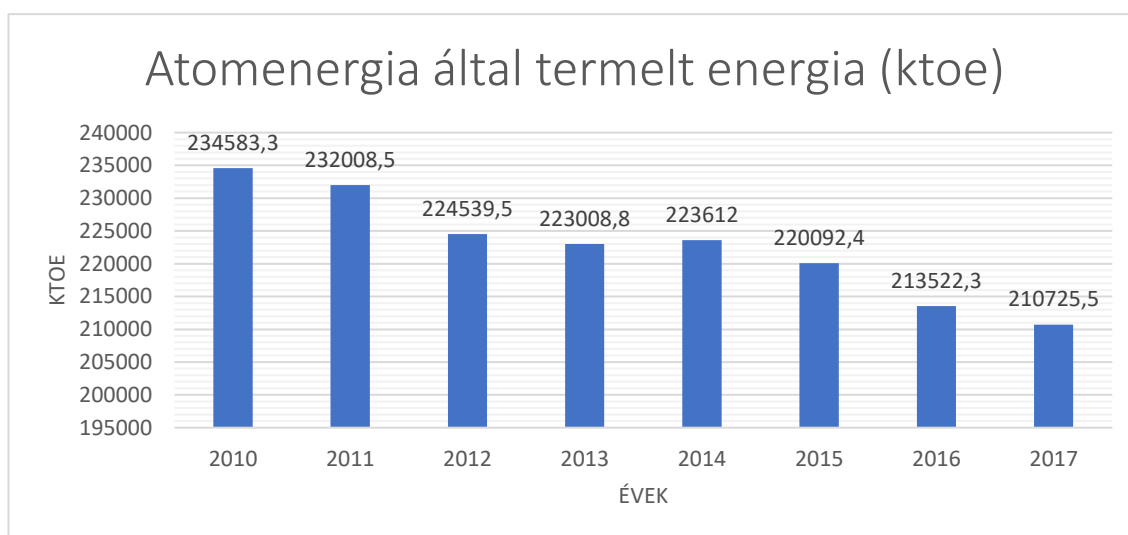
⁴³⁴ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Coal_production_and_consumption_statistics#Consumption_and_production_of_hard_coal; (2020.január 06-i letöltés).

⁴³⁵ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Coal_production_and_consumption_statistics#Consumption_and_production_of_hard_coal (2020.január 06-i letöltés).

3.7. Nukleáris energia megítélése az energiabiztonság tükrében

Az atomenergia alapját az 1957-ben elfogadott Európai Atomenergia Szerződés fektette le. Ezen energia jelenleg a második (első a megújuló energiaforrások) legtöbb energiát termelő energiaforrás. Az 1970-es évekig az atomenergia az Európai Unió energiafelhasználásában kb. 4%-ot képviselt, amely 2000-es évekre 15%-ra nőtt. A nukleáris létesítmények nukleáris biztonságának kereteit a 2009/71/EK irányelv fektette le, majd 2013-ban módosították az átláthatóság fokozása, valamint a helyszíni vészhelyzeti reagálásra vonatkozóan.⁴³⁶

24. ábra: Atomenergia által termelt energia

Forrás: saját szerkesztés (az Eurostat adatai alapján)⁴³⁷

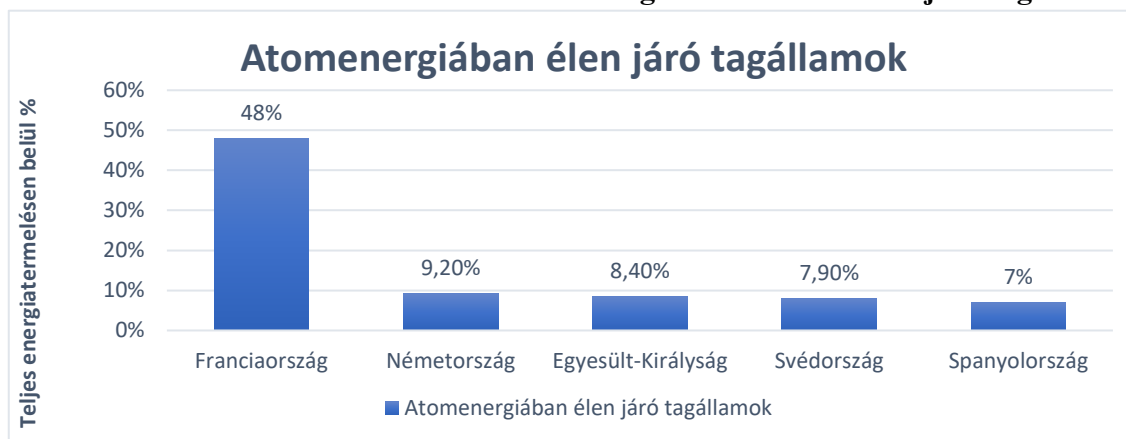
A fenti diagramból látható, hogy 2010-től kezdve 2017-ig kisebb kilengésekkel, de csökkent ezen forrásból termelt energia aránya.

A legnagyobb atomenergia-termelő 2017-ben Franciaország, majd Németország, az Egyesült-Királyság, Svédország és Spanyolország volt.

⁴³⁶ COM (2013) 715.

⁴³⁷ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20190404-1> (2020.június 20-i letöltés).

25. ábra: Atomenergia termelésben élen járó tagállamok

Forrás: saját szerkesztés (az Eurostat adatai alapján)⁴³⁸

A fenti ábra mutatja, hogy Franciaország atomenergiából termelt energiatermelése messze meghaladja a többi országét. 2017-re (1990-hez képest) Csehország, Szlovénia, Franciaország, Szlovákia, Magyarország, Finnország, az Egyesült Királyság, Spanyolország, Bulgária és Románia is növelte atomenergia termelését, míg a többiek (Litvánia 2009-ben megszüntette) csökkentették.⁴³⁹

3.8. Energiafüggőség, mint létező probléma?

Az alábbi táblázatban összefoglaltam, hogy az egyes tagállamok energia-mixe hogyan alakul. Az atomenergiából (pl.: Dánia, Észtország, Málta) és szénből (pl.: Málta, Hollandia, Ausztria) termelt energia egyes országokban 2018-ra teljesen megszűnt. Megújuló energiaforrásokra minden tagállam támaszkodik.

Megvizsgálva, hogy melyik ország milyen energiát preferál, az állapítható meg, hogy Spanyolország, Horvátország, Olaszország, Ciprus, Lettország, Luxemburg, Málta, Ausztria, Portugália, Finnország, és Svédország 50% fölött állít elő energiát ilyen környezetkímélő megoldással. Importtól leginkább függő tagállamok (50% feletti) Belgium, Németország, Izland, Görögország, Spanyolország, Horvátország, Olaszország,

⁴³⁸ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Nuclear_energy_statistics#Nuclear_heat_and_gross_electricity_production; (2020.január 12-i letöltés).

⁴³⁹ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Nuclear_energy_statistics#Nuclear_heat_and_gross_electricity_production (2020.január 12-i letöltés).

Ciprus, Litvánia, Luxemburg, Magyarország, Málta, Hollandia, Ausztria, Portugália, Szlovákia, és Szlovénia.

Románia, Észtország, és Dánia energiafelhasználása kevesebb, mint negyedét fedezi behozatalból.

3. táblázat: Importfüggőség az Európai Unióban és a tagállamokban energia hordozónként

2017	Szilárd tüzelőanyag (szén)	Kőolaj	Földgáz	Nukleáris (2017)	Megújuló	Egyéb	Import-függőség
Európai Unió	16,4%	8,8%	13,6%	27,8%	29,9%	3,5%	55%
Belgium	0	0	0	74%	21,6%	4,4%	74,8%
Bulgária	48,6%	0,2%	0,6%	33,8%	16,6%	0,3%	39,5%
Csehország	55,5%	0,4%	0,7%	25,7%	16,3%	1,5%	37,2%
Dánia	0	43,6%	27,4%	0	26,5%	2,4%	11,7%
Németország	34,1%	1,9%	5,2%	17%	36,8%	5,0%	63,9%
Észtország	0	0	0	0	27%	73%	4,1%
Izland	0	0	58,6%	0	23,5%	17,9%	67,1%
Görögország	60,9%	0	1,9%	0,1%	37,1%	0	71,1%
Spanyolország	3,3%	0,4%	0,1%	44,2%	51,3%	0,8%	73,9%
Franciaország	0	0,6%	0	78,6%	19,6%	1,2%	48,6%
Horvátország	0	16,7%	29,2%	29,2%	52,1%	1,9%	53,3%
Olaszország	0	11,3%	12,4%	0	72,4%	4,0%	76,9%
Ciprus	0	0	0	0	97,5%	2,5%	96,3%
Lettország	0	0	0	0	99,7%	0,3%	44,1%
Litvánia	0	3,2%	0	0	94,4%	2,3%	75,6%
Luxemburg	0	0	0	0	80,8%	19,2%	95,4%
Magyarország	11,5%	6,4%	12,7%	36,6%	28,6%	4,2%	62,6%
Málta	0	0	0	0	100%	0	102,9%
Hollandia	0	2,3%	79,5%	1,9%	13,4%	2,8%	51,8%
Ausztria	0	5,7%	8,5%	0	79,6%	6,2%	64,4%
Lengyelország	77,4%	1,6%	5,5%	0	14,2%	1,4%	38,3%
Portugália	0	0	0	0	97,1%	2,9%	79,8%
Románia	17,5%	33,5%	13,8%	11,4%	22,9%	0,9%	23,1%

Szlovénia	26,6%	0,2	0	42,3%	29,4%	1,5%	50,4%
Szlovákia	7,0%	1,8%	0,1%	62,6%	25,4%	3,1%	64,8%
Finnország	0	0	0	29,8%	64,5%	5,6%	43,9%
Svédország	0	0	0	44,7%	53,0%	2,3%	26,6%
Egyesült-Királyság	1,6%	30,5%	37,8%	12,8%	13,2%	4,2%	35,3%

Forrás: saját szerkesztés (az Eurostat adatai alapján)⁴⁴⁰

A hatvanas évektől kezdve megfigyelhető, hogy az Európai Unió törekszik az importfüggőség csökkentésére és ezáltal egy közösségesebb, koherensebb energiapolitika kialakítására. A belső energiapiac megvalósítása felé tartva az évszázad közepétől egy lassú folyamat kezdődött el, amelyre hatással voltak a bővülési folyamatok, az olajválságok, és a tagállami eltérő adottságok. Az energiapolitika tagállami hatáskör, így a tagállamok maguk választhatják meg energiamixüket, azonban az ellátásbiztonság biztosítása érdekében szükség van egy fokozottabb közösségi együttműködésre és annak intézményi keretének kialakítására.

A primer energiaforrások termelése és preferálása kapcsán levonható következtetések sokrétűek. A fentiekben leírtak alapján megállapítható, hogy a földgázellátás kapcsán beszélhetünk leginkább a beszállítóktól való egyoldalú függésről, valamint korlátozott diverzifikálhatóságról. Továbbá ezen energiaforrásokkal összefüggésben a beszállítók többségében olyan országok, amelyek politikailag kockázatosak lehetnek. A kőolaj kevésbé veszélyes, hiszen gyakrabban állnak rendelkezésre alternatívák és kőolajkészletek felhalmozása is egyszerűbb.

Külkapcsolatokat tekintve az Európai Unió fokozatos bővítésével levonható az a következtetés, hogy a beszállítók súlya is megváltozott, hiszen megnőtt az észak-afrikai és orosz források jelentősége. Az évek során új együttműködési formák alakultak ki és a szükség arra kényszerítette a tagállamokat, hogy tovább mélyítsék belső piacon belüli energiapici Európai Uniójukat.

Az Európai Unió hamar belátta, hogy az energiaellátás biztonsága érdekében szükség van az importfüggőség csökkentésére, a külső partneri kapcsolatok és hálózatok diverzifikálására, energiahatékonysági és technológiafejlesztési intézkedésekre, valamint

⁴⁴⁰ <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-2a.html> (2020.január 12-i letöltés).

a jogszabályi -és intézményi szabályok fejlesztésére. Megállapítható azonban, hogy mindezekkel az eszközökkel csupán úgy lehet a célokat hatékonyan elérni, ha a tagállami kereteken túljutva közösségesebb külpolitika valósul meg. Véleményem szerint a tagállamok energiamixei közti jelentős különbségek, a különböző érdekek miatt csak akkor valósulhat meg egységes európai energiapolitika, ha a belső feltételek (pl.: intézmények és jogi keretek kiépítése, környezetpolitikai célkitűzések) rendelkezésre állnak, azonban a tagállamoknak sokszor nem éri meg az egységesítés, hiszen nagyban eltérnek az uniós átlagtól.

Az Európai Unió energiapiaca nem teljesen integrált, amely nem is lehetséges addig, amíg az energetikai hálózatok teljes összekapcsolása, valamint a nemzeti piacok liberalizációja nem valósul meg. A Lisszaboni Szerződés elfogadásával nyilvánvalóvá vált, hogy az energiapolitika közösségi érdekű kérdés, így részben (fejlesztési együttműködés, diverzifikáció, kutatás, fenntartható fejlődés és energiagazdálkodás kapcsán teljesen) mindenképpen együttes fellépést kíván. De nem mehetünk el szó nélkül az akadályok mellett sem, amelyet a tagállamok eltérő energiagazdálkodási hagyományai, adottságai, stratégiái, illetve szolidaritási mechanizmusok hiánya (2016-tól ennek kezdetleges formája jelen van, lásd a 2016-os bizottsági javaslatcsomagot) testesítenek meg, valamint gondot okoz az is, hogy importfüggőség kezelése tagállami hatáskör maradt.

A külső energiapolitika tehát az egyik terület, amely a teljes liberalizáció egyik gátját képezi, hiszen a tagállami különbségek szükségessé teszik a központi regulációt a kívülre képviselendő álláspont kapcsán. Azonban véleményem szerint, ha a reális képet nézzük nem valósulhat meg a komplett piacosítás, inkább az a kérdés, hogy az Európai Unió és a tagállamok hogyan osszák meg a kompetenciákat, az államok milyen mértékben képesek lemondani szuverenitásuk egy részéről.

4. Hálózati tevékenységhez kapcsolódó liberalizációs törekvések

Az energiaszolgáltatás hálózati tevékenység, így igényli a szállítóvezetékek meglétét, amely infrastruktúra kiépítése magas tőkét és különböző hatósági engedélyeket előfeltételez. Az elmúlt években e tevékenységhez kapcsolódóan látható, hogy a liberalizációnak köszönhetően a különböző tevékenységek tulajdonosi szerkezete teljesen átalakult, valamint a tagállami energiapiacok fragmentációja csökkent. A hálózatos

tevékenység területén egy határozott regulációs folyamat és a tevékenységek megszervezése uniós szinten történő összpontosításának lehetünk tanúi.

Az Európai Unió négy energiacsomagot fogadott el, annak érdekében, hogy létrejöjjön az energia belső piaca és a tagállami energiapiacok megnyíljanak egymás előtt. A törekvések egyik legfontosabb sarokköve az úgynevezett unbundling, azaz a tevékenységek szétválasztása. Ezen szerkezeti egységben legfőképpen a szétválasztás következtében létrejövő különböző szereplők uniós szinten történő tevékenység összehangolási folyamataira, a hálózatok összekapcsolására vonatkozó törekvések eszközeire és a gázszolgáltatás villamosenergiától eltérő tendenciáira térek ki. Kiindulópontom az, hogy az 1990-es éveket megelőzően az energiaszektor teljes vertikumát természetes monopóliumnak tekintették, és az Európai Unió a liberalizáció előrehaladtával egyre több tevékenységet vesz ki e „megbélyegzés” alól.

4.1. Villamosenergia piac hálózati tevékenységének regulációs tendenciái

Villamosenergia esetén megkülönböztethetünk elosztó és átviteli hálózatot, ahol a nagyfeszültségi vezetékek alkotják a tagállami átviteli gerinchálózatot, míg az elosztóhálózatot leginkább a kisfeszültségű hálózatok, valamint részben közép-és magasfeszültségű vonalak teszik ki. Nagy jelentősége van az úgynevezett hurkoknak is, hiszen meghibásodás, vagy egyéb probléma esetén ezek biztosítják az üzembiztonságot és a fogyasztók ellátását.⁴⁴¹

A hálózatok energiabiztonsági szempontból való fontosságát igen hamar felismerték és már az első villamosenergia irányelv rendelkezik arról, hogy a tagállamoknak rendszerirányítót kell kijelölniük, aki felelős az alaphálózat üzemeltetéséért, karbantartásáért és fejlesztéséért a folyamatos energiaellátás garantálására érdekében.⁴⁴² Az irányító fontos feladata lett az egyensúly fenntartása a betáplált és kivett energiák kapcsán, valamint a belső torlódások és a határkeresztező kapacitások megfelelő

⁴⁴¹ZÁVE CZ Ágnes, *Az iparági sajátosságok és szabályozás hatásai a villamosenergia-hálózat szolgáltatásaira és a beruházási döntésekre*, PhD dolgozat, Kaposvár, Kaposvári Egyetem, Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola, <http://real-phd.mtak.hu/368/1/zavecz-%C3%A9rtekez%C3%A9s.pdf#%5B%7B%22num%22%3A68%2C%22gen%22%3A0%7D%2C%7B%22name%22%3A%22XYZ%22%7D%2C45%2C494%2C0%5D> (2019. november 12-i letöltés).

⁴⁴² 1996/92/EK irányelv 7 cikk.

kezelése.⁴⁴³ A piac egyedül nem lenne képes arra, hogy kezelje a valós idejű eltéréseket (természetes monopólium), azonban a rendszerirányító kijelölése még nem teszi szükségtelemmé a piaci mechanizmusokat, hiszen egyes esetekben (például ha kapacitások beszerzése válik szükségessé) fontos e törvényszerűségek léte.⁴⁴⁴

Az első csomag csupán az energiához kapcsolódó tevékenységek számviteli szétválasztást írta elő (keresztfinanszírozás elkerülése érdekében, gyakran a fogyasztói árak emelkedését okozva), és csupán a 2003-as jogszabály tette kötelezővé a strukturális, azaz jogi (egyes tevékenységeket más vállalkozások végeznek, akiknek azonban lehet ugyanaz a tulajdonosa) és funkcionális (összeférhetetlenség a menedzsment szintjén) értelemben vett szeparációját. Ezen utóbbi rendelkezett továbbá a független nemzeti hatóságok felállításáról is.⁴⁴⁵ A csomagok előírásait a Bizottság több dokumentumban megvizsgálva⁴⁴⁶, további változtatásokat irányzott elő a piacnyitás magasabb fokozatát tűzve ki célul, hiszen vizsgálatai alapján az első és második energiacsomag következtében maradtak a regionálisan integrált nemzeti piacok és így nem mozdultak előre a tagállamok egy egységes európai villamosenergia-piac felé.⁴⁴⁷ Ezen anomáliák kiküszöbölése érdekében született meg a harmadik csomag, amely már részletesebb szétválasztási szabályokat tartalmazott, új modellek bevezetésével együtt.

A negyedik energiacsomag az elődjéhez képest a szétválasztásra vonatkozóan változatlan rendelkezésekkel lép hatályba, kiváltképpen a szétválasztás háromféle rendszerével (tulajdonosi szétválasztás, független rendszerüzemeltető és független átvitelrendszer-üzemeltető) összefüggésben. A jogszabálycsomag a harmadikhoz hasonlóan először a hálózatok, a termelési és ellátási tevékenységektől való tényleges szétválasztásáról rendelkezik.⁴⁴⁸ Eszerint el kell szeparálni az átviteli rendszer irányítóját és üzemeltetőjét az ellátási, a termelési és a kereskedelmi tevékenységektől, azért, hogy ösztönözzék a még szükséges beruházásokat, biztosítsák a piacra belépő új szereplők hozzáférését és ne

⁴⁴³ FIÁTH Attila–MEGYES Judit, *A hálózatos iparágak szabályozási környezete*, Vezetéstudomány, 2010/5, 4–11.

⁴⁴⁴ PAIZS László–MÉSZÁROS Mátyás Tamás, *A piachatalmi problémák modellezése a dereguláció utáni magyar áramtermelő piacon*, 2003, Közgazdasági Szemle, L. évf., 2003. szeptember, 739

⁴⁴⁵ SÜTŐ Tímea, *Az Európai Unió harmadik energiacsomagja*, Jogi Tanulmányok, Budapest, 2014, 495–508. http://epa.oszk.hu/02600/02687/00006/pdf/EPA02687_jogi_tanulmanyok_2014_495-508.pdf (2019. február 13-i letöltés).

⁴⁴⁶ 2006-os Zöld Könyv, a 2007 januárjában lezárult ágazati vizsgálat és az Európai Bizottság 2007-ben kiadott energiastratégiával kapcsolatos közleménye.

⁴⁴⁷ GORDOS Péter, *Villamos energia határkeresztező kereskedelme az Európai Unió belső villamosenergia-piacán, főbb akadályok, továbblépési lehetőségek*, PhD értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Kapcsolatok Multidiszciplináris Doktori Iskola, http://phd.lib.uni-corvinus.hu/111/1/gordos_peter.pdf, (2019. február 13-i letöltés).

⁴⁴⁸ 2019/944 irányelv preambulum 67.

tegyék nehezzé a szabályozási rendszert a szabályozó hatóságok számára.⁴⁴⁹ Ezt a villamosenergia irányelv a gázszektorra is kiterjeszti.

Az Európai Unió szabályozása a rendszerirányítás három modelljét tartja megfelelőnek, és így a tagállamok részéről elvárja, hogy eszerint működjenek az energiahálózataik. Leginkább követendő példa a tulajdonosi szétválasztás (Ownership Unbundled System Operator, OUSO vagy OU), amely alapján a rendszerirányító (TSO) tulajdonosa nem tölthet be hasonló státuszt a termelés, elosztás, és kereskedelem terén. A rendszerirányító, mint az átviteli hálózat tulajdonosa e területektől független. A legtöbb ilyen modellt alkalmazó országoknál a TSO tulajdonosa az állam, vagy állami vállalkozás.⁴⁵⁰ A második választható lehetőség a független rendszerüzemeltető (Independent System Operator, ISO), ahol a rendszerirányító csak üzemeltetője az átviteli hálózatnak. E metódust a piaci mechanizmusoknak való térnyerés ösztönzése eredményezte. Nagy hibájaként szokták felhozni, hogy mivel független a tulajdoni viszonyoktól, felelősségének előírása ellenére, olykor nehezen tudja érvényesíteni döntéseit. Az utolsó lehetőség a független átvitelirendszer-üzemeltető (Independent Transmission Operator, ITO) modellje, amelyben a rendszer irányítója és üzemeltetője egy vertikálisan integrált vállalatcsoport tagja, amelyen belül kell biztosítani azt, hogy a rendszer irányítása és üzemeltetése szeparált legyen tulajdonosának ellátási, termelési, kereskedelmi befolyásától, jogi-szervezeti és számviteli garanciákkal alátámasztva.⁴⁵¹

A tagállamok dönthetik el, melyik modell alkalmazása mellett teszik le a voksukat. Az alábbi táblázat mutatja be, hogy 2016-ban, a harmadik energiacsomag elfogadásának eredményeképpen a tagállamok melyik jóváhagyott modellt választották. Egy tagállam akár több rendszerüzemeltetővel is rendelkezhet.

⁴⁴⁹ 2019/944 irányelv preambulum 68-69.

⁴⁵⁰ VIRÁG Miklós–FIÁTH Attila–VIRÁG Attila, *Szabályozott iparágak*, Corvinus Egyetem, Budapest, 2012.

⁴⁵¹ VINCZE Péter, *Árszabályozás és versenyhelyzet a magyarországi energiapiaci nyitás után*. In: VALENTÉNYI Pál–KISS Ferenc László–NAGY Csongor István (szerk.), *Verseny és Szabályozás*, MTA KRTK Közgazdaság Tudományi Intézet, Budapest, 2012, 303–327.

4. táblázat: Villamosenergia szektor szétválasztási modellek

Villamosenergia szektor	
Modellek	Tagállamok
ITO	Horvátország, Magyarország, Görögország, Franciaország
ISO	Lettország, Románia
ITO+OU	Ausztria, Németország, Nagy-Britannia
OU	Belgium, Csehország, Dánia, Észtország, Finnország, Olaszország, Litvánia, Lengyelország, Portugália, Szlovákia, Szlovénia, Spanyolország, Svédország, Hollandia

Forrás: saját szerkesztés. (European Commission, 2016 alapján).⁴⁵²

A gázszektort illetően az alábbi táblázatban foglalom össze, hogyan alakult 2016-ban az unbundling intézményesített megoldása.

5. táblázat: Gázszektor szétválasztási modellek

Gázszektor	
Modellek	Tagállamok
ITO	Ausztria, Csehország, Görögország, Szlovákia, Szlovénia
ISO	Románia
ISO+OU	Lengyelország, Spanyolország, Svédország
ITO+OU	Franciaország, Németország, Magyarország, Olaszország
OU	Belgium, Horvátország, Dánia, Észtország, Nagy-Britannia, Litvánia, Portugália, Hollandia

Forrás: saját szerkesztés. (European Commission 2016 alapján)⁴⁵³

A táblázatok alapján látszik, hogy villamosenergia kapcsán három tagállam, míg gázszektorban hét tagállam alkalmaz az átvitelrendszer-üzemeltetővel összefüggésben két különböző modellt. Az összesítés mutatja azt is, hogy az állami tulajdon inkább a

⁴⁵² https://www.ceer.eu/documents/104400/3731907/C15-LTF-43-04_TSO-Unbundling_Status_Review-28-Apr-2016.pdf/a6a22f89-3202-4f8b-f9ed-adf705185c33#%5B%7B%22num%22%3A95%2C%22gen%22%3A0%7D%2C%7B%22name%22%3A%22XYZ%22%7D%2C82%2C294%2C0%5D ; (2019.december 13-i letöltés).

⁴⁵³ https://www.ceer.eu/documents/104400/3731907/C15-LTF-43-04_TSO-Unbundling_Status_Review-28-Apr-2016.pdf/a6a22f89-3202-4f8b-f9ed-adf705185c33#%5B%7B%22num%22%3A95%2C%22gen%22%3A0%7D%2C%7B%22name%22%3A%22XYZ%22%7D%2C82%2C294%2C0%5D ; (2019.december 13-i letöltés).

villamosenergia szektorban dominál és ezen ágazatban az átvitelrendszer-üzemeltetők tulajdonosa is többségében az állam. A tagállamok több mint felében ezen intézmények 100%-ban állami tulajdonban vannak, csupán Nagy-Britanniában és Portugáliában voltak teljes egészében magántulajdonban. A tagállamok 25%-ában keveredik a villamosenergia-átvitelrendszer-üzemeltetők magán- és állami tulajdonjoga (Ausztria, Belgium, Németország, Spanyolország, Románia, Finnország, Franciaország és Luxemburg).

Tehát míg az állami tulajdon erősebb a villamos energia területén, a gázszektor tulajdonosi szerkezete komplexebb, és nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a magántulajdonnak vagy a vegyes tulajdonosi struktúrának. Nagy-Britanniában, a Cseh Köztársaságban, Lettországon és Portugáliában a földgázszállítási átvitelrendszer-üzemeltetők teljes magántulajdonban vannak.⁴⁵⁴

4.1. A belső energiapiac infrastruktúrájának biztosítása

Az Európai Unió célja a belső energiapiac minél teljesebb mértékben történő megvalósítása, többek között az energiabiztonság növelése érdekében. E célkitűzés eléréséhez nélkülözhetetlen a tagállami villamosenergiahálózatok összekapcsolása, melynek kialakítása érdekében az Európai Tanács 2014. októberi ülésén minimális integrálási szintnek a 2020-ig megvalósítandó 10%-ot (2030-ig 15%) irányozta elő. E kötelezettség azért nem vonatkozik a gázszolgáltatásra, mert általában azt cseppfolyósítva szállítják, illetve a csővezetékek több (harmadik)ország határán átívelnek.

A belső energiapiac szempontjából fontos infrastruktúra megvalósításának eszközeit két nagy csoportba osztottam, amelyeket az alábbiakban fejtek ki.

4.1.1. Reguláció

A Maastrichti Szerződés tette lehetővé, illetve az Európai Unió kötelezettségévé, hogy (közlekedés, távközlés és az energiaipar területén) transzeurópai hálózatokat hozzon létre a belső piac elősegítése érdekében. A Bizottság 1993. évi Fehér Könyve is hangsúlyozza, hogy a hálózatok jelentős szerepét, majd egy évvel később az Európai Tanács 1994-ben

⁴⁵⁴ https://www.ceer.eu/documents/104400/3731907/C15-LTF-43-04_TSO-Unbundling_Status_Review-28-Apr-2016.pdf/a6a22f89-3202-4f8b-f9ed-adf705185c33#%5B%7B%22num%22%3A95%2C%22gen%22%3A0%7D%2C%7B%22name%22%3A%22XYZ%22%7D%2C82%2C294%2C0%5D, (2019.december 13-i letöltés).

tartott korfui és esseni ülésein az energiaágazatra vonatkozóan 10 kiemelt projektet hagyott jóvá. A csaknem tíz évvel később elfogadott 1364/2006/EK határozat új iránymutatásokat vezetett be, az ellátási források diverzifikálása, az ellátás biztonságának növelése kapcsán, egyes harmadik országokkal való kapcsolatok javítása érdekében. Majd a Lisszaboni Szerződéssel az EUMSZ energiáról szóló 194. cikk (1) bekezdésének d) pontja teremtette meg a szerződéses jogalapot az Európai Uniónak, az energiahálózatok összekapcsolásának előmozdításához.

Az energiahálózatokkal összefüggésben kiemelendő szerv egyrészt az ENTSO (European Network of Transmission System Operator), amely 35 ország 42 képviselőjéből áll – (a TEIAS, a török TSO 2016 óta megfigyelő tag),⁴⁵⁵ másrészt a nemzeti szabályozó hatóságok európai koordinációjának megvalósítására hivatott ACER. E szervezetek előzményének tekinthető (az első energiacsomagban a nemzeti rendszerirányítók együttműködésének megszervezését követően) a második energiacsomagban létrehozott ERGEG (European Regulators Group for Electricity and Gas), amely azonban csak uniós kormányzati szinten tudott tanácsadó szerepet betölteni, a nemzeti szabályozó hatóságok összehangolásának megvalósításában elégtelennek bizonyult. A nemzeti energiaszabályozó hatóságok kialakulása és tündöklése 2.1. fejezetében leírtaknak megfelelően a harmadik energiacsomag irányozta elő az európai energiaszabályozó ügynökség (ACER) létrehozását.⁴⁵⁶ Az ACER harmadik energiacsomagban való létrehozása, majd 2019-ben történő hatáskör bővítése nyomán kijelenthető, hogy az Európai Unió célja a valóságban jelenlévő hibák uniós szinten történő kiküszöbölésére irányul.

4.1.2. Pénzügyi eszközök

A transzeurópai hálózatok finanszírozására vonatkozó szabályozás uniós jogi aktusban először 1995-ben öltött testet.⁴⁵⁷ A rendelet alapján a hálózatok fejlesztésére irányuló projektek támogathatóságának formái között szerepel a kamattámogatás (Európai Beruházási Bank és más állami vagy magántulajdonban lévő pénzügyi szervek által nyújtott hitelek esetén), garanciadíjhoz való hozzájárulás (az Európai Beruházási Alap

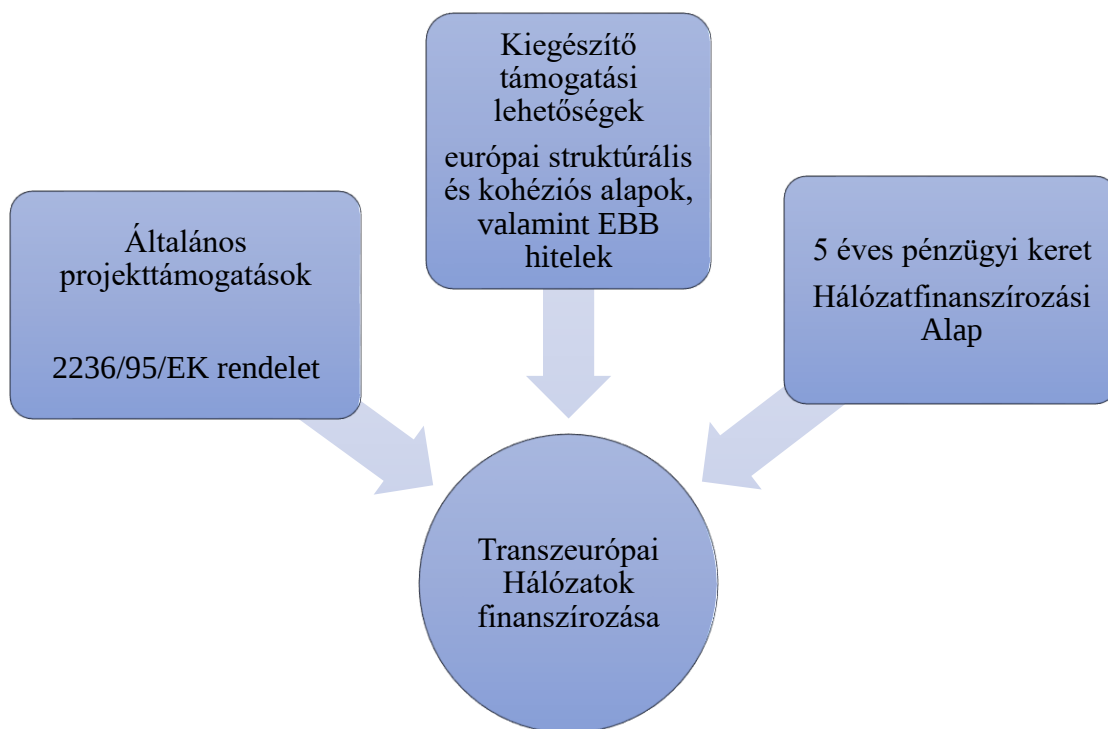
⁴⁵⁵ <https://www.entsoe.eu/about/inside-entsoe/members/>; (2020.január 13-i letöltés).

⁴⁵⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 713/2009/EK rendelete az Energiaszabályozók Együttműködési Ügynöksége létrehozásáról, *HL L 211, 14/8/2009, 1–14. és COM/2016/0863.*

⁴⁵⁷ A transzeurópai hálózatok területén történő közösségi pénzügyi támogatás nyújtásának általános szabályairól szóló, 1995. szeptember 18-i 2236/95/EK tanácsi rendelet, *HL L 20/27, 30/1/2010, 1–23.*

vagy más pénzintézmények által nyújtott hitelek kapcsán), tanulmányok finanszírozása a társfinanszírozás maximum 50%-ig, technikai intézkedések támogatása, valamint ritkán lehetőség van közvetlen befektetési támogatásra.⁴⁵⁸ Ezekhez kapcsolódhatnak még kiegészítő szubvenciók.

26. ábra: Transzeurópai Hálózatok finanszírozása

Forrás: saját szerkesztés (az Európai Parlament adatai alapján)⁴⁵⁹

2006-ban az Európai Unió determinálta és tovább konkretizálta az energia kapcsán uniós finanszírozásból támogatható projekteket, majd három kategóriába osztotta őket, így közös érdekű projektek (villamosenergia-hálózatokra és a gázra), kiemelt projektek és az európai érdekű projektek (határokon átnyúló jellegűek) csoportjaira. A 2006-os határozat I. melléklete 32 villamosenergiára vonatkozó európai érdekű, 10 gázra vonatkozó európai érdekű projektet határoz meg, míg a II. és III. melléklet 164-et sorol a villamos energia és 122 projektet a gáz területére. Ezt kiegészítve 2008-ban az Európai Bizottság megalkotta az európai energiaügyi gazdaságélénkítő programot (EEGP-rendelet).⁴⁶⁰

⁴⁵⁸ <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/136/a-transzeuropai-halozatok-finanszirozasa>, (2020.január 13-i letöltés).

⁴⁵⁹ Uo.

⁴⁶⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 2018/1999 rendelet, az energiaunió és az éghajlat-politika irányításáról, valamint a 663/2009/EK és a 715/2009/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet, a 94/22/EK, a 98/70/EK, a 2009/31/EK a 2009/73/EK, a 2010/31/EU, a 2012/27/EU és a 2013/30/EU európai

A támogatások közül ki kell emelni az Európai Stratégiai Beruházási Alapot is, amely célja a versenyképesség növelése. E célt úgy szeretné elérni, hogy a közforrások felhasználásához magánberuházásokat szerez az Európai Unióban folytatott projektek (az infrastruktúra, a kutatás és innováció, az oktatás, az egészségügy, valamint az információs és kommunikációs technológia) megvalósításához. Az Alap 2015-ben jött létre 2 éves határozott időre⁴⁶¹, azonban sikerességének köszönhetően a Tanács meghosszabbította működését 2020 decemberéig, és 500 milliárd euróra növelte a beruházásai célösszegét.⁴⁶²

A hálózati infrastruktúra finanszírozásának fontos aspektusát jelenti az európai uniós költségvetés, hiszen a tagállamok ebben kompromisszummal törekcszenek megvalósítani felelősségvállalásuk irányát, valamint megfelelő jövőbeni perspektívát kínálni az Európai Uniónak. A közös költségvetés változása mutatja a gazdasági Európai Unióban megvalósuló kooperáció elmélyülését is. Amikor elfogadására került sor a tagállamok igyeckszenek saját nemzeti érdekeiket érvényesíteni, amely sajnos gyakran felülírja a kollektív felelősség vállalását.⁴⁶³

2007–2013 közötti időtartalomra eső pénzügyi keretben 0,16 milliárd euró jutott az energiahálózatok (közlekedés 8,1 milliárd euró) számára.⁴⁶⁴ Az összeg azonban kevésnek bizonyult (eredetileg 40%-kal nagyobb lett volna az összeg, de a Tanács leszavazta) ahhoz, hogy lehetővé tegye az optimális energiahálózatokra vonatkozó közös politika megvalósítását. A források szűkös volta miatt az Európai Unió 2006-os rendeletében meghatározta, hogy a tagállamok az ebből kapott összegeket csupán a hálózat egésze szempontjából legnagyobb hozzáadott értéket jelentő projektekre (pl.: a határokon átnyúló szakaszokra) költhetik.⁴⁶⁵ A fenttartható növekedés fejezetén belül a

parlamenti és tanácsi irányelv, a 2009/119/EK és az (EU) 2015/652 tanácsi irányelv módosításáról, továbbá az 525/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről, *HL L 328, 21/12/2018, 1–77*.

⁴⁶¹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/1017 Rendelete (2015. június 25.) az Európai Stratégiai Beruházási Alapról, az Európai Beruházási Tanácsadó Platformról és a Beruházási Projektek Európai Portáljáról, valamint az 1291/2013/EU és az 1316/2013/EU rendelet módosításáról – az Európai Stratégiai Beruházási Alap, *HL L 169., 2015.7.1., 1–38*.

⁴⁶² Uo.

⁴⁶³ IVÁN Gábor, *Az EU költségvetésének stabilizálása*, Fejlesztés és Finanszírozás, 2003/4, 50–58..

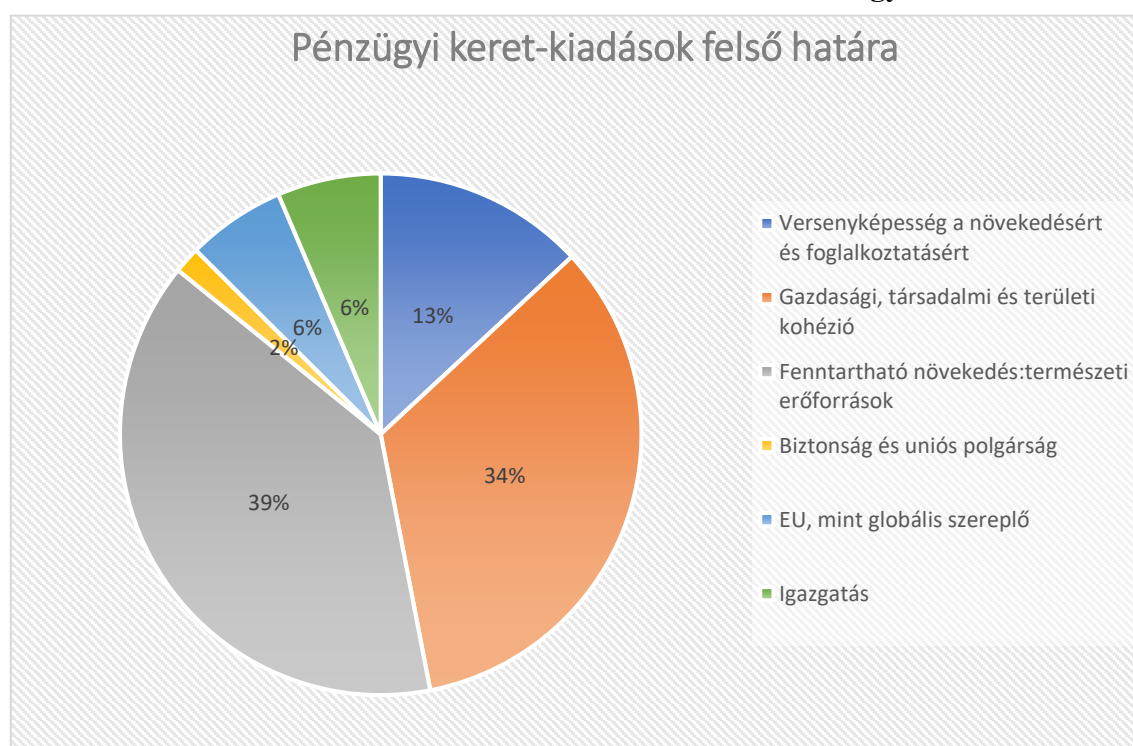
⁴⁶⁴ https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hu/FTU_3.5.1.pdf, (2019.május 13-i letöltés).

⁴⁶⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 680/2007/EK rendelete (2007. június 20.-i letöltés) a transzeurópai közlekedési és energiahálózatok területén történő közösségi pénzügyi támogatás nyújtásának általános szabályairól, *Hivatalos Lap L 162., 2007.6.22., 1–10*.

versenyképesség csoportjába tartozott a transzeurópai hálózatok kiadási kerete is, amelyben a leghangsúlyosabbként a közlekedési hálózatok fejlesztésének kérdésköre szerepelt.

2013-tól az Európai Uniónak új infrastrukturális politikája van, amely keretében létrehozták az Európai Hálózatfinanszírozási Eszközt (CEF). Ezen intézmény célja többek között szinergiák elérése, a beruházások felgyorsítása, valamint az állami és magán támogatások ösztönzése a transzeurópai hálózatok területén.⁴⁶⁶

27. ábra: Pénzügyi keret 2014-2020

Forrás: saját szerkesztés (az Európai Unió Tanácsa adatai alapján)⁴⁶⁷

A 2014-2020 pénzügyi keretben a hálózatfinanszírozás a 125 614 millió euró pénzügyi kerettel rendelkező Intelligens és inkluzív növekedés cím alatt (versenyképesség a növekedésért és foglalkoztatásért fejezetén belül) található.⁴⁶⁸ A Hálózatfinanszírozási eszköz, amely keretet biztosít a közlekedési, digitális és energia infrastruktúra

⁴⁶⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 347/2013/EU rendelete a transzeurópai energiaipari infrastruktúrára vonatkozó iránymutatásokról és az 1364/2006/EK határozat hatályon kívül helyezéséről, valamint a 713/2009/EK, a 714/2009/EK és a 715/2009/EK rendelet módosításáról, *HL L 115/39, 27/10/2013*, 33–40.

⁴⁶⁷ https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/HU/ec/135373.pdf, (2020. január 13-i letöltés).

⁴⁶⁸ https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/HU/ec/135373.pdf, (2020. január 13-i letöltés).

fokozottabb összekapcsolásának és fejlesztésének, összefüggésbe hozható a 2020-ra vállalt éghajlatvédelmi célkitűzésekkel és a belső piac megvalósításának szándékával. Ezen ambiciózus célkitűzések miatt e hálózatokra költhető pénzügyi keretösszege a 2014 és 2020 közötti időszakra 29 299 millió euró volt, amelyből 5126 millió eurót használhattak fel az energiával kapcsolatban.

A legújabb költségvetést 2020 július 21. napján fogadták el a 2021-2027-es időszakra vonatkozóan, amelyben kevesebb pénz jut a Hálózatfinanszírozási Eszköz részére, azonban az energiahálózatokra 54 millió euróval több, mint a korábban.⁴⁶⁹ A hálózatfinanszírozás (28 396 millió EUR) az „Egységes belső piac, innováció, digitális gazdaság” kategórián belül található, amely keretében 5180 millió EUR (javaslatban 8650 millió euró volt) szánnak az energiahálózatok összekapcsolására.⁴⁷⁰

Mindenképpen pozitívan értékelhető volt a belső piac megvalósítását elősegítő energiainfrastruktúrára költhető keretösszeg növekedését célzó költségvetési keret javaslat. Hiszen a saját források olyan autonómiát nyújtanak e cél elérésének, amely nélkül véleményem szerint az energiaunió, belső energiapiac megvalósítása is lehetetlenné válna. A végül elfogadott költségvetési keret nem sokkal szán többet az energiahálózatokra, a javaslathoz képest. Amennyiben azonban a tagállamok képesek a saját nemzeti érdekeik helyett közösségi szempontokat szem előtt tartani az energia belső piacának megvalósítását illetően, akkor a 2021-2027 költségvetéssel esélyt adnak az inkluzív és innovatív növekedésre az energiaszektor területén is.⁴⁷¹

4.1.3. Gázszolgáltatás regulációján eltérései

A földgázt illetően sokkal inkább kiszolgáltatott az Európai Unió, mint a villamosenergia tekintetében. Ezt felismerve az Európai Unió már 2004-ben elrendelte a Gáz Koordinációs Csoport létrehozását, az esetlegesen felmerülő ellátásbiztonsági problémák kiküszöbölésére.⁴⁷² 2006-ban az ukrán-orosz gázválság miatt az Európai Unióban még

⁴⁶⁹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018DC0321&from=EN> , (2020.január 13-i letöltés).

⁴⁷⁰ Az Európai Bizottság közleménye, 2050-ig szóló energiaügyi ütemterv, COM (2011) 0885.

⁴⁷¹ <https://www.consilium.europa.eu/media/45139/210720-euco-final-conclusions-hu.pdf> (2020.július 22-i letöltés).

⁴⁷² A Tanács 2004/67/EK irányelve (2004. április 26.) a földgázellátás biztonságának megőrzését szolgáló intézkedésekről. HL, 127, 29/4/2004, 92–96.

inkább érett az elhatározás, hogy minden lehető intézkedést meg kell tenni az ilyen zavarok elkerülése érdekében. Az Európai Bizottság fent már említett, ugyanebben az évben megjelent „Európai stratégia az energiaellátás fenntarthatóságáért, versenyképességéért és biztonságáért” című Zöld Könyve fontos helyet szentelt az energiaellátás biztonsága növelésének. E dokumentum szerint a jövőben ellátási zavarok elkerülhetőek a hálózatok fokozottabb összekapcsolásával, stratégiai tartalékok készletezésével és az energiahatékonyság növelésével. Majd ezt kiegészítve az Európai Tanács 2007-es Akcióterve előirányozta az energiatermelés, és -ellátás, valamint rendszerirányító tevékenységek 2020-ig történő szétválasztását. 2008-ban ezen dokumentum felülvizsgálatra került, majd rögzítették, hogy az infrastruktúrát és energiaellátást minél hamarabb diverzifikálni kell, az energiaügyi külkapcsolatokat fejlesztése mellett. Az előbbi érdekében elengedhetetlen a Déli Gázfolyosó megvalósítása, a balti államok fokozottabb bekapcsolása az európai hálózatba és az észak-déli irányú infrastrukturális összeköttetések javítása.⁴⁷³ 2009-ben a második orosz-ukrán válságot követően az Európai Unió jogalkotási tevékenysége felgyorsult és elkezdődött a külkapcsolatok ápolása Oroszországgal és a Kaszpi államokkal.⁴⁷⁴ A harmadik energiacsomag elfogadásával⁴⁷⁵ ugyanazon szétválasztási modellek álltak rendelkezésre a gázszolgáltatás kapcsán is, mint a villamosenergiánál, amelyen a negyedik energiacsomag sem változtatott.⁴⁷⁶ 2010-ben újabb rendeletet fogadtak el a gázszolgáltatás kapcsán biztosítandó energiaellátás biztonságával összefüggésben, amelynek célja az volt, hogy a gázhálózatok fejlesztését és jobb összeköttetését megvalósítsa.⁴⁷⁷

2019-ben került sor a harmadik energiacsomag földgázirányelvének módosítására, annak érdekében, hogy megszüntesse a harmadik országokba (illetve onnan) irányuló földgázszállító vezetékekkel kapcsolatos akadályokat, amelyek legfőképpen a be nem tartott uniós piaci szabályok elmulasztásából származtak. E módosítás célja a versenytorzulás elkerülésének elősegítése és az energiaellátás biztonságának fokozása.⁴⁷⁸ Ezzel az intézkedésével az Európai Unió azt akarta megakadályozni, hogy a harmadik

⁴⁷³ Az energiapolitika második felülvizsgálata, az Európai Unió energiabiztonsági és szolidaritási akcióterve”, Communication from the Commission, 2008.

⁴⁷⁴ ROMANOVA T., *The EU-Russian Energy Dialogue: Towards Fully-Fledged EU Actorness*, Collegium, 23.szám, 2002.

⁴⁷⁵ 2009/73/EK irányelv

⁴⁷⁶ KELEMEN Csaba, *Az Európai Unió energiapolitikájának változásai a harmadik energiacsomag tükrében*. Európai Tükör 2010/7-8 július-augusztus 28-43.

⁴⁷⁷ 994/2010 rendelet

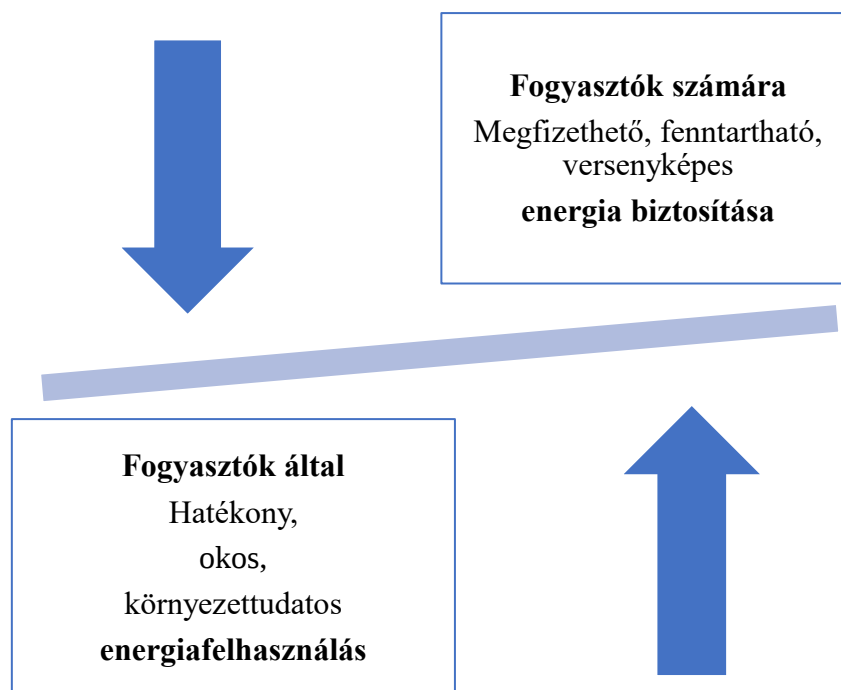
⁴⁷⁸ 2017/0294 (COD).

országokból (pl.: Oroszországból) érkező gáz és az azt szállító csővezeték tulajdonosa (pl.: Nabucco gázvezeték) ne lehessen ugyanaz, elkerülve a monopolhelyzetből adódó hátrányokat.

5. Fogasztó, mint az energiaszektor liberalizációjának nyertese

A piacnyitáshoz kapcsolódó folyamatok előtt a fogyasztók nem élvezhették a szabadpiachoz kapcsolódó előnyöket, csupán passzívan szemlélhették az energiaszektor érintő történéseket. A fogyasztók energiaszektorban betöltött szerepének középpontba állítása, azaz az alulról felfelé történő megközelítés (bottom up) nemcsak az ő szempontjukból – megfizethető, fenntartható, jó minőségű energia biztosítása – fontos, hanem a globális megállapodások környezetvédelmi, illetve az Európai Unió által vállalt kibocsátási csökkentési célok teljesítéséhez is elengedhetetlen. Ennek a koncepciónak rendkívül egyszerű magyarázata van, hiszen szilárd alapok nélkül nem lehet nagy dolgokat véghez vinni, tehát ha az egyének (háztartások, ipari üzemek) nem csökkentik kibocsátásaikat, nem növelik energiahatékonyságukat, valamint megújuló energiaforrásból származó energiafelhasználásukat akkor nem teljesíthetők a globális, komplex célok.

28. ábra: Fogyasztók jogai

Forrás: saját szerkesztés

5.1. Az „energia fogyasztói” minőség alakulása

A fogyasztóvédelem éppen úgy, mint az energiapolitika az Európai Unió tagállamokkal megosztott hatáskörei közé tartozik.⁴⁷⁹ Az Európai Unió csupán az 1970-es években kezdett el a fogyasztók érdekeinek védelmével fokozottabban foglalkozni, mivel ekkor jött rá arra, hogy ez, a belső piac megvalósítása és a magas minőség kikényszerítése érdekében elengedhetetlen.⁴⁸⁰

Már az első energiacsomagok előíranyozzák a piacnyitást (ipari fogyasztóknál 2004 júliusától, a háztartásiaknál 2007 júliusától lehetséges szabad szolgáltatóváltás), azonban ekkor még nagyban jellemző az inkumbens vállalatok jelenléte a termelés és szállítás területén, valamint meghatározóak az állami támogatások is a piaci beruházások mellett. A háztartási fogyasztók előtt történő piacnyitás, minden tagállamban más évben ment végbe, amit az alábbi táblázatban foglaltam össze.

6. táblázat: Piacnyitás fogyasztók számára tagállamonként

Piacnyitás éve	Tagállam
1996	Svédország
1997	Finnország
1998	Németország
1999	Nagy-Britannia
2001	Ausztria
2003	Dánia
2004	Hollandia
2005	Izland
2006	Csehország
	Portugália
2007	Belgium
	Bulgária

⁴⁷⁹ EUMSZ 4. cikk (2) f.

⁴⁸⁰ BENCSIK András, *A fogyasztói jogok tartalmának és érvényesülésének közjogi keretei Magyarországon*, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Doktori Iskolája, PhD értekezés, <https://ajk.pte.hu/sites/ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/bencsik-andras/bencsik-andras-muhelyvita-ertekezes.pdf> (2020. január 13-i letöltés).

	Franciaország
	Görögország
	Magyarország
	Olaszország
	Lettország
	Luxemburg
	Lengyelország
	Szlovákia
	Szlovénia
	Románia
2009	Horvátország
	Spanyolország
2013	Észtország
2014	Ciprus
2015	Litvánia

Forrás: saját szerkesztés (az Európai Bizottság adatai alapján)⁴⁸¹

A fenti táblázat azért nem tartalmazza Máltát, mivel ezen tagállam a Bizottság határozata alapján felmentést kapott, tekintve, hogy itt olyan kis szigetüzemben működő energiarendszer működik, amely indokolatlanná teszi az energiacsomag piacnyitásra vonatkozó rendelkezéseinek alkalmazását.⁴⁸² Az összesítés alapján az is megállapítható, hogy majdnem a tagállamok fele az előírt határidő előtt teljesítette a jogi aktusok azon elvárását, hogy a fogyasztók előtt teljesen meg kell nyitni az energia piacát. Ki kell emelni Svédországot, Finnországot, Németországot és Nagy- Britanniát, amelyekben már a második energiacsomag hatályba lépését megelőzően ezen elv szerint működhetek a piac szereplői.

A fogyasztókra vonatkozó (az energiaszektor liberalizációjával összefüggő) rendelkezéseket két nagy csoportban tárgyalom. Az első nagy csoportot azok a rendelkezések alkotják, amelyek kötelezettséget rónak a kormányzatra, vagy más

⁴⁸¹ European Commission: Second consumer market study on the functioning of the retail electricity markets for consumers in the EU. Directorate-General for Justice and Consumers EU Consumer Programme (2007-2013), 2016.

⁴⁸² Az Európai Bizottság határozata a 2003/54/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv egyes rendelkezéseitől való eltérés Málta számára történő engedélyezéséről, HL L 332, 30/11/2006, 32–33. , valamint 2009/72/EK irányelv 2. cikk.

energiapiaci szereplőkre a végfelhasználók vonatkozásában, a második pedig azokat a jogosultságok tartalmazza, amelyekkel a fogyasztók élhetnek saját helyzetük javítása érdekében.

5.2.Megfizethető, fenntartható, versenyképes energia

Az energiapiac Európai Uniójának céljai között szerepel a fogyasztók számára biztosítandó megfizethető, fenntartható és versenyképes energia fontossága. Az energiaszektorban megvalósítandó piacnyitás érdekében az Európai Unió négy energiacsomagot fogadott el, melyek érintették valamennyi piaci szereplő piacra való bejutásának jogi lehetőségeit.

Kezdetben az Európai Unió célja az energiamonopóliumok pozíciójának, valamint az állam kizárólagos tulajdonának energiaszektor teljes területére vonatkozó megtörése volt, a megvalósítás kapcsán széles mérlegelési lehetőséget adva a tagállamoknak. Törekvés volt továbbá a tevékenység végzésének folyamatos, több szereplőre való kiterjesztése, a verseny minél teljesebb biztosítása, azonban az első energiacsomagot alkotó jogszabályok a monopolhelyzetben lévő vállalatoknak túl sok kibúvót engedtek. Továbbá a piacnyitás első sarokköve a feldarabolt tevékenységek közül csupán a termelőpiacra vonatkozott, ahol a piaci felek a tagállamok választása szerint engedélyezési vagy (amit a tagállamok leginkább választottak) versenyeztetési eljárás alapján kerülhettek be.⁴⁸³⁴⁸⁴

Ezen alfejezet szempontjából fontos fogyasztói státusszal már itt, az első energiacsomagban találkozhatunk, azonban a fogalmi meghatározáson túl jogosultságok nem kerültek tisztázásra, valamint e jogi aktus alapján tehát csupán az erőművek és az irányelv által definiált fogyasztók (végső felhasználók nem) léphettek ki a szabadpiacra.⁴⁸⁵

Az első törekvések értékelése során megállapították, hogy a legtöbb országban a piacnyitás az elvárt mértéket meghaladta, valamint árcsökkenést és minőségjavulást eredményezett. Azonban a jogszabályok által meghatározott minimum elvárás miatt megvalósuló eltérő piacnyítási szintek versenytorzuló hatással fenyegettek. Káros volt továbbá a hálózatokhoz való hozzáférés szabályozásának elégtelensége, valamint a

⁴⁸³ Uo. 13-14.cikk

⁴⁸⁴ FAZEKAS Orsolya, *A villamosenergia-piac működési modellje*. In: FAZEKAS Orsolya (szerk.), *A magyar villamosenergia-szektor működése és szabályozása I.*, Budapest, Wolter Kluwer Kiadó, 2010, 34.

⁴⁸⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 96/92/EK irányelve (1996. december 19.) a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról, HL L 27, 30/1/1997, 20–29. 17.cikk (3)–(4).

számviteli szétválasztási követelmények hatástalansága.⁴⁸⁶ Ezen előnyöket és anomáliákat hivatott kezelni a 2003-ban elfogadott következő állomás.

A fogyasztói státuszt tekintve a második energiacsomag előrelépés az elsőhöz képest, már a magasabb szintű fogyasztóvédelemi rendelkezéseket tekintve is, hiszen amellet, hogy a feljogosított fogyasztók számára biztosította a szabad hozzáférés lehetőségét, 2007-re előirányozta a háztartási fogyasztók számára történő piacnyitást. Ebben a jogszabálysomagban lényegesen bővült mind a villamosenergia, mind pedig a gázszolgáltatás szervezésére vonatkozó fejezet, mégpedig a közszolgáltatási kötelezettségről és a fogyasztók védelméről szóló külön rendelkezésekkel. Új rendelkezés továbbá az első csomaghoz képest az egyetemes szolgáltatás (meghatározott minőségű villamos energiával való ellátásra, méltányos, könnyen és tisztán összehasonlítható, átlátható árak) villamosenergia területén való előírása a háztartási fogyasztók és a jogi aktusban meghatározott kisvállalkozások számára. Ezenfelül mindkét jogi aktus (villamosenergia és gázszolgáltatás) lehetőséget biztosít a nemzeti kormányzatoknak arra, hogy teret engedjenek a háztartási, kis- és közepes méretű fogyasztók piaci pozíciójának erősítése céljából az e fogyasztói csoportok önkéntes képviseleti csoportosulásainak.

A villamosenergia irányelv újítása a szolgáltatók számára előírt azon kötelezettség is, hogy a számlán vagy a számlához mellékelve, valamint a végső fogyasztók számára készített reklámanyagokban adják meg minden egyes energiaforrás részarányára vonatkozó információt, valamint olyan hivatkozást, amelyről megtudhatóak a szolgáltató által a megelőző évben felhasznált energiahordozók összetételének környezeti hatásai is.

⁴⁸⁷ Ezen túlmenően a jogi aktusok háztartási fogyasztókra a közszolgáltatási kötelezettség kapcsán tartalmaztak egy mellékletet (mind a villamos-, mind a földgázszolgáltatásra vonatkozó jogi aktus) a fogyasztó jogairól, szerződéskötés váltás lehetőségére, valamint a panaszkezelésre és tájékoztatásra vonatkozóan.⁴⁸⁸

A második energiacsomag a számviteli mellett a jogi szétválasztást is előírta az átviteli és elosztó hálózatok rendszerirányítói számára, megengedve, hogy az irányelvekben

⁴⁸⁶ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament – Completing the internal energy market. COM (2001) 125.

⁴⁸⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 2003/54/EK irányelve és Az Európai Parlament és Tanács 2003/55/EK irányelve II. fejezet 3.cikk

⁴⁸⁸ Uo. VIII fejezet 20.cikk.; A. melléklet.

előírt esetekben az elosztási rendszerirányító ettől az előírástól eltérjen. Az unbundling (szétválasztás) a háztartási fogyasztókat, mint a piacnyitás során figyelembeveendő tényezői kört is érintette, hiszen ezen rendelkezéstől azt várták, hogy nagy eséllyel a fogyasztói árak csökkenését vonja maga után.⁴⁸⁹ A jogi aktusok megvalósítása során keletkező tapasztalatok azonban azt mutatták, hogy a tényleges szétválasztás az egyes tevékenységeknél, a vertikálisan integrált vállalatok ellenkező érdekei miatt nem valósulhatott meg, továbbá az előre meghatározott, szabályozott árak gátolták az új gazdasági szereplők piacra lépését.⁴⁹⁰⁴⁹¹

Ezen okok miatt a következő jogalkotási csomag elfogadását megelőzően az Európai Bizottság 2007-ben közzétette az „Európai Energiapolitika” című közleményét.⁴⁹² Ebben a dokumentumban az intézmény hangsúlyozza a közös fellépés szükségességét a fenntartható, biztonságos és versenyképes energiaellátás kapcsán. A megfizethetőség elve ekkor még csupán a fenntarthatóság elvébe ágyazva szerepel és az intézmény meg is jegyzi, hogy tenni szükséges a tagállamok nemzetközi energiapiaci áringadozásai ellen.⁴⁹³

A harmadik energiacsomag az uniós jogalkotók azon belátásán alapult, hogy csupán a (termelő, hálózat, ellátás) tulajdonjog szétválasztása vezethet eredményre, amelynek alapvető korlátai és követelményei is e jogszabálycsomagban kerültek lefektetésre. A szabályozás eredményeképpen a hálózat tulajdonosa lett a rendszerüzemeltető, akit függetlenítettek az ellátási és termelési érdekektől.⁴⁹⁴ Továbbá a csomag a 2007-es közleményhez hasonlóan tartalmazza a fenntarthatóság, versenyképesség és energiaellátás biztonsága elérésének fontosságát. A 2009-ben elfogadott harmadik energiacsomag a fogyasztói jogokat tekintve is előremutató, hiszen a csomag felismerte, hogy a fogyasztókat érintő egyik legnagyobb (az energiapiacon korábban jelentősen jelenlévő) probléma az információs aszimmetria, mivel ez is hozzájárul a kiszolgáltatott

⁴⁸⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2009/72/EK irányelve a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 2003/54/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről, 2. cikk (11) bekezdés

⁴⁹⁰ LOWE, Willoughby–PUCINSKAITE, Ingrida–WEBSTER, William– LINDBERG, Patrick, *Effective Unbundling of Energy Transmission Networks: Lessons from the Energy Sector Inquiry*, Competition Policy Newsletter 2007/1, 27.

⁴⁹¹ SEC(2006) 1724, Competition report on energy sector inquiry, 10 January 2007

⁴⁹² Az Európai Bizottság közleménye, Európai energiapolitika, COM (2007) 1.

⁴⁹³ Fogyasztókat érintő négy fontos célkitűzése a dokumentumnak: a növekvő energiaárakkal szemben támogatás; szolgáltatók közötti választás, a szolgáltatóváltással kapcsolatos adminisztrációs terhek csökkentése, a fogyasztók védelme.

⁴⁹⁴ 2009/72/EK irányelv, Preambulum (10)–(19)

helyzet fennállásához. A jogi aktusokban megjelenik az a koncepció, mely szerint, ha az egyén információval rendelkezik az energia költségeiről, az majd az energia felhasználásának csökkentésére ösztönzi őt.⁴⁹⁵

A harmadik energiacsomag fogyasztói státusz megerősítését szolgáló rendelkezései között találjuk a tagállami kötöttség nélküli szabad kereskedőváltás lehetőségét, amelynek egyszerűségét, hatékonyságát minden országnak lehetővé kell tennie az Európai Unióban (itt meg kell jegyezni, hogy a szolgáltatóváltás lehetősége csak a villamosenergia szektorra vonatkozott),⁴⁹⁶ a kizárólagossági záradéktól való védelem előírását, szerződés felbontásának ingyenes lehetőségét, számlákon részletes adatok biztosításának kötelezettségét az energiaforrás részarányára, azok környezeti hatásaira és vitarendezési mechanizmusok szabályaira vonatkozóan, kompenzáció nyújtásának előírását (nem megfelelő szolgáltatásnyújtás esetén), valamint az intelligens mérőeszközökhöz való hozzáférés lehetőségét.⁴⁹⁷ Ezen utóbbiakra vonatkozó információkhoz (jogok, vitarendezés) való hatékony és egyszerű hozzáférés érdekében a tagállamoknak biztosítaniuk kell az egyablakos kapcsolattartó pontok létrehozását, valamint a panaszok hatékony kezelése és a bíróságon kívüli vitarendezések céljából független mechanizmusok kialakítását (például energiaügyi ombudsmani hivatal).

A harmadik csomag kiemelkedő újítása a fentieken kívül a védelemre szoruló fogyasztók intézményének bevezetése, amely meghatározását (figyelembe véve az energiaszegénységet és ellátásból való kizárás tilalmát), valamint a jogaik és kötelezettségeik érvényesítését a tagállamok feladatává teszi. E fogyasztói kör vonatkozásában a védelmi szint megerősítésének lehetünk tanúi, hiszen a jogi aktusok lehetővé teszik, hogy a nemzeti kormányzat az energiaszegénység kezelése céljából energiáról szóló nemzeti cselekvési tervet fogadjon el, társadalombiztosítási előnyöket vagy energiahatékony fejlesztésre vonatkozó támogatást nyújtson.⁴⁹⁸ Nóvum továbbá (nyilvánosan hozzáférhető) az energiafogyasztók jogairól szóló, gyakorlati tájékoztatást szolgáló, energiafogyasztói ellenőrzőlista, amelyet a Bizottság készít el konzultálva az érintettekkel.

⁴⁹⁵ 2009/72/EK irányelv, Preambulum (50)

⁴⁹⁶ Consumer Rights in Electricity and Gas Markets”, BEUC Position Paper, December 2013, 5.

⁴⁹⁷ 2009/72/EK irányelv 1.sz. melléklet.

⁴⁹⁸ 2009/73/EK irányelv 3 cikk (3)-(4) és 2009/72/EK irányelv 3. cikk, (7)-(8) bekezdések.

A harmadik energiacsomag fogyasztói jogokat megerősítő rendelkezéseit követően - Párizsi Megállapodás következtében - a megújuló energiaforrások (pl.: éghajlatvédelemben betöltött szerepe miatt) az energiafogyasztók vonatkozásában is a figyelem középpontjába kerültek. A Bizottság „Új irányvonal az energiafogyasztók számára” elnevezésű 2015-ben közzétett közleménye hangsúlyozza, hogy az energetikai vállalatoknak az új, innovatív technológiák segítségével a fogyasztók számára lehetőséget kell biztosítani arra, hogy tudatos fogyasztásuk révén részt vegyenek az energetikai átállásban, ezáltal segítve a megújuló energiaforrások részarányának növelését az energiafelhasználásban.⁴⁹⁹

29. ábra: Fogyasztókat érintő problémás területek

Forrás: saját szerkesztés

Az Európai Bizottság 2015. évi másik közleményében kiemeli, hogy az energiapiac területén Európai Unióra van szükség, mivel csak ezáltal biztosíthatóak a megfizethető árak. A dokumentum szerint a tagállami piacok nem kapcsolódnak egymáshoz megfelelően, így a fogyasztók az energiaellátás bizonytalanságainak is ki vannak téve. A Bizottság közleményében éppen ezen okok miatt előírta egy jogalkotási javaslat

⁴⁹⁹ A Bizottság Közlemény, *Új irányvonal az energiafogyasztók számára*, COM(2015)339.

elkészítését a nagy- és kiskereskedelmi ágazat összekapcsolására vonatkozóan. Az intézmény jelzi, hogy az új jogi aktus nagy hangsúlyt helyez majd arra, hogy a fogyasztók maradéktalanul részt vegyenek a piaci folyamatokban.⁵⁰⁰ E dokumentum a harmadik energiacsomaghoz hasonlóan foglalkozott a kiszolgáltatott fogyasztók védelmének fontosságával. Az ígéreteknek megfelelően a negyedik energiacsomag részét képező irányelvek és rendeletek jelentősebb hangsúlyt fektetnek a fogyasztók informáltságának. 2019-es megújuló energia irányelv például rendelkezik a származási garancia intézményéről, amely által az egyének felvilágosítást kaphatnak az energia megújuló erőforrási arányáról.⁵⁰¹

A megfizethetőség kapcsán megemlíthető kategória az energiaszegények csoportja. Nincs általánosan, az egész Európai Unióra kiterjedő definíció erre a kategóriára, amelynek érthető, eltérő tagállami adottságokban rejltő okai vannak.⁵⁰² Általában akkor beszélhetünk energiaszegénységről, ha az egyén nem képes megfelelő szintre fűteni lakását, valamint a megfelelő fűtés aránytalan terhet jelent számára.⁵⁰³ Érdekes, hogy a harmadik, majd negyedik energiacsomag is foglalkozik e kérdéskörrel, hiszen ez inkább társadalmi kérdés, mivel az a (kormányzat által meghatározott) küszöbhatár meghatározásán múlik, hogy kik és mennyien tartoznak az energiaszegények közé, tehát az, szubjektív politikai megfontolásoktól függ.⁵⁰⁴ Igaz e csoportnak vannak környezetvédelmi és egészségügyi vonatkozásai is, hiszen a nem energiahatékony ingatlanok szén-dioxid kibocsátása nem elhanyagolható, valamint a szegényebb réteg számára rendelkezésre álló tűzifa nem megfelelő égetése is környezetszennyezéssel jár. Összességében tehát megállapítható, hogy az energiaszegények csoportja a fogalom meghatározásától és a szubjektív – szak – politikai megfontolásoktól függ. Tény, hogy szükséges e kérdéskörre való fokozottabb odafigyelés, hiszen az – energia – szegényebb háztartások (akár akaratukon kívül) nemcsak okozói, hanem legnagyobb elszenvedői is a környezetszennyezésnek. Azonban megállapítható, hogy ezen szociális kérdések

⁵⁰⁰ COM(2015)80.

⁵⁰¹ 2018/2001 irányelv, Preambulum (55).

⁵⁰² FELLEGI Dénes–FÜLÖP Orsolya, *Szegénység vagy energiaszegénység? Az energiaszegénység definiálása Európában és Magyarországon*, Budapest, Energiaklub Szakpolitikai Intézet Módszertani Központ, 2012. https://www.energiaklub.hu/files/study/energiaklub_szegenysegy_vagy_energiaszegenysegy.pdf (2019. április 23-i letöltés).

⁵⁰³ FÜLÖP Orsolya – LEHOCZKI - KRSJAK Adrienn, *Energiaszegénység Magyarországon*, Statisztikai Szemle, 2014/8-9, 820–831.

⁵⁰⁴ Az Európai Bizottság SEC (2010) 1407 számú munkanyaga az energiára fordított átlagkiadások kétszeresénél húzná meg az energiaszegénység határát.

energiacsomagban való tárgyalásának a környezetvédelmi szempontokon kívül nincs más alapja. E kategóriától meg kell különböztetni a kiszolgáltatott helyzetben lévőket, amely fogalom tágabb, meghatározása szintén a tagállamok kötelezettsége.⁵⁰⁵

5.3. Okos, aktív, környezettudatos fogyasztó

Az energiaszektorban való aktív fogyasztói részvétel negyedik energiacsomagot megelőző kihasználatlansága az Európai Unió energiapolitikájában is érződött, hiszen a szabályozás nem tudta kezelni a kisebb, decentralizált módon működő (pl.: háztartások) szereplőket. Az energiapiac középpontjában a hagyományos, centralizált energiatermelők és fosszilis energiaforrások álltak.

Az Európai Unió azonban rájött arra, hogy elképzelhetetlen az energiafelhasználás csökkentése csupán a felhasznált mennyiség mérséklésének ösztönzésével, mivel a mai társadalmakra a fokozódó energiaigény jellemző. Éppen ezért a komplex célok elérésére a legmegfelelőbb eszköz az energiahatékonyság növelése, melyhez elengedhetetlen a fogyasztók fokozottabb bevonása a teljesítésbe. Ennek, a harmadik energiacsomag által is javasolt, egyik módja az intelligens mérési rendszerek, hálózatok alkalmazása, amelyek hozzájárulhatnak ahhoz, hogy az egyének, akik eddig passzív szemlélői voltak az energiaszektor történéseinek, aktív részesei legyenek a folyamatoknak. A tagállamoknak 2012 szeptember 03-ig kellett elkészíteniük egy legfeljebb tíz éves ütemtervet e rendszerek megvalósításának elemzéseképpen.⁵⁰⁶

Az energiarendszer teljes átalakítása tehát nem képzelhető el az egyének bevonása nélkül, hiszen fogyasztásuk az energiafelhasználás nagy részét adja. Az energiaunió stratégiájára vonatkozó Bizottsági dokumentum követve ezt az elképzelést, a fogyasztót helyezi az energiarendszer középpontjába. Az energiaunió megvalósítására vonatkozó második jelentés szerint a fogyasztók – az energetikai átállás centrumában – egyre inkább az energiapiac aktív részeseivé válnak.⁵⁰⁷ Ezt támasztja alá az a tény is, hogy egyre többen válnak szolgáltatott.⁵⁰⁸

⁵⁰⁵ 2019/944 irányelv 28-28.cikk

⁵⁰⁶ 2009/72/EK irányelv, preambulum

⁵⁰⁷ SZUCHY Róbert, *Az Európai Unió villamos energia piacának reformja: fókuszban a fogyasztók*, In: HOMICSKÓ Árpád Olivér – SZUCHY Róbert (szerk.), 60 – Studia in honorem Péter Miskolczi-Bodnár, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2017, 585-594.

⁵⁰⁸ Az Európai Bizottság energiaunióra vonatkozó 2. jelentése. COM(2017) 53.

A negyedik energiacsomagot alkotó jogi aktusok eredményeképpen egy aktív, tájékozott és környezettudatos fogyasztói kategóriával találjuk szembe magunkat, így e csomag elfogadása a fogyasztói jogok kiteljesedését hozta magával.⁵⁰⁹ A jogi szabályozás a megelőző évek során felhalmozódott tapasztalatokat törekszik beépíteni és egyes esetekben korrigálni. Az előző időszak tapasztalataiból látszott, hogy a liberalizációt több, fogyasztót érintő tényező is akadályozza, amelyet az Európai Uniónak fel kell számolnia ezirányú céljai elérése érdekében. A Bizottság a negyedik csomag elfogadása előtt tanulmányai eredményeképpen megállapította, hogy a fogyasztók nincsenek birtokában a megfelelő információknak és bonyolultak a vállalkozóváltásra vonatkozó eljárások is. Az elfogadást megelőző évek dokumentumaira épülve az új jogszabályok már említést tesznek az energiaunió megvalósításáról, amelynek célja a megbízható, biztonságos, fenntartható, versenyalapú és megfizethető energia biztosítása a végső fogyasztók számára.⁵¹⁰ Az energiaunió, és annak megvalósítását célzó jogszabálycsomag a fogyasztó – ezt megelőzően elfogadott jogszabályokban már erősített – helyzetét igyekszik tovább stabilizálni. A fogyasztók versenyben való optimális részvételéhez elengedhetetlen, hogy a megfelelő információk rendelkezésre álljanak és átláthatók legyenek.⁵¹¹

Az új jogi aktus célja tehát aktív szereplőt létrehozni, melynek megfelelő eszközei lehetnek az okos mérőeszközök, illetve az energiaközösségek konstruálása, melynek következtében a lakossági fogyasztók alkalmassá válnak az energiatermelés, -tárolás, -felhasználás és -visszatáplálás tevékenységekre.⁵¹² Az árazás tekintetében is nagy változásokat láthatunk, hiszen az energiaellátók lehetőséget kapnak arra, hogy dinamikus villamosenergia-árat tartalmazó szerződést (hatósági árszabályozás helyett) kínáljanak, így a fogyasztók a tényleges – dinamikus – piaci árakkal szembesülhetnek.⁵¹³

⁵⁰⁹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/944 irányelve (2019.június 5.) a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 2012/27/EU irányelv módosításáról, HL L 158, 14/6/2019, 125–199, III. Fejezet 10.cikk.

⁵¹⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 2019/943 rendelete (2019. június 5.) a villamos energia belső piacról, HL L 158, 2019/6/14, 54-124., Preambulum (2)

⁵¹¹ SALERNO, Francesco Maria- DOUGET, Sebastien –RIOUS, Vincent, *Compatibility of RES: A legal and Economic Approach*, In: HANCHER, Leigh – DE HAUTECLOCQUE, Adrien – SALERNO, Francesco Maria, *State aid and the energy sector*. Hart Publishing, Portland, Oregon , 2018. 143.

⁵¹² SZUCHY Róbert, *Az energijog és energetikai szabályozás aktuális kihívásai*, In: GLAVANITS Judit, *A gazdasági jogalkotás aktuális kérdései*, Dialog Campus Kiadó, Budapest, 2019. 233-235.

⁵¹³ 944/2019 irányelv, III. Fejezet 11.cikk.

A korábbi szabályok által biztosított kereskedőváltás lehetősége ellenére, a fogyasztóknak nem volt lehetősége a szolgáltatók ajánlatainak összehasonlíthatóságra, valamint több, egyéb tényező is gátolta őket ebben – pl.: díjak –, mely problémákat az új szabályok kiküszöbölni látszanak. Az új rendelkezések szerint a kereskedőváltást már 24 órán belül díjmentesen biztosítani kell, olyan kalkulátorok rendelkezésre bocsátása mellett, amelyek lehetővé teszik a szolgáltatói ajánlatok összehasonlítását.⁵¹⁴

A harmadik energiacsomag előremutató rendelkezései ellenére – pl.: intelligens rendszerek – tehát a fogyasztók nem váltak az elvártak szerinti cselekvő szereplőkké. A negyedik csomag ezen is változtatott, annak érdekében, hogy még nagyobb teret kapjanak arra, hogy tevékeny szerepet töltsenek be. Ilyen előremutató rendelkezés az aggregátori csoport megalkotása, amely intézménnyel lehetővé válik az aktív fogyasztók piacra lépése. Tevékeny szerepüket elősegíti az is, hogy az irányelv pontosan meghatározza a számla információtartalmát, valamint az okos mérési rendszerek elterjesztésének kötelezettségét 2019 júniusától, amit azonban egy költség-haszon elemzéstől tesz függővé. Amennyiben a tagállam marad a hagyományos mérőeszközök alkalmazása mellett, akkor is biztosítani kell annak leolvashatóságát.⁵¹⁵ Az irányelv II. melléklete határozza meg e rendszerek bevezetésének elveit.⁵¹⁶ Az intelligens rendszerek és hálózatok központba állításának szerepe, hogy ennek segítségével vegyenek részt a fogyasztók a keresleti oldallal történő diskurzusban. Az elképzelés szerint e kategóriát csak úgy lehet bevonni az energiarendszer átalakításába, ha jobban ráláthatnak az energiafelhasználásaikkal kapcsolatos információkra. Az okos mérőeszközök elterjesztésének törekvésén keresztül a fogyasztói energiahasználatra vonatkozó adatok (a fogyasztásmérési és fogyasztási adatok, valamint a felhasználó általi ellátóváltáshoz, a keresletoldali válaszhoz és az egyéb szolgáltatásokhoz szükséges adatok) a globalizálódó világ központi tényezőjévé válnak. Ezt felismerve az Európai Unió a GDPR (általános adatvédelmi rendelet)⁵¹⁷ és az Európai Unió Alapjogi Chartája 8.cikkének követelményével összhangban kihangsúlyozza a személyes adatok védelmének energiaszektor területén való fontosságát és oltalomban részesítésének szükségességét.

⁵¹⁴ 944/2019 irányelv preambulum (34) és 2018/2001 irányelv preambulum (72)

⁵¹⁵ 944/2019 irányelv, 21-22.cikk

⁵¹⁶ 944/2019 irányelv 19-21.cikk

⁵¹⁷ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet), *HL L 119/1, 4/5/2016, 1-88.*

A megújuló energiaforrások felhasználásának növelését a végső felhasználók kapcsán is növeli törekszenek, melynek egyik megnyilvánulása, hogy az új megújuló energia irányelv bevezeti a termelő-fogyasztó fogalmát. E csoport számára a tagállamoknak lehetővé kell tenniük, hogy plusz teher nélkül termeljenek, tároljanak, fogyasszanak és értékesítsenek energiát, valamint megújuló energia közösségeket hozzanak létre.⁵¹⁸

Az irányelv a tagállamoktól független (második energiacsomaggal létrehozott) nemzeti hatóságokat hatalmazza fel arra, hogy a fogyasztóvédelmi intézkedések eredményességét biztosítsa.⁵¹⁹

A fentebb leírtak alapján megállapítható, hogy a komplex célok (mint a tiszta energiára való áttérés) eléréséhez az energiarendszer teljes átalakítására van szükség. Az energiarendszer aktív részvevőivé kell tenni a fogyasztókat is, hiszen csak egy lentről felfelé (bottom up) ható folyamat eredményeképpen érhető el változás.

5.4. Fogyasztó, mint eszköz a megújuló energiaforrások elterjesztése kapcsán

A megújuló energiaforrások legnagyobb előnye abban gyökerezik, hogy használatuk nagyban hozzájárulhat a fenntartható fejlődéshez és a környezetvédelem által kitűzött törekvésekhez, valamint megoldást jelenthetnek a fosszilis energiahordozók kimerülésére és a növekvő importfüggőség mérsékléséhez. Előnyei ellenére elterjedésüket mégis nagyban gátolják a technológia magas beruházási költségei, a fosszilis energiahordozók relatív alacsony ára, valamint a tagállamok hagyományos szemléletmódhoz való ragaszkodása.

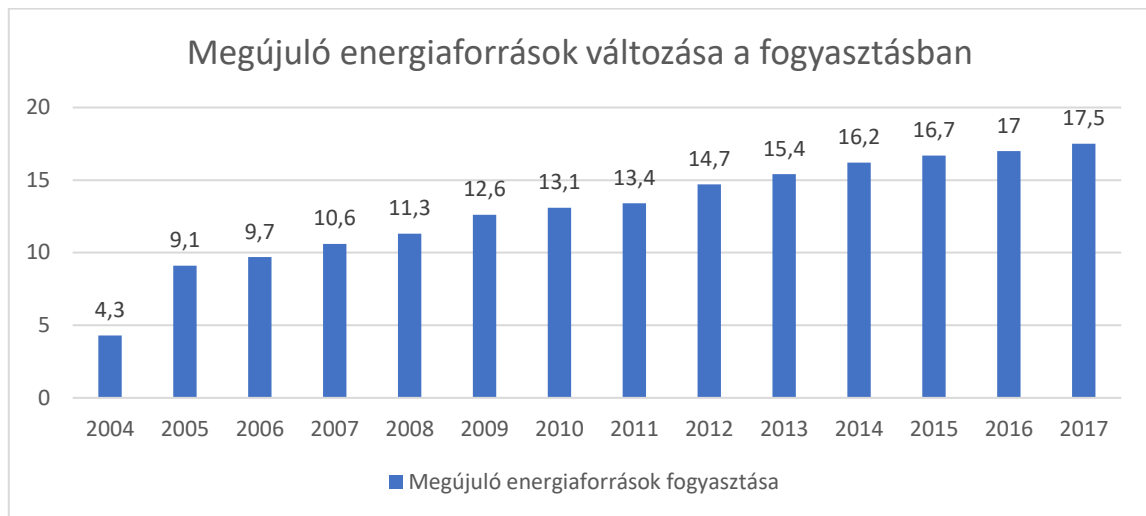
Az Európai Unió negyedik jogalkotási csomagja előírja, hogy a teljes energiafogyasztáson belül 2030-ra a megújuló energiaforrásoknak 32%-ot kell kitennie, amelynek elérése érdekében pedig szükséges az energiaszektor teljes átalakítása, folyamatos innovációja, valamint a fogyasztók fokozottabb bevonása ezen energiaforrások felhasználásának növelésébe.⁵²⁰ A tagállamoknak kell biztosítaniuk azt, hogy azon fogyasztók, akik ilyen erőforrást termelnek, vagy ennek felhasználását választják, ne kerüljenek hátrányosabb helyzetbe, mint a hagyományos energiaforrásokat használók/termelők.

⁵¹⁸ 944/2019 irányelv, 21-21.cikk

⁵¹⁹ 944/2019 irányelv, 86.cikk

⁵²⁰ 2018/2001 irányelv, preambulum (8)

30. ábra: Megújuló energiaforrások aránya a fogyasztásban az Európai Unióban

Forrás: saját szerkesztés (az Eurostat adatai alapján)⁵²¹

A megújuló energiaforrásokból előállított energia fogyasztását mutatja a fenti diagram 2004-től 2017-ig átlagosan az egész Európai Unióban. Az Európai Unió célja jelenleg, hogy a végső energiafogyasztás a nemzeti cselekvési tervekben elosztva 20% -át megújuló energiaforrás tegye ki 2020-ig (2030-ig 32%). Az arány 2017-ben már 17,5% volt.

A negyedik energiacsomag külön célértékeket határoz meg két leginkább környezetszennyező szektor vonatkozásában. Előírja, hogy a megújuló energiaforrás használatát a fűtésben és hűtésben a 2020-ban elértékhez képest a 2021–2025-ös időszakra, majd a 2026–2030-as időszakra átlagosan 1,3 százalékkal növelni kell. Az irányelv tartalmazza azt is, hogy ebbe a növekedésbe a tagállamok mit számíthatnak be (pl.: a hulladékhőt és a hulladék hűtőenergiát az átlagos éves növekedés 40 %-áig). A megújuló energia használatát a közlekedésben 2030-ra legalább 14 %-ára kell növelni.

Ezen energiaforrások mellett először Németország és Dánia kötelezte el magát, amelynek következtében már 2010-ben megkezdtek társadalmi-gazdasági és technológiai átalakulásukat. E folyamatban központi szerepet töltöttek be az okos rendszerek, innováció, klímavédelem, és a decentralizált energiarendszerek. Ezen utóbbi égisze alatt

⁵²¹ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Renewable_energy_statistics#Share_of_renewable_energy_almost_doubled_between_2004_and_2018 (2020.január 14-i letöltés).

a megújuló energiaforrások tulajdonosai elsősorban a magánszemélyek, önkormányzatok, energiaszövetkezetek stb. lettek, ezzel bevonva a lakosságot a célkitűzések elérésébe.

Az Európai Unió jogalkotási aktusaiban tükröződik azon személet, amely szerint ahhoz, hogy a megújuló energiaforrásokból termelt energia elterjedjen szükséges a lakosság bevonása és az állami támogatások lehetővé tétele. Éppen ezért a negyedik energiacsomag a kitűzött célok elérése érdekében előirányozza, hogy a megújuló energiaforrásokra vonatkozó támogatási rendszereket a tagállamok között átláthatóbbá kell tenni. Az irányelv szabályozza a származási garancia (eltérve a zöld bizonyítványoktól) intézményét is, annak érdekében, hogy tájékoztatásul szolgáljon (információs aszimmetria kiküszöbölése) az adott energia előállítását illetően. Ezen elektronikus dokumentummal a piaci szereplők kereskedhetnek, azonban a tagállamoknak figyelniük kell a kétszeres értékelés elkerülésére. A jogi aktus felsorolja egyrészt azon eseteket, amikor a származási garancia figyelembevételének vételeme fennáll, másrészt az ilyen dokumentumok minimális tartalmának követelményeit. A származási garanciákhoz kötődő tevékenységeket a tagállamoknak, vagy e tevékenységektől független hatóságoknak kell felügyelniük.⁵²²

A megújuló energiaforrások elterjesztésében a lakosság több konstrukcióban is részt vehet. Lehetőség van közreműködni egyénileg (családok, kis- és középvállalkozások) vagy közösen, társasházi felállásban. Az önkormányzatok is kulcsfontosságú szerepet töltenek be az elterjesztésben, és a hozzá kapcsolódó közösségek fenntartásában, amelynek kapcsán számos jogi eszközt kapnak megújuló energiaközösségek irányításával és ezen energiák tulajdonlásával kapcsolatos új üzleti modellek kapcsán, valamint lehetőségük van e csoportosulásokban részvényesként is részt venni.⁵²³ A megújuló energiaközösségek - legfőképpen az intelligens hálózatok segítségével - hozzájárulnak a dinamikus energiapiac megvalósulásához, elősegítik az energiahatékonyságot és a fosszilis energiafelhasználás csökkentését.⁵²⁴

⁵²² 2018/2001 irányelv preambulum (55)

⁵²³ https://mtvsz.hu/dynamic/energia_klima/kozossegi_energia_mindenkinek_36oldal.pdf; (2019. április 23-i eltöltés).

⁵²⁴ FILIPPOS Proedrou, *Are smart grids the key to EU energy security?* In: LEAL- ARCAS, Rafael – WOUTERS, Jan (eds): *Research Handbook on EU Energy Law and Policy*, Edward Elgar, Cheltenham, 2017, 450-460.

A megújuló energiaforrások és fogyasztói lét összefüggésrendszerében fontos fogalom az úgynevezett megújulóenergia-közösség. A tagállamoknak kell biztosítani azt, hogy a végső (főként lakossági) fogyasztók ilyen közösségben részt vehessenek, illetve ezen jogi személyiséggel rendelkező csoportosulások választásuk szerint: megújuló energiát termeljenek, fogyasszanak, tároljanak és értékesítsenek, megosszák egymással (peer to peer, P2P), valamint a megfelelő energiapiachoz szabadon, plusz teher nélkül hozzáférjenek. Az egyének – cégek – pénzügyi forrásokat hozhatnak létre, amellyel kifelé is szolgáltathatnak vagy a saját helyi szükségleteiket fedezhetik. Tanácsadás, vagy a rendszer optimalizálása céljából akár az aggregátorokkal is felvehetik a kapcsolatot.

Tény, hogy az 1990-es évek óta az Európai Unió energiapolitikája jelentősen változott az új energiacsomag előtt is, hiszen léteztek közösségi tulajdonú megújuló energiaprojektek, szövetkezetek és tartalmaztak javaslatokat a tagállamok számára támogató intézkedések bevezetésére vonatkozóan a megújuló energiákkal, közösségekkel kapcsolatban. Az energiarendszer szerkezetének átalakulása csaknem két évtizede folyamatban van. Az Európai Unió törekvései révén kialakult teljes mértékben megújuló energiaforrást termelő/használó közösségek célja, hogy ezen energiaforrásból fedezzék energiaszükségleteiket, tevékenységüket kiterjesztve a villamosenergia- és a hőtermelésre, valamint a közlekedés területére, különböző megtakarítási és hatékonysági módszereket alkalmazva.⁵²⁵

7. táblázat: Hagyományos és új koncepció összehasonlítása

	Hagyományos koncepció	Új, Innovatív koncepció
Termelés	Néhány nagyobb erőmű	Sok kisebb energiatermelő
Piac	Nemzeti keretek centralizált	Határon átnyúló kereskedelem, decentralizált
Átvitel	nagy táv-és csővezetékek	Kisléptékű átvitel és elosztás
Elosztás	Fentről lefelé	Kétirányú
Fogyasztó	Passzív résztvevő	Aktív résztvevő

Forrás: saját szerkesztés (MTvSz, 2019 alapján)⁵²⁶

⁵²⁵ DROEGE, Peter (ed.), *100 Per Cent Renewable: Energy Autonomy in Action*, Earthscan, London, 2009., 326.

⁵²⁶ Magyar Természetvédők Szövetsége (MTvSz): A közösségi megújuló energia mindenkinek jár. Szabadítsuk fel! (2019)

E közösségek fejlődésének gátját képezhetik a tagállamok eltérő rendelkezései, intézményei, ezért köteles minden tagállam értékelni a jelenlegi állapotokat és mindent meg kell tenniük az e közösségek fejlesztésének előmozdítására és megkönnyítésére. Így többek között meg kell szüntetniük az adminisztratív akadályokat, biztosítaniuk kell, hogy az érintett elosztórendszer-üzemeltető együttműködjön e csoporttal, valamint tisztességes, arányos és átlátható eljárások, nemzeti és uniós szintű jogorvoslatok álljanak rendelkezésre. A megújulóenergia-közösségeknek különböző szerepkörük lehet, de végső fogyasztóként, energiatermelőként, ellátóként, elosztórendszer-üzemeltetőként vagy más piaci szereplőként tevékenységeik, jogaik és kötelezettségeik tekintetében megkülönböztetésmentes bánásmódot kell kapniuk.

Előremutató rendelkezés az is, hogy bármely természetes személy, önkormányzat, vagy kis-és középvállalkozást megillet az önkéntes részvételi jogosultság, azonban a nagyvállalatok ki vannak zárva (befolyásuk sem lehet) annak érdekében, hogy ne élhessenek vissza helyzetükkel, így biztosítva az autonóm működést. Lehetővé kell tenni az alacsony jövedelmű vagy kiszolgáltatott háztartásoknak is, hogy részt vehessenek a megújulóenergia-közösségekben. E szervezeti egységek demokratikus döntéshozatallal működnek, és csak olyan egyének, vállalatok irányíthatják, akik a közösség közelében, helyben (tagállam határozza meg ennek jelentését) élnek. A fő célja e csoportosulásnak nem a profittermelés, hanem valamilyen előre meghatározott környezeti, gazdasági vagy társadalmi haszon elérése. Minden tagnak egyenlő jogosultságai és kötelezettségei vannak, amely biztosítása érdekében lehetőségük van hozzáférni egyszerűen a megfelelő az információhoz, tanácsadáshoz vagy akár képzéshez.

Az energiapolitika és az energiaszerkezet folyamatos átalakuláson megy át, annak érdekében, hogy az Európai Unió el tudja érni komplex éghajlat-politikai célkitűzéseit. Az átalakuló rendszerben az Európai Unió központi szerepet szán a fogyasztóknak, és törekszik passzív elszenvedőkből aktív cselekvőké formálni őket. Az új energiacsomag az energiarendszer középpontjába állítja a fogyasztót, hiszen a globális megállapodások környezetvédelmi, illetve az Európai Unió által vállalt kibocsátási csökkentési célok

https://mtvsz.hu/dynamic/energia_klima/kozossegi_energia_mindenkinek_36oldal.pdf, (2019. április 23-i eltöltés).

teljesítéséhez is elengedhetetlenek. A régi felfogás helyett tehát az új koncepció az, hogy a decentralizált energiatermelést ösztönzzék, melynek egyik intézményesített változata a megújuló energiaközösségek támogatása. E közösségek révén esélyt kapnak a fogyasztók, hogy potenciális piaci szereplőként megérje számukra a megújuló energiaforrások termelése, tárolása és értékesítése.

Összességképpen megállapítható tehát, hogy a fogyasztó megváltozott energiarendszer középpontjába állítása elengedhetetlen a megújuló energiaforrások részarányának növeléséhez, ezáltal pedig az energiafüggőség csökkentése, éghajlatpolitikai célok elérése és ár ingadozások kiküszöbölése érdekében. Az új energiacsomag is egy újabb lépcsőfokot jelent a közösségeisítésben, hiszen az új koncepció középpontjában a decentralizált energiatermelés, határon átnyúló szállítás és kereskedelem, valamint az európai -azonos jogokkal és lehetőségekkel rendelkező - energia fogyasztó áll.

V. AZ ENERGIASZEKTOR KÖZVETETT SZABÁLYOZÁSI ESZKÖZEI

Az energiapolitika befolyásolásának eszközeit két nagy csoportra, közvetlen és közvetett instrumentumok kategóriájára oszthatjuk. Jelen szerkezeti egységben ezen utóbbiba tartozó két intézmény az energiaadó és az energiaárak, valamint azok közösségi szabályozása kerül elemzésre. A vizsgálatomat az energiaadó jogintézményének tanulmányozásával kezdem. Az energiaadó a második energiacsomaggal párhuzamosan elfogadott 2003/96/EK tanácsi irányelvnek köszönhetően kezdett a tagállamok között egységes képet mutatni, azonban e jogi aktus hatályba lépése után is jelentkeznek problémák és nehézségek, amelyek az Európai Unió szabályozási érájában is tisztázásra várnak. Ezt követően kerül bemutatásra az árszabályozás kérdésköre. Kiindulópontom, hogy a liberalizáció árazás terén érvényesülő főszabályát – vagyis, hogy az árakat a szabadpiaci körülmények határozzák meg, mind a termelés, szállítás, és felhasználás tekintetében – alááshatják piaci kudarcok, melyek kezelésére az Európai Unió megalkotta az egyetemes szolgáltatások jogi aktusokban intézményesített, tagállamok számára előírt biztosítási kötelezettségét.

1. Energiaadó európai uniós szabályozása

1.1. Elméleti alapvetések

Az energiaadó a környezetvédelmi adók közé tartozik, a közlekedésre és az energiaszolgáltatókra kivetett fizetési kötelezettségek mellett.⁵²⁷ A tagállamok energiaadózásra vonatkozó szabályozása hosszú és körülményes folyamatok révén alakult ki. Az energiaadó egy pénzügyi eszköz az energia termelésének és szolgáltatásának befolyásolására. Az energiatermékekre kivetett adók optimális esetben csökkentik az e termékek iránti keresletet, ezáltal pedig egyúttal mérséklék a fogyasztásukhoz kapcsolódó károsanyag-kibocsátást is. Az energiaadó lehetőséget biztosít arra, hogy összehangolja az adók ösztönző szerepét a bevételtermelő

⁵²⁷ Az EUROSTAT a környezetvédelmi adók közé sorolja: az energiaadót, a szállítást terhelő adót, a környezetszennyezést terhelő adót és a természeti erőforrásokkal összefüggő adót. *Lásd még:* SIMON István, *Pénzügyi Jog II.*, Osiris Kiadó, Budapest, 2012.

képességükkel, azonban az energiaadó rugalmas és általános megközelítése nem elég, hanem fontos annak egységes szabályozása is.⁵²⁸

Az energiaadó európai uniós szabályozásának kialakulására és fejlődésére jelentős hatással vannak a tagállamokban végbemenő gazdasági, történelmi, és kulturális folyamatok. Kezdetben (illetve ma is, de nem olyan szélsőséges mértékben) ahány tagállam annyi szabályozás létezett és számtalan jelentése alakult ki az energiaadó fogalmának. Az energiaadó irányelv pontosította ezen meghatározás jelentését, közös nevezőként megjelölve az adótárgyat, amelyet ma is a szén, a földgáz és a villamos energia képeznek. Azonban megjegyezendő, hogy a direktíva hatálya nem terjed ki a hőtermelés adóztatására, illetve az energiatermékek és a villamosenergia speciális felhasználására sem. A fogalomegységesítést tehát komoly szakmai, tudományos viták előzték meg Európában, melynek legfőbb oka, hogy sok tényező hatott és hat ma is annak kialakítására, illetve fejlődésére, így többek között az EU belső piacának szabályozása, az energiaszektor liberalizációja és deregulációja, az energiabiztonság, a környezeti politika és az egyéb politikai folyamatok is.⁵²⁹

Az energiaszektor adóztatása az Európai Unió tagállamaiban a Tanács 2003/96/EK irányelvének elfogadásával kezdett egységes képet mutatni, azonban e jogszabály elfogadása után is jelentkeztek problémák és nehézségek.⁵³⁰ Ilyen nehézségként lehet megemlíteni, hogy az adóztatás az uniós tagállamok alapvető szuverén jogai közé tartozik, így nehéz az ezzel kapcsolatos közös döntés meghozatala. Megemlíthető az energiatermékekhez is kötődő jövedéki adó európai uniós harmonizációjának problematikája, hiszen az már az 1970-es években elkezdődött, azonban csupán 1992-ben (2008-ban módosított irányelv) kapott jogi formát.⁵³¹ A harmonizáció kiterjed a termékek körére, mentességekre, a minimális adókulcsokra, illetve a tagállamok közötti termékmozgásra. A mai napig vannak törekvések, amelyek fokoznák a terület harmonizációt az egységes piac megfelelő működése érdekében, hiszen a jövedéki adók

⁵²⁸ NAGY Zoltán, *Az adópolitika szabályozási eszközei szolgáltatási szempontból*, In: HORVÁTH M. Tamás és BARTHA Ildikó (szerk.), *Közszolgáltatások megszervezése és politikái*, Dialóg Campus, Budapest-Pécs 2016, 220-221.

⁵²⁹ NAGY Zoltán (2016), *i.m.* 225-228.

⁵³⁰ NAGY Zoltán (2014), *i.m.* 234.

⁵³¹ A Tanács 2008/118/EK irányelve a jövedéki adóra vonatkozó általános rendelkezésekről és a 92/12/EGK irányelv hatályon kívül helyezéséről, *HL L 9, 14/1/2009, 12–30.*

minimumának rögzítése nem érte el a kívánt közelítő hatást, a tagállamok között a mai napig nagy különbségek vannak.⁵³²

Az energiaadó intézményének fontosságát többek között ezen jelenleg is fennálló problémák és nehézségek adják, továbbá az, hogy a 2020-as stratégia energiapolitikai és éghajlatváltozással kapcsolatos jelentős, de jogilag nem kötelező célkitűzéseinek elérését nagyban befolyásolhatja az energiaadóztatás szabályozása.

E fejezetben először bemutatom (kizárólag a legfőbb állomásokra kitérve) az energiaadó szabályozásának fejlődéstörténetét, az irányelv előtti környezetét. A szabályozás alapjainak meghatározását és szükségességének igazolását Németország, Lengyelország, Portugália és Magyarország energia megadóztatására vonatkozó releváns rendelkezéseinek összehasonlító vizsgálata követi. Az uniós szabályozás átfogó vizsgálata céljából elemzem az irányelv felülvizsgálatára vonatkozó bizottsági javaslatokat, illetve az energiaadóztatás és a 2020-as stratégia célkitűzéseinek összefüggéseit. Jelen fejezetcélja, hogy felhívja a figyelmet a még napjainkban is formálódó energiaadóztatás európai uniós szabályozásának jelentőségére, valamint annak az Európa 2020 stratégia energiapolitikával összefüggő célkitűzéseire gyakorolt lehetséges hatásaira.

Véleményem szerint az energiaadó szabályozása során a klímavédelmi szempontok sem maradhatnak figyelmen kívül, mivel ezen adónem nagyban segíthet a környezetvédelmi célok elérésében. Az ENSZ 1992 óta évente rendez globális felmelegedés elleni küzdelem jegyében konferenciákat, amelyek közül kiemelt érdemmel az 1992-es, az 1997-es, a 2012-es egyezmények, valamint a Párizsi Megállapodás.⁵³³ Az Unió tagállamai is részesei ezen egyezményeknek. Az Európai Unió már a kezdetektől úgy képzelte el az éghajlatváltozás elleni küzdelemre vonatkozó nemzetközi dokumentumokban vállalt célkitűzések teljesítését, hogy a tagállamok által közösen vállalt kibocsátási célokat egy közös rendszerbe foglalja és valósítja meg. Az Európai Unió a nemzetközi konferenciákon és dokumentumokon kívül Zöld Könyvében már foglalkozott a közösség energiafüggőségével, energia-és környezetpolitikájának hibáival. A dokumentum szerint, ha a folyamat folytatódik 2030-ra az Unió energiafüggőség/energiaigény minimum 60%-

⁵³² KAZAINÉ ÓNODI Annamária, *A nemzetközi adóztatás vállalatgazdasági problémakörei*, 105. sz. Műhelytanulmány, Budapesti Corvinus Egyetem Vállalatgazdaságtan Intézet, Budapest, 2008, 13-15.

⁵³³ FARAGÓ Tibor, *Új nemzetközi éghajlatvédelmi megállapodás*, Magyar Energetika, 2015. XXII.5-6., 58-61.

ra fog nőni. A dokumentum ezzel párhuzamosan azonban megoldási javaslatokat is meghatároz így például a fenntartható fejlődés szem előtt tartását vagy az energiaszerkezet diverzifikációját, illetve hangsúlyozza a megújuló energiaforrások használatának ösztönzését, valamint az energiahatékonyságot.⁵³⁴

Az Európai Unió már belátta, hogy a gazdasági növekedés egyre nagyobb környezeti terhet ró a Földre, ezért egyre fontosabbá válik a környezetpolitikai szabályozás. Az államnak, valamint az Európai Uniónak a környezet védelme érdekében szabályoznia kell a piaci viszonyokat, e környezetpolitikai szabályozáson belül pedig a közvetett szabályozó eszközöknek egyre nagyobb jelentőséget tulajdonítanak. Közvetett szabályozó eszközök között találhatóak a környezeti adók is.⁵³⁵ Az Európai Uniónak jelenleg 27 tagállama van, ahol az energiaadó szerepe fokozatosan növekszik, amelynek oka egyrészt az, hogy az egyes szakpolitikák területén egyre jelentősebbek a környezetvédelmi szempontok, másrészt pedig az Unió nagy figyelmet szentel ezen adószabályok egységesítésének, mivel az Unióban a környezetvédelmi adók csaknem 75%-a az energiaszektorból származik, ezért az energiaadók szerepe a környezetvédelmi adózásban és a környezetpolitikában is döntő fontosságúak.⁵³⁶ Az Európai Unió rendszerében három típusát különböztetjük meg az környezetvédelmi adóknak (energiát terhelő adók, közlekedési adók, energiaszolgáltatót terhelő adók), amelyekre nézve az Európai Unió keretjellegű szabályokat fogalmazott meg, a részletszabályok kidolgozása azonban a tagállamok feladata.⁵³⁷

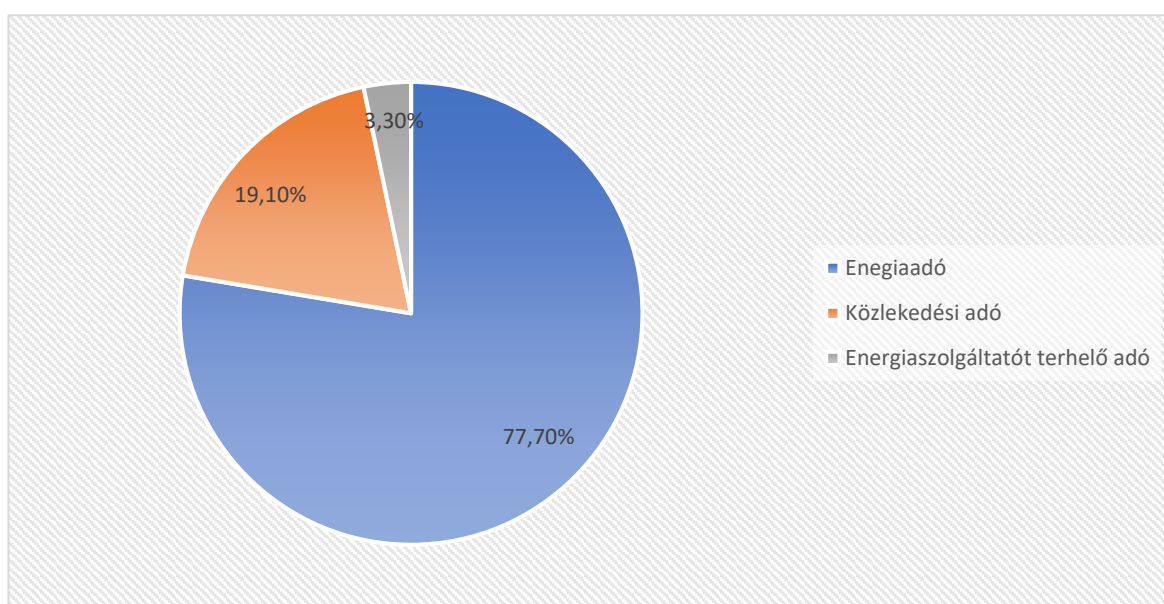
⁵³⁴ Az Európai Bizottság Zöld Könyve, Az Európai stratégia az energiaellátás fenntarthatóságáért, versenyképességéért és biztonságáért, COM/2006/0105.

⁵³⁵ BARTHA Ildikó–NAGY Zoltán, *Energiaadó vagy valami más? A környezetvédelmi közterhek hatásmechanizmusáról*, Közjavak, 2017/3, 7–10.

⁵³⁶ KISS Károly, *Környezetvédelmi adóreform Nyugat-Európában – és néhány hazai vonatkozás*, BKÁE Környezettudományi Intézetének sorozata, 2002/11, Budapest.

⁵³⁷ RÓNAY Orsolya, *Az Európai Unió energiaadó rendszere*, Miskolci Egyetem, Agrár-és Környezetjog, 2012. hallgatói különszám, CEDR Magyar Agrárjogi Egyesület, http://epa.oszk.hu/01000/01040/00015/pdf/EPAA01040_agrar_es_kornyeztjog_ksz_2012_37-52.pdf;38.old. (2017. november 02-i letöltés).

31. ábra: Környezetvédelmi adók megoszlása 2018-ban az Európai Unióban

Forrás: saját szerkesztés (az Eurostat adatai alapján)⁵³⁸

1.2. Az egységes energiaadózás felé vezető úton

Az EUMSZ 194. cikke szerint az energiapolitikával kapcsolatos legfőbb célkitűzések a következők: az energiapiac működésének biztosítása, az energiaellátás biztonságának garantálása az Európai Unión belül, az energiahatékonyság és az energiatakarékosság megvalósítása, az új és megújuló energiaforrások kifejlesztésének ösztönzése, valamint az energiahálózatok összekapcsolásának előmozdítása.⁵³⁹ Ezen célkitűzések eléréséhez fontos eszköz lehet az energiaadó intézménye, amelyre vonatkozó egységes szabályozás kialakításának fontosságát az Európai Unió is hamar felismerte.

A bizottsági dokumentumok alapján az energiapolitikának és ezen belül az adópolitikának négy szempontot figyelembe véve kellett kialakítania a szabályozási környezetét, annak érdekében, hogy az elősegítse az európai uniós és a nemzeti energiaszolgáltatás megújulását. Így a dokumentumok szerint tekintettel kell lenni a szolgáltatási színvonalra és biztonságra, a fenntarthatóságra, a környezetvédelemre, valamint a versenyképességre és az energiahatékonyságra. Az energiaadó egyfázisú, közvetett adónak tekinthető, ahova azok az adófajták tartoznak, amelyek teherviselője nem a tényleges adóalany. Adóalany ezen instrumentum kapcsán a termék először

⁵³⁸ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Total_environmental_tax_revenue_by_type_of_tax_EU-27_2018_YB2019.PNG (2019.november 13-i letöltés).

⁵³⁹ EUMSZ 120.cikk, 170-172.cikk, 194.cikk

beazonosítható felhasználója, fogyasztója (forgalmazótól történő vásárlás, energiaimport, saját felhasználásra előállítás).⁵⁴⁰ Mivel az uniós adórendelkezések kidolgozásának célja az egységes piac zökkenőmentes működése, a közvetett adózás összehangolása a közvetlen adózásénál korábbi és alaposabb volt. Ennek oka, hogy a belső piac megfelelő működésében a közvetett adók nagyobb szerepet töltenek be, mint a közvetlen adók, amelynek következtében a legmagasabb fokú, irányelvekkel megvalósított közelítés a hozzáadott érték típusú forgalmi adózás, valamint a fentebb említett jövedéki adózás területén történt.⁵⁴¹

Az 1990-es években kezdődtek meg az egységes energiaadó szabályozás elfogadásával kapcsolatos viták. A regula megfogalmazása során az egyik legvitatottabb pontot az adta, hogy az egyes tagállamok energiaadó szabályozása, ezáltal pedig az energiaárak eltértek egymástól, lényegesen differenciálva a versenyfeltételeket.⁵⁴²

A Bizottság a kilencvenes évek elején számos kezdeményezést tett a közös széndioxid- vagy szénadó bevezetésére. A szénadó a villamosenergia adó és a földgázadó mellett az energiát terhelő adók közé tartozik. Az egyik legjelentősebb állomásként nevezhető meg a Bizottság 1992-ben előterjesztett CO₂ adózási javaslata, amelyet a tagállamok is alkalmasnak tartottak a klímaváltozás elleni küzdelem megvalósítására, ennek ellenére mégsem sikerült közös nevezőre jutniuk és nem született uniós szabályozás. 1997-ben újabb sikertelen javaslat született harmonizációs célú közösségi energiatermékek adóztatása kereteinek három lépcsős kialakításáról. A kezdeményezés céljai közé tartozott a környezetvédelem, a közlekedési módok közötti váltás ösztönzése, az energiaadóból finanszírozott munkahelyteremtés és a fiskális harmonizáció.⁵⁴³ 2003. március 20-án végül sikerült megegyezni a tagállamoknak az előterjesztett energiaadó szabályozásban, amely uniós jogi aktus csupán keretjellegű szabályokat tartalmaz a mai napig. Nagy jelentősége abban mutatkozik meg, hogy az adóköteles termékek körét az eddig szabályozott ásványi olajról kiterjesztette a földgázra, a szénre és a villamos energiára, tehát az irányelv tárgya tágabb lett, mint az azt megelőző szabályoké.⁵⁴⁴

⁵⁴⁰ FÖLDES Gábor, *Adójog*, Budapest, Osiris Kiadó, 2004, 286.

⁵⁴¹ A Tanács 2006/112/EK irányelve a közös hozzáadottértékadó-rendszerről, HL L 347, 11/12/2006, 1.

⁵⁴² KISS Károly, *Energiaadók az Európai Unióban (környezetgazdasági elemzés)*, Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Környezettudományi Intézetének tanulmányai. Budapest, 2002. évi 13. szám, 12.

⁵⁴³ SZABÓ Zoltán, *Környezetvédelmi adók és díjak az Európai Unióban*, In: Az államháztartás ökoszociális reformjának szüksége és lehetősége, Levegő Munkacsoport, Budapest, 2007, 261.

⁵⁴⁴ Korábban csak ásványolajokra terjedt ki a szabályozás lásd. 1992. október 19-i 92/81/EGK tanácsi irányelv és az ásványolajok jövedékiadó-mértékének közelítéséről szóló, 1992. október 19-i 92/82/EGK tanácsi irányelv

Egy hosszú folyamat eredményeképpen fogadta el tehát a Tanács a 2003/96/EK irányelvet, amelynek kialakításánál fontos befolyásoló szempont volt az EU belső piacának a szabályozása, mivel a tagállamok által alkalmazott nemzeti energiaadó-mértékek érezhető különbségei hátrányosnak bizonyulhatnak a belső piac megfelelő működése szempontjából. Továbbá az energiaszektor liberalizációja és deregulációja, az energiabiztonság, valamint a környezeti politika és az egyéb politikai folyamatok is befolyásoló tényezőként játszottak szerepet.

Az irányelv célja, hogy az Európai Unió egységes energiapiaca zavartalanul tudjon működni és el lehessen kerülni a nemzeti adórendszerek közötti nagy különbségekből eredő kereskedelmi és versenytorzulásokat. Továbbá az energiatermékek, és adott esetben a villamos energia adóztatása egyike a Kiotói Jegyzőkönyv célkitűzései megvalósítását szolgáló eszközöknek.⁵⁴⁵

Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy az energiaadó-irányelv nem váltott ki jelentős változásokat a belső piac működésében, inkább a fennálló helyzetet rögzítette az adóminimum kötelező erejű jogi aktusba foglalásával.⁵⁴⁶ Tehát annak ellenére, hogy az irányelv főbb célkitűzései között szerepel a belső piac megfelelő működése, a tagállamok energiaadóra vonatkozó szabályainak az összehangolása, bizonyos energiagazdálkodási célok megfogalmazása, valamint a környezetvédelem is, nem sikerült nagyobb előrelépést elérnie.

Probléma az is, hogy az irányelv a kötelezően alkalmazandó minimum adómértékeket igen alacsony szintben állapítja meg, továbbá az intenzív energia-felhasználókat széles körben mentesíti az adózás alól. Sajnos ezenkívül a Bizottság (termékmennyiség helyett) karbontartalom alapján történő adóztatásra vonatkozó javaslata sem nyert elfogadást. Megállapítható az is, hogy az energiaadó-irányelv ténylegesen csak részben szolgál környezetpolitikai célokat, pedig rendkívül fontos, hogy az adópolitika és éghajlatvédelmi célkitűzések összhangban legyenek egymással. A Bizottság csupán a 2019-es Zöld Megállapodás című közleményében tér ki az energiaadó környezeti szempontból történő felülvizsgálatának szükségességére. Mivel ebben az esetben az intézmény nem az adópolitikát akarja megreformálni, hanem környezetvédelmi aspektusból közelít, a jövőbeni javaslata elfogadásához elegendő a minősített többség az egyhangú döntés helyett. Amely azért pozitív, mert a 2003-as irányelv nehézkes

⁵⁴⁵ 2003/96/EK irányelv, (2) -(7) preambulumbekendések

⁵⁴⁶ 2003/96/EK irányelv

hatálybalépése, valamint a felülvizsgálatnak folyamatos elmaradása a teljes egyetértés hiányának köszönhető.

1.3. Európai Unió Bíróságának esetjoga az energiaadózás kapcsán

Az Európai Bíróság joggyakorlatát is, amely a közösségi adójog területén kiemelkedő jelentőséggel bír. Az energiaadóval kapcsolatos jogesetek többsége az adókedvezmények, adómentességek kérdésével kapcsolatos problémákat vet fel.⁵⁴⁷ Az energiaadóra vonatkozó konkrét rendelkezést az elsődleges jogforrások nem tartalmazzák, ezen adónemre inkább az uniós direktívák fogalmazzák meg szabályokat. Deák Dániel, elemezve több Európai Unió Bíróságán született ökoadó ítéletet (Frohnleiten, Kernkraftwerke Lippe-Ems, British Aggregates Association tételek), megállapította, hogy mindig a belső piac és a versenyszabadság érdeke kerekedik felül, amikor az konfliktusba kerül a környezetpolitika elveivel és értékeivel. Véleménye szerint az európai uniós szabályozás gyenge pontjai pont az ilyenfajta konfliktusok megoldása terén mutatkoznak meg.⁵⁴⁸ Álláspontom az (amely a 2019-es Európai Zöld Megállapodás című bizottsági dokumentumból is következik), hogy a környezetvédelmi követelmények kezdenek előtérbe kerülni, amelyet az energiaadó irányelv e szempontból történő felülvizsgálatára való törekvés is alátámaszt.⁵⁴⁹

A 2003/96/EK irányelv tehát keretszabályokat határoz meg, így részletszabályok megalkotása tekintetében a tagállamokra hárul a feladat, amely eredményeképpen számos esetben szorult értelmezésre az irányelv egy-egy rendelkezésének tagállami átültetése a Bíróság előtt. Ahogy az általam elemzett ügyek is mutatják a legtöbb kérdés az adómentességek és-kedvezmények, valamint a kettős adóztatás elkerülése kapcsán merül fel.

A Fendt ügy kapcsán is a 2003/76/EK irányelv mentességekre vonatkozó rendelkezése hatályának értelmezése vált vitatottá. Az európai uniós intézmény döntésében kifejtette, hogy a tagállam abban nem korlátozható, hogy olyan kenőolajokat terhelő fogyasztási

⁵⁴⁷ ERDŐS Gabriella–FÖLDES Gábor–ÖRY Tamás–VÉGHELYI Mária, *Az Európai Közösség Adójoga*, KJK-Kerszöv, Budapest, 2000, 34-36.

⁵⁴⁸ Deák Dániel 2017. április 26-án, az MTA ÁJB Közjogi Albizottsága és az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala (AJBH) által *Természeti erőforrások: A használat közössége és a közösség használata. Köszolgáltatások konfliktusai* címmel szervezett műhelybeszélgetésén elhangzott előadása.

⁵⁴⁹ C-31/17 sz. *Cristal Union kontra Ministre de l'Économie et des Finances* ügy (ECLI:EU:C:2018:168.) 34. pontja, C-465/15 sz. *Hüttenwerke Krupp Mannesmann* ügy (ECLI:EU:C:2017:640.), 26. pontja

adót írjon elő, amelyet nem tüzelő-, fűtő- vagy üzemanyagként való felhasználásra szánanak, a vonatkozó irányelv pontos felsorolása ugyanis nem rendelkezik ezen energiatermékekre vonatkozóan.⁵⁵⁰ A harmonizált energiaadó irányelvet úgy kell értelmezni, hogy az nem tiltja az olyan nemzeti szabályozást, amely a kenőolajokat sújtó adót ír elő, amennyiben ezeket nem tüzelő-, fűtő- vagy üzemanyagként való felhasználásra szánják, illetve nem ekként kínálják eladásra vagy felhasználásra.⁵⁵¹

A Flughafen Köln ügyben azzal a kérdéssel foglalkozott a Bíróság, hogy az adóalany hivatkozhat-e a harmonizált energiaadó irányelvbe foglalt mentességre akkor, ha egy tagállam elmulasztotta az irányelv határidőre történő átültetését, és ezáltal időbeli csúszással vezetett be adófizetési kötelezettséget a gázolaj villamosenergia előállítására való felhasználására. A Bíróság szerint az energiatermékeknek (amit a villamosenergia előállításához használnak) az adó alóli mentesítésére irányuló kötelezettség megfogalmazása kellően pontos és feltétlen, ezért biztosított a magánszemélyek számára azon jog, hogy az összeegyeztethetetlen nemzeti szabályozással szemben az irányelv kivételes szabályára hivatkozzanak a tagállami bíróság előtt.⁵⁵² Az IRCCS ügyben a kérdés az volt, hogy a villamosenergia-rendszer általános költségeinek fedezeteként fizetendő díjak adóknak minősülnek-e és ha igen, akkor a feldolgozó ágazatba tartozó, nagy energiaintenzitású vállalkozásoknak nyújtott költségvisszatérítés, mint adókedvezmény összeegyeztethető-e a közösségi joggal. A Bíróság álláspontja szerint az irányelv lehetővé teszi a tagállami differenciálást, így az ilyen vállalkozásoknak nyújtott adókedvezmény a 2003-as jogi aktus szerint megengedhető (tiltott állami támogatás kérdéskörével nem foglalkozott).⁵⁵³

A Kernkraftwerke Lippe-Ems ügyben több megválaszolásra váró kérdés is felmerült. A Bíróság egyrészt megállapította, hogy az energiaadó-irányelv 14. cikkében előírt mentességet nem lehet analógia útján alkalmazni a hasadóanyag-adóra. Másrészt arra a következtetésre jutott, hogy nem áll fenn közvetlen és elválaszthatatlan kapcsolat a hasadóanyag felhasználása és az atomerőmű reaktorában termelt villamos energia fogyasztása között, így a kérdéses adó nem tartozhat a harmonizált jövedéki adók körébe

⁵⁵⁰ C-145/06 és C-146/06 sz. *Fendt Italiana Srl kontra Agenzia Dogane – Ufficio Dogane di Trento egyesített ügyek* (ECLI:C:2007:411.)34-44.pontja

⁵⁵¹ DEÁK Dániel, *Környezeti adóharmonizáció és versenykonform szabályozás az Európai Unió Bírósága gyakorlatának fényében*, Pro Futuro 2017/1. 105.

⁵⁵² C-226/07 sz. *Flughafen Köln/Bonn GmbH kontra Hauptzollamt Köln* ügy (ECLI:EU:C:2008:429.)32-33.pontja

⁵⁵³ C-189/15 sz. *Istituto di Ricovero e Cura a Carattere Scientifico (IRCCS) – Fondazione Santa Lucia kontra Cassa congruaglio per il settore elettrico and Others* ügy (ECLI: C:2017:17.)

sem, mert nem minősül sem jövedéki adónak, sem pedig egyéb közvetett adónak.⁵⁵⁴ Továbbá megállapítást nyert, hogy a hasadóanyagot felhasználó villamosenergia-termeléstől eltérő termelést nem érinti a tagállami hasadóanyag-adó törvényben létrehozott rendszer, így nem érinti a 2003-as jogi aktust.⁵⁵⁵ Ez alapján az is megállapítható, hogy a szelektivitás hiányában a vitatott tagállami adó nem minősül az EUMSZ 107. cikk (1) bekezdése értelmében vett tiltott állami támogatásnak, hiszen a tagállami adótörvény ugyancsak nem tesz különbséget az adómérték, illetve az adófizetésre kötelezett személy tekintetében, valamint az Európai Atomenergia Közösséget létrehozó szerződéssel sem ellentétes, mivel nem minősül vámmal azonos hatású díjnak.

Az irányelv 14. cikkének (1) bekezdése taxatív módon határozza meg a tagállamok számára az energiatermékek és a villamosenergia adóztatása keretében előírt kötelező mentességeket. A felsorolás zártsága miatt a rendelkezést nem lehet kiterjesztően értelmezni.⁵⁵⁶ Kivétel enged ez alól két helyen is, így a fenti bekezdés második mondata, amely a tagállamoknak környezetvédelmen alapuló okból eltérést enged, illetve a jogi aktus 21. cikke (5) bekezdésének harmadik albekezdése is egyfajta kiskapu (ha a kis villamosenergia-termelők mentesülnek, akkor adóztatni kell az e villamos energia előállításához felhasznált energiatermékeket). A 2003-as irányelv célja a kettős adóztatás elkerülése, azonban nem zárható ki megvalósulásának valamennyi kockázata, hiszen a fentiek alapján a tagállamok a környezet védelmén alapuló indokokból adót vethetnek ki a villamosenergia előállításához felhasznált energiatermékekre is.⁵⁵⁷ Erre hívja fel a figyelmet a következőkben bemutatott, 2018-ban meghozott ítélet is.⁵⁵⁸ Franciaország 2009 január 01-ig haladékat kapott az energiaadó irányelv átültetése kapcsán, azonban az állam a jogi aktus egyes rendelkezéseit ezen átmeneti időszak alatt alkalmazva a kis villamosenergia-termelőkre vonatkozóan adómentességet engedélyezett, miközben a villamos energia előállításához felhasznált energiatermékekkel összefüggésben adófizetési kötelezettséget írt elő. Korábbi ítélet már rendelkezett arról, hogy az átmeneti

⁵⁵⁴ C-5/14. sz., *Kernkraftwerke Lippe-Ems GmbH kontra Hauptzollamt Osnabrück* ügy (ECLI:EU:C:2015:354.)

⁵⁵⁵ A hasadóanyag-adó összeegyeztethető az uniós joggal - Az Európai Unió Bírósága ítéletet hozott, <http://www.jogiforum.hu/hirek/34205> (2019.05.13-i letöltés).

⁵⁵⁶ C-145/06. és C-146/06 sz. *Fendt Italiana Srl kontra Agenzia Dogane – Ufficio Dogane di Trento egyesített ügyek* (ECLI:C:2007:411), 36. pontja

⁵⁵⁷ C-5/14 sz. *Kernkraftwerke Lippe-Ems GmbH kontra Hauptzollamt Osnabrück* ügy (ECLI:EU:C:2015:354.) 51. pontja

⁵⁵⁸ C-103/17 sz. *Messer France SAS kontra Premier ministre és társai* ügy (ECLI:EU:C:2018:587.)

időszakban a francia államot csupán a minimális adómértékek megtartásának kötelezettsége köti.⁵⁵⁹ Ezen időtartamot megszorítóan kell értelmezni, így csak annak lehetősége állt fent, hogy a villamos energia adóztatására vonatkozó teljes rendszerét átalakítsa, nem pedig annak, hogy csupán a villamosenergia előállítására felhasznált energiatermékek adóztatására vonatkozó rendszerét módosítsa. Az irányelv 1. cikke szerint a tagállamoknak az előállított villamosenergiát kell megadóztatniuk, az előállításához használt energiatermékeket ezzel párhuzamosan mentesíteni kell az adó alól, melynek eredményeképpen elkerülhető a kettős adóztatás.⁵⁶⁰ A jogi aktus lehetőséget ad a tagállamoknak, hogy mentesítsék az adó alól a kistermelők által előállított és saját maguk által felhasznált villamos energiát, azzal a feltétellel (környezetvédelmi célból), hogy megadóztatják az e villamos energia előállításához felhasznált energetikai termékeket.⁵⁶¹ Ezen kívül a villamos energia előállításához felhasznált energiatermékek adózás alól való kötelező mentesítése feltétlen módon került előírásra.⁵⁶² A Bíróság ezek alapján megállapította, hogy a francia állam nem adhat a termelőkre vonatkozóan adómentességet, hiszen 2009. január 1-jéig nem hozta létre a villamosenergia említett irányelv szerinti adóztatására vonatkozó rendszerét. Nem alkalmazhatta az irányelv alapján a kis villamosenergia-termelőkre vonatkozó adómentességi előírásokat, miközben ugyanezen irányelvtől eltérve az e villamosenergia előállításához felhasznált energiatermékek után adót vetett ki.⁵⁶³

Az EUB dolgozatom lezárása előtt hozott utolsó energiaadóval foglalkozó döntésében – a 2018-2019-ben meghozott ítéleteihez hasonlóan – tükröződik a környezetvédelmi célok fokozottabb figyelembevétele. A 2003-as jogi aktus célja az adómértékek minimumának meghatározásával a belső piac megvalósítása és a versenytorzulás elkerülése.⁵⁶⁴ Az irányelv értelmében (a minimumértékek tiszteletben tartásával) a tagállamok kedvezményes jövedékiadó-mértéket írhatnak elő a menetrendszerű személyszállítás céljára felhasznált gázolajra, úgy is, hogy az nem terjed ki a nem menetrendszerű személyszállításra. A megengedhetőség mellett szól az is, hogy így többen választják a

⁵⁵⁹ Uo. 23. pont

⁵⁶⁰ Cristal Union ügy 30. pontja, Turbogás ügy 35. pontja

⁵⁶¹ Turbogás ügy 36. pontja

⁵⁶² Cristal Union ügy 28. pontja

⁵⁶³ C-270/18. sz. ügy 50-54.pontja.

⁵⁶⁴ Cristal Union ügy 29. pontja.

menetrendszerű járatokat, csökkentve a gázolajfogyasztást (kevesebben közlekednek önállóan), melynek eredményeképpen környezetvédelmi célok is elérhetőek.⁵⁶⁵

1.4. Energiát terhelő adók alakulása az egyes tagállamokban

A 2003/76/EK irányelv célkitűzései között az adóharmonizációs cél mellett környezetpolitikai irányúakat is találunk. Az Európai Unió saját célkitűzéseivel (Szerződés 6. cikkével összhangban a környezetvédelmi követelményeket be kell építeni az egyéb közösségi politikák meghatározásába és végrehajtásába) és a Kiotói Jegyzőkönyvvel (az energiatermékek, és adott esetben a villamos energia adóztatása egyike a Kiotói Jegyzőkönyv célkitűzései megvalósítását szolgáló eszközöknek) összhangban ösztönzi a hatékonyabb energiafelhasználást annak érdekében, hogy mérsékelje az importált energiatermékektől való függést és csökkentse az üvegházhatást okozó gázok kibocsátását. A környezet védelme érdekében továbbá arra is feljogosítja az uniós tagállamokat, hogy adóelőnyöket biztosítsanak azoknak a vállalkozásoknak, amelyek konkrét lépéseket tesznek kibocsátásaik csökkentése céljából.⁵⁶⁶

Az irányelv elfogadása előtt az Európai Unióban a tagállamok által az egyes energiatermékekre alkalmazott energiaadó-mértékek közötti jelentős eltérés hátrányosan hatott az Unió belső piacának működésére. Ennek eredményeképpen a 2003-as direktíva külön meghatározza a fűtésre, villamosenergia-termelésre és üzemanyagként felhasznált termékek esetében alkalmazandó, elsősorban a felhasznált energia mennyiségén alapuló minimum adómértékeket. E minimum adómértékeken felül azonban a tagállamok szabadon határozzák meg és nemzeti körülményeikhez igazíthatják az általuk megfelelőnek ítélt, uniós volumennél magasabb nemzeti adómértékeket (rugalmasság elve).⁵⁶⁷

Probléma, hogy az irányelv a kötelezően alkalmazandó minimum adómértékeket igen alacsony szintben állapítja meg, továbbá az intenzív energia-felhasználókat széles körben

⁵⁶⁵ C-513/18 sz. *Autoservizi Giordano società cooperativa kontra Agenzia delle Dogane e dei Monopoli - Ufficio di Palermo* ügy (ECLI:EU:C:2020:59.) 30-35.pontja.

⁵⁶⁶ 2003/96/EK Irányelv preambulum

⁵⁶⁷ NAGY Zoltán, *A környezeti adózás szabályozása a környezetpolitika rendszerében*, Szerzői kiadás, Miskolc, 2012. <http://jogikar.uni-miskolc.hu/projectSetup/files/kiadvanyok/kornyezeti-adozas-szabalyozasa-a-kornyezeti-politika-rendszereben-monografia.pdf> (2016.11.29-i letöltési dátum).

mentesíti az adózás alól. Sajnos ezenkívül a karbontartalom alapján történő adóztatás helyett volumen alapján határozzák meg a fizetési kötelezettséget, holott az előzőhöz alkalmazkodó metódus a környezet fokozottabb védelmét valósítaná meg. A Bizottság 2007-ben Zöld könyvében már hangsúlyozta, hogy az energiaadó szabályozásának átalakítására van szükség, így a tagállamoknak a környezetvédelmi követelményeknek megfelelően át kellene alakítaniuk energiaadó uniós szintű szabályozását.⁵⁶⁸ Ezen problémák vezettek el az energiaadó irányelv 2011-es felülvizsgálatára vonatkozó javaslat meghozatalához, amely azonban elutasításra került 2015-ben. Ennek oka, hogy az adózás területén jogi aktus elfogadásához teljes egyetértésre van szükség és a felülvizsgálat néhány tagállam tetszését nem nyerte el. Azonban a Bizottság 2019-es Zöld Megállapodás című közleménye előirányoz egy mihamarabbi környezeti szempontú felülvizsgálatot, amely kapcsán elegendő lesz a minősített többség megléte, így esélyesebb a pozitív végkicsengés.

A környezetvédelmi adón belül megkülönböztetünk energiát, közlekedést, valamint az energiaszolgáltatókat és -erőforrásokat terhelő adót.⁵⁶⁹ (lásd 33. ábra *Környezetvédelmi adók összetétele a tagállamokban*). Jelen fejezet szempontjából az energiát terhelő fizetési kötelezettségek a legfontosabbak. Egyes szakirodalmi álláspontok az energiaadók alatt annak közlekedési célú felhasználását is értik, valamint a széndioxid adókat.⁵⁷⁰

A 8. táblázat a Nemzetközi Energia Ügynökség 2019-ben készített jelentésének adatait tartalmazza, arról, hogy melyik országban mely fizetési kötelezettségek tartoznak az energiaadók csoportjába négy tagállam vonatkozásában.⁵⁷¹ A tagállamok kiválasztásakor törekedtem, hogy környezetvédelmi szempontból előrehaladottabb (Németország) országot ugyanúgy válasszak, mint a szénerőművek magas száma miatt légszennyezettségben élen járó (Lengyelország). Portugália a mediterrán országok, míg Magyarország a közép-európaiak közül került kiválasztásra. Elöljáróban megjegyzendő, hogy mind a 4 ország megfelel a 2003-as irányelv rendelkezéseinek.

⁵⁶⁸ A környezetszennyezés ára – Ismét napirendre kerülhet a bizottságban az energiaadó "zöldítése"; <http://www.jogiforum.hu/hirek/22145>; (2016.11.29-i letöltési dátum).

⁵⁶⁹ NAGY Zoltán (2012), *i.m.* 110-112. és https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/t2020_rt300 (2020. június 25-i letöltés).

⁵⁷⁰ NAGY Zoltán (2012), *i.m.* 116.

⁵⁷¹ International Energy Agency, Energy prices and taxes for OECD countries: Country notes (3rd Quarter 2019) https://iea.blob.core.windows.net/assets/15f62c8f-f28a-4b63-b485-4f80c9548ef9/EPT_countrynotes.pdf (2020.március 12-i letöltés).

8. táblázat: Az energiaadó összehasonlítása négy tagállamban

Tagállamok	Energiát terhelő adó elnevezése	nehéz kőolaj	könnyű kőolaj	dízel	gázolaj	LPG	földgáz	gőzszen	kokszen	villamos-energia
Németország	Jövedéki adó	x	x	x	x	x	x	x	x	
	Villamosenergia adó									x
Portugália	Olaj és energiatermékek adója	x	x	x	x	x	x	x	x	
Lengyelország	Jövedéki adó	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	Üzemanyag adó			x	x	x				
Magyarország	Jövedéki adó	x	x	x	x	x	x	x	x	
	Készletezési díj	x	x	x	x		x			
	Egyéb villamosenergiát terhelő adók									x

Forrás: saját szerkesztés (a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség adatai alapján)⁵⁷²

1.4.1. Németország

Németországban az energiát terhelő adók két csoportra oszthatóak, mégpedig a jövedéki és villamosenergia adó kategóriáira. Az előbbiről egy 2006-ban elfogadott, többször módosított szövetségi törvény rendelkezik, amely kiterjed az országban értékesített fosszilis és nem fosszilis, folyékony, gáznemű és szilárd energiatermékek (tűzelőanyagok és bioüzemanyagok) adóztatására. A villamos energia előállításához és a kohászathoz használt szén mentesül a jövedéki adó alól. A háztartási fűtésre használt szén csupán 2010 végéig volt ezen adótól mentes, ezt követően azonban a törvény hatálya alá került. Ezen utóbbi az irányelv alapján kivitelezhető, hiszen az adómentesség adása opcionális

⁵⁷² International Energy Agency, Energy prices and taxes for OECD countries: Country notes (3rd Quarter 2019) https://iea.blob.core.windows.net/assets/15f62c8f-f28a-4b63-b485-4f80c9548ef9/EPT_countrynotes.pdf ; (2020.március 12-i letöltés).

ezekben az esetekben. A földgáz esetén jövedéki adó mértéke attól függ, hogy a gázt háztartási fűtésre, ipari folyamatokra vagy hajtógázként használják.⁵⁷³

A jövedéki adó mellett fontos szerepet tölt be a villamosenergia adó, amely több elemből tevődik össze.⁵⁷⁴ A német megújulóenergia-törvény (EEG) értelmében adót kell fizetni a fogyasztóknak értékesített villamosenergia mennyisége után, kivéve az energiaigényes környezetkímélő ágazatokat (betáplálási mechanizmus). A 2010-ben bevezetett fizetési kötelezettség éves mértéke a nagykereskedelmi villamosenergia-piaci ár és a megújuló energia magasabb bevezetési tarifája közötti különbségből származik. 2016-ban ennek analógiájára törvény született a CHP-ra (combined heat and power, kapcsolt hő- és villamosenergia) vonatkozóan is (hiszen az irányelv kötelező mentességek közé sorolja a hőtermelést). Ezeken felül koncessziós díjat kell fizetni, amelynek értékét az kapja meg, akinek telkén áthalad a villamosenergia infrastruktúra.⁵⁷⁵

1.4.2. Lengyelország

Lengyelországban energia kapcsán fennálló fizetési kötelezettség két csoportra osztható, így megkülönböztetjük a jövedéki adót és az üzemanyag pótdíjat.

A jövedéki adó tárgyát képezi a közúti üzemanyag, a hőszállításhoz használt olajtermékek, a földgáz, a gőz, a kokszszen, valamint a villamosenergia. Általában a szállításra és az ipari célokra használt üzemanyagokra magasabb adókulcs vonatkozik, mint a fűtés céljára alkalmazottakra. A jövedéki adót a pénzügyminisztérium állapítja meg, és azokat évente módosítják.

A földgáz és a szén felhasználása több esetben mentesül a jövedéki adó alól, így villamosenergia-termelés, szekunder energiatermékek előállítása, személyes és teherfuvarozás, energia és hő előállítása kapcsolt energiatermelés kapcsán, gazdasági munkákban, kertészetben, erdő és halászatban, az ásványtani folyamatokban, elektrolitikus folyamatokban, a kohászatban, valamint a kémiai redukcióban. Ezen felsoroláson kívül az olyan energiaigényes létesítmények fűtésére használt földgáz és szén, amelyek kapcsán környezetvédelmi intézkedéseket vezettek be, a meghatározott

⁵⁷³ Energiaügyi adóról szóló törvény (EnergieStG) Federal Law Gazette 2006 I p. 1534.

⁵⁷⁴ Villamosenergia adóról szóló törvény Federal Law Gazette 1999 I p. 378.

⁵⁷⁵ International Energy Agency, Energy prices and taxes for OECD countries: Country notes (3rd Quarter 2019), https://iea.blob.core.windows.net/assets/15f62c8f-f28a-4b63-b485-4f80c9548ef9/EPT_countrynotes.pdf (2020. március 12-i letöltés).

típusú felhasználók (háztartások, közigazgatási hatóságok, fegyveres erők, vendéglátók) általi fogyasztások és a megújuló forrásokból előállított villamos energia mentesül a jövedéki adó alól. A törvény adókedvezményt ad azon ipari fogyasztók számára, akik a meghatározott ágazatba tartoznak, és akiknek éves villamosenergia-vásárlási költsége meghaladja a teljes ipari termelési értékének 3%-át.⁵⁷⁶

A jövedéki adó mellett fontos szerepet tölt be az üzemanyag pótdíj, amelynek tárgyát a közúti üzemanyagok képezik, ideértve az autódízelt, a benzint és az autóiipari PB-gázt. E díj is évente módosításra kerül.

1.4.3. Portugália

Portugáliában az olaj és egyéb energiatermékek adójának (ISP) tárgya összetett, így ide tartoznak a kőolaj és egyéb energiatermékek, a földgáz kapcsán a föld alatti tárolást terhelő, valamint a villamosenergia fogyasztáshoz kapcsolódó fizetési kötelezettségek. A kőolaj és egyéb energiatermékek adóját 1994. június 1-jén vezették be, azonban az alkalmazandó adómértékeket, mentességeket és engedményeket egy külön adókodex tartalmazza.⁵⁷⁷ Az ISP eredetileg csak az olajtermékekre vonatkozott, majd 2012-ben terjesztették ki a villamos energiára és a szénre, 2013-ban pedig a földgázra. Az adó ezen energiatermékekre való későbbi kiterjesztésének oka, hogy az ország 2010. január 1-jéig tartó átmeneti időszakban a villamos energia kapcsán szabadkezet kapott.

Megemlítendő továbbá, hogy 2007-ben az adó kiegészült szén-dioxid kibocsátást terhelő fizetési kötelezettséggel is. 2018 óta a villamos energia előállításához felhasznált szén mennyiségéhez, valamint a szén-dioxid kibocsátáshoz kapcsolódó fizetési teher az ISP 10%-a (ezen utóbbi: 2019-ben 25%, 2020 50%, 2021 100%).

1.4.4. Magyarország

A 2017-ben megszűnt energiaadó hazánkban a különadók csoportjába tartozott, amelyek általános jellemzője, hogy elsősorban a szolgáltatóipart terhelik, és a központi költségvetésbe folynak be. A Magyarországon bevezetett különadók legfőképpen a

⁵⁷⁶ International Energy Agency, Energy prices and taxes for OECD countries: Country notes (3rd Quarter 2019), https://iea.blob.core.windows.net/assets/15f62c8f-f28a-4b63-b485-4f80c9548ef9/EPT_countrynotes.pdf, (2020.március 12-i letöltés).; és Renewable Energy Sources Amendment Act (the Amendment).

⁵⁷⁷ Código dos Impostos Especiais de Consumo - CIEC és Portaria n°117-A / 2008, 2008. február 8.

pénzügyi és az energiaszektor terhelik. Az energiaadót Magyarországon a 2003/96/EK Tanácsi irányelv hatására, jogharmonizációs kötelezettség eredményeképpen vezették be az energiaadóról szóló 2003. LXXXVIII. törvénnyel. Ezen adó tehát a környezetvédelmi adók csoportját erősítette a környezetvédelmi termékdíj és a környezet-terhelési díj mellett. A környezeti adók alá (széleskörűen értelmezve) a hagyományos értelemben vett adók és a díjak, járadékok, vámok, valamint egyéb közterhek tartoznak.⁵⁷⁸ Ezzel szemben szűkebb értelmezésben ökoadó közé csak a közvetlen környezeti közterhek sorolhatóak, így például az energiaadók és az egyéb környezetterheléshez kapcsolódó díjak.⁵⁷⁹ A magyar jogszabály fontosnak tartotta az adó bevezetésével az externális környezeti hatások beépítését az energiaárakba, a gazdasági szereplők energiatakarékosságra ösztönzését, az energiaköltségek csökkentését, korszerűbb technológiák alkalmazását, hosszú távú versenyképesség javítását, államháztartási bevételek környezetvédelmi és más kiadásokra való biztosítását, valamint a nemzetközi környezetvédelmi elvárásoknak való megfelelést.⁵⁸⁰ Az adó tárgya a földgáz, szén, és a villamos energia volt, és nem terjedt ki az ásványolajtermékekre (az a jövedéki adó hatálya alá tartozik).⁵⁸¹ Míg az irányelv energiatermékről, a hazai szabályozás energiáról beszélt, mint adótárgyról.⁵⁸² Az adóalanyisággal kapcsolatos szabályozás megegyezett az irányelvben foglaltakkal, azzal a különbséggel, hogy a hazai jogszabály az adókötelezettség meghatározásánál tartalmazott rendelkezéseket.⁵⁸³ Kiemelendő, hogy a hazai törvény az adóalanyiságot meghatározott tevékenységek vagy determinált tartalmú jogügyletek végzéséhez kötötte, amely miatt az adóalany megnevezése mellett szerepelt az a jogügylet vagy tevékenység, ami az adókötelezettséget keletkezteti. Így az Etv. szerint adóalanynak a következő személyek minősülnek: az energiakereskedő, a felhasználó, az előállító, illetve az energiakereskedő bizonyos esetekben.⁵⁸⁴ A mentességeknek több fajtájáról beszélhetünk,

⁵⁷⁸ BARTHA Ildikó-NAGY Zoltán, *Energiaadó vagy valami más? A környezetvédelmi közterhek hatásmechanizmusáról*, Közjavak folyóirat, 2017. 3 (3), 7-10.

⁵⁷⁹ SIMON István (szerk), *Pénzügyi Jog II.*, Osiris Kiadó, Budapest 2012. 175-185.

⁵⁸⁰ 2003. évi LXXXVIII. törvény az energiaadóról (Etv.): „Az energiagazdálkodás és a környezetvédelem céljainak figyelembevételével, az externáliás környezeti károk energiaárakba történő beépítése, az energiatakarékossági szempontok érvényre juttatása, valamint a villamos energia, a földgáz és a szén e szempontokat érvényre juttató adóztatásához szükséges feltételek megteremtése érdekében...”

⁵⁸¹ Az energiaadó irányelv mellett az ásványolajtermékekre a Tanács a jövedékiadó-köteles termékekre vonatkozó általános rendelkezésekről és e termékek tartásáról, szállításáról és ellenőrzéséről szóló 92/12/EGK irányelv, az ásványi olajok jövedéki adója szerkezetének összehangolásáról szóló 92/81/EGK irányelv, valamint az ásványolajok jövedékiadó-mértékének közelítéséről szóló 92/82/EGK irányelv módosításáról 94/74/EK irányelv tartalmaz rendelkezéseket.

⁵⁸² BORKA Norbert, *Az energiaadóval kapcsolatos szabályozás*, Adóvilág 2004/6. sz.

⁵⁸³ Etv. 6§

⁵⁸⁴ Etv. 3§

így az irányelv által meghatározott általános európai uniós, illetve egyedi tagállami mentességekről, továbbá kötelezően és opcionálisan adhatókról is. Ezen felül a direktíva lehetőséget ad kedvezményes adómértékek alkalmazására. Az adójogi preferenciák kapcsán, megállapítható, hogy a hazai szabályozás szűkebb területet fogott át.⁵⁸⁵ Összességében megállapítható, hogy az energiaadó egyfázisú, közvetett adó volt, amelyet a villamos energia, a földgáz és a szén mennyisége alapján vetettek ki, végső soron a nem lakossági fogyasztót terhelve, míg a lakossági fogyasztókra a törvény adómentességet biztosított.

A 2004-ben bevezetett energiaadó mellé a távhőszolgáltatás versenyképesebbé tételéről szóló 2008. évi LXVII. törvény, a válság hatására, bevezette az energiaellátók különadóját (Robin Hood-adó), ami 2013 óta energiaellátók jövedelemadójaként megnövelt mértékkel és felhasználási kötöttség nélkül él tovább. A bevezetésének célja a távhőszolgáltatás és a vezetékes gázszolgáltatás, illetve az energiafelhasználást csökkentő beruházások támogatása. Az állam általi támogatásuk oka, hogy ezen energiaforrások kevésbé környezetszennyezőek, azonban közvetlen hatásuk nincs az energiaszolgáltatásra, mivel ezzel az állam nem a fogyasztást adóztatja, azaz nem ösztönöz energiahatékonyságra.⁵⁸⁶

A másik – a közműszolgáltatást jelentősen érintő adónem – a közművezetékek adója. Az adózás érinti az energiaszolgáltatás teljes spektrumát, hiszen a földgáz-, hő- és villamosenergia-ellátást szolgáló vezetékekre is kiterjed.⁵⁸⁷

Magyarországon eredetileg tehát a háztartási fogyasztásra szánt földgáz, a villamos energia és a szén, valamint az energia előállításához szükséges földgáz és a szén nem tartozott a jövedéki adó hatálya alá. Ezt az adónemet az energiatermékekre (ásványolaj) és a sűrített földgázra vetették ki. 2017. július 1-jétől módosított törvénnyel azonban annak hatályát kiterjesztették a kereskedelmi célokra felhasznált földgázra, szénre és villamos energiára is, mivel az energiaadót 2017. június 30-án eltörölték. A jövedéki adó törvény alapján kiemelendő legnagyobb adókedvezmény mezőgazdaságban használt

⁵⁸⁵ Az Európai Bizottság, Az energiaadó-irányelv felülvizsgálata – kérdések és válaszok, MEMO/11/238, Brüsszel, 2011. április 13. http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-238_hu.htm, (2016.november 25-i letöltés).

⁵⁸⁶ NAGY Zoltán, *Az adópolitika szabályozási eszközei szolgáltatási szempontból*, In: HORVÁTH M. Tamás–BARTHA Ildikó, *Közfoglaltatások megszervezése és politikái. Merre tartanak?* Budapest, Dialóg-Campus, 2016, 229.

⁵⁸⁷ A közművezetékek adójáról szóló 2012. évi CLXVIII. törvény

üzemanyagokkal kapcsolatos, hiszen annak 82%-ban visszatérítik.⁵⁸⁸ A fenti adónem mellett kiemelendő a készletezési díj, amelyet 2003. január 1-jétől kell fizetni a folyékony tüzelőanyagok Magyarországon történő értékesítésekor. E befizetésből finanszírozzák az Európai Unió által előírt földgáz tárolására vonatkozó kötelezettséget is. 2013. január 1-jétől a villamos energiára kivetett valamennyi adó csak az ipari felhasználókra vonatkozik.

Miután elemeztem a négy tagállamban jelenleg fellelhető energiaadókat, a következő táblázatban a négy tagállamban fellelhető energiaadó mértékek összehasonlítására kerül sor.

9. táblázat: Az energiaadó elnevezésének és mértékének összehasonlítása négy tagállamban

2019										
Tagállamok	Energiát terhelő adó elnevezése	nehéz kőolaj	könnyű kőolaj	dízel	gázolaj	LPG	földgáz	gőzszén	kokszzén	villamos-energia
Németország	Jövedéki adó	25 EUR/ton	61.3 EUR/1000	0.470 EUR/l	0.6545 EUR/l	0.092 EUR/l	nem elérhető	5.500 EUR/tonn	9.55 EUR/MW ^b	-
	Villamosenergia adó	-	-	-	-	-	-	-	-	20,5 EUR/MW ^b
Portugália	Olaj és energiatermékek adója	55.09 EUR/tonne	361.5 EUR/1000l	0.4857 EUR/l	0.6426 EUR/l	0.1497 EUR/l	3.636 EUR/MWh	33.12 EUR/tonne	33.12 EUR/tonne	1.00 EUR/MWh
Lengyelország ⁵⁸⁹	Jövedéki adó	14,62 EUR/tonne	52,98 EUR/1000l	0,267 EUR/l	0,35 EUR/l	0,086 EUR/l	nem elérhető	nem elérhető	nem elérhető	1,14 EUR/MWh
	Üzemanyag adó	-	-	0,07 EUR/l	0,08 EUR/l	0,02 EUR/l	-	-	-	-

⁵⁸⁸ A jövedéki adóról szóló 2016. évi LXVIII. törvény

⁵⁸⁹ 2019.évi átlag árfolyam szerint 1 euró 4.3787 PLN volt.

Magyarország ⁵⁹⁰	Jövedéki adó	14,31 EUR/tonne	-	0,34 EUR/l	0,37 EUR/l	0,11 EUR/l	0,93 EUR/l	7,73 EUR/tonne	7,73 EUR/tonne	0,95 EUR/MWh
	Készletezési díj	0,01 EUR/tonn	-	0,01 HUF/l	0,01 HUF/l	-	0,89 EUR/l	-	-	-
	Egyéb villamosenergiát terhelő adók									2,49 EUR/MW

Forrás: saját szerkesztés (a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség) adatai alapján ⁵⁹¹

A fenti táblázatból megállapítható, hogy az energiát terhelő adók mértéke összességében a vizsgált országok közül Portugáliában és Németország a legnagyobb, majd ezt követi Lengyelország és Magyarország. Láthatjuk azt is, hogy a négy ország tekintetében eltérések vannak az energiaadó típusú adónemek elnevezései között, illetve abban, hogy ezek mely energiahordozókat terhelik.

Az alábbi, Eurostat adatai alapján készült diagram a környezetvédelmi adókra vonatkozik. Az Eurostat a statisztikai adatok gyűjtése során a 691/2011/EU rendelet⁵⁹² 2. cikk 2. mondatában foglalt meghatározást vette alapul, amely szerint »„környezetvédelmi vonatkozású adó”: olyan adó, amelynek alapja a környezetre bizonyított, konkrét negatív hatást gyakorló dolog fizikai egysége (vagy egy fizikai egység helyettesítője) és amelyet az ESA 95 [jelenleg ESA 2010]⁵⁹³ adóként azonosít.« Itt meg kell jegyeznünk, hogy a ESA 2010 adatbázis az egyes tagállami kormányok által szolgáltatott adatokra épül, így némi óvatossággal kell kezelnünk az ezen adatokon alapuló statisztikát. (Nem kizárt például, hogy az adott tagállam a jövedelemadó elnevezéssel beszedett adót nem környezeti adóként jelöli meg ezen adatszolgáltatás során, vagy amennyiben igen, akkor

⁵⁹⁰ 2019.évi átlag árfolyam szerint 1 Ft 325,35 euró volt.

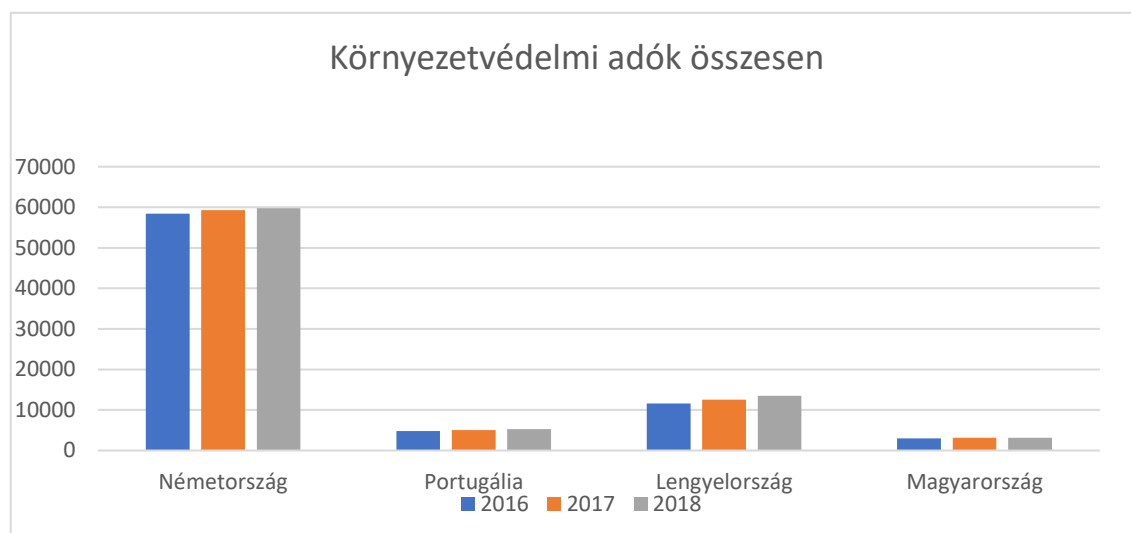
⁵⁹¹ https://iea.blob.core.windows.net/assets/15f62c8f-f28a-4b63-b485-4f80c9548ef9/EPT_countrynotes.pdf, (2019.december 12-i letöltés).

⁵⁹² Az Európai Parlament és a Tanács 691/2011/EU rendelete (2011. július 6.) az európai környezeti-gazdasági számlákról, HL L 192, 2011.7.22.

⁵⁹³ A 549/2013/EU rendelet [Az Európai Parlament és a Tanács 549/2013/EU rendelete (2013. május 21.) az Európai Unió-beli nemzeti és regionális számlák európai rendszeréről, HL L 174/1 A 2013.6.26.] A Melléklet, 1. fejezet 1.01. pontja értelmében: „A számlák európai rendszere [European System of Accounts] (a továbbiakban: az ESA 2010 vagy az ESA) olyan, nemzetközileg összehasonlítható elszámolási rendszer, amely valamely teljes gazdaság (vagyis egy régió, egy ország vagy országcsoporthoz tartozó gazdaságának), annak összetevőinek, illetve más teljes gazdaságokkal való kapcsolatának rendszerbe foglalt, részletes leírására szolgál.”

viszont nem csak az energiahordozókat terhelő jövedéki adókból, hanem például a dohánytermékek megadóztatásából származó bevételeket is ide sorolja). Mindezeket előre bocsátva a diagram alapján az állapítható meg, hogy Németországban van a legtöbb bevétel ezen adókból, míg a legkevesebb Magyarországon. A tagállamok területével arányosan azonban Lengyelországban található a legalacsonyabb mértéket.

32. ábra: Környezetvédelmi adók a tagállamokban

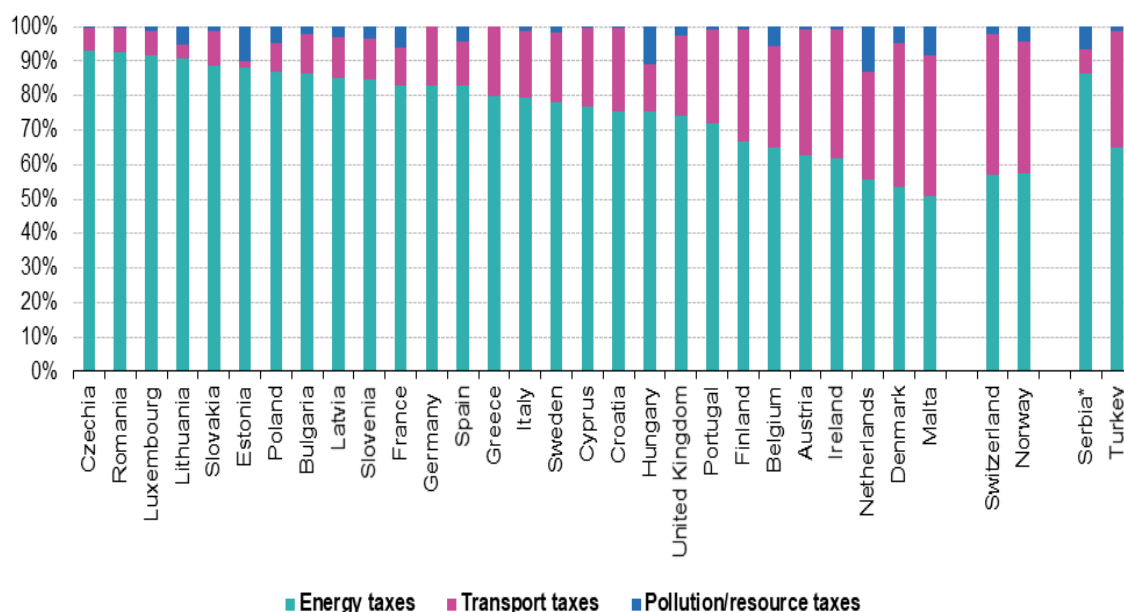

Forrás: saját szerkesztés (az Eurostat adatai alapján)⁵⁹⁴

Az alábbi ábra a környezetvédelmi adók összetételét (energiaadó, közlekedési adó, energiaszolgáltatót és-erőforrást terhelő adó) mutatja egyes tagállamokban. A legkisebb arányban az energiaszolgáltatót terhelő adók szereplenek, azonban megoszlásban betöltött szerepük Magyarországon, Észtországban és Hollandiában haladja meg az európai uniós átlagot. A közlekedési adók aránya Málta, Hollandia, Dánia, Izland, Ausztria, Finnország, Portugáliában és Nagy Britanniában volt az átlagnál magasabb. A közlekedést terhelő adók bevezetésének és az Európai Unió általi ösztönzésének oka, hogy a személy- és teherszállítás külső (nem a használó által megfizetett) költségei egyik tagországában sem elhanyagolhatóak, így azok legtöbb esetben az egész társadalmat terhelik. Továbbá ez az ágazat felelős a szén-dioxid kibocsátás jelentős részéért, amely nagymértékben hozzájárul az éghajlatváltozáshoz.

⁵⁹⁴ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/b/b8/Environmental_tax_revenue_by_type%2C_2017_%28%25_of_total_environmental_tax_revenue%29.PNG, (2019.december 12-i letöltés).

33. ábra: Környezetvédelmi adók összetétele a tagállamokban

Forrás: Eurostat⁵⁹⁵

A fentiek alapján az állapítható meg, hogy a környezetvédelmi adókon belül az energiaadók vannak a legnagyobb számban minden tagállamban. A környezetvédelmi adók összességében és azon belül az energiaadók aránya Németországban a legmagasabbak, míg az energiaadó mértékének nagyságát nézve Portugália áll az első helyen.

1.5. 2020-as stratégia célkitűzései és az energiaadó

2005-ben az olaj árának megnövekedése miatt a Bizottság Zöld könyvében fogalmazta meg az Európai Unió által az energiapolitika területén elérendő célokat, azaz az energiahatékonyságot, fenntarthatóságot, és az ellátás biztonságát. Egy évvel később uniós direktíva szólította fel a tagállamokat, hogy fogalmazzák meg nemzeti energiahatékonysági célkitűzéseiket.⁵⁹⁶ A klímavédelmi kutatások és klímacsúcsok sikertelensége miatt 2009-ben a Bizottság kiadta Zöld Könyvének folytatását az EU éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodásának elősegítése végett, melyben fontos kérdésként vetődött fel az Európai Unió éghajlatváltozással összefüggő negatív

⁵⁹⁵ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/b/b8/Environmental_tax_revenue_by_type%2C_2017_%28%25_of_total_environmental_tax_revenue%29.PNG, (2019.december 12-i letöltés).

⁵⁹⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2006/32/EK irányelve az energia-végfelhasználás hatékonyságáról és az energetikai szolgáltatásokról, valamint a 93/76/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről

következmények csökkentése. Ezen dokumentumok vezettek el a 2010-ben kiadott Európa 2020 Stratégiáig, amely dokumentum olyan célokat fogalmazott meg, amelyeket tagállamoknak általánosságban kell 2020-ig teljesíteniük, így az energiahatékonyság és a megújuló energiaforrások részarányának 20% növelését, illetve az üvegházhatású gázok 20%-os csökkentését.⁵⁹⁷

2010-ben a Cancunban tartott ENSZ éghajlatváltozással kapcsolatos konferencián is kifejezésre jutott, hogy az energiaadó hozzájárulhat a fenntartható fejlődéshez, valamint az erőforrás hatékonyabb, környezetkímélőbb és versenyképesebb gazdaság ösztönzéséhez is.⁵⁹⁸ Az energiaadó irányelv 2011-es felülvizsgálata az Európa 2020 Stratégia részét is képezte.⁵⁹⁹

Az energia megadóztatása támogatást jelenthet a gazdasági és környezetvédelmi célkitűzések összehangolásához, valamint az Európa 2020 Stratégia célkitűzésének eléréséhez. Például, az energiatermékeknek a bizottsági (az irányelv felülvizsgálatára vonatkozó) szerinti megadóztatásával (tagállami döntés alapján) a munkaerőt terhelő egyes adóterhek csökkenthetők.⁶⁰⁰

A 2011-es felülvizsgálat célja az éghajlatváltozás elleni küzdelem (CO₂ kibocsátás csökkentése révén az energiaadóztatás és az éghajlatváltozás terén kitűzött célok közötti összhang), az alacsony szén-dioxid-kibocsátású és energiahatékony gazdaságra való átállás elősegítése (energiatartalom szerinti adóztatás), a belső piaci problémák elkerülése (CO₂-kibocsátás uniós keretének létrehozása, irányelv-ETS hatály elválasztása), és a foglalkoztatás ösztönzése (energiatermékek adójának növekedése- munkaerő adójának csökkenése).⁶⁰¹

Az Európai Bizottságnak az irányelv felülvizsgálatára vonatkozó 2011-es javaslata tehát a 2020 Stratégia által vállalt célkitűzések megvalósítását hivatott elősegíteni. A Bizottság javaslata kijelöli az Európa 2020 stratégiának és a megfelelő gazdasági élénkítés és munkahelyteremtés szükségének megfelelően a minőségileg jobb költségvetési

⁵⁹⁷ SEBESTYÉN Szép Tekla, *Energetikai konvergencia az Energia 2020 Stratégia tükrében*, Közgazdasági Szemle, LXIII.Évf.; 2006.május; 564-568.

⁵⁹⁸ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20101203FCS06288+0+DOC+XML+V0//HU>; (2016.november 25-i letöltés).

⁵⁹⁹ Európai Bizottság Közlemény, „Európa 2020 Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája”, COM (2010) 2020.

⁶⁰⁰ https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/european-semester/framework/europe-2020-strategy_hu; (2017. november 02-i letöltés).

⁶⁰¹ Európai Bizottság Közlemény, Okosabb energiaadóztatás az EU-ban. Javaslat az energiaadó irányelv felülvizsgálatára., COM (2011) 168.

bevételekhez vezető utat. A javaslat rámutat, hogy a stratégia hiányos, hiszen abban az Európai Unió 2020-ig jelentős, jogilag viszont nem kötelező célokat vállalt az energiapolitikával kapcsolatban. Az intézmény szerint az energiaadóztatás fontos szerepet játszhat a 2020 Stratégia célkitűzéseinek elérésében, amelynek érdekében ezen adónemet összhangba kell hozni az Európai Unió energiapolitikai és éghajlatváltozással összefüggő célkitűzéseivel.

A Bizottság javaslata szerint a jelenlegi energiaadó-irányelv elavult abban a tekintetben, hogy nem foglalkozik az Európai Unió által az energiaügyi és az éghajlatváltozási politika terén kitűzött ambiciózusabb célokkal. Felülvizsgálatára szükség van azért is, hogy kezelni lehessen a belső piacon felmerült problémákat, valamint megoldhatóak legyenek az anomáliák, amelyek az irányelv és az Európai Unió kibocsátáskereskedelmi rendszere (ETS) között vannak. A kidolgozott javaslat tehát feltárja az energiaadóztatásban 2011-ig már jelentkező problémákat, illetve meghatározza a szabályozás módosításának a várható területeit.⁶⁰²

A Bizottság szerint az energiaadóztatás CO₂-kibocsátásra vonatkozó elemmel való kiegészítése révén összhangba kerülne az energiaadóztatás az Európai Unió által az éghajlatváltozás terén tett vállalásokkal. Megjegyzi továbbá, hogy az adó szintjének összekapcsolása az energiatartalommal minden ágazatban remek ösztönző lenne az energiahatékonyság fokozására. A CO₂-kibocsátás uniós adózási keretének létrehozásával elkerülhető a tagállamok környezetbarát adópolitikáinak sokfélesége, ami nagyobb jogbiztonságot és alacsonyabb megfelelési költségeket jelent a vállalkozások számára. A javaslat világosan megkülönbözteti az EU kibocsátáskereskedelmi rendszerében részt vevő és azon kívül eső ágazatokat, ami elősegíti a kettős adóztatás elkerülését. Ezenkívül pedig a tagállamok választhatják adózási rendszerük növekedést ösztönző átalakítását, vagyis az energiatermékek adójának növelésével párhuzamosan (az Európa 2020 stratégiával összhangban) csökkenthetik a munkaerő adó terheit.⁶⁰³ Az energiaadóra vonatkozó tagállami jogszabályok rendkívül sokszínűek, amelynek egyik oka, hogy az irányelv számos alternatív mentességet, kedvezményt tesz lehetővé, amely többek között gondot okoz az egyszerre több tagállamban jelen lévő vállalkozások

⁶⁰² A környezetszennyezés ára - Ismét napirendre kerülhet a bizottságban az energiaadó "zöldítése", <http://www.jogiforum.hu/hirek/22145>; (2016.november 29-i letöltés).

⁶⁰³ COM (2011) 168.

számára, rontva azok versenyképességét. A kezdeményezés e mentességek körét is szűkítené.

Az Európai Parlament 2012-ben plenáris ülésen úgy döntött, hogy nem támogatja az Európai Bizottság energiaadó irányelv felülvizsgálatára vonatkozó javaslatát. Az intézmény egyetért a Bizottság klímaváltozással kapcsolatos célkitűzéseivel, azonban véleménye szerint e szabály változtatások által bekövetkező adóegységesítés többek között a dízelolaj árának jelentős emelkedéséhez vezethetne.⁶⁰⁴

Már a 2008-as pénzügyi, gazdasági válság is rámutatott arra, hogy egyre inkább olyan szakpolitikai megoldásokra van szükség, amelyek nemcsak a környezet állapotát javítják, hanem a gazdaságot támogatják, és enyhítik a társadalmi, szociális feszültségeket egyaránt. Ennek pedig alkalmas eszköze lehet az energiaadó, amennyiben az Európai Unió koherensebb előírása révén egységesebb tagállami energiaadó rendszerek jönnek létre és jobban tükrözi a környezetvédelmi célkitűzéseket.⁶⁰⁵

1.6. Úton a hatékonyabb energiaadózás felé

A negyedik energiacsomag elfogadásával azonos évben tette közzé az Európai Bizottság Zöld Megállapodás elnevezésű közleményét. Ebben utal az energiaadó közeljövőben történő, környezeti szempontokat figyelembe vevő felülvizsgálatára.

Megállapításaim szerint, amelyet az Európai Unió dokumentumai és az ENSZ erre vonatkozó vizsgálatai (pl.: Stern jelentés) is alátámasztanak, az Európai Unió által az energiaügy és éghajlatváltozás területén elért célkitűzések megvalósításához szükség van olyan gazdasági ösztönzőkre, mint az energia megadóztatása. Az energiaadó egy olyan pénzügyi eszköz, amely képes az energiatermelés és felhasználás hatékony befolyásolására, és érdekeltté tudja tenni az energiafelhasználókat az energiahatékonyság elérésében.

Következtetésem, hogy az Európai Unióban egyre nagyobb jelentősége van az energiapolitikának. A jelenlegi energiaadózás európai uniós alapját a Tanács 2003/96/EK irányelve adja, azonban szakirodalmi kutatások és egyéb vizsgálatok feltárták az e jogszabály elfogadását követően jelentkező problémákat, amelyeket az Európai Bizottság

⁶⁰⁴ Magas gázolajárakat hozhat az EP szerint az új energiaadó, <http://www.jogiforum.hu/hirek/27562>; (2016.november 29-i letöltés).

⁶⁰⁵ COM (2011) 168.

az irányelv felülvizsgálatára vonatkozó javaslata is megvilágít. Az irányelv célja, hogy az Európai Unió egységes energiapiaca zavartalanul tudjon működni és el lehessen kerülni a nemzeti adórendszerek közötti nagy különbségekből eredő kereskedelmi- és versenytorzulásokat. Továbbá az energiatermékek, és adott esetben a villamos energia adóztatása egyike a Kiotói Jegyzőkönyv (amelyet a Közösség aláírt és megerősített) célkitűzései megvalósítását szolgáló eszközöknek.

Az irányelv jelenleg azonban nem tudja hatékonyan e célkitűzéseket megvalósítani, elavult a tekintetben, hogy nem foglalkozik az Európai Unió által az energiaügyi és az éghajlatváltozási politika terén kitűzött ambiciózusabb célokkal. Problémás az is, hogy nem képes megfelelően kezelni a belső piacon felmerült problémákat, valamint hatálya nincs összhangban az EU kibocsátáskereskedelmi rendszerének (ETS) hatályával.

Optimális esetben az energiaadó nemcsak a környezet védelmét szolgálja, hanem alkalmas arra, hogy segítse a gazdasági növekedést és kezelje a szociális feszültségeket. A környezeti adók, így az energiaadók igazolása máig piaci alapon nyugszik, miközben a piacgazdaság által produkált éghajlatváltozás egyre hátrányosabb jeleivel találkozunk. Az Európai Unió nem képes egyedül e célokat elérni, hanem szüksége van a tagállamok jelentékeny közreműködésére is. Itt említhető meg nehézségként például, hogy az adóstruktúra kialakítása és az adózási eszközök megválasztása tagállamok szuverén hatáskörébe tartozik, továbbá, hogy a károsanyag-kibocsátást csak a tagállamok képesek csökkenteni. Azonban az Európai Uniónak is sok teendője van ezeken a területen, így az említett nehézségektől függetlenül szigorú célkitűzéseket kell elfogadnia és megvalósítania. Összességében tehát megállapítható, hogy az Európai Unió által az energiaügy és az éghajlatváltozás területén vállalt célkitűzések csak a tagállamok és az Európai Unió szoros együttműködésével, sokszor a tagállami szuverenitás egy részének feladásával valósíthatók meg.

2. Árszabályozás, mint a liberalizált energiapiac korlátozó tényezője?

Az árak szabályozása – az energiaszektor tekintetében is – a piaci viszonyok egyfajta gátját jelentik. Éppen ezért érdekes, hogy az európai uniós versenyszabályok nem tartalmaznak rendelkezést a tagállami árszabályozással összefüggésben, sőt azáltal, hogy az Európai Unió irányelvekben határozta meg a villamos energia és a földgázpiac alapvető piacszervezési és közszolgáltatási szabályrendszerét, széles teret hagyott a

tagállamok számára e területen is. Pedig az árszabályozás az egyik olyan eszköz, amellyel a tagállam leginkább képes beavatkozni a piaci viszonyokba.

Az energiaszektorban végbemenő folyamatokat több tevékenységre oszthatjuk, míg egyesekben (pl.: termelés, kitermelés, kereskedelem) a piaci viszonyok túlsúlya jellemző, addig másokban (pl.: hálózati tevékenységek) a természetes monopóliumok léte az uralkodó. Az állam jelenléte leginkább a természetes monopóliumok területén jellemző, de a piaci kapcsolatokban is előfordulhat, így például a kötelező átvétel meghatározása esetében.

Természetes monopóliumok jelenléte tehát a ma is jelenlévő piaci kudarcokra adott válaszok egy formája. Természetes monopóliumok általában olyan területeken alakulnak ki, ahol valamilyen speciális körülmény miatt csupán egy szereplő képes az adott erőforrás hatékony felhasználására és a gazdaságos szolgáltatásnyújtásra. Az energiaszektor területén a versenyt akadályozó ilyen tényezőként működik például a fizikailag megoszthatatlan hálózat, vagy a magas költségek árán kiépítendő párhuzamos infrastruktúra. A természetes monopóliumok (leginkább állami) fenntartása sokszor a leghatékonyabb megoldás, azonban a piaci kudarc kezeléséhez szükség van az állami szabályozás által kijelölt keretekre is. A liberalizációval sem változik meg ezen intézmények természete, csupán leválasztódtak róla azon területek, amelyek megnyithatóak a verseny számára. E folyamat nem a tevékenységek (közszolgáltatás stb.) tartalmát változtatja meg, hanem csupán a piac működését, alkotmányos kereteit, illetve szabályozási rendszerét, a minőség javítása, a társadalmi jólét növelése, a gazdasági és társadalmi fejlődés megalapozása céljából.⁶⁰⁶

2.1. Árszabályozás

Az árszabályozás nem más, mint a piaci árak állam általi meghatározása vagy befolyásolása, általában olyan területeken, ahol vagy a keresleti vagy a kínálati oldal jelentős erőfölényre tett szert a szabad verseny akadályát képezve. Az árszabályozásnak két módszere van, míg az egyik esetben az árak közvetlen szabályozása történik, addig a

⁶⁰⁶ LAPSÁNSZKY András, *A közszolgáltatás közigazgatás-tudományi alapjai. A magyar közigazgatás és közigazgatás jog általános tanai IV. kötet*, Dialóg Campus, Budapest, 2019, 211.

másik módszernél az árak közvetett befolyásolása valósul meg a vállalatok profilján keresztül.⁶⁰⁷

Fontos megjegyezni, hogy az árszabályozás nem tekinthető állami támogatásnak, ahogyan az EUB a van Tiggele ügyben a kereskedőket védő minimális árak vizsgálata kapcsán megállapította, hiszen az nem állami forrásból származik és nem a tagállam nyújtja.⁶⁰⁸ A belső piac szabályait tekintve az árszabályozás főszabály szerint megengedhető intézkedés, és csupán abban az esetben tiltott, ha a szabad mozgást akadályozza. A maximális ár tagállam általi determinálása akkor összeegyeztethetetlen a belső piaccal, ha megakadályozza vagy korlátozza a drágább külföldi termékek behozatalát, míg a minimális ár akkor nem megengedett, ha megfosztja külföldi árukat az alacsonyabb árban rejlő versenyelőnyüktől.⁶⁰⁹ Szintén nem ütközik főszabály szerint a belső piac jogába az önköltségen, beszerzési ár alatt, illetve a csekély nyereséggel történő értékesítés.⁶¹⁰

Az árreguláció leginkább monopóliumok területén megengedhető, amely beavatkozás azonban jelentős hatást gyakorol a hatékonyságra, a jövedelemelosztásra, valamint a társadalom egészét érintheti. Ennek oka, hogy amennyiben az intervenció eredményeképpen az árak túlzottan csökkennek visszavetheti a termelés mennyiségét és minőségét is, ellenkező esetben pedig a monopólium túl nagy profithoz juthat. Éppen ezért nagyon fontos, hogy az állam megtalálja a beavatkozás megfelelő szintjét, amivel még nem okoz nagyobb kárt annál, mintha nem avatkozott volna be. A piaci alapú közszolgáltatások (ahol cél profit elérése pl.: villamosenergia-szolgáltatás, a távhőellátás, a gázszolgáltatás, az ivóvízellátás) és azon belül a természetes monopóliumok árszabályozása bonyolult és komplex, hiszen ennek folyamatait teljes egészében leképező és mindig alkalmazható árszabályozási módszert még nem tudtak kialakítani, az alku, koordináció, fogyasztási szokás stb. kiszámíthatatlan volta miatt.⁶¹¹

⁶⁰⁷ LAPSÁNSZKY András (2019), i. m. 108-109.

⁶⁰⁸ 82/77 sz. *Hollandia kontra Van Tiggele-ügy* (ECLI:EU:C:1978:10.) és 82/77/EK irányelv 24–25. pontja

⁶⁰⁹ 65-75 sz. *Tasca ügy* (ECLI:EU:C:1976:30)

⁶¹⁰ C-267/91. és C-268/91. sz. *egyesített Keck és Mithouard-ügyek* (ECLI:EU:C:1993:905.)

⁶¹¹ NYIKOS Györgyi–SOÓS Gábor Gergely, *A közszolgáltatás-szervezés, a közfeladat-ellátás stratégiai szervezési ismeretei*, Nemzeti Közszerzési Egyetem, Budapest, 2016, 12–14. <http://real.mtak.hu/89943/1/Kozszervezes2018.pdf> (2019. május 14-i letöltés).

Kijelenthető azonban, hogy az árak és azok szabályozásának jelentőségével az energiaszektor végig kísérő folyamatok minden elemében találkozhatunk. A regulációt jellege szerint több csoportba oszthatjuk, így kiterjedés alapján megkülönböztethetünk input-, folyamat- és outputszabályozást, amelyek közül mindig az adott tagállam szabályozó hatósága választ. A legelsőt érdemes választani, ha az adott tevékenység korlátozottan ellenőrizhető, illetve tervezhető előre, mivel ezáltal lehetséges a hatékonyan működő szolgáltató ténylegesen felmerült költségeinek elismerése. Amennyiben a szolgáltató által végzett tevékenység jól tervezhető, úgy a szabályozó hatóság választhatja az árak részleges (például ársapka útján történő) vagy teljes szabályozását is.⁶¹²

A következőkben az energiaszektor folyamatait tevékenységre szedve elemzem, vizsgálva az árszabályozás meglévőségét, megengedhetőségét és jellemzőit.

2.2. Termelési/kitermelési tevékenység

A termelés tevékenységét nézve, mind a villamosenergia, mind pedig a földgáz területe főszabály szerint mentes (az 1990-es évek végén meginduló liberalizációs törekvéseknek köszönhetően az Európai Unió tiltja is pl.: 2008-ban Magyarországot is kötelezték a lekötésekre vonatkozó hosszútávú megállapodások megszüntetésére) a központi árszabályozás alól, e területeken a termelők piaci szabályok alapján értékesítenek.

A főszabály alól azonban itt is vannak kivételek, hiszen, ha a hatóság támogat bizonyos technológiákat, már beavatkozik a piac működésébe, amely közvetett módon tekinthető árszabályozásnak. Példaként lehet megemlíteni a megújuló energiaforrás kötelező átvételi árának meghatározását. A 2009/28/EK irányelvet felváltó 2018-as megújuló energia irányelv meghagyja a tagállamok számára a választási lehetőséget abban a tekintetben, hogy mennyiségi vagy az ár alapú ösztönzőket alkalmaznak ezen erőforrások kapcsán.⁶¹³ E területen azért van szükség továbbra is állami beavatkozásra, mivel az

⁶¹² SUGÁR András, *A piacsabályozás elméleti és gyakorlati aspektusai a közszolgáltató szektorokban, elsősorban az energiaszektor ársabályozása példáján*, PhD értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Közgazdaságtani Doktori Iskola, Budapest, 2011, 125-126., http://phd.lib.uni-corvinus.hu/570/1/Sugar_Andras.pdf (2019. március 15-i letöltés).

⁶¹³ 2018/2001 irányelv

energiaárak a mai napig nem tükrözik az energia termelésének és fogyasztásának externális költségeit, így a megújuló elterjesztéséhez szükséges az állami fellépés.⁶¹⁴

2.3. Kereskedelmi tevékenység

Az energia kereskedelme legkevésbé kitett a hatósági ármegállapításnak, de a piaci viszonyokba történő állami beavatkozás e területen sem elhanyagolható, amelyet az Európai Unió jogi aktusai is lehetővé tesznek. A harmadik energiacsomag rendelkezik az egyetemes szolgáltatásról, leginkább a kisfogyasztók védelme érdekében, azonban annak fogalmát nem illeszti össze (és nem is zárja ki) a hatósági úton történő ármeghatározással.⁶¹⁵ Érdekes módon míg a villamosenergia uniós szinten egyetemes szolgáltatás, addig a földgáz biztosítása csupán egyes tagállamokban az.

Az EUB joggyakorlatát elemezve (pl.: *Federutility*⁶¹⁶ és az *Enel-ügy*⁶¹⁷) megállapítható, hogy főszabály szerint tilos a hatósági árszabályozás, kivéve, ha azt az adott szektorális szabályozás kifejezetten lehetővé teszi. A harmadik energiacsomagtól és a bírósági gyakorlatból levonható következtetés, hogy a közszolgáltatási kötelezettségre utalással, a vonatkozó szektorális rendelkezéseknek megfelelően, valamint tárgyi és időbeni korlátokra figyelemmel a vállalkozások fenntarthatnak hatósági árakat.

Tehát az irányelvek nem tiltják kifejezetten a hatósági árszabályozást a hálózati tevékenységeken kívül sem, azonban – szektorális rendelkezések által kifejezetten lehetővé tevő eseteken kívül – annak nem megengedhetőségét a Bíróság levezette az irányelv céljából (pl.: piaci liberalizáció), valamint a szabad szolgáltatóválasztás jogából.

⁶¹⁸

A harmadik energiacsomagot követően az ármegállapítás folyamatában nőtt az energiaszolgáltatók beleszólása és a hatóság háttérbe szorult. Azonban a szolgáltatóknak a díjak megállapítása során figyelemmel kell lenniük arra, hogy azok méltányosak és összehasonlíthatóak legyenek. Tehát az irányelvek hatályba lépése után a

⁶¹⁴ FODOR Bea Emőke, *A megújuló energia térnyerésének ösztönzési lehetőségei*, PhD értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdálkodástani Doktori Iskola, Budapest, 2012, 28-45. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/714/1/Fodor_Bea_dhu.pdf (2019. február 13-i letöltés).

⁶¹⁵ 2009/72/EK irányelve 3. cikk (2) - (3)

⁶¹⁶ C-265/08 sz. *Federutility és társai kontra Autorità per l'energia elettrica e il gas* ügy (ECLI:EU:C:2010:205.)

⁶¹⁷ C-242/10 sz. *Enel Produzione SpA kontra Autorità per l'energia elettrica e il gas* ügy (ECLI:EU:C:2011:861.)

⁶¹⁸ C-265/08 sz. *Federutility* ügy 19. pontja

rendszerhasználati díjak meghatározása többében továbbra is hatósági kontroll alatt maradt, míg az energia beszerzésének árát, az áramdíjat a piac határozza meg bizonyos keretek között. A kereskedelmi tevékenység során megjelenő keretmeghatározások kapcsán több modellt tudunk megkülönböztetni. Egyik lehetőség a részleges szabályozás, ahol először egy elismert beszerzési ár meghatározása történik, amelyet az egyetemes szolgáltatást végzők a fogyasztókkal szemben érvényesíthetnek, majd ezt követően következik a kereskedő működési költségeit és nyereségét fedezni hivatott, hatóságilag rögzített árresz determinálása (pl.: Magyarország 2008-tól 2011-ig).

A másik lehetőség a szolgáltatói árak hatóság általi jogszabályban történő megállapítása (pl.: Magyarország 2011-től).⁶¹⁹

Az Európai Bizottság 2014-ben készített tanulmánya elemzi a tagállamok által alkalmazott árszabályozási módszereket és megállapítja, hogy az országok jelentős része megtérülési ráta és indokolt költség alapon szabályoz.⁶²⁰ Az Európai Bizottság 2019-es jelentése továbbra is a piac által meghatározott árak pozitívumait hangsúlyozza. E dokumentum szerint a piaci alapon meghatározott, olykor ingadozó árak az egységes piac (pl.: a hálózati infrastruktúra összekapcsolása, LNG gázterminálok, kapcsolt piacok stb.) megvalósulása miatt nem lesznek negatív hatással az energiaszolgáltatásra. Továbbá a jelentés szerint a tagállamok jelentős adót róttak ki a villamos energiára és a hőenergia termékekre, amelyek csökkentik az ár ingadozások negatív hatását, de ugyanakkor bevételeket biztosítanak a kormányoknak, amelyek ezeket az energiaberuházások finanszírozására használhatják fel pl.: a tiszta energia átmenetre. A szénárak növekedése pedig szintén elősegíti a megújuló energiaforrások elterjedését, egyben megvalósítva az ellátás biztonságának javítását, az éghajlatváltozás kezelését és az innovatív új iparágak elterjesztését. A megújuló energia növekedése szerepet játszik a fosszilis tüzelőanyagok bizonytalan globális árait érintő negatív hatások enyhítésében is. A jelentés kiemelt szerepet szán még az árak vonatkozásában az Európai Unió energiabefektetési stratégiájának.⁶²¹

⁶¹⁹ VINCZE Péter, *Árszabályozás és versenyhelyzet a magyarországi energiapiaci nyitás után*. In: VALENTÉNYI Pál–KISS Ferenc László–NAGY Csongor István (szerk.), *Verseny és Szabályozás*, MTA KRTK Közgazdaság Tudományi Intézet, Budapest, 2012, 303–327.

⁶²⁰ European Commission: Energy prices and costs report, 2014, COM/2014/02.

⁶²¹ Report from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of the regions: Energy prices and costs in Europe. COM (2019)1.

2.4. Hálózati tevékenység

A természetes monopóliumok a hálózati tevékenység vonatkozásában fordulnak elő, így itt elengedhetetlen a mesterséges árinformációk és megoldások alkalmazása. A földgáz és villamosenergia vonatkozásában a harmadik energiacsomag a hálózati szolgáltatásokat természetes monopóliumként kezeli és ennek eredményeképpen előírja a hatósági árszabályozás kötelezettségét.

A második és harmadik energiacsomag a hálózatos szolgáltatások kapcsán előírt árszabályozáson kívül (például rendszerhasználati díjak esetében) nem tartalmazott előírásokat (tehát más tevékenységek esetén sem tiltotta kifejezetten, csupán az EUB vezette le azt az irányelv preambulumból). A hálózatos tevékenységhez, mint természetes monopóliumhoz kötődik a közszolgáltatás fogalma is. A Negyedik energiacsomag elődeihez hasonlóan – mint azt korábban a fogyasztói jogokkal összefüggésben részletesebben kifejtettem – fenntartja a tagállamok közszolgáltatási kötelezettség megállapítására vonatkozó széles mérlegelési jogát.⁶²²

A hálózati szolgáltatások árainak determinálása kapcsán is több modellt különböztethetünk meg, amelyek két nagy csoportba oszthatóak. Az első esetén a nemzeti szabályozó hatóság meghatározott időközönként meghatározza a rendszerirányítás, az átviteli szolgáltatás árait és az elosztóknak fizetendő díjakat, illetve a hatóság rendszeresen vizsgálja a társaság költségeit, befektetéseit, csoportosítva a tevékenység ellátásához szükségeseket és nem szükségeseket. Ez tehát megtérülési ráta alapú szabályozás, amely a tevékenység ellátásához szükséges beruházásokat ösztönzi, hiszen, ha a hatóság jóváhagyja a döntést, az biztos és megtérülő beruházást jelent. A másik az ösztönző modell, amely állandó hatékonyságjavításra ösztönzi a szolgáltatót, azonban ki van téve a bizonytalan gazdasági előrejelzések veszélyének.⁶²³ Ezen utóbbi segítségével a nemzeti szabályozó hatóság pénzügyi jutalmakon és szankciókon keresztül orientálja a vállalatokat. Számos fajtája (pl.: ársapka, bevételsapka, sávós ROR- méterrúd-, választásos-, részleges költség-, célzott ösztönző szabályozás) van e csoportnak, amelyeket általában keverve alkalmaznak a hatóságok.⁶²⁴

⁶²² 2019/944 irányelv, preambulum (22), 9 cikk

⁶²³ LAPSÁNSZKY András (2019), *i.m.* 118-120.

⁶²⁴ FIÁTH Attila – BÁRDOS Pál Péter – HAGYMÁSI Gergely, *Ösztönző szabályozás a villamosenergia-elosztásban*, Vezetéstudomány XLI. Évf. 2010. 5. szám 15-22.

2.4.1. Federutility és társai ügy a földgázszolgáltatás hatósági árának megállapítása kapcsán

A 2003/55/EK földgáz irányelv a második energiacsomag részeként 2007. július 1-jétől a piac teljes megnyitását írta elő. Néhány nappal ezen időpont előtt Olaszországban elfogadtak egy törvényt, amely arra jogosítja fel az az energia- és gázhatóságot, hogy referenciaárakat határozzon meg bizonyos fogyasztók számára a jövőre vonatkozóan. Ez meg is történt, azonban az olasz földgázpiacon működő vállalkozások a nemzeti bírósághoz fordultak, mivel szerintük 2007 július 01. után a földgáz vételárát kizárólag a keresletnek és a kínálatnak kell meghatároznia, és a hatóságok nem avatkozhatnak be. A nemzeti bíróság a fenti tényállás alapján, azt kérdezte az EUB-tól, hogy az olasz hatóságok kivételesen részt vehetnek-e a lakossági gáz árának meghatározásában olyan helyzetekben, amikor nincs jelen a tényleges versenyt.

Az EUB álláspontja szerint (a főtanácsnoki indítvány hivatkozott a bíróság korábbi ítélezési gyakorlatára is)⁶²⁵ az uniós joggal nem ellentétes az olyan nemzeti szabályozás, amely a versenyt nélkülöző piacon lehetővé teszi a földgázszolgáltatás referenciaárainak meghatározását, abban az esetben, ha az általános gazdasági érdek szolgáltatásban történik, megfelel az arányossági tesztnek, nem zavarja meg a belső piac működését és megmarad az egyenlő elbánás az ágazat szereplői között.⁶²⁶

2.4.2. Enel ügy és a villamosenergia szolgáltatás hatósági árának meghatározása

Míg a Federutility ügyben a Bíróság a földgázszolgáltatás kapcsán megjelenő árszabályozást vizsgálta, az Enel ügyben a villamos-energia szektor került elemzésének középpontjába, mégpedig a 2003/54 villamos-energia irányelvet, és különösen annak 3. cikke (2) bekezdését, valamint 11. cikke (2) és (6) bekezdését vette górcső alá az olasz bíróság előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdése kapcsán.

⁶²⁵ 155/73 sz. *Sacchi-ügy* (ECLI:EU:C:1974:40.) , C-41/90 sz. *Höfner és Elser ügy* (ECLI:EU:C:1991:161.), C-157/94 sz. *Bizottság kontra Hollandia ügy* (ECLI:EU:C:1997:499.), C-158/94 sz. *Bizottság kontra Olaszország ügy* (ECLI:EU:C:1997:500.), C-159/94 sz. *Bizottság kontra Franciaország ügy* C-159/94 sz. *Bizottság kontra Franciaország ügy* (ECLI:EU:C:1997:501.)

⁶²⁶ Federutility ügy 47.pontja

Az alapeset középpontjában az olaszországi villamosenergia belső piacára vonatkozó közös szabályokról szóló 96/92/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvet átültető 1999. március 16-i 79. sz. törvényerejű rendelet – Bersani-rendelet – állt. Az ügy felperese – Enel – azért fordul a nemzeti bírósághoz, mert a jogszabály szerint a vállalkozásoknak kötelező az energiatőzsdét alkotó minden piacon meghatározott energiamennyiséget rendelkezésre bocsátani, az állami hatóság – AEEG - által megszabott díjszabás alapján, nem pedig a termelő saját üzleti stratégiája körében meghatározott áron. Hivatkozása szerint ez ellentétes a 2003/54 irányelv versenypiacra vonatkozó céljával és rendelkezéseivel.⁶²⁷

Az olasz bíróságnak több kérdése merült fel, az eset letelepedés és a szolgáltatásnyújtás szabadságára, valamint az áruk és a tőke szabad mozgására vonatkozó előírásaival való összeegyeztethetősége kapcsán. Továbbá a tagállami bíróság azt sem tartotta igazolhatónak, hogy e tevékenység a 2003/54 irányelv 3. cikkének (2) bekezdése által előírt megengedhető eltérések, így közszolgáltatási kötelezettségek, közé tartozna. Végül pedig az intézkedések arányosságát illetően is kétségei voltak, hiszen az intézkedések célja nem a versenyfeltételek megvalósítása.⁶²⁸

Az EUB a nemzeti bíróság csupán azon kérdését vizsgálta meg, hogy a villamosenergia irányelv 3. cikkének (2) bekezdésével, valamint 11. cikkének (2) és (6) bekezdésével ellentétes-e egy olyan nemzeti szabályozás, amely a gazdasági szereplőket arra kötelezi, hogy a villamosenergia nemzeti piacain a nemzeti hatóság által előzetesen meghatározott feltételek mellett tegyenek ajánlatokat az energiatőzsde területein.⁶²⁹

Az uniós intézmény megállapításai szerint az irányelv adott bekezdése előírja, hogy a tagállamok a villamosenergia-ágazatban működő vállalkozások számára általános gazdasági érdekből meghatározhatnak közszolgáltatási kötelezettségeket, a biztonságra, valamint az ellátás folyamatosságára, minőségére és árára vonatkozóan. Ezt a tagállamnak be kell jelenteni a Bizottságnak, azonban annak elmulasztása nem elég annak bizonyítására, hogy a szabályozás nem minősül közszolgáltatási kötelezettségnek.

A közszolgáltatási kötelezettség megállapítása kapcsán a bíróság felhívja a figyelmet (hivatkozva a Federutility és társai ügyben hozott ítélet 33. pontjára) az arányosság követelmények megfelelésére is, hiszen e kötelezettségek kizárólag olyan mértékben veszélyeztethetik a villamosenergia-ellátás árának szabad meghatározását, amennyiben

⁶²⁷ Enel-ügy 25. pontja

⁶²⁸ Uo. 26-28.pontja

⁶²⁹ Uo. 37.

az, az általuk kitűzött, általános gazdasági érdekek való megfeleléshez szükséges.⁶³⁰ Majd ezt követően a Bíróság megállapította, hogy a tagállamok által kijelölt szabályozó hatóságoknak különleges felelőssége van a villamosenergia-piac fokozatos liberalizációja kapcsán.

A Bíróság végül arra a következtetésre jutott, hogy a tagállami szabályozás, amely szerint a gazdasági szereplők ajánlataikat a nemzeti piacon a hatóság által előzetesen meghatározott feltételek mellett tehetik meg, nem ellentétes a fentebb hivatkozott liberalizációs aktusokkal, hiszen a szabályozás nem lépi túl az általa követett célkitűzés eléréséhez szükséges mértéket, valamint az a villamos energia árának csökkentését a villamosenergia-hálózat biztonsága és a végső fogyasztó érdekében írta elő. A Bíróság a nemzeti bíróság feladatává tette annak vizsgálatát, hogy e feltétel teljesül-e.⁶³¹

2.5. Fogyasztói árak

A fogyasztói ár meghatározására hatással van az adott gazdasági tevékenység, a piac szerkezete és egyéb változó tényezők (pl.: versenytársak küzdelme a fogyasztókért). Az Európai Unió célja a fogyasztói árak összetevői kapcsán a szabályozás minimálisra csökkentése, amelyet a harmadik energiacsomag is mutat, hiszen kivételként tekint annak megállapíthatóságára.⁶³² Ennek oka, hogy a gazdasági válság, a keresletcsökkenés és a szervezett piacok (pl.: tőzsdék) árakra való hatásának erősödése pozitív eredményeket hozott. Az Európai Bizottság közzétett jelentése szerint a versenyképességet nem támogatja az árszabályozás, hiszen így az árak nem piaci folyamatok eredményeképpen alakulnak ki, ami pedig az innovációs képesség romlását is eredményezheti, továbbá az intézmény felhívja a figyelmet a rosszul meghatározott ár hátrányos következményeire.⁶³³ A szabályozott ármodell alapján a tagállamok a hálózati tarifákon (amely természetes monopóliumhoz kötődik, így állami reguláció lehetséges) és nem az energiadíjakon (hiszen erre a nemzetközi kereskedelem hat) keresztül törekszenek kedvezni a fogyasztóknak. Az is megállapítható, hogy az árszabályozó országokban általában az

⁶³⁰ Uo. 36-42.

⁶³¹ Uo. 89.

⁶³² 2009/73/EK irányelv Preambulum (3)

⁶³³ COM(2019)1.

alacsonyabb éves átlagfogyasztású fogyasztók, míg a liberalizált piacokon a méretgazdaságosság miatt a magasabb átlagfogyasztásúak járnak jól.

Azon tagállamok szolgáltatói, amelyeknél a verseny a piacszerzés elsődleges eszköze racionálisan áraznak, hiszen míg az energia kereskedelmi árát a piac határozza meg, a hálózati díjak fixek, mivel a hálózat kiépítésének és fenntartásának költsége szinte független attól, hogy azon mekkora forgalom van.

Az Európai Unióban folyamatban lévő energiapiaci nyitással együtt a piaci mechanizmusok érvényesülését korlátozó hatósági árszabályozás intézménye is fokozatosan háttérbe szorul.⁶³⁴ A második energiacsomag a fogyasztói energiakereskedelmi árak esetén sem tiltotta kifejezetten a hatósági ármegállapítást, azonban a Bíróság levezette azt a földgázirányelv preambulumból, valamint a szolgáltatásnyújtás szabadságából, és kijelentette, hogy minden fogyasztó szabadon, a saját választása szerinti szolgáltatótól vásárolhat földgázt.⁶³⁵⁶³⁶ Továbbá általános gazdasági érdekű szolgáltatásokkal összefüggő kivételeket is megállapított a Bíróság, amikor a 2003/55/EK-irányelv közszolgáltatásra vonatkozó 3. cikkének 2. bekezdését vizsgálta.⁶³⁷ Az EUB szerint közszolgáltatási kötelezettségre hivatkozással árregulációt alkalmazhatnak a tagállamok, azonban ez az állami beavatkozás sem automatikus, hiszen bizonyos feltételeknek (szükség esetén, időbeli, tárgyi korlát, Bizottságnak bejelentés) meg kell felelnie.

A fogyasztói villamosenergia árak összetevőinek nagyobb csoportjait a rendszerhasználati-és irányítási díjak, a villamosenergia kereskedelmi ára, az ÁFA és energiaadó (ezen utóbbi sokszor jövedéki adó formájában) adják. Ezek közül a villamosenergia kereskedelmi ára a piac által meghatározott, hiszen a rendszerhasználat természetes monopólium, amely területén az árszabályozással több tagállam él. A gázfogyasztás kapcsán két nagy csoportot, az alapidjat és a gázdíjat különíthetjük el. Az alapidj összetevői közé az elosztóhálózat- fenntartási, a gázhálózat ellenőrzési, a fogyasztásmérő használati díjakat, és a gázszámla kibocsátási költségeket soroljuk.

A földgáz szolgáltatás európai uniós szinten egyik energiacsomag szerint sem egyetemes szolgáltatás, azonban több tagállam annak minősíti, pl.: Spanyolország, Magyarország.

⁶³⁴ KADERJÁK Péter, *Egy ígéret nyomában (nem lesz gázáremelés)*, Polgári Szemle, 2005/1, <https://polgariszemle.hu/archivum/16-2005-november-1-evfolyam-10-szam/58-egy-igeret-nyomaban-nem-lesz-gazaremeles> (2019. június 15-i letöltés).

⁶³⁵ 2003/55/EK irányelv 2. és 23. cikke

⁶³⁶ MANTZARI, Despoina, *The Quest for Reasonable Retail Energy Prices in Europe: Positive and normative Dimensions*, Yearbook of European Law, 2017/1, 613-615.

⁶³⁷⁶³⁷ Federutility ügy 22.pontja

Ezzel szemben a villamosenergia szolgáltatás uniós szinten is egyetemes szolgáltatásnak minősül.

Az EUB-n kívül az Európai Bizottság is törekszik az árszabályozás kérdéskörét körbejárni, ezért 2013 óta két évente közzéteszi az európai energiaárakról és költségekről szóló jelentését. 2019 januárjában közzétett legfrissebb jelentés szerint az energia nagykereskedelmi árai jelentős csökkenést mutatnak, melynek okai között szerepel a növekvő verseny, a megújuló energiaforrások nagyobb mennyisége, a jobb infrastrukturális összeköttetések és az integráltabb belső villamosenergia-piac. A Bizottság álláspontja az, hogy a (legfőképpen importált) fosszilis energiahordozókból előállított energia árai növekedni fognak a közeljövőben, míg a megújuló energiaforrások esetén, a technológiák fejlődése és a beruházások redukálódó költségei miatt csökkenés lesz tapasztalható.⁶³⁸ Az intézmény a 2019-es jelentésében megállapította továbbá, hogy folyamatos előrelépés történt a szabályozott árak fokozatos megszüntetése terén 2008 és 2016 között. A harmadik energiacsomag elfogadását követően több tagállam visszavonta a hatósági árait, azonban a háztartási gázpiacon az előrehaladás lassabb volt.

10. táblázat: Árszabályozás tagállamonként

Árszabályozás	Tagállamok
Árszabályozás villamos-energia szektorban	Belgium, Bulgária, Ciprus, Franciaország, Magyarország, Lettország, Litvánia, Málta, Lengyelország, Portugália, Románia, Szlovákia, Spanyolország
Árszabályozás háztartási villamosenergia-fogyasztók kevesebb, mint 50% -ára vonatkozóan.	Belgium, Lettország, Portugália, Spanyolország
Árszabályozás gáz szektorban	Belgium, Bulgária, Dánia, Görögország, Franciaország, Horvátország, Magyarország, Litvánia, Lettország, Lengyelország, Portugália, Románia, Szlovákia, Spanyolország
Árszabályozás háztartási gáz szolgáltatás fogyasztók kevesebb, mint 50% -ára vonatkozóan.	Belgium, Dánia, Spanyolország, Portugália

Forrás: saját szerkesztés (az Európai Bizottság adatai alapján)⁶³⁹

⁶³⁸ European Commission, Energy prices and costs in Europe, COM (2019) 1.

⁶³⁹ COM (2019)1

A háztartási fogyasztók villamosenergia-piacán a szabályozott árakat fokozatosan megszüntették Horvátországban (2015), Dániában (2016), Észtországban (2013), Görögországban (2013) és Írországban (2011), míg a gázszolgáltatás esetén Írországban (2014).⁶⁴⁰ A Bizottság a 2019-es jelentésében megállapította, hogy 2016-ban a tagállamokban fenti (10. táblázat) van még árszabályozás.

Azoknál a tagállamoknál, amelyek 2008 előtt megszüntették a hatósági ármegállapítás intézményét, éreztetni pozitív hatását a kialakult verseny, amit mutat a fogyasztók aktívabb szereplése és a dinamikus árazású szerződések közötti váltások nagyobb lehetősége.

2016-ra az Európai Unió tagállamainak nagy többsége már nem szabályozott árakat alkalmazott, kivéve Bulgária (gáz és villamos energia), Ciprus és Málta (villamosenergia), valamint Görögország, Lettország és Lengyelország (gázszolgáltatás). A dinamikus árazású szerződések ebben az évben hét tagállamban voltak jelen (Észtország, Finnország, Svédország, Spanyolország, Hollandia, Dánia és az Egyesült Királyság) és fokozatosan terjednek olyan országokba, amelyek már megnyitották piacaikat.⁶⁴¹ Ahol hatósági árazás van, nincsenek dinamikus árazású szerződések, melynek oka többek között az intelligens fogyasztásmérési infrastruktúra hiánya és a szabályozási akadályok léte. Itt ki kell emelni Spanyolországot, hiszen a hatósági árszabályozás ellenére vannak ilyen árazású szerződések.⁶⁴²

2.5.1. Villamosenergia fogyasztói ára

Az negyedik energiacsomag szerint a tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy a lakossági fogyasztóknak joguk legyen villamos energiához jutni összehasonlítható, átlátható és versenyképes árakon. A villamosenergia árának szabályozása alapvetően torzító hatású, gyakran díjdeficiteket okoz, valamint ennek eredményeképpen a fogyasztók választási lehetősége és a verseny is korlátozódik. A tagállamoknak más szakpolitikai eszközökkel kell biztosítaniuk a villamosenergia-ellátás megfizethetőségét.

A villamosenergia-ellátás árképzésébe csak a közszolgáltatási kötelezettségekkel összefüggésben és csupán az irányelvben meghatározott különös feltételek mellett lehet állami szinten beavatkozni.⁶⁴³ A jogi aktus szerint az árak nem léphetik túl a gazdasági

⁶⁴⁰ Uo.. 266-268.

⁶⁴¹ KYPRIANOU, Iacovos S.-DESPINA, Serghides -VARO, Anais, *Energy poverty policies and measures in 5 EU countries: A comparative study*, Energy and Buildings, 196, 2019, 46-60.

⁶⁴² Uo. 260-264.

⁶⁴³ 2019/944 irányelve preambulum (22)

érdekű szolgáltatások eléréséhez szükséges mértéket, átláthatónak, megkülönböztetés mentesnek, arányosnak kell lenniük és nem eredményezhetnek diszkriminatív módon további költségeket.⁶⁴⁴ A harmadik energiacsomag ezirányú rendelkezéseit továbbfejlesztve a negyedik energiacsomagban a fogyasztók passzív szerepe helyett az egyes tevékenységekbe való aktív bevonásuk történik. Ennek keretében lehetőséget kapnak energiafelhasználásuk és a megfizetendő energiaárak aktív befolyásolására a digitalizálás és az innovatív technológiák villamosenergia-rendszerbe történő integrálása révén.

A villamosenergia árát tekintve a nagykereskedelmi villamosenergia-piacon mutatkoznak azok az előnyök, amelyek a transzeurópai hálózatok fejlesztéséből és jelentősebb összekapcsolásából erednek, azonban az azonnali piacokon továbbra is a szén- és a gázárak dominálnak, így 2016 nyarától árnövekedés figyelhető meg. A villamosenergia árak több összetevőt foglalnak magukba, így energiaár, hálózati díj és adók, illetékek ellenértékeit.

11. táblázat: Legmagasabb és legalacsonyabb villamosenergia árak változása tagállamonként

		2017/1	2018/1	2019/1
Európai Unió		0,2043	0,2066	0,2159
Legmagasabb villamosenergia-árak	Németország	0,3048	0,2987	0,3088
	Dánia	0,3049	0,3126	0,2984
	Belgium	0,2857	0,2733	0,2839
Legalacsonyabb villamosenergia-árak	Bulgária	0,0955	0,0979	0,0997
	Magyarország	0,1125	0,1123	0,1120
	Litvánia	0,1116	0,1097	0,1255

Forrás: saját szerkesztés (az Eurostat adatai alapján)⁶⁴⁵

2019 első felében a legmagasabb villamosenergiaárak Németországban, Dániában és Belgiumban, a legalacsonyabbak Bulgáriában, Magyarországon és Litvániában voltak. Ezen országok közül Belgium, Bulgária, Magyarország és Litvánia alkalmaz hatósági árszabályozást a villamos-energia területén. Tehát 2019 első felében többségében

⁶⁴⁴2019/944 irányelv 5.cikk.

⁶⁴⁵

https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/images/d/d9/Electricity_prices%2C_first_semester_of_2017-2019_%28EUR_per_kWh%29.png (2020. február 10-i letöltés).

azokban az országokban voltak az energiaárak a legalacsonyabbak, ahol hatósági árszabályozást alkalmaztak. Ennek oka, hogy a többi ország teret hagyott a piaci viszonyok alakulásának és ebben az időszakban nőttek a világpiaci árak. Ez azonban nem azt jelenti, hogy hosszútávon a hatósági árszabályozás lenne a megfelelő, hiszen hosszútávon nem kedvez a megfizethető áraknak, minőségi szolgáltatásnak és az energiahatékonyságnak.

12. táblázat: Villamosenergia árak változása tagállamonként

EUR/KWH	Adók nélkül 2017	Adóval 2017	Adók nélkül 2018	Adóval 2018	Adók nélkül 2019	Adóval 2019
Európai Unió	0,1735	0,2029	0,1757	0,2054	0,1841	0,2147
Belgium	0,2361	0,2857	0,2343	0,2824	0,2353	0,2839
Bulgária	0,0796	0,0955	0,0816	0,0979	0,0831	0,0997
Csehország	0,1188	0,1438	0,1298	0,1573	0,1444	0,1748
Dánia	0,2439	0,3049	0,2501	0,3126	0,2387	0,2984
Németország	0,2561	0,3048	0,2510	0,2987	0,2595	0,3088
Estonia	0,1075	0,1207	0,1123	0,1348	0,1131	0,1357
Izland	0,2031	0,2305	0,2087	0,2369	0,2134	0,2423
Görögország	0,1514	0,1711	0,1482	0,1672	0,1482	0,1650
Spanyolország	0,1898	0,2296	0,1969	0,2383	0,1986	0,240
Franciaország	0,1453	0,1704	0,1492	0,1748	0,1508	0,1765
Horvátország	0,1058	0,1196	0,1160	0,1311	0,1169	0,1321
Olaszország	0,1934	0,2132	0,1873	0,2067	0,2090	0,2301
Ciprus	0,1579	0,1863	0,1606	0,1893	0,1867	0,2203
Lettország	0,1310	0,1586	0,1266	0,1531	0,1347	0,1629
Litvánia	0,0922	0,116	0,0906	0,1097	0,1037	0,1255
Luxemburg	0,1495	0,1615	0,1547	0,1671	0,1666	0,1798
Magyarország	0,0886	0,1125	0,0885	0,1123	0,0882	0,1120
Málta	0,1265	0,1328	0,1224	0,1285	0,1708	0,1305
Hollandia	0,1291	0,1562	0,1410	0,1706	0,1695	0,2052
Ausztria	0,1625	0,1950	0,1638	0,1966	0,1092	0,2034
Lengyelország	0,1175	0,1446	0,1146	0,1410	0,1748	0,1343
Portugália	0,1857	0,2284	0,1826	0,2246	0,1141	0,2150
Románia	0,1006	0,1198	0,1220	0,1333	0,1339	0,1358
Szlovénia	0,1319	0,1609	0,1322	0,1613	0,1314	0,1634
Szlovákia	0,1196	0,1435	0,1305	0,1566	0,1398	0,1577
Finnország	0,1275	0,1581	0,1300	0,1612	0,1612	0,1734
Svédország	0,1548	0,1936	0,1513	0,1891	0,2021	0,2015
Nagy-Britannia	0,1681	0,1766	0,1797	0,1887	0,1134	0,122

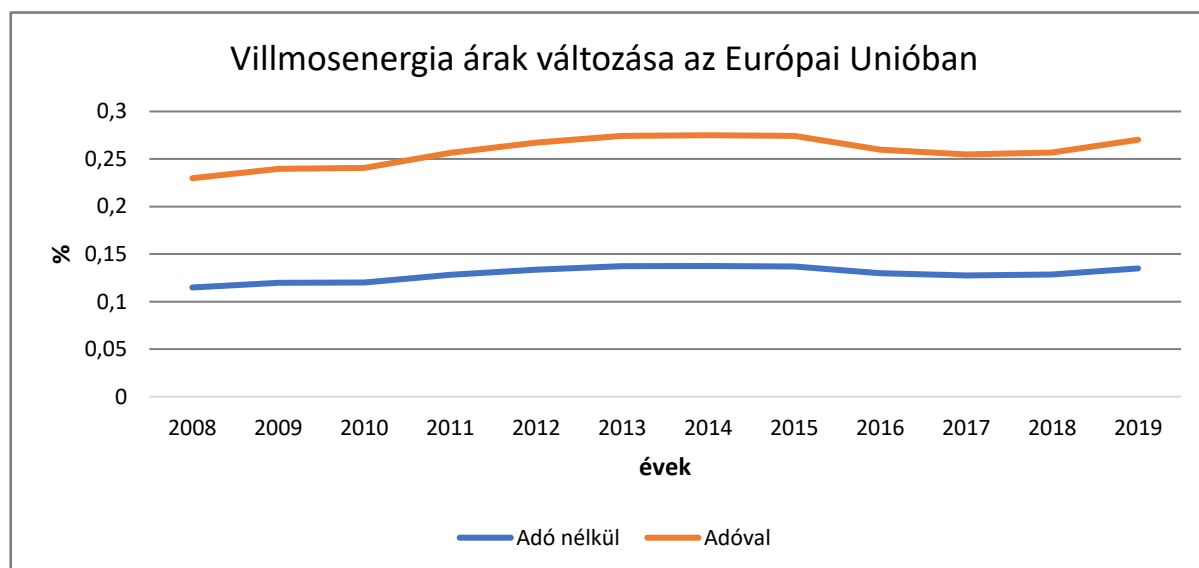
Forrás: saját szerkesztés (az Eurostat adatai alapján)⁶⁴⁶

⁶⁴⁶ <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> (2020.február 06-i letöltés).

A fenti táblázat az energiaárakat mutatja tagállamonként adóval és adó nélkül 2017 és 2019 között. Az adóval növelt villamosenergia-árainak változásáról 2018 első fele és 2019 első fele között megállapítható, hogy négy EU-tagállamban (Görögország, Dánia, Portugália, Lengyelország) csökkenés tapasztalható. A legnagyobb áremelkedés ebben az időszakban Hollandiában volt (20,3%).

2017-től az energia ára adók nélkül stabil, míg az Európai Uniót összességében tekintve az adók folyamatosan nőttek 2008-as 27% -ról 2019-re a 37% -ra.

34. ábra: Villamosenergia árak változása az Európai Unióban

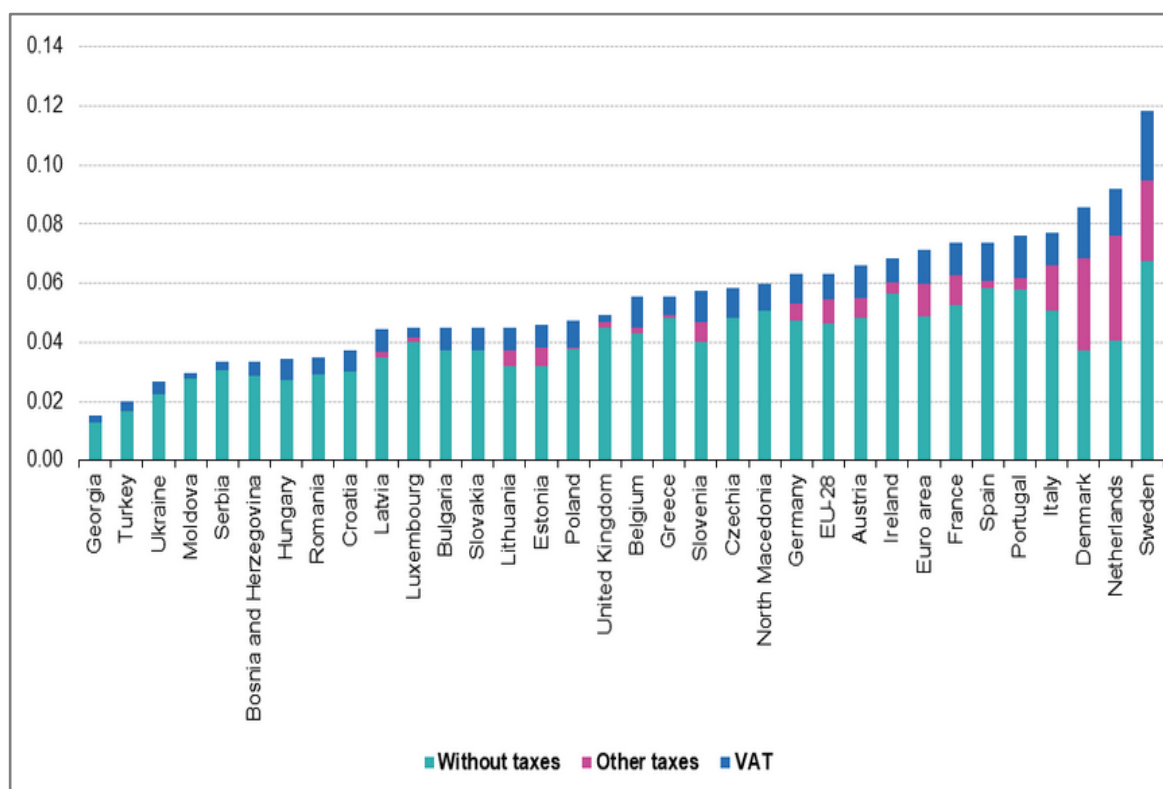
Forrás: saját szerkesztés (az Eurostat adatai alapján)⁶⁴⁷

2.5.2. Földgáz fogyasztói ára

Amíg a villamosenergia árait jelentős részben a fosszilis tüzelőanyagoké határozza meg, a földgázárak a kőolaj árai és arra ható globális tényezőktől függnének. Világpiaci szinten megállapítható, hogy a gáztermelő országok (pl.: USA, Oroszország, Kanada) tekintetében alacsonyabbak az árak, mint a nettó importőröknél (pl.: Japán, EU).

⁶⁴⁷ <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> (2020.február 06-i letöltés).

35. ábra: Földgáz árak változása az Európai Unióban (2019)

Forrás: Eurostat⁶⁴⁸

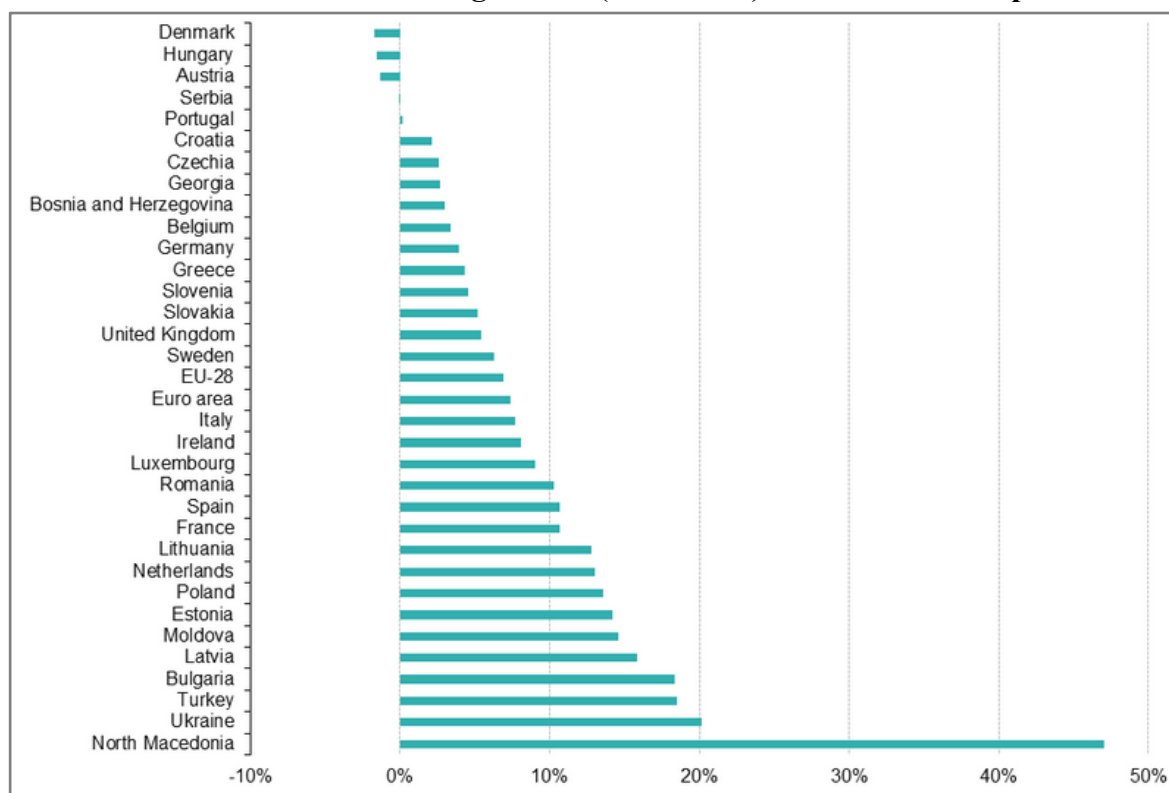
A 2019.évi első félév adatai szerint a legmagasabb gázárak Svédországban, Hollandiában és Dániában voltak. Ezen országok közül egyik sem alkalmaz hatósági ármegállapítást, azonban az adók miatt magas az energia ára. Az alábbi ábra tartalmazza adók nélküli földgázár változást.

Az alábbi ábra azt mutatja, hogy Svédországban és Dániában az európai uniós átlaghoz képest kisebb mértékben növekedtek a földgáz árak, míg Hollandiában az átlagot meghaladóan.

A földgáz ára három részre oszlik, így az energiáéra, a hálózat költségeire, valamint az adókra, illetékekre. A háztartási fogyasztók földgázárainak 2008 óta történő alakulása azt mutatja, hogy az árak minden év második félévében magasabbak. Összességében az Európai Unióban 2010-től 2014-re emelkedtek a földgázárak, majd ezt követően 2018 első feléig csökkentek, hogy ismét növekedésnek induljanak.

⁶⁴⁸ [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Natural_gas_prices_for_household_consumers,_first_half_2019_\(EUR_per_kWh\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Natural_gas_prices_for_household_consumers,_first_half_2019_(EUR_per_kWh).png) 2020.február 10-i letöltés).

36. ábra: Földgáz árak (adó nélkül) változása az Európai Unióban

Forrás: Eurostat⁶⁴⁹

A földgázárakban az adók átlagosan a 2008. évi 21% -ról 2018 -ra 27% -ra nőttek. Megállapítható az is, hogy 2019 első felében a legalacsonyabb adók az Egyesült Királyságban, míg a legmagasabbak Dániában voltak.

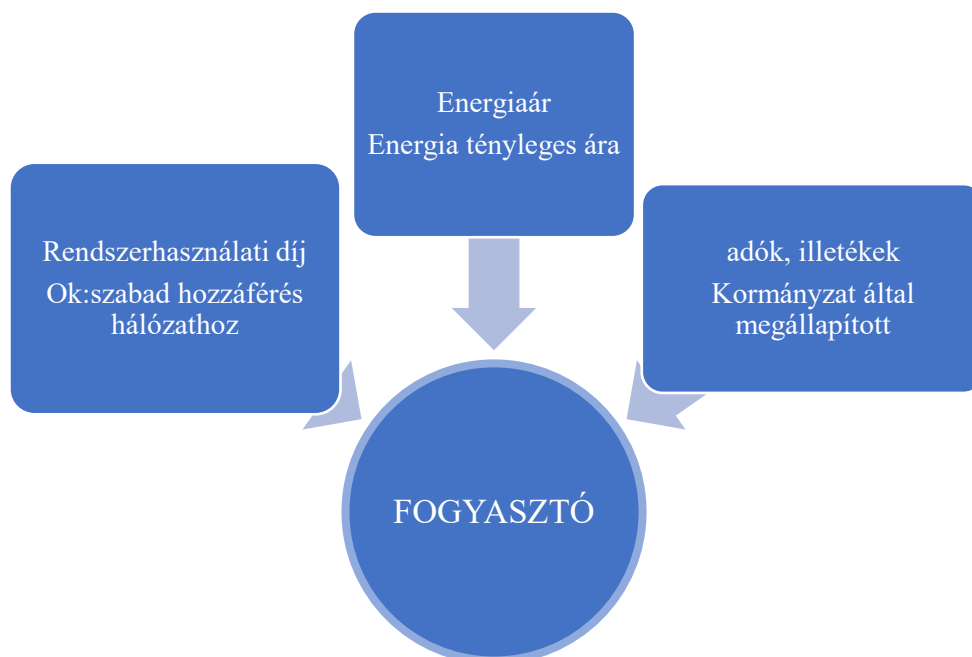
A háztartási fogyasztókat terhelő földgáz árak csökkentek, mégpedig leginkább Dániában (1,7%), Magyarországon (1,6%) és Ausztriában (1,3%), illetve a legnagyobb emelkedés Bulgáriában (8,3%), Lettországon (15,8%) és Észtországban (14,2%) látható. A legmagasabb földgázárak Lengyelországban, Hollandiában, Litvániában, Franciaországban, Spanyolországban, Romániában, Luxemburgban és Izlandon voltak 2019-ben, amelyek közül Franciaország, Spanyolország, Litvánia, Románia, Lengyelország, Spanyolország alkalmazott még 2016-ban hatósági árszabályozást. A földgáz ára a kőolajétól függ, amely 2014–2016 között visszaesett, majd a globális viszonyok miatt újra emelkedésnek indult, amely 2018 első felétől éreztette hatását a földgázárakban is.

⁶⁴⁹ [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Natural_gas_prices_for_household_consumers,_first_half_2019_\(EUR_per_kWh\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Natural_gas_prices_for_household_consumers,_first_half_2019_(EUR_per_kWh).png) (2020. február 10-i letöltés).

2.6. Fogyasztói energiaárak szabályozása és befolyásoló tényezők

A fogyasztó helyzetének elemzéséhez elengedhetetlen az energiaárak változásainak, befolyásoló tényezőinek és meghatározási módjainak górcső alá vétele. Ez alapján lehetséges összetett képet kapni az európai uniós törekvések sikerességének megítélése kapcsán.

37. ábra: Fogyasztó által fizetett ár összetétele

Forrás: saját szerkesztés (a Bizottság jelentése alapján)⁶⁵⁰

A piaci szereplők közös jellemzője, hogy az önérdék és a gazdasági hatékonyságra törekvés vezérli őket. A fogyasztó is azt szeretné, ha a rendelkezésre álló jövedelméből minél több, minél jobb minőségű termékeket és szolgáltatásokat vehetne, a költségek minimalizálása mellett. Az Európai Unió szerint is kiemelt jelentősége van a megfizethető energiaárak biztosításának, így a 2013. évi Európai Tanácsi ülésen központi szerepet kaptak az energiaárak kapcsán felmerülő problémák. Az intézmény iránymutatást fogadott el négy területre (integrált belső energiapiac, beruházások elősegítése,

⁶⁵⁰ A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Energiaárak és -költségek Európában, SWD(2016) 420 végleges, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016DC0769&from=EN> (2020.február 21-i letöltés).

energiaellátás diverzifikálása, energiahatékonyság növelése) vonatkozóan.⁶⁵¹ Ezzel párhuzamosan az Európai Bizottság Zöld Könyvet tett közzé, amelynek egyik fontos pillére a belső energiapiac ellátásának és megfizethetőségének biztosítása volt.⁶⁵²

Az energia egységes piacának megvalósítása már az 1990-es évek második felétől zajlik, azonban csupán a harmadik energiacsomag rendelkezései tekinthetőek jelentősebb mérföldkönek az árakat tekintve, hiszen átláthatóbb piacokat és alacsonyabb árakat ezen irányelvek alkalmazását követő időszak eredményezett. Ennek ellenére a csomag végrehajtása nem az elvártaknak megfelelően zajlott, mivel továbbra is jellemző egyes piaci szereplők kiemelt helyzete, amely hátrányosan hatott a fogyasztókra.⁶⁵³

A harmadik energiacsomagot követő elemzés alátámasztotta, hogy a tagállamok ebben az időben a szabályozott díjtételeikkel korlátozták a hatékony verseny megvalósítását, olykor alacsonyabb árakat produkálva, mint a piac.⁶⁵⁴ Alapvető kérdés ebben az esetben tehát, hogy szükség van-e az állami beavatkozásra ezen a területen, akkor, ha a szabadpiaci viszonyok olyan állapotot eredményeznek, amely nem kívánatos. Jelen esetben az Európai Unió a nemleges választ preferálja, mivel az állami (ár maximalizáló, közszolgáltatási kötelezettségeket létrehozó) intézkedések végső soron éppen a fogyasztóknak ártanak, ezért az Európai Unió ösztönzi a tagállamokat ezek megszüntetésére.⁶⁵⁵ Bizottság arra a megállapításra jutott, hogy az uniós versenypolitika jelenlegi állapota önmagában nem tudja biztosítani a versenyképes árakat, ezért szükséges módosítások végrehajtása az energiapolitikában.⁶⁵⁶

Az energiaárakra az állami szabályozás mellett hatással van a fogyasztás is, amely a villamosenergiát, földgázt és kőolajat tekintve is eltérő módon történik és változik. Az alábbi diagramm az egyes tagállamokban történő (nemcsak a végső fogyasztókra vonatkozó) energiafogyasztást mutatja 2017-ben.

⁶⁵¹ https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/HU/ec/137204.pdf (2020.január 07-i letöltés).

⁶⁵² Európai Bizottság Zöld Könyv, *Az éghajlat- és energiapolitika 2030-ra szóló kerete*, COM(2013) 169

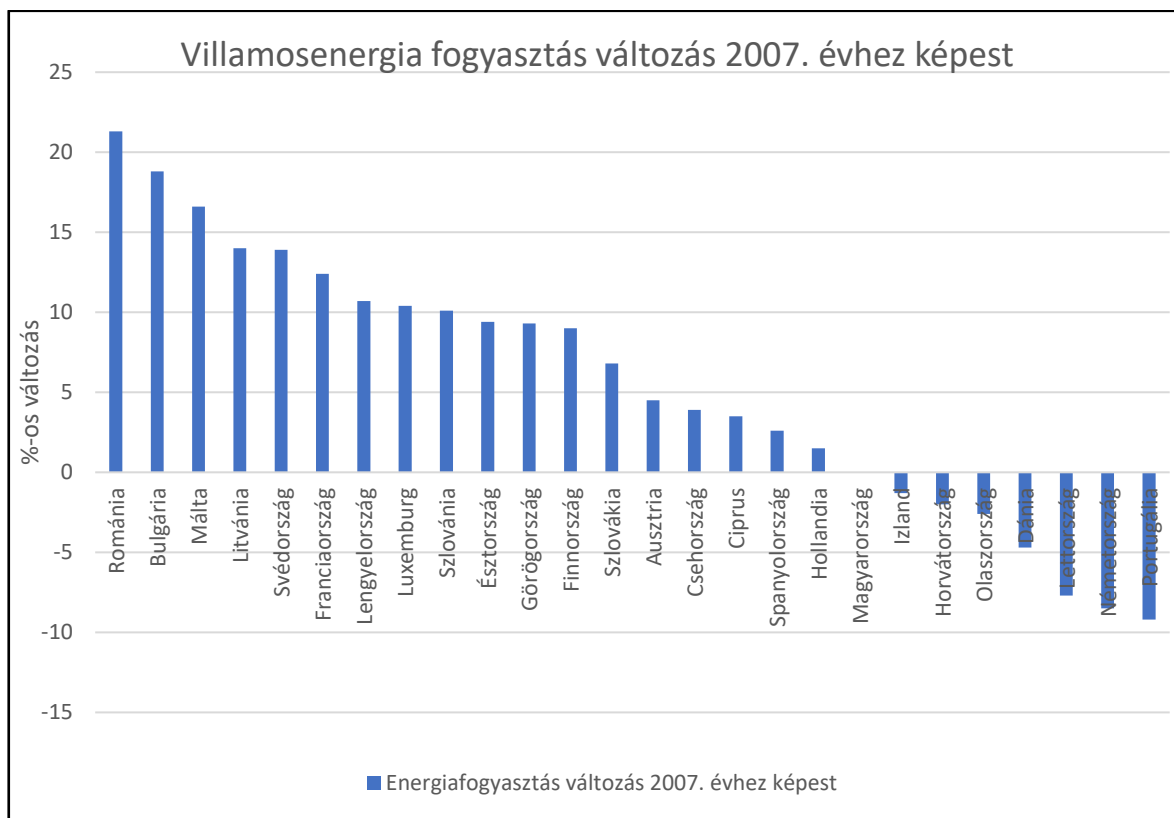
⁶⁵³ FELSMANN Balázs, *Az európai villamosenergia árak központi szabályozásának hatása a fogyasztói árakra*, <http://econ.core.hu/file/download/vesz2013/villamos.pdf> (2020. január 10-i letöltés).

⁶⁵⁴ CAMBINI, Carlo–RONDI, Laura, *Incentive Regulation and Investment: Evidence from European Energy Utilities*, Journal of Regulatory Economics, 2010/1, 1–26.

⁶⁵⁵ COM (2015) 80

⁶⁵⁶ Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye, Javaslat európai parlamenti és tanácsi rendeletre az európai hosszú távú befektetési alapokról (COM (2013) 462– 2013/0214 (COD)) 2014/C 67/13, 6.1.Energia.

38. ábra: Villamosenergia fogyasztás változása 2007-2017

Forrás: saját szerkesztés (az Eurostat adatai alapján)⁶⁵⁷

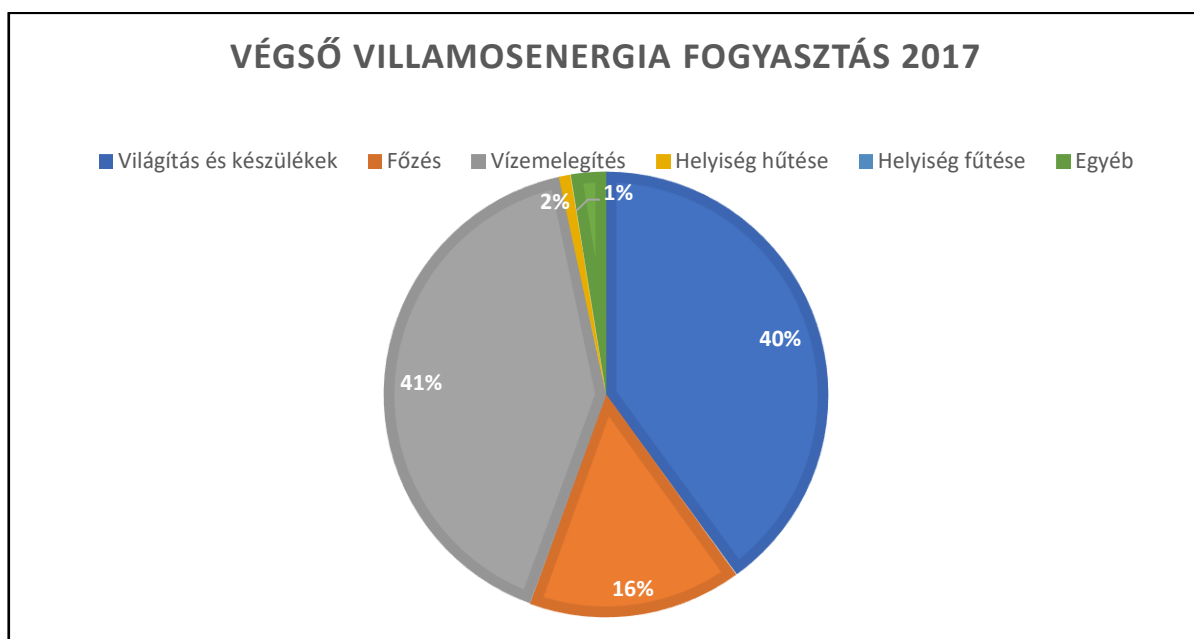
A fenti diagram azt mutatja, hogy Németországon, Izlandon, Olaszország, Horvátországon, Lettországon, Dánián, Portugálián és Magyarországon kívül nőtt a villamosenergia fogyasztás.

A tízéves időszak nézve a háztartások villamosenergia-fogyasztása az Európai Unióban 2007. évhez képest 2017-re átlagosan 0,1% -kal nőtt. A fogyasztás leginkább Romániában, Bulgáriában, Máltán, Litvániában, Svédországban nőtt, míg kilenc tagállamban, köztük legfőképpen Belgiumban, az Egyesült Királyságban és Portugáliában csökkent.⁶⁵⁸ A végfelhasználók által történő energiafelhasználás az alábbi területeken oszlik meg.

⁶⁵⁷ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Electricity_production,_consumption_and_market_overview#Household_electricity_consumption (2020.február 12-i letöltés).

⁶⁵⁸ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Electricity_production,_consumption_and_market_overview#Household_electricity_consumption (2020.február 12-i letöltés).

39. ábra: Villamosenergia fogyasztás összetétele 2017

Forrás: saját szerkesztés (az Eurostat adatai alapján)⁶⁵⁹

A fenti diagram jól szemlélteti, hogy a villamosenergiát a fogyasztók leginkább vízmelegítésre és világításra, és kevésbé főzésre, a helyiségek fűtésére és hűtésére használják.

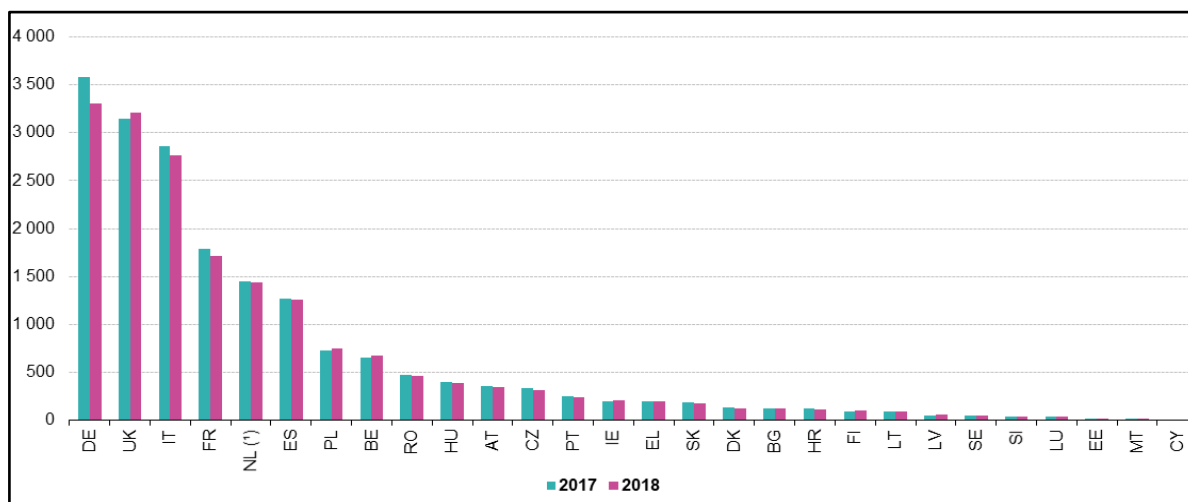
Az európai uniós várakozások szerint a megújuló energiaforrások arányának növelésére vonatkozó törekvéseknek a jövőben a villamosenergia árak csökkentését kell majd okoznia. Jelenleg az általános villamosenergia ár tendenciákat továbbra is a szén -és gázárak határozzák meg, ezek alakítják ki a határarat, és ezek felelősek az (2018-ban mérséklődni látszó) áremelkedésért. Az európai uniós háztartási árak 2007 óta először 2018-ban csökkentek, a hálózati díjak, adók, járulékok növekedési tendenciája is mérséklődött. Az adók és járulékok az átlagos uniós villamosenergia-árak 40%-át teszik ki.⁶⁶⁰

⁶⁵⁹ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/c/c6/Final_energy_consumption_in_the_residential_sector_by_use%2C_EU-28%2C_2017.png (2020.február 12-i letöltés).

⁶⁶⁰ COM (2019) 1

2018-ban az Európai Unióban a földgáz belföldi végfogyasztása összességében 2,4%-kal csökkent a 2017-es adatokhoz képest. A gázpiacon ezen energiaforrásokat terhelő adók a villamosenergiához képest alacsonyabbak, amelynek versenyképességi okai vannak hiszen alapvető forrást jelent az emberek mindennapi tevékenységéhez pl.: a fűtéshez.

40. ábra: Villamosenergia fogyasztás 2017-2018

Forrás: Eurostat⁶⁶¹

A fenti ábra alapján tehát a fogyasztás legjelentősebb csökkenését Horvátországban, Portugáliában, Németországban, Bulgáriában és Csehországban figyelték meg, míg az leginkább Máltán, Lengyelországban, Írországban és Finnországban nőtt.

2018 második felében 2017 második feléhez képest az Európai Unióban általánosan nőttek a gázárak. A legmagasabb emelkedés Írországban, Bulgáriában, Svédországban és Romániában, a legnagyobb csökkenések Horvátországban figyelhetők meg.⁶⁶² Tehát míg a villamosenergia-árakat a fosszilis energiahordozók árai és a nemzeti árképzés alakítja, addig a földgázárak a kőolaj globálisan meghatározott árain alapulnak. A nyersolaj árak 2014–2016 között csökkentek, majd a globális kereslet növekedés (illetve pl.: USA Iránnal szemben bejelentett szankciók) miatt ismét növekedésnek indultak. A kiskereskedelmi árak növekedtek 2018-ban ismét a 2015-ös szinthez álltak közel.

⁶⁶¹ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/5/5e/Gross_inland_consumption_of_natural_gas_by_country_2018.png (2020.február 12-i letöltés).

⁶⁶² <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/9802432/8-21052019-AP-EN.pdf/7f42181d-d795-4ce1-9dde-ba93fe247166> (2020.február 12-i letöltés).

A harmadik energiacsomaggal – mint azt korábban már részletesen kifejtettem – a fogyasztók energiapiacokon elfoglalt pozíciója egyértelműen megerősödött, amely az új fogyasztói jogoknak tulajdonítható. A fogyasztói árak tagállami maximalizálása azonban az elvártakhoz képest eltérő hatást váltottak ki és hátrányosan érintette az egyéneket, hiszen a fogyasztók nyerhettek volna az ár ingadozásokból.

A harmadik energiacsomag elfogadását követően, mind a földgáz, mind pedig a villamosenergia ára nőtt szinte minden tagállamban, amelynek egyik oka az árak állami általi maximalizálásnak, valamint a kőolaj ára növekedésének (amely hatott földgázra, ami pedig villamosenergiára) is köszönhető. Az Európai Unióban a háztartási villamosenergia-árak átlagosan 3,5%-kal emelkedtek a 2017. és 2018 második fele között. A háztartási gázárak átlagosan 5,7% -kal növekedtek ugyanebben az időszakban.⁶⁶³

A 2015-ben közzétett energiaunió stratégia egyik legjelentősebb célkitűzése a fogyasztók helyzetének megerősítése, amely többek között az energiafogyasztásuk csökkentésére vonatkozó megfelelő ösztönzők és visszajelzések intézményesítésében manifesztálódik. A valós idejű árjelzések ösztönző hatással vannak a fogyasztók piaci részvételére és elősegíthetik a megújuló energiaforrások részarányának növelését az energiafelhasználáson belül.

Az előzmények fényében a negyedik energiacsomag célja, hogy a fogyasztók és a piaci szereplők a tényleges piaci árakkal és ármozgásokkal szembesüljenek. A jogalkotási csomag kihangsúlyozza, hogy összehasonlítható, átlátható, versenyképes árakra van szükség, illetve kiköti, hogy az energiaárak meghatározásába az állam csak akkor szólhat bele, ha az a közszolgáltatási kötelezettségek teljesítése érdekében szükséges vagy a szektorális jogi aktus ezt kifejezetten lehetővé teszi.⁶⁶⁴ A negyedik energiacsomag kapcsán meg kell említeni a háztartások energiatermelésének szánt nagyobb szerep mellett, hogy a jogi aktus lehetővé teszi az otthon termelt megújuló áram eladását megkülönböztetéstől mentes díj felszámítása mellett. A díjak csak a saját termelésű áram hálózatba juttatásának (kormányzat által közzétett számítások alapján megállapított) költségét tartalmazzák.

⁶⁶³ <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/9802432/8-21052019-AP-EN.pdf/7f42181d-d795-4ce1-9dde-ba93fe247166> (2020.február 12-i letöltés).

⁶⁶⁴ 944/2019 irányelv, preambulum (22)

Főszabály szerint a tagállamok nem állapíthatnak meg egyéb díjakat e fogyasztókra vonatkozóan bizonyos kivételektől eltekintve.⁶⁶⁵

⁶⁶⁵ Ilyen kivétel, ha már megfelelő támogatási programok működnek, vagy ha – 2026-tól- a villamos energia saját termelésére és fogyasztására szolgáló berendezések meghaladják a teljes beépített villamosenergia-kapacitás 8%-át, illetve, ha az új beépített áramtermelő berendezések kapacitása nagyobb, mint 30 kW.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az Európai Unió energiapolitikája az elmúlt pár évtizedben egy hosszú folyamat eredményeképpen alakult ki és került az alapszerződésben önálló jogi keretek közé, azonban formálódása a mai napig tart. Az energiapolitika terén megnövekedett az európai uniós kormányzati szint szükségessége, amelynek több aspektusát mutattam be közvetlen és közvetett szabályozó eszközök segítségével. Mindezek alapján az alábbi eredményekre jutottam.

I. Az energiapolitika önálló jogalapja szükségességének elméleti igazolása

A környezetpolitikának számos olyan célkitűzése van, amelyek eléréséhez nélkülözhetetlenek az energiaszektor területén eszközölt európai uniós, valamint tagállami jogi és szabályozási beavatkozások. A dolgozatomban elvégzett dokumentumelemzések már az energiaszektor liberalizációjának kezdetén prognosztizálják az energiapolitika önálló jogalapjának szükségességét. Az általam végzett analízisből is látszik, hogy annak ellenére, hogy az energiapolitika és a környezetpolitika több ponton kapcsolódik, ezen utóbbi célkitűzései mellett komplexebb kihívásokra, valamint azok megoldására kell koncentrálnia, valamint meghatározása során fokozottan figyelemmel kell lenni gazdasági és társadalmi szempontokra is.

Megállapításom tehát az, hogy az energiapolitika túlmutat a környezetpolitikán és igaz, ezen utóbbira tekintettel, de mégis más szempontok, irányok és célok határozzák meg. Egy olyan stratégiai témakörrel van szó, ahol a piaci viszonyoknak tágabb teret kell engedni és ahol a mai napig a gazdasági szempontok dominálnak. Véleményem szerint a liberalizáció e területen való előretörése tette szükségessé a környezetpolitikához szorosan kapcsolódó, de attól mégis túlmutató szféra elszeparálódását. Az elválasztás fontosságát a két politika között olykor fellépő konfliktusok és eltérő érdekek is alátámasztják. Ezen utóbbira példa az energiapolitikában domináló gazdasági szempontok miatt az importfüggőség csökkentés és az éghajlatvédelem célkitűzései közötti konfliktusok.

II. Energiahatékonyság megvalósítása innováció és hatékony adóztatás függvénye

A fenntarthatósághoz szorosan kapcsolódó fogalom az *energiahatékonyság*, amely nemcsak az energiapolitika fontos célja, de a fenntarthatóság szempontjából eszköz funkciója is van. Jelenleg a népesség száma az energiafelhasználással párhuzamosan növekvő tendenciát mutat. A fokozódó energiafelhasználás az Európai Unió tekintetében maga után hozza – a fosszilis energiaforrások nagymértékű használata miatt – az energiafüggőség, valamint a károsanyag-kibocsátás növekedését, éppen ezért e kérdéskör nemcsak gazdasági, de környezeti és társadalmi oldalról is megoldást kíván. Az általam elemzett dokumentumokból (energiaunióra vonatkozó dokumentum, negyedik energiacsomag) világosan látszik, hogy az energiahatékonyság, mint cél elérésének eszköze nem a takarékoság, hanem az innovatív technológiák és megoldások, amelyek a hatékonyság mellett szolgálják a költségek csökkentését, éghajlatvédelmet és importfüggőség redukálását.

Az energiaadó a másik olyan fontos tényező, amely az energia felhasználásának nem mennyiségi, hanem minőségi megváltozását szolgálhatná. Jelenleg a termékmennyiség alapján fizetendő fizetési kötelezettség (még az egyes esetekben adómentességekkel és kedvezményekkel sem) nem képes a hatékonyság növelésére. Véleményem szerint az energiatartalom szerinti adóztatás, valamint a szén-dioxid kibocsátás következetes, minden tagállamban való fizetési kötelezettséggel való terhelése jelenthetne megoldást.

III. Az Európai Unió megújuló energiapolitikájának kiteljesedése

Jelenleg az ambiciózus éghajlatvédelmi célokhoz, valamint az energiabiztonság növelése érdekében elengedhetetlen a megújuló energiaforrások részarányának emelése, amely törekvést az Európai Unió közvetlen és közvetett szabályozó eszközeivel is ösztönzi. A dolgozatomban elvégzett SWOT analízisből látszik, hogy az Európai Unió megújuló energiaforrásokkal kapcsolatos politikája nemcsak lehetőségeket, de veszélyeket is rejt magában, amelyeket az Európai Uniónak a jövőben kihasználnia és kezelnie kell. Ezt követően PEST elemzés segítségével számba vettem azokat a politikai, gazdasági, társadalmi és technológiai tényezőket, amelyekre az Európai Uniónak figyelemmel kellett és kell lennie a megújuló energiapolitika szabályozása és gazdasági ösztönzése során. Tény továbbá, hogy az Európai Unió megújuló energiaforrásokhoz kapcsolódó politikája

(állami támogatások kérdésköre stb.) megengedő és gyakran a piaci mechanizmusokat kevésbé ösztönző, amely utóbbi pedig az energiahordozók közötti szabad verseny megvalósulását gátolja. A dolgozatomból világosan látszik, hogy a jelenlegi megújuló energiaforrások felhasználásának növelését célzó politika az importfüggőséget növeli, miközben az éghajlatváltozási célokat elősegíti. A megújuló energiaforrások felhasználása célértékének fokozatos emelése, valamint a SWOT analízisben meghatározott lehetőségek kihasználása jelenthet megoldást az éghajlatvédelmi célok elérésén kívül az energiabiztonság növelésére is.

Tény tehát, hogy a megújuló energiaforrások jelenleg inkább szolgálnak eszközül a környezetpolitikai célkitűzések eléréséhez, mint a gazdasági dominanciájú energiapolitikai törekvésekhez. Ahhoz, hogy ez másképpen legyen véleményem szerint fontos lenne a megújuló energiaforrások kapcsán is szélesebb teret engedni a piac szabályainak, ösztönzőinek és csökkenteni kellene a versenytorzító állami támogatások nyújtása lehetőségének körét.

IV. Az egységes energiapiac fontossága az energiabiztonság szempontjából

Az Európai Unió mellett, hogy az USA és Kína után a harmadik legnagyobb gazdasági hatalom, a klímapolitika területén is domináns szerepet tölt be, hiszen a nemzetközi éghajlatvédelmi célkitűzéseknél jóval ambiciózusabbakat fogalmaz meg. Az energiabiztonság az a terület, ahol az Európai Unió gazdasági és klímavédelmi szegmense kiegészítheti vagy olykor ellentétbe kerülhet egymással. Tény, hogy a jelenlegi klímavédelmi célok teljesítése érdekében (vagy a források kimerülése miatt) a legtöbb tagállam kénytelen volt visszafogni fosszilis energia termelését, valamint az energiafelhasználásban megnőtt a megújuló energiaforrások részaránya. Ezen utóbbival az Európai Unió hosszútávú célja, hogy csökkenjen az energiafüggőség, a harmadik, fosszilis energiahordozókat beszállító, olykor belpolitikailag érzékeny országoktól. Azonban világosan látszik, hogy jelenleg az Európai Unió energiaszükséglete (szükséges a domináns gazdasági státusz fenntartásához is) lineárisan nő, amelyet a szintén fokozatosan emelkedő megújuló energiaforrás részarány nem tud megfelelően ellensúlyozni. Ezen folyamatok vezettek oda, hogy az energiafüggőség növekedett a legtöbb tagállamban. Persze vannak olyan országok (pl.: Lengyelország), ahol a fosszilis energiahordozók (szén) magas aránya miatt csökkent az addikció, azonban az Európai

Unió által meghatározott éghajlatvédelmi célkitűzéseknek (2050-ig teljes karbonsemlegesség) nem tudnak az elvártaknak megfelelően eleget tenni.

Tehát véleményem szerint a dolgozatomban elvégzett dokumentum analízis és statisztikai elemzés alapján megállapítható, hogy rövidtávon a tagállamoknak mérlegre kell állítaniuk környezetvédelmi és gazdasági törekvéseiket, számot kell vetniük az elérhető előnyökről és hátrányokról, majd az Európai Unió által adott keretek között dönteniük gazdasági vagy környezeti érdek előtérbe állításáról. Világosan látszik, hogy az Unióáltal meghatározott keretek (pl: termékmennyiség alatt fizetendő energiaadó) és így a tagállamok mozgástere rendkívül tág.

Azonban véleményem szerint a tagállamoknak messzebb kell tekinteniük pillanatnyilag fennálló pozitívumoktól és támogatniuk kellene az Európai Unió energiaunió stratégiáját, amely hosszú távon csökkenthetné az energiafüggőséget és elérhető árakat biztosítana. Világosan látszik, hogy egyrészt a megújuló energiaforrások európai uniós és tagállami kormányzati szint általi ösztönzése és a piaci szabályok alóli gyakori kivétele, másrészt az energiahatékonyság területén elért és célzott megoldások sem képesek a jelenlegi struktúrában kompenzálni a növekvő energiaszükségletet. Ezt bizonyítja a növekvő energiafüggőség harmadik tagállamoktól. Ma a fosszilis energiahordozók árai a megújulókhöz képest jóval alacsonyabbak, azonban hosszútávú költségei jelentősen meghaladhatják a környezetkímélőbb fajtákat, hiszen a belpolitikailag érzékeny beszállítóktól való addikció kiszámíthatatlan helyzetbe hozhatja az Európai Uniót. Gondoljunk csak az ukrán-orosz válságra, vagy az 1970-es évek olajválságaira. Az Európai Unió nem kényszerítheti a beszállító országokat arra, hogy energiapiacukat liberalizálják, így ott gyakran még monopolizált helyzeteket találunk. Nem is beszélve ezen energiaforrások externális költségeiről, amelyet nemcsak az okozóknak, hanem az egész társadalomnak viselnie kell.

Véleményem szerint az Európai Unió jól halad a probléma megoldása felé (annak ellenére, hogy ennek jelei még nem igazán mutatkoznak meg), azzal, hogy törekszik az egységes energiauniót kiépíteni. Tény az is, hogy a tagállamok ellenállása jelenleg nagy, inkább látják az energiaunió hátrányait (pl.: más tagállamok által termelt, fosszilis energiahordozókhoz képest jelenleg drágább megújuló energiaforrások megvásárlásának kötelezettsége). Az egységes energiapiac megvalósítása szempontjából az Európai Bizottság állami támogatások területén manapság megnyilvánuló, nemcsak megújuló energiaforrásokra kiterjedő engedékenységet pozitívnak találom, ezáltal azok a tagállamok, amelyek a megújuló energiaforrások területén elmaradottak, sem érzik

háttérbe szorítva magukat, hiszen az atomenergia beruházás energiabiztonsági és környezetvédelmi aspektusai miatt ugyanúgy (így a Hinkley Point C és a Paks2 atomerőmű esetében) megengedett. Az energiaunió megvalósulása (feltétele az infrastrukturális összeköttetések fokozottabb megvalósulása is) esetén – amelynek kialakulása véleményem szerint egy hosszú folyamat lesz, azonban alappillérei már megvannak, például többnyire liberalizált energiapiac, hálózati infrastrukturális beruházási projektek – csökkenni fog a harmadik országoktól való függőség, hiszen egy közös piacon szabadon áramolhat egy másik tagállamban megtermelt, éghajlatvédelmi célkitűzések miatt többnyire környezetkímélő energia. Véleményem szerint az energiaunió hosszú távú előnyeit a tagállamok is kezdik látni, amelyet elősegítenek a fokozódó környezetvédelem területén kitűzött ambiciózus célkitűzések (pl.: 250-ig karbonsemlegesség), a belpolitikailag érzékeny államoktól függés okozta kiszámíthatatlan helyzet (így az orosz-ukrán válság) és az európai unió megengedő gyakorlata az állami támogatások területén.

V. Állami támogatások az energiapolitika területén

Fontos tényező, hogy a válságok (így különösen 2008-as gazdasági világválság, és már láthatóan a koronavírusjárvány okozta válság) a neoliberális eszmék megrendülését hozták és némileg felerősödtek az állami szabályozást támogató irányzatok. A legtöbb tagállamban bezárkózásnak, befelé fordulásnak lehetünk tanúi, megjelentek az Európai Uniót sok tekintetben bíráló hangok (pl.: Magyarország, Lengyelország), valamint a Brexit is hátrányosan hatott a közösségiesítést célzó politikákra. Véleményem szerint a neoliberális eszmékben gyökerező liberalizációs folyamat véghezvitele, a tagállami szabályozás visszaszorítása eddig is megmutatta hosszú távú előnyeit, míg az állami beavatkozás túlburjánzása gyakran okozott államszervezetet is megrendítő negatív következményeket.

Az állami támogatások fogalmának értelmezése során több bírósági esetet elemeztem, amelyek alapján levonható az a következtetés, hogy az EUB tágan értelmezi az uniós jog által tiltott állami támogatás definícióját és az azt alkotó elemeket. Ennek oka az állami beavatkozás piactorzító hatásaiban, valamint a neoliberális felfogás dominanciájában keresendő. Annak ellenére, hogy a gazdasági világválság után megerősödtek azok a nézetek, amelyek az állami szabályozás fontosságát és jelentőségét hangsúlyozzák, ez a koncepció az EUB jogeseteit elemezve nem látszik még tükröződni az állami

támogatások vonatkozásában. Megállapítható, hogy kevés, megújuló energiaforrások állami támogatásával (ideértve zöld bizonyítvány, származási és garancia rendszerek) kapcsolatos jogeset kerül az EUB elé, annak ellenére, hogy 2009-től a számuk némileg megnőtt. Más a helyzet azonban az Európai Bizottság állami támogatások megengedhetőségére vonatkozó álláspontjával és gyakorlatával. 2014-ben az intézmény iránymutatást fogadott el a környezetvédelmi és energetikai támogatásokra vonatkozóan a 2014-2020 időszakot illetően (kifejtve, hogy a jövőben kevésbé lesz megengedő), amellyel kezelni szándékozott azokat a piaci torzulásokat, amelyeket a megújuló energiaforrások kötelező átvételi árának Bizottság általi gyakori jóváhagyó intézkedései okoztak. Ezzel némileg ellentmondó a negyedik energiacsomag, amely a megújuló energiaforrásokat olykor kiveszi a piaci szabályok alól és az állami beavatkozás ösztönzését szorgalmazza. Ez a koncepcióváltás azt támasztja alá, hogy az állami szerepek ismét megerősödtek, amelyet az Európai Bizottság is támogat, hiszen a negyedik energiacsomag részét képező jogi aktusok javaslatát ezen intézmény fogalmazta meg. Ez a változás összhangban van azzal az általános tendenciával – nem csak az energia területén – hogy a Bizottság egyre inkább megengedőbbnek látszik az állami támogatások megítélése terén.

A dolgozatban elemeztem a Hinkley Point C és Paks2 atomerőművek állami támogatásának versenyjogi megítélését, ahol mind a két esetben a szubvenciót megengedhetőnek minősítette az Európai Bizottság, azonban eltérő indokokra tekintettel. Ebben a két ügyben kifejeződik az energiapolitika területén az Európai Uniót meghatározó korlát, azaz az energiakosár tagállami megválasztásának joga, valamint az energiabiztonság és fenntarthatóság követelményének prioritása. Eltérés az esetekben, hogy amíg Nagy Britanniában az energiaszektor tevékenységeinek feldarabolásával minden tevékenység piaci szereplő kezébe került, addig Magyarországon az atomenergiatermelés állami tulajdonú vállalat irányítása alatt maradt. Míg előző esetben az állam azt akarta bizonyítani, hogy általános gazdasági érdekű szolgáltatás megfelelő ellátása érdekében nyújt ellentételezést, addig az utóbbiban a piaci befektető elve került terítékre, annak alátámasztása érdekében, hogy egy piaci szereplő sem járt volna el másképp hasonló helyzetben. Egyik érv sem került elfogadásra, mivel mindkét esetben megvalósult az állami támogatás, azonban megengedhető indokból, hiszen az Európai Unió éghajlatpolitikai céljaihoz és az adott tagállam energiabiztonságához is nagymértékben hozzájárultak a beruházások. E döntések is azt bizonyítják, hogy az éghajlatváltozási célkitűzések érdekében tett erőfeszítések az energiafüggőség

növekedését hozták magukkal, amely nem orvosolható csupán a megújuló energiaforrások elterjesztésének ösztönzésével.

Ebből a két esetből is látszik az Európai Bizottság állami támogatások területén érvényesülő megengedő hozzáállása, amely az állami szabályozó szerepek megnövekedett jelentőségének is tulajdonítható. Véleményem szerint továbbá tükröződik az új, Európai Bizottság által már dokumentált zöld irányvonal is a hivatkozott döntésekben, amely többek között a Párizsi Megállapodás célkitűzésinek megvalósítását és a környezetvédelmi követelmények egyes politikákba integrálását célozza. Nem elhanyagolható az a szempont sem, hogy a zöld törekvések mellett az Európai Unió igyekszik fenntartani vezető gazdasági szerepét, amelyhez elengedhetetlen az energiától való külső függőségének csökkentése, amely jelenleg pusztán megújuló energiaforrásokra támaszkodással nem elérhető.

VI. Az energiapolitika liberalizációjának sarkalatos pontjai és korlátai a negyedik energiacsomag fényében

A dolgozatban elemzett adatok azt mutatják, hogy csökkent az üvegházhatású gázok kibocsátása, nőtt a megújulók aránya, azonban az energiafüggőség is. Ezen utóbbi kompenzálása érdekében szükséges az energiahordozók további diverzifikálása, energiahálózatok összeköttetésének fokozása és a külső beszállítóktól függő fosszilis energiahordozók ellenében az Európai Unión belüli, környezetkímélőbb (atom)energiatermelés fokozása. A piacnyitást az 1970-es évektől formálódó környezetpolitika területén rögzült állapotok is megalapozták, hiszen az energiaszektorban olyan változtatásokra volt szükség a környezetpolitikai célok eléréséhez, amelyekre a monopolhelyzetben lévő vállalkozások nem voltak kellőképpen ösztönözve. A főbb sarokkövet a liberalizáció során az úgynevezett energiacsomagok jelentetik, amelyek első lépése a hatékonyság javítása érdekében az energiaszektor különböző tevékenységekre való darabolása, majd a liberalizáció jogszabályi környezetének a termelés és kereskedelem területén való megteremtése volt. Míg más szektorokban (hírközlés stb.) sokkal inkább kiteljesedett a piacnyitás, az energia területén csaknem húsz éve kezdődő folyamat még zajlik, melynek oka az energiapolitika gazdasági, politikai, stratégiai és biztonsági szempontú kiemelkedő jelentősége. A 2008-as gazdasági világválságot követően az állam szabályozó szerepköre megerősödött és a környezetvédelmi követelmények érvényesítésére vonatkozó ambiciózusabb törekvések

születtek, amelyek miatt a mai napig egyre több, központi kormányzati szintről lebonyolított összehangoló szabályozás születik. Ezzel párhuzamosan megerősödtek a tagállami szabályozás és beavatkozás által befolyásolt területek, valamint sokszor az Európai Unióval szemben álló hangok is. Ennek egyik oka, hogy a gazdasági világválság következtében a neoliberális gazdaságpolitika koncepciója megingott, megerősödtek azok a nézetek, amely szerint a piacnak szüksége van egy intézményre, amely keretek közé szorítja, meghatározza legfőbb irányvonalait, illetve segít kijavítani káros folyamatait. A koronavírus okozta válság még inkább az állami szerepvállalás megerősödését hozta magával, hiszen a piacon jelen lévő hátrányos következmények kiküszöbölésére kormányzati megoldás szükségeltetik. Kérdéses, hogy ezen időszak milyen bélyeget hagy maga után, és egyes országokban (legfőképpen kelet-európai országokban) mennyire fog az állami szerepvállalás csökkenni, illetve mennyire lesz képes annak kikényszerítésére az Európai Unió.

A negyedik energiacsomag vívmányai közül négy fontos területet emeltem ki és elemeztem dolgozatomban, így a fogyasztók, nemzeti hatóságok, megújuló energiaforrások és állami beavatkozás kérdéskörét. *A fogyasztók energiaszektorban betöltött szerepének középpontba* állítása, azaz az alulról felfelé (bottom-up) történő megközelítés nemcsak az ő szempontjukból – megfizethető, fenntartható, jó minőségű energia biztosítása – fontos, hanem a globális megállapodások környezetvédelmi, illetve az Európai Unió által vállalt kibocsátási csökkentési célok teljesítéséhez is elengedhetetlen. Ennek a koncepciónak rendkívül egyszerű magyarázata van, hiszen, ha az egyének nem csökkentik kibocsátásaikat, nem növelik energiahatékonyságukat, valamint megújuló energiaforrásból származó energiafelhasználásukat, akkor nem teljesíthetők a globális, komplex célok. A régi felfogás helyett az új koncepció az, hogy a decentralizált energiatermelést ösztönzzék, melynek egyik intézményesített változata a megújuló energiaközösségek támogatása. E közösségek révén esélyt kapnak a fogyasztók, hogy potenciális piaci szereplőként megérje számukra a megújuló energiaforrások termelése, tárolása és – peer to peer – értékesítése (egyéni vagy közösségben). A negyedik energiacsomag új fogalmat – termelő fogyasztó – is bevezetett e szereplő fontosságának hangsúlyozása érdekében, amely státuszhoz jogok is kapcsolódnak, így a megfelelő piacokhoz való közvetlen vagy harmadik fél által való hozzáférés, a diszkriminatív folyamatok és díjak elleni védelem, valamint támogatásához és ellentételezéséhez való hozzáférés joga.

A megújuló energiaforrásokat a negyedik energiacsomag néhány területen kiveszi a piaci szabályok alól, amely számos kérdést vett fel. Az Európai Bizottság 2014-es iránymutatásában kifejtette, hogy ezen energiaforrásoknak is a piaci árakat kell tükrözniük, ezért e szubvenciók kapcsán megengedő hozzáállásán enyhít, azonban a negyedik energiacsomag – tekintettel a liberalizáció jelenlegi állására és célkitűzéseire, valamint az állami szerepek megerősödésére – még mindig sok helyen kedvez az állami beavatkozás lehetővé tételének, gyakran a piac ellenében. Az is világos továbbá, hogy ezen energiaforrások uniós szinten való ösztönzése elengedhetetlen, mivel a fenntartható fejlődés csak olyan szabályozással érhető el, amely biztosítja a környezetvédelmi követelmények érvényesülését és a tagállamok ebbéli motivációját.

A tapasztalatok alapján az *energiaszabályozó hatóságok* eltérő, sokszor koordinálatlan döntései a verseny torzulását eredményezték, ezért a negyedik jogszabálycsomag a kormányzati függés további csökkentése, a határon átnyúló együttműködés és belső energiapiac elősegítése érdekében uniós szintű szervezet megerősítése mellett döntött. Itt tehát egy fokozottabb uniós kormányzati szintre szervezésnek lehetünk tanúi. E lépést indokolta a 2008-as gazdasági világválság okozta neoliberális eszmékbe vetett hit megingása és a szabályozás fontossága felé elmozdulás. A hangsúly európai uniós szintre történő helyezése az energiainfrastruktúra határokon átívelő volta és az energiafüggőség kérdésköre miatt is indokolt, amelyet a tagállamok külön nem tudnak hatékonyan kezelni. Az Európai Unió ezirányú előre mozdulása eredményezheti a harmadik országoktól való függés csökkenését, azonban ennek következtében az egyes tagállamok által drágábban termelt energia kiszorulhat a piacról, hiszen az energiatermelés még inkább diverzifikálható lesz, amely miatt érthető a tagállami ellenállás, a nacionalizmus megerősödése.

A negyedik energiacsomagban az *állami jelenlét* minden formája tükröződni látszik, azzal, hogy a megújuló energiaforrásokból termelt energia felhasználásának megnövelésében szerepe még inkább hangsúlyossá és az állami szabályozás megerősödése révén az európai uniós intézmények által megengedhetővé vált.

Az Európai Unió 1996 és 2019 között elfogadott négy energiacsomagja előremutató, azonban számos ponton kérdéseket vetnek fel. Kérdéses, hogy mennyire követelhető meg a liberalizáció a harmadik országokkal szemben, továbbá a válságok okozta tagállami bezárkózások és az Európai Unió felé megnövekedett ellenszenv, valamint az állami szabályozás megerősödése kezelésének eszközei még kialakulóban vannak.

Megállapítható az is, hogy nincs teljesen összhangban az Európai Unió liberális stratégiája és az energia cégeket támogató politikája sem, mely utóbbi jellemzően megengedő a megújuló energiaforrások területén biztosított állami támogatásokkal szemben, adott esetben versenytorzító hatást eredményezve az energiacégek között piacversenyben.

A tagállamok erősen ragaszkodnak szuverenitásukhoz, valamint, ha energiáról van szó, a biztonsági kérdések ismét előtérbe kerülnek, a gazdasági nacionalizmussal együtt, amely szintén gátját jelentheti a piacosításnak. Az akadályok ellenére az Európai Uniónak sajnos realizálnia kellett, hogy az energiaellátás olyan probléma, amit nem lehet tisztán a nemzeti piacokra bízni, ezért a külpolitikában egy olyan stratégiát követ, amely nemzetállamok fölötti megközelítést igényel.

VII. Külső partneri kapcsolatok változása és felértékelődése

A tagállamokat külön-külön vizsgálva levonható az a következtetés, hogy a közép-, kelet- és dél-európai országok függősége a legnagyobb a kőolajtól, amely az elmúlt években a csúcsponton járt, a legmagasabb 2015-ben volt (89,2%). Az évek során a csökkenő energiabiztonság miatt, új együttműködési formák alakultak ki és a szükség arra kényszerítette a tagállamokat, hogy tovább mélyítsék a belső piacon belüli „energiapiaci Európai Uniójukat”. Az Európai Unió hamar realizálta, hogy az energiaellátás biztonsága érdekében szükség van az importfüggőség csökkentésére, a külső partneri kapcsolatok és hálózatok diverzifikálására, energiahatékonysági és technológiafejlesztési intézkedésekre, valamint a jogszabályi és intézményi szabályok fejlesztésére. Megállapítható azonban, hogy mindezekkel az eszközökkel csupán úgy lehet a célokat hatékonyan elérni, ha a tagállami kereteken túljutva közösségiesebb külpolitika valósul meg. Véleményem szerint a tagállamok energiamixei közti jelentős különbségek és az eltérő érdekek miatt csak akkor valósulhat meg egységes energiapiac, ha a belső közösségi feltételek (például intézmények és jogi keretek kiépítése, környezetpolitikai célkitűzések) rendelkezésre állnak, azonban a tagállamoknak ez számos szempontból „nem éri meg”, hiszen egyesek nagyban eltérnek az uniós átlagtól.

VIII. Hálózati összekapcsolás szükségessége a belső energiapiac szempontjából

A liberalizáció és a belső energiapiac megvalósításának nélkülözhetetlen feltétele a *tagállami energiahálózatok* minél teljesebb összekapcsolása. A célkitűzés elérése érdekében az Európai Unió szabályozási és pénzügyi eszközöket is alkalmaz, hiszen a belső energiapiac megvalósításának nélkülözhetetlen infrastrukturális feltételéről van szó. Az Európai Unió költségvetési kereteinek megvizsgálását és komparatív módon történő összehasonlítását követően megállapítható, hogy fontos előrelépés az egységes belső piac megvalósulása felé, az energia infrastruktúrára és hálózati összekapcsolásra szánt költségvetési keret lineáris növekedése. Már a 2014-2020-as költségvetési keretben megnövekedett összeget szántak az energia infrastruktúra területére, amely keretösszeg előreláthatólag a 2021-2027-es költségvetési tervben még tovább növekedik majd (nagyobb mértékben, mint a másik két hálózat esetén).

A szabályozási eszközök között kiemelkedő az energiacsomagokban intézményesített unbundling intézménye, amely a tulajdonosi szerkezet változatosságán nem módosított nagy mértékben. A villamosenergia szektort illetően a tagállamok több mint felében az átvitelrendszer-üzemeltetők tulajdonosa teljes egészében állam (kivéve Nagy-Britanniát és Portugáliát, ahol 100% magántulajdon), negyedében pedig keveredik a magán- és állami tulajdon. A gázszektor tulajdonosi szerkezete komplexebb, és nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a magán és vegyes tulajdonosi struktúrának. Ez összefüggésbe hozható azzal, hogy míg a villamosenergia minden tagállamban egyetemes szolgáltatás, addig a gázszektor ilyen irányú megítélése tagállami mérlegelés kérdése.

IX. Az energiaadó nem jelent visszatartó erőt a környezetterhelő energiaforrásokkal szemben

Dolgozatomban négy tagállam energiaadózási struktúráját vizsgáltam meg a 2003/96/EK irányelvvel összefüggésben. A tagállamok kiválasztásakor arra törekedtem, hogy környezetvédelmi szempontból előrehaladottabb országot (Németország) ugyanúgy válasszak, mint a szénerőművek magas száma miatt légszennyezettségben élen járó (Lengyelország). Portugália a mediterrán országok, míg Magyarország a közép-európaiak közül került kiválasztásra. Összességében megállapítható, hogy az energiaadó mivel termékmennyiség alapján keletkeztet fizetési kötelezettséget (így inkább megvásárolják az olcsóbb, de környezetterhelő energiaforrást), nem jelent visszatartó erőt

a környezetterhelőbb energiaforrások előtt, így nem jelenti az éghajlatváltozás gátját, amelyet mutat az is, hogy egyes tagállamokban még mindig magas az importált fosszilis energiahordozók aránya. A négy ország közül háromban szerepel jövedéki adó (Németországban szénre nem terjed ki), kivéve Portugáliát, ahol egy adónem alá vonják az összes adóval terhelt energiatermékeket. Lengyelországot leszámítva az importfüggőség az országokban európai uniós átlagon felüli. Ezen utóbbi országban a primer energiatermelésének csaknem 74%-át a szén teszi ki, és mivel az energiaadó jelenleg termékmennyiség és nem karbontartalom alapján adóztat, így a megfizetett adó nem jelent visszatartó erőt a szénnel szemben. Itt tehát ellentét tapasztalható az energiabiztonság és éghajlatvédelmi célkitűzések között, hiszen Lengyelország nem fogja tudni teljesíteni 2050-ra a teljes karbonsemlegességet, miközben energiafüggősége jóval alacsonyabb, mint a másik három elemzett országnak.

A négy elemzett tagállam energiaadó szabályozásából levonható az a következtetés, hogy az irányelvhez hűen felhasznált energiamennyiség alapján határozzák meg a fizetési kötelezettséget, amely nem ösztönöz energiahatékonyságra, hiszen a felhasznált mennyiség és nem a minőség áll a középpontban. Ezt némileg korrigálják az egyes országokban adott adómentességek és -kedvezmények. Németország esetében a felhasznált villamosenergia mennyiség után az energiaigényes környezetkímélő ágazatok a nagykereskedelmi ár és megújuló energiaforrások bevezetési költsége közötti különbséget figyelembevétele jelenti az adókedvezmény alapját. Lengyelországban az adómentességek köre tágabb, és figyelembe veszik, hogy az ország ipara jelentősen épít a szénre, így az irányelv által opcionálisan lehetővé tett adókedvezmények közül itt többet is kihasználtak. Ezen utóbbi ország példája is mutatja az irányelv azon elégtelenségét, amely tág teret ad a kedvezmények, engedmények környezetterhelő szén kapcsán való alkalmazására. Portugália kapcsán előremutató a szén-dioxid kibocsátást terhelő költség, amely 2022-ig az ISP mértékének felel majd meg. A négy elemzett ország közül egyedül Portugáliában van ilyen fizetési kötelezettség.

X. Központi árszabályozás az energiaszektor érintő tevékenységek tükrében

Dolgozatomban az energiaszektor tevékenységekre szedve elemeztem az árszabályozás kérdéskörét. A termelés tevékenységét nézve, mind a villamosenergia, mind pedig a földgáz területe főszabály szerint mentes a *központi árszabályozás* alól, és leginkább annak közvetett típusaival találkozhatunk (pl.: kötelező átvétel). A kereskedelem

területén a harmadik energiacsomag hatására az ármegállapítás folyamatában nőtt az energiaszolgáltatók (piac) beleszólása, azonban a rendszerhasználati díjak meghatározása továbbra is hatósági kontroll alatt maradt. Előrelépés, hogy az energia beszerzésének árát/áramdíjat a piac határozza meg bizonyos keretek között.

Az árreguláció leginkább monopóliumok területén megengedhető, amely beavatkozás piacra gyakorolt jelentős hatása miatt mérlegelést igényel. E jelenségek leginkább a hálózati tevékenység vonatkozásában fordulnak elő, így itt elengedhetetlen a mesterséges árinformációk és megoldások alkalmazása. A harmadik energiacsomag a hálózati szolgáltatásokat természetes monopóliumként kezeli, és ennek eredményeképpen előírja a hatósági árszabályozást. Az energiacsomagok a hálózatos tevékenységeken kívül sem tiltják a hatósági ármegállapítást, azonban annak nem megengedhetőségét a Bíróság levezette az irányelv céljaiból (így a piaci liberalizációból), valamint a szabad szolgáltatóválasztás jogából. A Bíróság a Federutility és Enel ügyekben foglalkozott a kérdéskörrel és kifejtette, hogy az uniós joggal nem ellentétes az olyan nemzeti szabályozás, amely a versenyt nélkülöző piacon, bizonyos feltételek fennállása esetén lehetővé teszi az ármeghatározást. A földgáz szolgáltatás európai uniós szinten nem egyetemes szolgáltatás, azonban több tagállam annak minősíti, míg a villamosenergia szolgáltatás uniós szinten is annak minősül. Mind a két területen vannak közzolgáltatási kötelezettséget kikényszerítő helyzetek, amelyek ilyenként kezelése tagállami mérlegelési körbe tartozik.

2019 óta az energia nagykereskedelmi árai jelentős csökkenést mutatnak, melynek okai között szerepel a növekvő verseny, a megújuló energia nagyobb mennyisége, a jobb összeköttetések és az integráltabb belső villamosenergia-piac. Ebből látszik, hogy a liberalizáció beváltotta a hozzá fűzött reményeket, úgy, hogy az éghajlatvédelmi célkitűzések elérését is szolgálta. A belső energiapiac jelenleg még nem valósult meg teljesen, amely a nagyfokú importfüggőség fennállásáig és a hálózatok teljes összekapcsolásának megvalósításáig nem is lehetséges. Azonban ezen feltételek teljesüléshez is az Európai Unió tevékeny fellépésére van szükség. Mutatja ezt az is, hogy az Európai Unió fellépésének köszönhetően 2016-ra nagy előrelépés történt a szabályozott árak fokozatos megszüntetése terén (a háztartási gázipiacon az előrehaladás lassabb volt). Alapvető kérdés ebben az esetben tehát, hogy szükség van-e az állami beavatkozásra ezen a területen akkor, ha a szabadpiaci viszonyok olyan állapotot eredményeznek, amely nem kívánatos. Jelen esetben az Európai Unió a nemleges választ preferálja, mivel az állami (ár maximalizáló) intézkedések végső soron éppen a

fogyasztóknak ártanak, ezért az Európai Unió ösztönzi a tagállamokat ezek megszüntetésére. Továbbá e területen a versenyképes árak biztosításához nem elegendő a versenypolitika, hanem ahhoz az energiapolitikában végbemenő változások is szükségesek. Már a harmadik energiaügyi csomaggal egyértelműen megerősödött a fogyasztók energiapiacokon elfoglalt pozíciója, amely az energiaszektor területén garantált, új fogyasztói jogoknak tulajdonítható. A fogyasztói árak tagállami maximalizálása azonban az elvártakhoz képest eltérő hatást váltott ki és hátrányosan érintette az egyéneket, hiszen a fogyasztók nyerhetnek az ár ingadozásokból. A harmadik energiacsomag elfogadását követően mind a földgáz, mind pedig a villamosenergia ára nőtt szinte minden tagállamban, az árak állam általi maximalizálásnak, valamint a kőolaj (melytől több tagállam függ) ára növekedésének köszönhetően. Az előzmények fényében a negyedik energiacsomag célja, hogy a fogyasztók és a piaci szereplők a tényleges piaci árakkal és ármozgásokkal szembesüljenek, valamint minimálisra redukálja az árszabályozás lehetőségét.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Dolgozatomban az Európai Unió folyamatosan formálódó és fejlődő energiapolitikájával foglalkoztam. Törekedtem a téma feldolgozása és elemzése során e szektorra ható legtöbb aspektust megvilágítani, valamint a különböző szempontok között fennálló kapcsolatokat feltárni. A külpolitikai vonatkozásokra csupán érintőlegesen tértem ki, mindvégig az Európai Unió által energiapolitika területén alkalmazott közvetlen és közvetett szabályozó eszközök övezte ösvényen haladtam végig. Az elemzésem során a tagállamok és az Unió között feszülő, olykor a globális hatások kiváltotta ellentétek is terítékre kerültek. Az energiapolitika, annak ellenére, hogy önálló jogalappal rendelkező terület lett, számos érzékeny aspektust takar, hiszen belpolitikai, stratégiai, és biztonsági kérdés mind a tagállamok, mind pedig az Európai Unió számára.

Az energia kérdésköre már a kezdetektől meghatározza a tagállamok együttműködésének irányát, hiszen annak létrejöttéhez is az energiaforrások birtoklásához köthető feszültség vezetett. A mai napig átfogja mindennapi életünket, sőt sok tevékenység elengedhetetlen előfeltétele. Éppen ezért nem meglepő, hogy e terület nem tekinthető izolált szektornak, több politikához szükségszerűen kapcsolódik, amelyek hatással vannak fejlődésére és formálódására. A legszorosabb kapcsolat a környezetpolitikával azonosítható, amely ezen terület kialakulásának „bölcsőjét” is adja.

A fosszilis energiahordozók a környezet-és energia szektort több aspektusban is szükségszerűen összekapcsolják, így az éghajlatváltozás elleni küzdelem, energiabiztonság és energiahatékonyság területein. Ezen energiaforrások környezetszennyező és korlátozott volta hozta magával a környezetpolitika az Európai Unióban való kibontakozását az 1970-es években. A globális felmelegedés elleni küzdelem az egyik legnagyobb globális kihívássá vált és az éghajlatváltozás okozta számos negatív hatás ellen országhatárokon átívelően megoldást kellett találni. Már a kezdetektől fogva cél volt a fosszilis energiahordozók felhasználásából származó üvegházhatású gázok kibocsátásának minimálisra redukálása. Az Európai Unió az 1990-es évektől kapcsolódott be fokozottan az éghajlatváltozás elleni nemzetközi küzdelembe, amellyel párhuzamosan már megindultak az energiaszektor liberalizációja felé ható törekvések is. Újabb fordulóponthoz a 2000-es évek jelentettek, hiszen látva a klímacsúcsok sikertelenségeit, az országok együttműködésének labilis alapköveit, valamint az éghajlatváltozás fokozódó következményeit, a megjelenő cselekvési kényszer határozott lépések meghozatalára ösztönözte a kooperációt, valamint a

kibocsátáscsökkentési célok mellett az éghajlatváltozás okozta átalakuláshoz alkalmazkodó rendelkezések megalkotását tették szükségessé. Mára, az akkor kitűzött célok, még ambiciózusabbak lettek, és az energiaszektor bekapcsolása a törekvések eléréséhez, valamint annak más politikákba integrálása nélkülözhetetlenné vált. Az Európai Unió célkitűzéseire a nemzetközi, globális hatások nagymértékben hatnak, azonban az Unió mindig ambiciózusabb mértékeket tűz ki célul, amelyek elérése során a legnagyobb nehézség a szuverén államok tevékenységének összehangolása és a minimálisan vállalt lépések kikényszerítése. Jól látható, hogy az Európai Unió klímavédelmi intézkedései rendszert alkotnak, amelyet mind a klímavédelmi egyezményekhez való következetes csatlakozás, mind pedig a kibocsátáscsökkentés és alkalmazkodás területére kiterjedő, saját hatáskörben meghozott komplex rendelkezések, alkalmazott sokrétű eszközök is alátámasztanak.

Az Európai Unió álláspontja, hogy a globális célok (üvegházhatású gázok csökkentése, alkalmazkodás) csupán globális akciókkal, valamint a környezeti szempontok egyes ágazati politikákba, így az energiaszektorba való fokozott integrálásával valósulhat meg, hiszen ezen politika terheli a természetet leginkább. Egy másik fontos és az éghajlatvédelemhez kapcsolódó aspektus a fenntartható fejlődés, amely egyfajta összekötőkapcsot képez a két politika (környezet-energia) között, hiszen a fogalomnak mindhárom pillére – környezeti, gazdasági, társadalmi – köthető az energiaszektor területéhez is. A fosszilis energiahordozók, azok környezetszennyező és véges volta miatt nem szolgálják a fenntarthatóságot. Az Európai Unió éppen ezért kötelezte el magát az energiaszektor megreformálása mellett, és ezen okok miatt alakulhatott ki egy olyan légkör, amely e terület önállóvá válását hozta magával. Mivel az Európai Unió egy gazdasági közösség, melynek egyik legfontosabb célja a versenyképesség fenntartása, nem meglepő, hogy a fenntarthatóság szűk értelmezése vert gyökeret az Unió gondolkodásában és dokumentumaiban, a gazdasági oldal piedesztára emelésével. A liberalizáció hozzájárul továbbá az innovatív megoldások megszületéséhez és elterjedéséhez, amely pedig a minőség javulása mellett, költséghatékonyságot is eredményezhet.

A megújuló energiaforrások kulcsszerepet játszanak a fokozottabban versenyképes, biztonságos és fenntartható energiarendszerre való áttérésben. E politika kialakítása során az Európai Uniónak külső gazdasági, társadalmi, politikai és technológiai tényezőket is figyelembe kell vennie, amelyek közül kiemelkedik az éghajlatváltozás terén meghatározott célkitűzések és az energiafüggőség csökkentésére való törekvés. Ezen

energiaforrásokhoz szorosan kapcsolódik az energiahatékonyság, amely cél és eszköz is egyben. Az előbbi szerepét az energiapolitika egyik fontos céljaként tölti be, elérése érdekében szükséges az energiafelhasználás minimalizálása, illetve a megújuló energiaforrások használatának növekedése. Az eszköz funkciója a fenntartható fejlődés szempontjából tűnik elő, hiszen, ha hatékonyan és ésszerűen használjuk fel az energiát, annak megőrzése hosszú távra biztosított, a környezet fokozottabb védelme, valamint a társadalom megfizethető és stabil energiaellátása mellett. A hatékonyságot szolgálja továbbá az energiaforrások diverzifikációja, amelynek Európai Unió által is támogatott módja a kisebb decentralizált energiaellátó rendszerek támogatása. A Párizsi Megállapodás elfogadását követően előálló, magas szintű éghajlatváltozás elleni küzdelmet szolgáló célok megkerülhetetlenné tették az energiahatékonysági irányelv módosítását, hiszen e területet is összhangba kellett hozni az ambiciózusabbá váló éghajlatpolitikával. A negyedik energiacsomag keretében született meg a megnövelt célértékeket tartalmazó, módosított energiahatékonysági irányelv, valamint a tagállamok számára integrált nemzeti energia-és klímatervek elkészítését kötelezővé tevő rendelet. Az energiahatékonyság területén meghozott jogi aktusok célja az, hogy e területen hozott rendelkezéseket összhangba állítsa a 2030-ra elérendő éghajlat- és energiapolitikai célkitűzésekkel, valamint hozzájáruljon a 2015-ben megfogalmazott energiaunióval kapcsolatos célokhoz, mint a versenyképes, fenntartható és megfizethető energia biztosítása.

A piacnyitás teremtette légkörnek köszönhető a környezet-és energiapolitika a Lisszaboni Szerződés 2009-es hatályba lépésével történő szétválasztása is, amikor a meglévő státus quo rögzítésével az energiapolitika önálló jogalapot kapott, az EUMSZ 194. cikkében manifestálódva, illetve a környezetpolitikára vonatkozó 191. cikk kiegészült az éghajlatváltozás elleni küzdelem céljával. A politikák szétválasztása ellenére a mai napig sok átfedés van közöttük, mégis az energiapolitika kiválása szükségszerűnek mondható, hiszen az mára túlterjeszkedett a környezeti szempontok érvényesítésén. Az energiával összefüggő aspektusok a tagállamok érzékeny oldalához tartoznak, azonban az új cikk rögzítésével elindult egy folyamat, amely jelzi, hogy azon túl, hogy az energia túlterjeszkedik a környezet szempontjain, sokszor tagállamok felett álló kormányzati szint összehangoló közvetlen és közvetett szabályozó eszközökkel való irányítására szorul. A jövő kérdése, hogy az Európai Unió célkitűzései generálta eszközök, intézkedések megfelelőek-e és lépést tudnak-e tartani a fogyasztási szokásokkal, az

energiaforrások kimerülésével, az éghajlatváltozással, illetve a felmerülő technológiai igényekkel.

A környezet és energiapolitika összefüggésrendszerének feltárását követően a jogi szabályozó eszközök csoportjába tartozó állami támogatások kérdéskörét vettem górcső alá. E témakör megvilágításához kiindulópontot jelentett az állami beavatkozás és piac optimális viszonya megvalósításának mindenkor a tudományos viták középpontjában álló törekvése. Az Európai Unió célja a piac keretek közötti legteljesebb kiteljesedésének elősegítése, a tagállamok törekvése pedig saját érdekeik figyelembevételével versenyelőny elérése. Az energiaszektorban zajló liberalizáció is megmutatta, hogy a piaci kudarcok léte központi kezelést kíván, azonban a megoldásnak nem önös érdekek vezette tagállami beavatkozásnak kell lennie, hanem központi szintről megvalósított koordinációnak. Az energiaszektor megosztott hatáskör minősége révén a tagállamoknak igen széleskörű döntési jogosultságuk van, azonban látszik, hogy az Európai Unió befolyása e területre fokozatosan nő, mivel az azzal összefüggő más politikák révén, így a versenypolitika oldaláról az Európai Unió gátat vethet a gyakran piacnyitást és a belső piac megvalósulását akadályozó tagállami intézkedéseknek. A piaci és kormányzati kudarcok által okozott problémák megoldásaiban való szerepvállalás helyes arányának megválasztására nincs egy általánosan elfogadott nézet, ezt mindig az adott helyzet jogi, társadalmi és gazdaságpolitikai környezete határozza meg. Ezt a helyzetet tovább nehezíti az Európai Unió és tagállamok (valamint tagállam-tagállam) közötti feszültségek, gyakran globális kihívások által színesített területe is.

Az egységes európai uniós szabályozás célja a versenyszférában lévő piaci szereplőknek történő egyenlő feltételek biztosítása mellett, az állami, illetve állami forrásból létrejött vagy abból részesülő vállalkozások tisztességtelen versenyelőnyhöz jutásának megakadályozása. Az állami támogatások európai uniós szabályrendszere az elmúlt pár évben jelentős átalakuláson ment át. Az állami támogatások versenypolitika részét képezik, mely célja a hatékony gazdaság és a fogyasztói jólét biztosítása. Az energiaszektor területén fellépő piaci kudarcok között a legjelentősebb hátrányt az externáliák és természetes monopóliumok léte okozza. Az előbbi negatív csoportjának kiiktatására szükség van kormányzati segítségre, annak közvetlen és közvetett szabályozó eszközeire. Egyik legfontosabb eszköz lehet az externáliák internalizálása, az adó és az állami támogatások bevezetése révén, azok megfelelő közösségű szintű szabályozása és gazdasági ösztönző hatásuk fokozása.

A versenyjog szabályai alá tartoznak az úgynevezett általános érdekű gazdasági szolgáltatások is, amelyek szorosan kapcsolódnak az állami szubvenciók kérdésköréhez.

A tagállamok rendelkeznek mérlegelési jogkörrel az általános gazdasági érdekű szolgáltatások meghatározását illetően, ahol egyedüli korlátot az uniós jog által megszabott keretek és a nyilvánvaló mérlegelési hiba elkerülése jelentik. Az energiacsomagok a villamosenergia kapcsán tartalmazzák az egyetemes szolgáltatás kifejezést, míg a földgáz esetén nem, amely miatt ezen utóbbi ilyen minőségéről az adott tagállam saját mérlegelésével dönthet.

Az állami támogatások kérdéskörének elemzését követően az Európai Unió liberalizációs és deregulációs folyamatait vizsgáltam az energiaszektor vonatkozásában. Az Európai Unió megalakulását követő időszakban természetes volt az energia területén megvalósuló természetes monopóliumok léte, csupán az Európai Uniótól függetlenül zajló brit és amerikai nagyvállalatok monopóliumának megtörése, a globalizálódó folyamatok, valamint a liberális gazdaságpolitika térnyerése teremtette meg azt a légkört, amelyben elkezdődött a szektort érintő piacnyitást priorizáló gondolatok kialakulása.

A fogyasztói jogok negyedik energiacsomagban történő kiteljesedése azt mutatja, hogy az Európai Unió célja e kategóriával egy tevékeny piaci szereplő létrehozása, akinek aktív szerepet szán a saját fogyasztása csökkentése, valamint jogosultságai védelme kapcsán. Megjelenik továbbá az energiaszegénységben lévő fogyasztók kormányzati védelmének fontossága is, amely kérdéskör e jogszabálycsomagban való tárgyalása kérdéseket vet fel, hiszen ez esetben gazdasági hasznosság helyett társadalompolitikai szempontok kerülnek előtérbe.

A nemzeti szabályozó hatóságok kapcsán eleinte a fogyasztói jogok kiteljesedéséhez hasonlóan egy lineárisan erősödő intézménnyel találjuk szemben magunkat. E hatóságok kezdetben a jogi aktusok előírása ellenére függtek a tagállami kormányoktól, majd az Európai Unió központi intézkedései révén függetlenségük a harmadik energiacsomaggal és a létrejövő központi szabályozó hatóságokkal nőtt.

Az energiafüggőség és a globális viszonyok Európai Unióra való hatásának elemzése érdekében megvizsgáltam az Európai Unió energiakosarát, valamint a saját és importált energia egymáshoz viszonyított arányát. Az Európai Unió saját energia termelésének mértéke (főként fosszilis energiaforrások kapcsán) a kimerülő nyersanyagkészletek és az éghajlatvédelem területén kitűzött célok miatt 2007-től nagymértékben csökkent, miközben a termelés összetételében a megújuló energiaforrások részaránya folyamatosan

nőtt. Ezen utóbbi pozitív változásként értékelhető, hiszen az Európai Unió energiapolitikájának célja az energiabiztonság és az ambiciózusabb éghajlatváltozási célok elérése érdekében a megújulókból származó energia növelése. A belső fosszilis energiatermelés csökkenése és az energiafelhasználás növekedése közötti ellentét miatt az importfüggőség nagymértékben nőtt, 2006 óta a nettó energiaimport meghaladja az elsődleges termelés arányát. Az éghajlatváltozás káros hatásainak minimálisra redukálásának közösségi céljai érdekében megvalósított belső fosszilis energiatermelés csökkenés és az ezzel párhuzamos energiafelhasználás növekedés közötti egyensúly a jelen technológia és hálózati infrastrukturális feltételek mellett, csupán az energiaimport növelésével hozható egyensúlyba. Tehát a megújuló energiaforrások növelésére és az energiahatékonyságra vonatkozó intézkedések jelenleg nem képesek kompenzálni a csökkenő fosszilis energiatermelést.

A hatvanas évektől kezdve megfigyelhető, hogy az Európai Unió törekszik az importfüggőség csökkentésére és ezáltal egy közösségesebb, koherensebb energiapolitika kialakítására. A belső energiapiac megvalósítása felé tartva az évszázad közepétől egy lassú folyamat kezdődött el, amelyre hatással voltak a bővülési folyamatok, az olajválságok, és a tagállami eltérő adottságok. Az energiapolitika tagállami hatáskör, így a tagállamok maguk választhatják meg energiamixüket, azonban az ellátásbiztonság biztosítása érdekében szükség van egy fokozottabb közösségi együttműködésre és annak intézményi keretének kialakítására. A földgázellátás kapcsán beszélhetünk leginkább a beszállítóktól való egyoldalú függésről, valamint korlátozott diverzifikálhatóságról. Továbbá ezen energiaforrásokkal összefüggésben a beszállítók többségében olyan országok, amelyek politikailag kockázatosak lehetnek. A kőolaj kevésbé veszélyes, hiszen gyakrabban állnak rendelkezésre alternatívák és kőolajkészletek felhalmozása is egyszerűbb.

Az Európai Unió energiapiaca nem teljesen integrált, amely nem is lehetséges addig, amíg az energetikai hálózatok teljes összekapcsolása, valamint a nemzeti piacok liberalizációja nem valósul meg. A Lisszaboni Szerződés elfogadásával nyilvánvalóvá vált, hogy az energiapolitika közösségi érdekű kérdés, így részben (fejlesztési együttműködés, diverzifikáció, kutatás, fenntartható fejlődés és energiagazdálkodás kapcsán teljesen) mindenképpen együttes fellépést kíván. De nem mehetünk el szó nélkül az akadályok mellett sem, amelyet a tagállamok eltérő energiagazdálkodási hagyományai, adottságai, stratégiái, illetve szolidaritási mechanizmusok hiánya testesítenek meg, valamint gondot okoz az is, hogy importfüggőség kezelése tagállami hatáskör maradt. A külső egységes

energiapolitika tehát elengedhetetlen a belső energiapiac megvalósításához, azonban jelenleg a tagállami különbségek még nagyok és jellemző a nagyfokú függés a beszállítóktól.

A hálózati infrastruktúra finanszírozását tekintve az energiahálózatokra szánt európai uniós kiadások növekvő tendenciát mutatnak, amelyet a 2021-2027 költségvetési javaslat is alátámaszt. Ebben a dokumentumban kevesebb pénzt szánnak a Hálózatfinanszírozási Eszköz számára, azonban az energiahálózatokra csaknem 60%-kal többet, mint a korábbi költségvetésben. A fejlesztés és összekapcsolás finanszírozását kiegészíti még az Európai a versenyképesség növelését célzó Stratégiai Beruházási Alap, szintén megemelt költségvetéssel. Mind a szabályozás kiteljesedése, mind pedig a hálózatok fokozott összekapcsolását célzó növekvő pénzügyi keret a belső energiapiac megvalósítását és ezáltal a liberalizáció kiteljesedését célozzák.

Az energiapolitika uniós szintű befolyásolásának eszközei közé tartozik az energiaadó és az árszabályozás intézménye is. Az adózás terén a 2003/96/EK irányelv elfogadása óta eltelt idő és változások is azt mutatják, hogy a jogi aktus felülvizsgálatra szorul. Optimális esetben az energiaadó nemcsak a környezet védelmét szolgálja, hanem alkalmas arra, hogy segítse a gazdasági növekedést és kezelje a szociális feszültségeket. A környezeti adók máig piaci alapon nyugszanak, miközben a piacgazdaság által produkált éghajlatváltozás egyre hátrányosabb jeleivel találkozunk. Az Európai Bizottság már 2011-ben előre jelezte a terület megreformálásának szükségességét, azonban az egyhangú döntéshozatal feltétele miatt a változások elmaradtak. A jelenleg hatályban lévő irányelvvel probléma, hogy az nem ambiciózus célokat követ, csupán az akkori fennálló helyzet rögzítésével alacsony adóminimum mértékeket határozott meg, valamint az előnyösebb karbontartalom helyett termékmennyiség alapján jelölte meg az adófizetési kötelezettséget. Ezen utóbbi a nagyobb szén-dioxid kibocsátású, legfőképpen szén erőműveket alkalmazó tagállamoknak kedvez, azonban az éghajlat védelmi célkitűzéseket és a fosszilis energiahordozók importjának háttérbe szorulását kevésbé szolgálja. A negyedik energiacsomag magával hozta légkörben elérkezett az idő az energiaadó környezeti szempontból történő felülvizsgálatának szükségességére, amelyet a Bizottság elő is irányoz. Bizakodásra adhat okot, hogy mivel ebben az esetben nem az adópolitika megreformálása a cél, hanem környezetvédelmi aspektus fokozottabb figyelembevételre, elegendő lesz a minősített többségű elfogadás, a korábbi gátat jelentő egyhangúság helyett. A felülvizsgálat akkor tudna eredményesebb lenni mind a liberalizáció, mind az éghajlatpolitikai célkitűzéseket illetően, ha magasabb adóminimum

mértékeket határozná meg, valamint karbontartalom szerint determinálná az adófizetési kötelezettséget. Ezáltal elősegíthető az egységes adóztatás és belső piac, valamint ösztönzőleg hatna a kevésbé környezetszennyező energiaforrások használata kapcsán. Ennek eredményeképpen pedig az importfüggőség is csökkenthető, hiszen a környezetterhelőbb energiaforrásokat leginkább importból fedezi az Európai Unió, míg a megújuló energiaforrások vagy atomenergia használata a felülvizsgálat eredményeképpen kevesebb adót és környezetszennyezést jelenthet.

Az árszabályozás is egy eszköz az állam kezében, amellyel befolyásolhatja a piaci versenyt, vagy segíthet a szabad verseny akadályainak lebontásában, ahol vagy a keresleti vagy a kínálati oldal jelentős erőfölényre tett szert. A tagállam ezen befolyásolási eszköze nem tekinthető állami támogatásnak és nem tartozik a vám vagy azzal azonos hatású díjak közé sem.

Az energiának, amíg eljut a termeléstől a véghasználóig, többször történik eladása és vétele, valamint számos esetben kapcsolódik hozzá plusz szolgáltatás, amelynek az ellentételezése szükséges. Dolgozatomban az energia útját követve végig törekedtem meghatározni az árszabályozás egyes tevékenységek esetén való megengedhetőségét, meghatározásának korlátait és piaci viszonyok közötti létjogosultságát. A negyedik jogalkotási csomag kihangsúlyozza, hogy összehasonlítható, átlátható, versenyképes árakra van szükség, illetve kiköti, hogy az energiaárak meghatározásába az állam csak akkor szólhat bele, ha az a közszolgáltatási kötelezettségek teljesítése érdekében szükséges vagy az irányelv ezt kifejezetten lehetővé teszi.

FELHASZNÁLT IRODALOM JEGYZÉKE

- AMANATIDIS, Georgios, *Az éghajlatváltozás ellen küzdelem*, 2020.
<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/72/az-eghajlatvaltozas-elleni-kuzdelem> (2020. július 22-i letöltés)
- ANTAL Z. László, *Klímaparadoxonok – Lehet-e harmónia természet és társadalom között?* L'Harmattan, Budapest, 2015.
- BALÁZS Katalin–SZALÓKI Katalin, *Felhők fölött az ég: Kiotói Jegyzőkönyv és az Európai Unió emisszió-kereskedelmi rendszere*, Európa Tükör, 2005/3, 110–119.
- BÁNDI Gyula, *A fenntartható fejlődés jogáról*, Pro Futuro, 2013/1, 11–30.
- BÁNDI Gyula, *Környezetjog*, Szent István Társulat, Budapest, 2014.
- BÁNDI Gyula–FARAGÓ Tibor–LAKOSNÉ HORVÁTH Alojzia, *Nemzetközi környezetvédelmi és Természetvédelmi Egyezmények*, Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium Környezetvédelmi Hivatal, Budapest, 1994.
- BÁNYAI Orsolya, *A megújuló energiaforrásból előállított energia támogatásáról szóló 2009/28/EK irányelv*, Európai Jog, 2013/6, 23–33.
- BÁNYAI Orsolya, *Az energiafelhasználás csökkentésére és a megújuló energiaforrásokra irányuló szabályozás az ökológiai fenntarthatóság nézőpontjából*, Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, PhD értekezés, Debrecen, 2013.
- BÁNYAI Orsolya, *Energiajog az ökológiai fenntarthatóság szolgálatában*, DELA Könyvkiadó- és Kereskedelmi Kft., Debrecen, 2014.
- BÁNYAI Orsolya, *Kiút a zsákutcából, azaz a (fenntartható) fejlődés – jogi nézőpontból*, Jogelméleti Szemle, 2011/3, <http://jesz.ajk.elte.hu/banyai47.html> (2019. november 13-i letöltés).
- BARTHA Ildikó, *Az adóintézkedés formájában megvalósuló állami támogatások megítélése a közösségi jogban*. In: BADÓ Attila–GÖRGÉNYI Ilona–HORVÁTH M. Tamás–KOVÁCS Péter–SZABÓ Béla–TÓTH Tihamér–VÁRNAY Ernő (szerk.), *Collectio Iuridicavuniversitatis Debreceniensis*, 2007/7, 55–118.
- BARTHA Ildikó–NAGY Zoltán, *Energiaadó vagy valami más? A környezetvédelmi közterhek hatásmechanizmusáról*, Közjavak, 2017/3, 7–10.
- BATOR, Francis M., *The Anatomy of Market Failure*, Quarterly Journal of Economics, 1958/3, 351–379.

- BENCSIK András, *A fogyasztói jogok tartalmának és érvényesülésének közjogi keretei Magyarországon*, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Doktori Iskolája, PhD értekezés,
<https://ajk.pte.hu/sites/ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/bencsik-andras/bencsik-andras-muhelyvita-ertekezes.pdf> (2020. január 13-i letöltés).
- BERLINGER Anita - LOVAS Anita - JUHÁSZ Péter, *Az állami támogatás hatása a projekt-finanszírozásra erkölcsi kockázat és pozitív externáliák mellett*, MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-Tudományi Intézet, Budapest, 2014.
- BERRANG-FORD, Lea-FORD, James D.- PATERSON, Jaclyn, *Are we adapting to climate change?*, Global Environmental Change Volume 21, Issue 1, 2011.
- BESENYEI Mónika-FÜLÖP Sándor-HETESI Zsolt, *Vigyázzó szemünket Párizsra vetettük – a klímaváltozás és a klímamegállapodás versenyfutása*, Acta Humana, 2016/2, 53–73.
- BIRKMANN, Jörn-FLEISCHHAUER, Mark, *Anpassungsstrategien der Raumentwicklung an den Klimawandel: „Climate Proofing” – Konturen eines neuen Instruments*, Raumforschung und Raumordnung, 2009/2, 114–127.
- BOCQUILLON, Pierre – MALTBY, Tomas, *EU energy policy integration as embedded intergovernmentalism: the case of Energy Union governance*. Journal of European Integration. 2020. Vol. 42, Issue 1. 39-57.
- BOD Péter Ákos, *A vállalkozó állam a mai tőkés gazdaságban*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987.
- BÓKA Éva, *Az európai egység gondolat fejlődéstörténete*, Napvilág, Budapest, 2002.
- BOLF-GALAMB Zsófia, *Az európai uniós versenyjogi értelemben vett állami támogatási és közbeszerzési szabályok kapcsolata*, Közbeszerzési Szemle, 2012/6, 41–57.
- BORDÁS Péter, *Az elektronikus hírközlés hálójában. A hírközlési közszolgáltatás liberalizációja egy változó európai környezetben*, Európa Jog, 2019/3, 17–27.
- BORKA Norbert, *Az energiaadóval kapcsolatos szabályozás*, Adóvilág, 2004/6, 11–18.
- BOSSELMANN, Klaus, *The Principle Of Sustainability: Transforming Law and Governance*, Ashgate, Surrey, 2008.

- BOYHTA Györgyné (szerk.), *Versenyjog. Egyetemi jegyzet, Bibliotheca Facultatis Iuris Universitatis Catholicae de Petro Pázmány Nominatae*, Szent István Társulat, Budapest, 2006.
- BŐSZ Anett, *Az Európai Unió és a liberális eszmerendszer*, *Közgazdaság*, 2016/2, 172–190.
- BRADBROOK, Adrian, *Energy Efficiency and the Energy Charter Treaty*, *Environmental and Planning Law Journal*, 1997/14, 327–340.
- BROWN, H. Matthew–REWEY, Christie–GAGLIANO, Troy, *Energy Security, National Conference of State legislatures*, 2003, <http://www.oe.netl.doe.gov/docs/prepare/NCSLEnergy%20Security.pdf> (2019. december 1-jei letöltés).
- CAMBINI, Carlo–RONDI, Laura, *Incentive Regulation and Investment: Evidence from European Energy Utilities*, *Journal of Regulatory Economics*, 2010/1, 1–26.
- CAMPOS, Ines – PONTES, Luz Guilherme - MARÍN-GONZALEZ, Esther – GAHRS, Swantje – HALL, Stephen – HOLSTENKAMP, Lars,, *Regulatory challenges and opportunities for collective renewable energy prosumers in the EU*, *Energy Policy*. Vol. 138 (2020), 1-11.
- CHIKÁN Attila, *Vállalatgazdaságtan*, AULA Kiadó, Budapest, 2008
- CIUCCI, Matteo, *Energiahatékonyság. Az Európai Parlament honlapja*. 2020.
- <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/69/energiahatekonysag>, (2020. május 02-i letöltés).
- CIUCCI, Matteo, *Megújuló energia. Az Európai Parlament honlapja*. 2020.
- <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/70/megujulo-energia> (2020. május 20-i letöltés)
- COASE, Ronald Henry, *The Problem of Social Cost*, *Journal of Law and Economics*, 1960/10, 87–137.
- CROSSLEY, Penelope, *The role of renewable energy law and policy in meeting the EU's energy security challenges*, In: LEAL- ARCAS, Rafael – WOUTERS, Jan (eds.): *Research Handbook on EU Energy Law and Policy*, Edward Elgar, Cheltenham, 2017, 469-485.
- CULLIS, John – JONES, Philip, *Közpénzügyek és közösségi döntések*, Aula Kiadó, Budapest, 2003.
- CSÉPEI Balázs, *Versenyjog és versenypolitika*. In: BOYHTA Györgyné–TÓTH Tihamér (szerk.), *Versenyjog*, PPKE JÁK, Budapest, 2010, 20–27.

- DAWES, Ruth, *Building to Improve Energy Efficiency in England and Wales*, Environmental Law Review, 2010/4, 266–281.
- DE HAUTECLOCQUE, Adrien – SALERNO, Francesco Maria –SUCIU, Simina *Services of general economic interest and EU state aid control*, In: HANCHER, Leigh – DE HAUTECLOCQUE, Adrien - SALERNO, Francesco Maria, *State aid and the energy sector*. Hart Publishing, Portland, Oregon, 2018.
- DEÁK Dániel, *Környezeti adóharmonizáció és versenykonform szabályozás az Európai Unió Bírósága gyakorlatának fényében*, Pro Futuro, 2017/1, 95–117.
- DEZOBRY, Guillaume – DE HAUTECLOCQUE, Adrien, *State aid and price regulation*, In: HANCHER, Leigh – DE HAUTECLOCQUE, Adrien – SALERNO, Francesco Maria, *State aid and the energy sector*. Hart Publishing, Portland, Oregon, 2018.
- DOBOS Edina, *Az energiaellátás biztonságának elméleti kérdései*, Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle, 2010/6, 36–44.
- DOBSON, Andrew , *Environmental Sustainabilities: an Analysis and a Typology*, Environmental Politics, 1996/3, 401–428.
- DROEGE, Peter (ed.), *100 Per Cent Renewable: Energy Autonomy in Action*, Earthscan, London, 2009.
- ELKIND, Jonathan, *Energy Security: Call for a Broader Agenda*. In: PASCUAL, Carlos–ELKIND, Carlos (eds.), *Energy Security: Economics, Politics, Strategies, and Implications*, Brookings Institution Press, Washington, 2009, 119–148.
- ERDŐS Gabriella–FÖLDES Gábor–ŐRY Tamás–VÉGHÉLYI Mária, *Az Európai Közösség Adójoga*, KJK-Kerszöv, Budapest, 2000.
- EUCKEN, Walter, *Grundsätze der Wirtschaftspolitik*, 4. kiadás. Tübingen Eucken. Hivatkozva: GOLDSCHMIDT, Nils - WOHLGEMUTH, Michael (szerk.), *Grundtexte zur Freiburger Tradition der Ordnungsökonomie*, Mohr Siebeck. 2008, Tübingen,1.
- FÁBIÁN Anna, *A megújuló energiák az Európai Unióban*, Külgazdaság, 2004/10, 50–68.
- FARAGÓ Tibor, „A párizsi klímátárgyalások eredményei”, Magyar Energetika, 2016/1, 8–12.
- FARAGÓ Tibor, *A fenntartható fejlődéssel foglalkozó nemzetközi együttműködés négy évtizede*, Külügyi Szemle, 2012/3, 189–211.

- FARAGÓ Tibor, *Új nemzetközi éghajlatvédelmi megállapodás*, Magyar Energetika, 2015/5-6, 58–61.
- FARKAS Péter, *Az állam szerepével kapcsolatos gazdaságelméletek módosulása a világgazdasági válságok nyomán 1. rész*, Közgazdaság, 2017/2, 40–64.
- FARKASNÉ FEKETE Mária–MOLNÁR József, *Mikroökonómia*, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 2006.
- FAZEKAS Marianna, *Közigazgatási jog – különös rész*, Egyetemi jegyzet, Osiris, Budapest, 2011.
- FAZEKAS Orsolya (szerk.), *A magyar villamosenergia-szektor működése és szabályozása I.*, Wolter Kluwer, Budapest, 2010.
- FELLEGI Dénes–FÜLÖP Orsolya, *Szegénység vagy energiaszegénység? Az energiaszegénység definiálása Európában és Magyarországon*, Budapest, Energiaklub Szakpolitikai Intézet Módszertani Központ, 2012.
https://www.energiaklub.hu/files/study/energiaklub_szegenyseg_vagy_energiaszegenyseg.pdf (2019. április 23-i letöltés)
- FELSMANN Balázs, *Az európai villamosenergia árak központi szabályozásának hatása a fogyasztói árakra*,
<http://econ.core.hu/file/download/vesz2013/villamos.pdf> (2020. január 10-i letöltés)
- FIÁTH Attila–BÁRDOS Pál Péter–HAGYMÁSI Gergely, *Ösztönző szabályozás a villamosenergia-elosztásban*, Vezetéstudomány, 2010/5, 12–25.
- FIÁTH Attila–MEGYES Judit, *A hálózatos iparágak szabályozási környezete*, Vezetéstudomány, 2010/5, 4–11.
- FITZMAURICE, Gerald, *The General Principles of International law Considered from the Standpoint of the Rule of Law*, 1957/92, Collected Courses of the Hague Academy of International Law – Recueil des Cours, 1–227.
- FODOR Bea Emőke, *A megújuló energia térnyerésének ösztönzési lehetőségei*, PhD értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdálkodástani Doktori Iskola, Budapest, 2012, http://phd.lib.uni-corvinus.hu/714/1/Fodor_Bea_dhu.pdf (2019. február 13-i letöltés)
- FODOR László, *Kezünkben a jövőnk – az Európai Közösség 6. környezetvédelmi akcióprogramja*, Európai Jog, 2001/4, 12–21.
- FODOR László, *Klímavédelem az energiajogban – szabályozási modellek Németországból*, Wolters Kluwer, Budapest, 2014.

- FODOR László–BÁNYAI Orsolya (szerk.), *A települési önkormányzatok szerepe a környezeti politika és jog alakításában*, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2017.
- FÖLDES Gábor, *Adójog*, Osiris, Budapest, 2004.
- FÜLÖP Orsolya – LEHOCZKI - KRSJAK Adrienn, *Energiaszegénység Magyarországon*, Statisztikai Szemle, 2014/8-9, 820–831.
- GORDOS Péter, *Villamos energia határkeresztező kereskedelme az Európai Unió belső villamosenergia-piacán, főbb akadályok, továbblépési lehetőségek*, PhD értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Kapcsolatok Multidiszciplináris Doktori Iskola, http://phd.lib.uni-corvinus.hu/111/1/gordos_peter.pdf, (2019. február 13-i letöltés)
- GRÚBER Károly, *Az Egyesült Királyság energia- és klímapolitikájának alapelvei, illetve motivációi*, Európai Tükör, 2009/5, 51–57.
- GYULAI Iván, *Fenntartható fejlődés és fenntartható növekedés*, Statisztikai Szemle, 2013/8-9, 797–822.
- GYULAI-SCHMIDT Andrea, *A szociális szolgáltatások ellátása és állami támogatása az Európai Unióban*. In: GYULAI-SCHMIDT Andrea (szerk.), *Közbeszerzések a fenntartható és innovatív fejlődés szolgálatában*, Pázmány Press, Budapest, 2015, 111–149.
- GYULAI-SCHMIDT Andrea, *Aranyrészcények Európában*, Európai Tükör, 2008/11, 43–62.
- HANCHER Leigh – KLASSE, Max, *Aid to nuclear and coal*, In: HANCHER, Leigh – DE HAUTECLOCQUE, Adrien - SALERNO, Francesco Maria, *State aid and the energy sector*. Hart Publishing, Portland, Oregon, 2018.
- HANCHER, Leigh – SALERNO, Francesco M., *Analysis of Current Trends and a First Assessment of the new package*, In: LEAL-ARCAS, Rafael – WOUTERS, Jan (eds): *Research Handbook on EU Energy Law and Policy*, Edward Elgar, Cheltenham, 2017, 48-67.
- HARALDSDÓTTIR, Kristín, *Limits of EU Competence to Regulate Conditions for Exploitation of Energy Resources: Analysis of Articles 194(2) TFEU*. European Energy & Environmental Law Review. (2014) Vol. 23. 208-230.
- HARGITA Eszter, *Az állami támogatások és a verseny*, Európai Füzetek 36., A Miniszterelnöki Hivatal Kormányzati Stratégiai Elemző Központ és a Külügyminisztérium közös kiadványa, Budapest, 2003.

- HARGITA Eszter, *Az állami támogatások Magyarországon az uniós versenypolitika tükrében*, Pénzügyminisztérium Támogatásokat Vizsgáló Iroda, TVI Információs Füzetek, 2005/23, 1–139.
- HAYEK, Friedrich A. von, *Piac és szabadság*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995.
- HENNING-BODEWIG, Frauke, *Unfair Competition Law: European Union and Member States*, Kluwer Law International, The Hague, 2006.
- HORVÁTH M. Tamás, *Kié a közjog?*, Közjavak.hu. Az MTA-DE Közszolgáltatási Kutatócsoport blogja, 2015. szeptember 20., <https://kozjavak.hu/kie-kozjog>, (2020. január 12-i letöltés).
- HORVÁTH M. Tamás, *Közmenedzsment*, Dialóg Campus, Budapest, 2005
- HORVÁTH M. Tamás, *Magasfeszültség*, Dialóg Campus, Budapest, 2015.
- HUHTA, Kaisa, *Prioritising energy efficiency and demand side measures over capacity mechanisms under EU energy law*. Journal of Energy & Natural Resources Law, 2017, Vol. 35. Issue 1, 7-24.
- HUTKAI Zsuzsanna – LEHOCZKI Adrienn, *Fenntartható gazdálkodás és menedzsment*, Dialóg Campus, Budapest, 2018. 28-39.
- IVÁN Gábor, *Az EU költségvetésének stabilizálása*, Fejlesztés és Finanszírozás, 2003/4, 50–58.
- JAKAB András, *A magyar jogrendszer szerkezete*, Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2007.
- JÁROSI Márton–KOVÁCS Pál, *Az energiaunió és tagállami felelősség*, Polgári Szemle, 2017/4-6, 83–97.
- JENSEN, Walter Godfried, *Energy in Europe, 1945–1980*, G. T. Foulis, London, 1967.
- KADERJÁK Péter, *Egy ígéret nyomában (nem lesz gázáremelés)*, Polgári Szemle, 2005/1, <https://polgariszemle.hu/archivum/16-2005-november-1-evfolyam-10-szam/58-egy-igeret-nyomaban-nem-lesz-gazaremeles> (2019. június 15-i letöltés).
- KAZAINÉ ÓNODI Annamária, *A nemzetközi adózás vállalatgazdasági problémakörei*, 105. sz. Műhelytanulmány, Budapesti Corvinus Egyetem Vállalatgazdaságtan Intézet, Budapest, 2008.
- KELEMEN Csaba, *Az Európai Unió energiapolitikájának változásai a harmadik energiacsomag tükrében*, Európai Tükör, 2010/7-8, 28–43.

- KENDE Tamás, *Az állami támogatásokkal kapcsolatos politika*. In: KENDE Tamás–SZÜCS Tamás (szerk.), *Az Európai Unió politikái*, Osiris, Budapest, 2001, 529–594.
- KENDE Tamás–NAGY Boldizsár–SONNEVEND Pál–VALKI László (szerk.), *Nemzetközi jog*, Wolters Kluwer, Budapest, 2016.
- KERÉKES Etelka, *Az állam gazdasági szerepe. Gazdasági folyamatok és kontrollingtechnikák alkalmazásának kapcsolata*, Polgári Szemle, 2019/1-3, 413–423.
- KERTÉSZ Krisztián, *A piaci és kormányzati tökéletlenségek rendszerezése és gazdaságpolitikai összefüggései*, Szerzői kiadás, Budapest, 2006.
- KISS Károly, *Energiaadók az Európai Unióban (környezetgazdasági elemzés)*, Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Környezettudományi Intézetének tanulmányai 13. sz., 2002.
- KISS Károly, *Környezetvédelmi adóreform Nyugat-Európában – és néhány hazai vonatkozás*, BKÁE Környezettudományi Intézetének sorozata, 2002/11, Budapest.
- KISS, Alexandre Charles–SHELTON, Dinah, *International Environmental Law*, Transnational Publishers, Ardsley, 2004.
- KLAMERT, Marcus, *The Principle of Loyalty in EU Law*, Oxford University Press, Oxford, 2014.
- KLEBER, Drexel, *The U.S. Department of Defense: Valuing Energy Security*, Journal of Energy Security, 2009. június 18., http://www.ensec.org/index.php?option=com_content&view=article&id=196:the-us-department-of-defense-valuing-energy-security&catid=96:content&Itemid=345 (2018. január 20-i letöltés).
- Klicsu László, *A „közpénzek” fogalmának értelmezése az Alaptörvény tükrében*, Új magyar közigazgatás, 9. évfolyam, különszám, 2016, 1–10.
- KLOEPFER, Michael, *Klimaschutzrecht als Katastrophenprävention*. In: HEBELER, Timo–HENDLER, Reinhard–PROELSS, Alexander–REIFF, Peter (hrsg.), *Jahrbuch des Umwelt- und Technikrechts*, Erich Schmidt Verlag, Berlin, 2013, 7–39.
- KONOPALYANIK, Andrei, *Energy Security and the Development of International Energy Markets*. In: BARTON, Barry–REDGWELL, Catherine–RONNE, Anita–ZILLMAN, Donald N. (eds.), *Energy Security: Managing Risk in a Dynamic Legal and Regulatory Environment*, Oxford University Press, 2004, 47–83.

- KOPPÁNYI Szabolcs, *A hírközlés szabályozása az Európai Közösségben és Magyarországon*, Osiris tankönyvek, Budapest, 2003.
- KORNAI János, *Még egyszer a „rendszerparadigmáról. Tisztázás és kiegészítések a posztoszocialista régió tapasztalatainak fényében*, Közgazdasági Szemle, 2016/10, 1074–1119.
- KOTZ, David M., *The Financial and Economic Crisis of 2008: A Systemic Crisis of Neoliberal Capitalism*, Review of Radical Political Economics, 2009/3, 305–317.
- KUIJPER, Pieter Jan, „*It Shall Contribute to ... the Strict Observance and Development of International Law...*” – *The Role of the Court of Justice*, The Court of Justice and the Construction of Europe: Analyses and Perspectives on Sixty Years of Case-law, T.M.C. Asser Press, The Hague, 2013, 591–601.
- KYPRIANOU, Iacovos S. – DESPINA, Serghides – VARO, Anais, *Energy poverty policies and measures in 5 EU countries: A comparative study*, Energy and Buildings, 196, 2019, 46-60.
- LAPSÁNSZKY András, *A közszolgáltatás közigazgatás-tudományi alapjai. A magyar közigazgatás és közigazgatás jog általános tanai IV. kötet*, Dialóg Campus, Budapest, 2019.
- LAUFER Tünde, *Környezetgazdaságtan*, Tomori Pál Főiskola, Kalocsa, 2006.
- LEAL-ARCAS, Rafael – WOUTERS, Jan (eds): *Research Handbook on EU Energy Law and Policy*, Edward Elgar, Cheltenham, 2017
- LEHOCZKI Zsuzsa, *Externáliák alternatív megközelítésben*. Kézirat, 1987.
- LESNIEWSKA, Feja, *Renewable energy, waste management and the circular economy in the EU: solar PV and wind power*, In: LEAL- ARCAS, Rafael – WOUTERS, Jan (eds): *Research Handbook on EU Energy Law and Policy*, Edward Elgar, Cheltenham, 2017, 460-468.
- LIPPERT, Gustav, *Das internationale Finanzrecht*, Quidde, Triest, 1912.
- LOGAN, Jeffrey – VENEZIA, John, *Weighting U.S. energy Options. WRI Policy Note on Energy Security and Climate Change*, World Resources Institute, Washington DC, 2007.
- LONSDALE, Kate – PRINGLE, Patrick – TURNER, Briony, *Transformative adaptation: what it is, why it matters & what is needed. — UK Climate Impacts Programme*, University of Oxford, Oxford, 2015.
- LOVE, Kenneth, *Suez: the Twice-Fought War*, McGraw-Hill, New York, 1969.

- LOWE, Willoughby–PUCINSKAITE, Ingrida–WEBSTER, William– LINDBERG, Patrick, *Effective Unbundling of Energy Transmission Networks: Lessons from the Energy Sector Inquiry*, Competition Policy Newsletter 2007/1, 23-34.
- LUKÁCS András–TANYI Anita, *Energiatámogatások az Európai Unióban*, <http://www.lelegzet.hu/archivum/2002/04/0139.hpp.html>, (2017. május 15-i letöltés).
- MALJEAN-DUBOIS, Sandrine – WEMAËRE, Matthieu – SPENCER, Thomas, *A comprehensive assessment of options for the legal form of the Paris Climate Agreement*, Working Papers, No. 15/14, Institut du Développement Durable et des Relations Internationales, Paris, 2014.
- MANN, Thomas, *The Legal Status of Nuclear Power in Germany*, Nuclear Law Bulletin, 2014, 2. 43-75.
- MANTZARI, Despoina, *The Quest for Reasonable Retail Energy Prices in Europe: Positive and normative Dimensions*, Yearbook of European Law, 2017/1, 599–627.
- MARSHALL, Alfred, *Principles of Economics*, Palgrave Macmillan, 2013.
- MATLARY, Janne Haaland, *Energiapolitika. A nemzetitől egy európai keretig?* In: WALLACE, Helen – WALLACE William, *Politikák születése az Európai Unióban*, Studia Europea, Pécs, 1999, 53–74.
- MATOLCSY György, *A neoliberais gazdaságpolitika téveszméi*, Polgári Szemle, 2007/7-8, <https://polgariszemle.hu/archivum/35-2007-julius-augusztus-3-efolyam-7-8-szam/200-a-neoliberalis-gazdasagpolitika-teveszmei>, (2018. december 14-i letöltés).
- MCGOWAN, Francis, *Can the European Union's Market Liberalism Ensure Energy Security in a Time of Economic Nationalism*, Journal of Contemporary European Research, 2008/2, 90–106.
- MÉSZÁROS Andrea, *A fenntartható energiagazdálkodás mutatószámai környezetvédelmi programok tükrében*, Statisztikai Szemle, 2007/7, 602–622.
- MEZŐSI András, *A szabályozó eszközök rengetegében. A villamosenergia-szektor piaci kudarcait kezelő szabályozó eszközök egymásra hatásának vizsgálata*, Ph.D értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem Gazdálkodástani Doktori Iskola, Budapest, 2014. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/802/1/Mezosi_Andras_dhu.pdf
- MISHAN, Ezra J., *Költség-haszon elemzés*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1982.

- MOLNÁR András, *Energiapolitikai szolidaritás és piaci integráció az Európai Unióban. Az európai energiabiztonság növelésének belső tényezői Az Északi Áramlat földgázvezeték energetikai és biztonságpolitikai következményei a balti-térség államai számára*, In: Grotius – A Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetének tudományos folyóirata, 2012, www.grotius.hu/doc/pub/IQFPXE/2012_82_molnar_andras_energiapolitikai_szolidaritas.pdf (2016. november 29-i letöltés).
- MORELLI, Antonio, *Paris Agreement: the evolution of international law standards in the post-ontological framework*, In: LEAL- ARCAS, Rafael – WOUTERS, Jan (eds): *Research Handbook on EU Energy Law and Policy*, Edward Elgar, Cheltenham, 2017, 370-395.
- NAGY Zoltán, *A környezeti adózás szabályozása a környezetpolitika rendszerében*, Szerzői kiadás, Miskolc, 2012. <http://jogikar.unimiskolc.hu/projectSetup/files/kiadvanyok/kornyezeti-adozas-szabalyozasa-a-kornyezetspolitika-rendszereben-monografia.pdf>, (2016. november 29-i letöltés).
- NAGY Zoltán, *Adópolitika eszközei az energiaszektorban*. In: HORVÁTH M. Tamás (szerk.), *Külön utak – Közfeladatok megoldásai*, Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2014, 231–233.
- NAGY Zoltán, *Az adópolitika szabályozási eszközei szolgáltatási szempontból*. In: HORVÁTH M. Tamás–BARTHA Ildikó (szerk.), *Közszolgáltatások megszervezése és politikái*, Dialóg Campus, Budapest-Pécs 2016, 19–231.
- NÁRAY SZABÓ Gábor, *Fenntartható a fejlődés?* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003.
- NULLMEIER, Frank, *Kritik neoliberaler Menschen und Gesellschaftsbilder und Konsequenzen für ein neues Verständnis von „sozialer Gerechtigkeit*, Friedrich Ebert Stiftung, Bonn, 2010.
- NYIKOS Györgyi–SOÓS Gábor Gergely, *A közszolgáltatás-szervezés, a közfeladat-ellátás stratégiai szervezési ismeretei*, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2016, 12–14. <http://real.mtak.hu/89943/1/Kozszervezes2018.pdf> (2019. május 14-i letöltés).
- OLÁH Dániel, *A neoliberalizmus, mint politikai program létrejötte és megvalósításának elemei*, Pénzügyi Szemle, 2018/1, 96–113.
- PAINTER, David S., *Oil and the Marshall Plan*, Business History Review, 1984/3, 359–383.

- PAIZS László–MÉSZÁROS Mátyás Tamás, *A piachatalmi problémák modellezése a dereguláció utáni magyar áramtermelő piacon*, Közgazdasági Szemle, 2003/9, 735–764.
- PÁLFINÉ SIPOCZ Rita, *Az Európai Unió külső energiapolitikája*, Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Kapcsolatok Multidiszciplináris Doktori Iskola, Budapest, 2011, http://phd.lib.uni-corvinus.hu/626/1/Sipocz_Rita.pdf (2020. január 6-i letöltés).
- PÁLFINÉ SIPOCZ Rita, Importfüggőség és integráció az Európai Unió energiaügyi együttműködésében, Magyar Köztársaság Külügyminisztérium, Európai Tükör XVI. évf. 4. szám, 10-36.
- PAPP Mónika – VARJU Márton, *A brit nukleáris erőműépítéssel kapcsolatos európai bizottsági aggályok*, Lendület Kutatócsoport, Budapest, 2016, <http://hpops.tk.mta.hu/blog/2014/04/brit-nuklearis-eromu-europai-bizottsagi-aggalyok> (2017. május 23-i letöltés).
- PAPP Mónika, *A Bizottság közleménye az állami támogatás fogalmáról*, Lendület Kutatócsoport, Budapest, 2016, <http://jog.tk.mta.hu/blog/2016/06/a-bizottsag-kozlemenye-az-allami-tamogatas-fogalmarol> (2017. augusztus 4-i letöltés).
- PAPP Mónika, *Hová tartunk? – az Európai Unió állami támogatási jogának modernizációja*, Állam- és Jogtudomány, 2018/4, 37–62.
- PELLE Anita: Az európai Unió környezeti politikája, Szerzői kiadás, Szeged, 2007. http://www.nyf.hu/kornyezet/sites/www.nyf.hu.kornyezet/files/jegyzet/Pelle_Anita.pdf (2019. március 08-i letöltési dátum)
- PELLERIN-CARLIN, Thomas, *The European Energy Union*, In: LEAL-ARCAS, Rafael – WOUTERS, Jan (eds): *Research Handbook on EU Energy Law and Policy*, Edward Elgar, Cheltenham, 2017, 67-104.
- PIERCE, John, *Agriculture, sustainability and the imperatives of policy reform*, Geoforum, 1993/4, 381–396.
- PIGOU, Arthur Cecil, *The Economics of Welfare*, McMillen, London, 1946.
- PISKÓTI István, *Innovációmarketing–marketinginnováció*, Miskolci Egyetem, Miskolc, 2007.
- POLLAK, Johannes–SLOMINSKI, Peter, *Energy policy*. In: FALKNER, Gerda (ed.), *EU Policies in the Lisbon Treaty: A Comparative Analysis*, Institute for European Integration Research, Wien, Working Paper 2008/3,

<http://eif.univie.ac.at/downloads/workingpapers/wp2008-03.pdf>. (2020. február 26-i letöltés)

- POPEANGA, Vasile, *Enviromental action programmes in the European Union – evolution and specific*, Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Letter and Social Science Series, 2013/3, 24–33.
- PROEDROU, Filippou, *Are smart grids the key to EU energy security?* In: LEAL-ARCAS, Rafael – WOUTERS, Jan (eds): *Research Handbook on EU Energy Law and Policy*, Edward Elgar, Cheltenham, 2017, 450-460.
- REDCLIFT, Michael, *The Meaning of Sustainable Development*, Geoforum, 1992/3, 395–405.
- REES, Judith, *Markets – the Panacea for Environmental Regulation?* Geoforum, 1992/3, 383–394.
- REINS, Leonie, *The European Union's framework for FDI screening: Towards an ever more growing competence over energy policy?* *Energy Policy*. 2019, Vol. 128, Issue May, 665-672.
- RICZ Judit, *Fejlesztő állam a huszonegyedik században: egy új megközelítés elemzési keret*, Közgazdaság, 2016/1, 130–154.
- RÓBERT Péter–NAGY Ildikó, *Újraelosztó állam vagy öngondoskodó polgár*, TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok 8., Felelős Kiadó: Kolosi Tamás elnök-igazgató, Budapest, 1998.
- ROMANOVA, Tatiana, *The EU-Russian Energy Dialogue: Towards Fully-Fledged EU Actorness*, Collegium, 2002/23, 219–230.
- RÓNAI Orsolya, *Az Európai Unió energiaadó rendszere*, Agrár-és Környezetjog hallgatói 2012.évi különszám, Miskolci Egyetem, 2012, 37-52.
- RÓNAI Orsolya, *Az Európai Unió energiaadó rendszere*, Miskolci Egyetem, Agrár-és Környezetjog, 2012. hallgatói különszám, CEDR Magyar Agrárjogi Egyesület, http://epa.oszk.hu/01000/01040/00015/pdf/EPA01040_agrar_es_kornyezeti_jog_ksz_2012_37-52.pdf. (2017. november 02-i letöltés).
- ROQUES, Fabien – VERHAEGHE, Charles – DEZOBRY, Guillaume, *Cross-Border participation in Capacity mechanisms: Legal and economic issues*, In: HANCHER, Leigh – DE HAUTECLOQUE, Adrien - SALERNO, Francesco Maria, *State aid and the energy sector*. Hart Publishing, Portland, Oregon, 2018. 182-184.
- ROSENOW, Jan – KERN, Florian, *EU energy innovation policy: the curious case of energy efficiency*. In: LEAL- ARCAS, Rafael – WOUTERS, Jan (eds): *Research*

Handbook on EU Energy Law and Policy, Edward Elgar, Cheltenham, 2017, 501-518.

- SALERNO, Francesco Maria – DOUGET, Sebastien –RIOUS, Vincent, *Compatibility of RES: A legal and Economic Approach*, In: HANCHER, Leigh – DE HAUTECLOCQUE, Adrien – SALERNO, Francesco Maria, *State aid and the energy sector*. Hart Publishing, Portland, Oregon, 2018.
- SAMUELSON, Paul A.–NORDHAUS, William D., *Közgazdaságtan- bővített átdolgozott kiadás*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2019.
- SANDNBERG, Lena, *State aid int the form of taxation and emmission costs*, In: HANCHER, Leigh – DE HAUTECLOCQUE, Adrien - SALERNO, Francesco Maria, *State aid and the energy sector*. Hart Publishing, Portland, Oregon, 2018.
- SAUTER, Wolf, *Public Services in EU law*, Cambridge University Press, 2014
- SCHUMACHER, Ernst F., *A kicsi szép. Tanulmányok egy emberközpontú közgazdaságtanról*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1991.
- SCHUMPETER, Joseph Alois, *Capitalism, Socialism. Democracy*, Harper and Brothers, New York, 1942.
- SEBESTYÉN SZÉP Tekla, *Energetikai konvergencia az Energia 2020 Stratégia tükrében*, Közgazdasági Szemle, 2006, LXIII. évf., 64–587.
- SIMON István (szerk.), *Pénzügyi Jog II.*, Osiris, Budapest, 2012.
- SMITH, Adam, *The Theory of Moral Sentiments* (6th ed. 1790), New York, Penguin, 2009.
- SOMOSI Sarolta, *Szolgáltatáspiacek és liberalizáció az Európai Unióban: Kijár(hat) jól?* In: HETESI Erzsébet–MAJÓ Zoltán–LUKOVICS Miklós (szerk.), *A szolgáltatások világa*, JATEPress, Szeged, 2009, 53–73.
- SOVACOOOL, Benjamin K., *The Routledge Handbook of Energy Security*, Routledge International Handbooks Series, Routledge, 2013.
- Stigler, George J., *The Theory of Economic Regulation*, The Bell Journal of Economics and Management Science, Vol. 2, No. 1, 1971, 3-21.
- STIGLITZ, Johseph E., *A kormányzati szektor gazdaságtana*, KJK-Kerszöv, Budapest, 2000.
- STIGLITZ, Joseph E.–GREENWALD, Bruce C., *Creating a Learning Society: a New Approach to Growth Development and Social Progress*, Columbia University, New York, 2014.

- SUGÁR András, *A piacszabályozás elméleti és gyakorlati aspektusai a közszolgáltató szektorokban, elsősorban az energiaszektor árszabályozása példáján*, PhD értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Közgazdaságtani Doktori Iskola, Budapest, 2011, http://phd.lib.uni-corvinus.hu/570/1/Sugar_Andras.pdf (2019. március 15-i letöltés).
- SÜTŐ Tímea, *Az Európai Unió harmadik energiacsomagja*, Jogi Tanulmányok, Budapest, 2014, 495–508.
http://epa.oszk.hu/02600/02687/00006/pdf/EPA02687_jogi_tanulmanyok_2014_495-508.pdf (2019. február 13-i letöltés).
- SZABÓ Zoltán, *Környezetvédelmi adók és díjak az Európai Unióban*, In: LUKÁCS András – PAVICS Lázár – KISS Károly (szerk.) *Az államháztartás ökoszociális reformjának szüksége és lehetősége*, Levegő Munkacsoport, Budapest, 2007, 259–265.
- SZAMUELY László, *A „haldokló” jóléti állam az 1990-es években*, Közgazdasági Szemle, 2004/10, 947–969.
- SZLÁVIK János, *Fenntartható gazdálkodás*, Complex, Budapest, 2013.
- SZLÁVIK János, *Fenntartható gazdálkodás*, Közgazdasági Szemle, LXI évf. 2014. 1476–1480.
- SZLÁVIK János, *Fenntartható környezet- és erőforrás-gazdálkodás*, Complex, Budapest, 2005.
- SZUCHY Róbert, *Az állami támogatások egyes versenyjogi szabályai a villamosenergia piacon, különös tekintettel a hosszú távú áramvásárlási szerződésekre*, Miskolc, 2010. <http://www.uni-miskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Szuchy%20%20R%F3bert.pdf> (2017. augusztus 1-jei letöltés).
- SZUCHY Róbert, *Az energiajog és energetikai szabályozás aktuális kihívásai*, In: GLAVANITS Judit (szerk.), *A gazdasági jogalkotás aktuális kérdései*, Dialóg Campus, Budapest, 2019.
- SZUCHY Róbert, *Az Európai Unió villamos energia piacának reformja: fókuszban a fogyasztók*. In: HOMICSKÓ Árpád Olivér–SZUCHY Róbert (szerk.), 60 – Studia in honorem Péter Miskolczi-Bodnár:60., Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2017. 547-565.
- TAKÁCS Gergely, *Az energiabiztonság elmélete*, In: Közép-európai Közlemények, 2018/3, 58–73.

- TAYLOR, Paul, *The End of European Integration*, Routledge, New York, 2008.
- TIROLE, Jean, *Platform Competition in two-sided markets*, Journal of the European Economic Association June 2003 1(4), 990–1029.
- TÓTH Tihamér, *Az ordoliberalis iskola palackpostája -a piacgazdaság eszméje egykor és ma.* In: BALOGH Mária (szerk.), *Emlékkönyv Dr. Ruszoly József egyetemi tanár 70. születésnapjára*, Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 2010.
- TOUMANOFF, Peter G., *A Positive Analysis of the Theory of Market Failures*, Kyklos, 1984/4, 529–541.
- ULIHA Gábor, *Olaj és nyersanyagpiacok makrogazdasági összefüggései*, Ph.D értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Közgazdaságtani Doktori Iskola, http://phd.lib.uni-corvinus.hu/939/1/Uliha_Gabor.pdf (2019.03.25-i letöltési dátum)
- VAJDA György, *Energiahasznosítás*, Akadémia, Budapest, 2004.
- VALENTINY Pál, *Az univerzális szolgáltatás és a közszolgáltatások értelmezéséről az Európai Unióban*, Közgazdasági Szemle, 57. évf. 4. sz., 2000, 341–359.
- VAN DEN BERGH, Roger–CAMESASCA, Peter D., *European Competition Law and Economics: A Comparative Perspective*, Sweet and Maxwell, London, 2006.
- VARGA Judit, *A közpénz fogalma és védelmének jogszabályi keretei.* In: Horváth M. Tamás–Bartha Ildikó–Varga Judit (szerk.), *Honnan Hová? A közpénzek védelméről*, Kiadó nélkül, DE ÁJK, Debrecen, 2017, 25–36.
- VARGA Krisztina, *A regionális társadalmi innováció kérdései*, International Journal of Engineering and Management Sciences, Vol. 2. (2017). No. 4.
- VÁRI Anna, *Tiszta atomenergia? Radioaktív hulladékkezelés Magyarországon és külföldön*, L'Harmattan, Budapest, 2009.
- VINCZE Péter, *Árszabályozás és versenyhelyzet a magyarországi energiapiaci nyitás után.* In: VALENTÉNYI Pál–KISS Ferenc László–NAGY Csongor István (szerk.), *Verseny és Szabályozás*, MTA KRTK Közgazdaság Tudományi Intézet, Budapest, 2012, 303–327.
- VINCZE Péter, *Versenyélénkítés erőfölény korlátozással, Szabályozás és vállalat szerkezet-átalakítás az Európai Unió energiapiacán.* In: VALENTÉNYI Pál–KISS Ferenc László–NAGY Csongor István (szerk.), *Verseny és Szabályozás*, MTA KRTK Közgazdaság Tudományi Intézet, Budapest, 2010.
- VIRÁG Miklós–FIÁTH Attila–VIRÁG Attila, *Szabályozott iparágak*, Corvinus Egyetem, Budapest, 2012.

- VOSZKA Éva, *Versenyteremtés – alkuval: Demonopolizáció és állami támogatás az átalakulás idején*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003.
- WALT M., Stephen, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, 1990.
- WALTZ, Kenneth N., *Theory of International Politics*. Addison-Wesley Publishing Company, 1979.
- WEINER Csaba, *Energiaellátás-biztonság és gázdiverzifikáció Magyarországon: elmélet és gyakorlat*, Közgazdaság 2019/1. 168-189.
- ZÁVECH Ágnes, *Az iparági sajátosságok és szabályozás hatásai a villamosenergia-hálózat szolgáltatásaira és a beruházási döntésekre*, PhD dolgozat, Kaposvár, Kaposvári Egyetem, Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola, <http://real-phd.mtak.hu/368/1/zavech-%C3%A9rtekez%C3%A9s.pdf#%5B%7B%22num%22%3A68%2C%22gen%22%3A0%7D%2C%7B%22name%22%3A%22XYZ%22%7D%2C45%2C494%2C0%5D> (2019. november 12-i letöltés).

FELHASZNÁLT JOGSZABÁLYOK, EGYÉB JOGFORRÁSOK

1. Hazai jogforrások

- 1987. évi 12. törvényerejű rendelet a szerződések jogáról szóló, Bécsben az 1969. évi május hó 23. napján kelt szerződés kihirdetéséről.
- 2007. évi IV. törvény az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezményben Részes Felek Konferenciájának 1997. évi harmadik ülésén elfogadott Kiotói Jegyzőkönyv kihirdetéséről.
- 2012. évi CLXVIII. törvény a közművezetékek adójáról.
- 2014. évi II. törvény a Magyarország Kormánya és az Oroszországi Föderáció Kormánya közötti nukleáris energia békés célú felhasználása terén folytatandó együttműködésről szóló Egyezmény kihirdetéséről.
- 2016. évi LXVIII. törvény a jövedéki adóról.
- 45/2014. (XI.14.) NFM rendelet az MVM Paks II. Atomerőmű Fejlesztő Zártkörűen Működő Részvénytársaság felett az államot megillető tulajdonosi jogok és kötelezettségek összességét gyakorló szervezet kijelöléséről.
- 40/2008. (IV.17.) OGY határozat a 2008-2020 közötti időszakra vonatkozó energiapolitikáról.

- 49/2002. (VII.19) OGY határozat az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezményben Részes Felek Konferenciájának 1997. évi harmadik ülészen elfogadott Kiotói Jegyzőkönyvhöz történő csatlakozásról.

2. Elsődleges uniós jogforrások

- Az Európai Atomenergia-közösséget létrehozó szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata, *HL C 203/1*, 7/6/2016, 24.
- Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata *HL C 202.*, 2016.6.7., 1-388. o.
- A Lisszaboni Szerződéshez csatolt 26. jegyzőkönyv az általános érdekű szolgáltatásokról, *HL C 326*, 26/10/2012, 1–390.

3. Másodlagos uniós jogforrások

- Council Resolution of 17 September 1974 Concerning a New Energy Policy Strategy for the Community, *HL C 153*, 09/07/1975, 1–2.
- Council Resolution of 9 June 1980 Concerning Community Energy Policy Objectives for 1990 and Convergence of the Policies of the Member States, *HL C 149*, 18/06/1980, 1.
- Council Resolution of 16 September 1986 Concerning New Community Energy Policy Objectives for 1995 and Convergence of the Policies of the Member States, *HL C 241*, 25/09/1986, 1–3.
- A Tanács 90/377/EGK irányelve az ipari végfelhasználók által fizetendő gáz- és villamosenergia-árak átláthatóságának javítását célzó közösségi eljárásról, *HL L 185*, 17/7/1990, 16.
- A Tanács 1991/296/EC irányelve a szállítóvezeték-rendszereken keresztül történő földgáztranzitról, *HL L 147*, 12/06/1991, 37–40.
- A Tanács 2236/95/EK rendelete a transzeurópai hálózatok területén történő közösségi pénzügyi támogatás nyújtásának általános szabályairól, *HL L 228.*, 1995.9.23., 1–7.
- Az Európai Parlament és a Tanács 96/92/EK irányelve (1996. december 19.) a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról, *HL L 27*, 30/1/1997, 20–29.
- Council Resolution of 8 July 1996 on the White Paper 'An Energy Policy for the European Union', *HL C 224*, 01/08/1996, 1–2.

- Az Európai Parlament és a Tanács 98/30/EK irányelve a földgáz belső piacára vonatkozó közös szabályokról, *HL L 204, 21/7/1998, 1–12.*
- A Tanács és a Bizottság 98/181/EK, ESZAK, Euratom határozata az Energia Charta Egyezmény, valamint az energiahatékonyságról és a kapcsolódó környezeti vonatkozásokról szóló Energia Charta Jegyzőkönyv Európai Közösségek általi elfogadásáról, *HL L 69, 9/3/1998, 1–116.*
- Az Európai Parlament és a Tanács 2001/77/EK irányelve (2001. szeptember 27.) a belső villamosenergia-piacon a megújuló energiaforrásokból előállított villamos energia támogatásáról, *HL L 283/33, 27. 09.2001 33–40.* A Tanács 2002/358/EK határozata az Egyesült Nemzetek éghajlatváltozási keretegyezménye Kiotói Jegyzőkönyvének az Európai Közösség nevében történő jóváhagyásáról, valamint az abból származó kötelezettségek közös teljesítéséről, *HL L 130, 15/05/2002, 1–3.*
- Az Európai Parlament és a Tanács 2003/54/EK irányelve (2003. június 26.) a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 96/92/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről, *HL L 176, 15/07/2003, 37–56.*
- Az Európai Parlament és a Tanács 2003/87/EK irányelve (2003. október 13.) az üvegházhatást okozó gázok kibocsátási egységei Közösségen belüli kereskedelmi rendszerének létrehozásáról és a 96/61/EK tanácsi irányelv módosításáról, *HL L 275., 2003.10.25., 32–46.*
- Az Európai Bizottság 842/2005/EK határozata az EK-Szerződés 86. cikke (2) bekezdésének az általános gazdasági érdekű szolgáltatások működtetésével megbízott vállalkozásoknak közszolgáltatással járó ellentételezés formájában megítélt állami támogatásokra történő alkalmazásáról, *HL L 312, 29/11/2005, 67.*
- Az Európai Parlament és a Tanács 2006/32/EK irányelve az energia-végfelhasználás hatékonyságáról és az energetikai szolgáltatásokról, valamint a 93/76/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről, *HL L 114, 27/4/2006, 64–85.*
- A Bizottság 2006/111/EK irányelve a tagállamok és a közvállalkozások közötti pénzügyi kapcsolatok átláthatóságáról, illetve egyes vállalkozások pénzügyi átláthatóságáról, *HL L 318., 2006/11/17., 318.*
- A Tanács 2006/112/EK irányelve a közös hozzáadottértékadó-rendszerről, *HL L 347, 11/12/2006, 1.*

- Az Európai Parlament és a Tanács 2006. december 12-i 2006/123/EK irányelve a belső piaci szolgáltatásokról, *HL L 376, 27/12/2006, 36–68.*
- Az Európai Bizottság 2006/859/EK határozata a 2003/54/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv egyes rendelkezéseitől való eltérés Málta számára történő engedélyezéséről, *HL L 332, 30/11/2006, 32–33.*
- A Tanács 2008/118/EK irányelve a jövedéki adóra vonatkozó általános rendelkezésekről és a 92/12/EGK irányelv hatályon kívül helyezéséről, *HL L 9, 14/1/2009, 12–30.*
- Az Európai Bizottság 800/2008/EK rendelete a Szerződés 87. és 88. cikke alkalmazásában a támogatások bizonyos fajtáinak a közös piaccal összeegyeztethetőnek nyilvánításáról, *HL L 241, 9/8/2008, 3–47.*
- Az Európai Parlament és a Tanács 2009/28/EK irányelve a megújuló energiaforrásból előállított energia támogatásáról, valamint a 2001/77/EK és a 2003/30/EK irányelv módosításáról és azt követő hatályon kívül helyezéséről, *HL L 140, 5/6/2009, 16–62.*
- Az Európai Parlament és a Tanács 2009/72/EK irányelve a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 2003/54/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről, *HL L 211, 14/8/2009, 55–93.*
- Az Európai Parlament és a Tanács 2009/125/EK irányelve az energiával kapcsolatos termékek környezetbarát tervezésére vonatkozó követelmények megállapítási kereteinek létrehozásáról, *HL L 285/10, 31/10/2009, 10–35.*
- Az Európai Parlament és a Tanács 713/2009/EK rendelete az Energiaszabályozók Együttműködési Ügynöksége létrehozásáról, *HL L 211, 14/8/2009, 1–14.*
- Az Európai Parlament és a Tanács 2010/30/EU irányelve az energiával kapcsolatos termékek energia- és egyéb erőforrás-fogyasztásának címkézéssel és szabványos termékismertetővel történő jelöléséről, *HL L 153, 18/6/2010, 1–12.*
- Az Európai Parlament és a Tanács 2010/31/EU irányelve az épületek energiahatékonyságáról, *HL L 153, 18/6/2010, 13–35.*
- Az Európai Bizottság 2011/528/EU határozata az Ausztria által nyújtott C 24/09 (korábbi N 446/08) számú állami támogatásról – A zöld energiáról szóló osztrák törvény – állami támogatás nagy villamosenergia-fogyasztóknak, *HL L 235, 2011/9/10. 42.*
- Az Európai Parlament és a Tanács 2012/27/EU irányelve az energiahatékonyságról, a 2009/125/EK és a 2010/30/EU irányelv módosításáról,

valamint a 2004/8/EK és a 2006/32/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről, *HL L 315/1, 14/11/2012, 1–56.*

-
- Az Európai Parlament és a Tanács 347/2013/EU rendelete a transzeurópai energiaipari infrastruktúrára vonatkozó iránymutatásokról és az 1364/2006/EK határozat hatályon kívül helyezéséről, valamint a 713/2009/EK, a 714/2009/EK és a 715/2009/EK rendelet módosításáról, *HL L 115/39, 27/10/2013, 33–40.*
- Az Európai Parlament és a Tanács 1291/2013/EU rendelete (2013. december 11.) a Horizont 2020 kutatási és innovációs keretprogram (2014-2020) létrehozásáról és az 1982/2006/EK határozat hatályon kívül helyezéséről, *HL L 347, 20/12/2013, 104–173.*
- Az Európai Bizottság 1407/2013/EU rendelete az Európai Unió működéséről szóló szerződés 107. és 108. cikkének a csekély összegű támogatásokra való alkalmazásáról, *HL L 352, 24/12/2013, 1–8.*
- A Bizottság 651/2014/EU rendelete (2014. június 17.) a Szerződés 107. és 108. cikke alkalmazásában bizonyos támogatási kategóriáknak a belső piaccal összeegyeztethetővé nyilvánításáról. *HL L 187., 2014.6.26.*
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) rendelete (2015. június 25.) az Európai Stratégiai Beruházási Alapról, az Európai Beruházási Tanácsadó Platformról és a Beruházási Projektek Európai Portáljáról, valamint az 1291/2013/EU és az 1316/2013/EU rendelet módosításáról – az Európai Stratégiai Beruházási Alap. *HL L 169., 2015.7.1., 1–38. o.*
- Az Európai Bizottság határozata. Állami támogatás SA.38454 (2015/C) (ex 2015/N) – Magyarország A Paksi Atomerőműnek nyújtott lehetséges támogatás, C (2015) 8227.
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet), *HL L 119/1, 4/5/2016, 1–88.*
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/1938 rendelete a földgázellátás biztonságának megőrzését szolgáló intézkedésekről és a 994/2010/EU rendelet hatályon kívül helyezéséről, *HL L 280/1, 28/10/2017, 1–88.*
- Az Európai Bizottság 2017/2112 határozata az SA.38454 – 2015/C (korábbi 2015/N) számú intézkedésről/támogatási programról/állami támogatásról,

amelyet Magyarország a Paks II. atomerőműben két új atomreaktor fejlesztésének támogatása céljából tervez megvalósítani. *HL L 317., 2017.12.1., 45–118.*

- Az Európai Parlament és Tanács 2018/844 irányelve az épületek energiahatékonyságáról szóló 2010/31/EU irányelv és az energiahatékonyságról szóló 2012/27/EU irányelv módosításáról, *HL L 156, 19/6/2018, 75–91.*
- Az Európai Parlament és a Tanács 2018/1999 rendelete az energiaunió és az éghajlat-politika irányításáról, valamint a 663/2009/EK és a 715/2009/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet, a 94/22/EK, a 98/70/EK, a 2009/31/EK a 2009/73/EK, a 2010/31/EU, a 2012/27/EU és a 2013/30/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv, a 2009/119/EK és az (EU) 2015/652 tanácsi irányelv módosításáról, továbbá az 525/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről, *HL L 328, 21/12/2018, 1–77.*
- Az Európai Palament és a Tanács (EU) 2018/2001 irányelve a megújuló energiaforrásokból előállított energia használatának előmozdításáról, *HL L 328/82. 2018/12/21.246.*
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/2002 irányelve (2018. december 11.) az energiahatékonyságról szóló 2012/27/EU irányelv módosításáról, *HL L 328., 2018.12.21., 210-230.*

4. Az Európai Bizottság közleményei

- Competing the Internal Market: White Paper from the Commission to the European Council, White Paper: The Development of Respentative Government: The Way Forward, COM (1985) 310.
- European Commission, An energy policy for the European Union. White Paper, COM (1995) 682.
- Az Európai Bizottság közleménye, a kartellek esetében a bírság kiszabásának mellőzéséről vagy a bírság összegének csökkentéséről, *HL C 207, 18/7/1996.7.*
- Az Európai Bizottság 2000. évi Zöld Könyve, Európai stratégia az energiaellátás biztonságának megteremtése felé, COM (2000) 769.
- Communication from the Commission to the Council and the European Parliament – Completing the Internal Energy Market, COM (2001) 125
- Az Európai Bizottság Zöld Könyve, Az Európai stratégia az energiaellátás fenntarthatóságáért, versenyképességéért és biztonságáért, COM (2006) 105.

- Az Európai Bizottság közleménye, Energiahatékonysági cselekvési terv: a lehetőségek kihasználása, COM (2006) 545.
- Az Európai Bizottság közleménye, Európai energiapolitika, COM (2007) 1.
- Az Európai Bizottság Zöld Könyve, Alkalmazkodás az éghajlatváltozáshoz Európában – Az uniós fellépés lehetőségei, COM (2007) 354.
- Az Európai Bizottság, Nukleáris tájékoztató program, COM (2007) 565.
- Az Európai Bizottság közleménye, az „Egységes piac a 21. századi Európa számára” című dokumentumot kísérő, „Általános érdekű szolgáltatások, beleértve az általános érdekű szociális szolgáltatásokat: új európai kötelezettségvállalás” című dokumentum, COM (2007) 725.
- Az Európai Bizottság közleménye. Az energiapolitika második stratégiai felülvizsgálata. Az Európai Unió cselekvési terve az energiaellátás biztonsága és az energiapolitikai szolidaritás terén, COM (2008) 781 véglegesAz Európai Bizottság Fehér könyve, Az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás: egy európai fellépési keret felé, COM (2009) 147.
- Az Európai Bizottság javaslata a földgázellátás biztonságának megőrzését szolgáló intézkedésekről és a 2004/67/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről, COM (2009) 363.
- Az Európai Bizottság közleménye, Európa 2020 Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája, COM (2010) 2020.
- Az Európai Bizottság közleménye, az általános gazdasági érdekű szolgáltatásokra vonatkozó uniós állami támogatási szabályok reformja, COM (2011) 146.
- Az Európai Bizottság közleménye, Okosabb energiaadózás az EU-ban. Javaslat az energiaadó irányelv felülvizsgálatára, COM (2011) 168.
- Az Európai Bizottság közleménye, 2050-ig szóló energiaügyi ütemterv, COM (2011) 885.
- Az Európai Bizottság közleménye, Megújuló energia: az európai energiapiac egyik meghatározó tényezője COM (2012) 271.
- Az Európai Bizottság közleménye, Az európai uniós állami támogatási szabályoknak az általános gazdasági érdekű szolgáltatások nyújtásának ellentételezésére való alkalmazásáról, 2012/C 8/02. *HL C 8.*, 2012/1/11., 4–14.
- Az Európai Bizottság Zöld Könyve, Az éghajlat- és energiapolitika 2030-ra szóló kerete, COM (2013) 169.

- Az Európai Bizottság javaslata a nukleáris létesítmények nukleáris biztonsági közösségi keretrendszerének létrehozásáról szóló 2009/71/EURATOM irányelv módosításáról, COM (2013) 715.
- Az Európai Bizottság közleménye, Az éghajlatváltozás hatásaihoz való alkalmazkodásra vonatkozó uniós stratégia, COM (2013) 2016.
- Az Európai Bizottság közleménye, Éghajlat- és energiapolitikai keret a 2020–2030-as időszakra, COM (2014) 15.
- Communication from the European Commission: Energy Prices and Costs Report, 2014, COM (2014) 21.
- Az Európai Bizottság közleménye, Iránymutatás a 2014-2020 közötti időszakban nyújtott környezetvédelmi és energetikai állami támogatásokról, *HL C 200*, 28/6/2014., 1–55.
- Az Európai Bizottság közleménye, a stabil és alkalmazkodóképes energiaunió és az előrettekintő éghajlat-politika keretstratégiája, COM (2015) 80. Az Európai Bizottság 2014. évi jelentése az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának a versenypolitikáról, COM (2015) 247.
- Az Európai Bizottság közleménye, Új irányvonal az energiafogyasztók számára, COM (2015) 339.
- Az Európai Bizottság közleménye, az Európai Unió hőtechnikai stratégiájáról, COM (2016) 51.
- Az Európai Bizottság közleménye, Tiszta energia minden európainak COM (2016) 860
- Az Európai Bizottság javaslata az Energiaszabályozók Európai Uniói Együttműködési Ügynöksége létrehozásáról, COM (2016) 863 végleges/2 – 2016/0378 (COD).
- Az Európai Bizottság közleménye, az Európai Unió működéséről szóló szerződés 107. cikkének (1) bekezdésében említett állami támogatás fogalmáról, C/2016/2946., *HL C 262.*, 2016/7/19., 1–50.
- Az Európai Bizottság közleménye, a nukleáris indikatív programról az Euratom-Szerződés 40. cikke értelmében az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság általi véleményezésre, COM (2017) 237.
- Az Európai Bizottság javaslata a fenntartható befektetések előmozdítását célzó keret létrehozásáról, COM (2018) 353.

- Report from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of the regions: Energy prices and costs in Europe, COM (2019) 1
- Az Európai Bizottság közleménye, Az európai zöld megállapodás, COM (2019) 640.

5. Az Európai Unió intézményeinek és szerveinek egyéb dokumentumai

- European Council: Rhodes, 2 and 3 December. Bulletin of the European Communities, No. 12/1988 http://aei.pitt.edu/1483/1/rhodes_june_1988.pdf (2019.12.19-i letöltés)
- European Commission, *DG Competition Report on Energy Sector Inquiry*, 10 January 2007. SEC (2006) 1724, https://ec.europa.eu/competition/sectors/energy/2005_inquiry/full_report_part1.pdf (2020. január 13-i letöltés)
- Az Európai Bizottság Szolgálati Munkadokumentuma, Útmutató az Európai Unió állami támogatási, közbeszerzési és belső piaci szabályainak az általános gazdasági érdekű szolgáltatásokra, és különösen az általános érdekű szociális szolgáltatásokra történő alkalmazásáról, SWD (2013) 53 végleges/2.
- Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye, Javaslat európai parlamenti és tanácsi rendeletre az európai hosszú távú befektetési alapokról, (COM (2013) 462 végleges – 2013/0214 (COD). *HL C 67.*, 2014.3.6., 71 –73.
- Az Európai Tanács 2014. október 23–24-i következtetései – Az éghajlat- és energiapolitika 2030-ig szóló kerete <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-169-2014-INIT/hu/pdf> (2020. július 22-i letöltés)
- Az Európai Parlament 2016. június 23-i állásfoglalása az energiahatékonysági irányelvről (2012/27/EU) szóló végrehajtási jelentésről, P8_TA(2016)0293
- Az Európai Parlament 2016. június 23-i állásfoglalása a megújuló energiáról szóló eredményjelentésről, P8_TA(2016)0292
- European Commission, Next Steps for a Sustainable European Future: European Union Action for Sustainability, SWD (2016) 390.
- European Commission: Second Consumer Market Study on the Functioning of the Retail Electricity Markets for Consumers in the EU. Directorate-General for Justice and Consumers EU Consumer Programme (2007–2013), 2016.

- European Commission, State Aid Scoreboard 2018: Results, trends and observations regarding EU28 State Aid expenditure reports for 2017, COMP.A3 Brussels, 07 January 2019.
- Az Európai Tanács 2020. július 17., 18., 19., 20. és 21. napján tartott rendkívüli ülésén megfogalmazott következtetései, Brüsszel, 2020. július 21. (EUCO 10/20) <https://www.consilium.europa.eu/media/45139/210720-euco-final-conclusions-hu.pdf> (2020. július 22-i letöltés)

AZ EURÓPAI UNIÓ BÍRÓSÁGÁNAK ÍTÉLETEI

- C-9/56. sz., *Meroni & Co., Industrie Metallurgiche, SpA kontra High Authority of the European Coal and Steel Community* ügyben 1958. június 13-án hozott ítélet (ECLI:EU:C:1958:7).
- C-30/59. sz., *de Gesamenlijke Steenkolenmijnen in Limburg v. Európai Szén- és Acélközösség Főhatósága* ügy (ECLI:EU:C:1961:2.)
- C-26/62. sz. *Van Gend & Loos kontra Nederlandse administratie der belastingen* ügy (ECLI:EU:C: 1963:1.)
- C-155/73 sz. *Sacchi-ügy* (ECLI:EU:C:1974:40.)
- C-173/73 sz. *Olasz Köztársaság v. az Európai Közösségek Bizottsága* ügy (ECLI:EU:C:1974:71.)
- C-65/75 sz. *Tasca* ügy (ECLI:EU:C: 1976:30.)
- C-82/77 sz. *Hollandia kontra Van Tiggele-ügy* (ECLI:EU:C: 1978:10.)
- C-76/78 sz. *Steike és Weinlig kontra Németországi Szövetségi Köztársaság* ügy (ECLI:EU:C: 1979:191.)
- C-67/85., 68/85. és 70/85 sz. *Van der Kooy és társai kontra Bizottság egyesített ügyek* (ECLI:EU:C:1988:38.)
- C-263/86 sz. *Humbel* ügy (ECLI:EU:C:1988:451.)
- C-18/88 sz. *Régie des télégraphes et des téléphones kontra GB-Inno-BM SA* ügy (ECLI:EU:C: 1991:474.)
- C-41/90 sz. *Höfner és Elser* ügy (ECLI:EU:C: 1991:161.)
- C-364/90 sz. *Olaszország kontra Bizottság* ügy (ECLI:EU:C:1993:157.)
- C-72/91. és C-73/91. sz. *Sloman Neptun Schiffahrts AG kontra Seebetriebsrat Bodo Ziesemer der Sloman Neptun Schiffahrts AG egyesített ügyek* (ECLI:EU:C:1993:97.)

- C-159/91 sz. *Christian Poucet kontra Assurances générales de France és Caisse mutuelle régionale du Languedoc-Roussillon* ügy (ECLI:EU:C:1993:63.)
- C-267/91. és C-268/91. sz. *egyesített Keck és Mithouard-ügyek* (ECLI:EU:C:1993:905.)
- C-364/92 sz. *SAT Fluggesellschaft mbH kontra Eurocontrol* ügy (ECLI:EU:C:1994:7.)
- C-157/94 sz. *Bizottság kontra Hollandia* ügy (ECLI:EU:C:1997:499.)
- C-158/94 sz. *Bizottság kontra Olaszország* ügy (ECLI:EU:C:1997:500.)
- C-159/94 sz. *Bizottság kontra Franciaország* ügy (ECLI:EU:C:1997:501.)
- C-343/95 sz. *Diego Calì & Figli Srl kontra Servizi ecologici porto di Genova SpA (SEPG).* ügy (ECLI:EU:C:1997:160.)
- T-132/96–143/96 sz. *Freistaat Sachsen és társai kontra Bizottság egyesített ügyek* (ECLI:EU:C:2019:634.)
- C-288/96 sz. *Németország kontra Bizottság* ügy (ECLI:EU:C:2000:537.)
- C-157/99 sz. *B.S.M. Smits, férjezett neve Geraets, kontra Stichting Ziekenfonds VGZ és H.T.M. Peerbooms kontra Stichting CZ Groep Zorgverzekeringen* ügy (ECLI:EU:C:2001:404.)
- T-233/99. és T-228/99. sz. *Land Nordrhein-Westfalen kontra Bizottság* ügy (ECLI:EU: T:2003:57.)
- C-382/99 sz. *Hollandia kontra Bizottság* ügy (ECLI:EU:C:2002:363.)
- C-482/99 sz. *Franciaország kontra Bizottság* ügy (ECLI:EU:C:2002:294)
- T-98/00 sz. *Linde AG v. az Európai Közöségek Bizottsága* ügy (ECLI:EU: T:2002:248.)
- C-5/01 sz. *Belga Királyság v. az Európai Közöségek Bizottsága* ügy (ECLI:EU:C: 2002:754.)
- C-280/00 sz. *Altmark Trans GmbH és Regierungspräsidium Magdeburg kontra Nahverkehrsgesellschaft Altmark GmbH* ügy (ECLI:EU:C:2003:415.)
- C-82/01 sz. *Aéroports de Paris* ügy (ECLI:EU:C:2002:617.)
- T-198/01 sz. *Technische Glaswerke Illmenau GmbH kontra az Európai Közöségek Bizottsága* ügy (ECLI:EU:T:2002:90.)
- T-17/02 sz. *Fred Olsen, SA kontra Naviera Armas SA* ügy (ECLI:EU:C:2019:542.)
- C-174/02 sz. *Streekgewest Westelijk Noord-Brabant kontra Staatssecretaris van Financiën.*ügy (ECLI:EU:C:2005:10.)

- C-345/02 sz. *Pearle BV, Hans Prijs Optiek Franchise BV és Rinck Opticiëns BV kontra Hoofdbedrijfschap Ambachten* ügy (ECLI:EU:C:2004:448.)
- T-351/02 sz. *Deutsche Bahn kontra Bizottság* ügy (ECLI:EU:T:2006:104.)
- C-88/03 sz. *Portugália kontra Bizottság* ügy (ECLI:EU:C: 2006:511.)
- C-128/03. és C-129/03. sz. *AEM kontra Autorità per l'energia elettrica e per il gas és társai egyesített ügyek* (ECLI:EU:C:2005:224.)
- T-289/03 sz. *BUPA és társai kontra Bizottság* ügy (ECLI:EU:C:2006:122.)
- C-148/04 sz. *Unicredito Italiano SpA kontra Agenzia delle Entrate, Ufficio Genova I.* ügy (ECLI:EU:C:2005:774.)
- C-222/04.sz. *Ministero dell'Economia e delle Finanze kontra Cassa di Risparmio di Firenze SpA* ügy, (ECLI:EU:C:2006:8.)
- C-237/04 sz. *Enirisorse SpA kontra Sotacarbo SpA* ügy (ECLI:EU:C:2006:197.)
- C-145/06. és C-146/06 sz. *Fendt Italiana Srl kontra Agenzia Dogane – Ufficio Dogane di Trento egyesített ügyek* (ECLI:C:2007:411.)
- T-177/07. sz. *Mediaset kontra Bizottság* ügy (ECLI:EU:C:2014:71.)
- C-226/07 sz. *Flughafen Köln/Bonn GmbH kontra Hauptzollamt Köln* ügy (ECLI:EU:C:2008:429.)
- C-265/08 sz. *Federutility és társai kontra Autorità per l'energia elettrica e il gas* ügy (ECLI:EU:C:2010:205.)
- T-525/08 sz. *Poste Italiane kontra Bizottság* ügy (ECLI:EU:T:2013:481.)
- C-242/10 sz. *Enel Produzione SpA kontra Autorità per l'energia elettrica e il gas* ügy (ECLI:EU:C:2011:861.)
- T-251/11 sz. *Osztrák Köztársaság kontra Európai Bizottság* ügy (ECLI:EU:T:2014:1060.)
- C-262/12 sz. *Vent De Colère és társai* ügy (ECLI:EU:C:2013:851.)
- C-105/12 sz. *Essent és társai* ügy (ECLI:EU:C:2013: 677.)
- C-187/12 SFIR sz. – *Società Fondiaria Industriale Romagnola SpA kontra AGEA — Agenzia per le Erogazioni in Agricoltura és Ministero delle Politiche agricole, alimentari e forestali Italia Zuccheri SpA és Co.Pro.B.* ügy (ECLI:EU:C: 2013:737.)
- C-204/12–208/12 sz. *Essent Belgium NV kontra Vlaamse Reguleringinstantie voor de Elektriciteits- en Gasmarkt egyesített ügyek* (ECLI:EU:C:2014:2192.)

- T-319/12. sz. és T-321/12 sz. *Spanyolország és Ciudad de la Luz kontra Bizottság* ügy (ECLI:EU: T:2014:604.)
- C-573/12 sz. *Ålands Vindkraft* ügy (ECLI:EU:C:2014:2037.)
- T-162/13 sz. *Magic Mountain Kletterhallen és társai kontra Bizottság* ügy (ECLI:EU:T:2016:341.)
- T-454/13 sz. *Société nationale maritime Corse Méditerranée (SNCM) v Commission*, (ECLI:EU:T:2017:134)
- C-5/14 sz. *Kernkraftwerke Lippe-Ems GmbH kontra Hauptzollamt Osnabrück* ügy (ECLI:EU:C: 2015:354.)
- C-15/14 sz. *Európai Bizottság kontra MOL Magyar Olaj- és Gázipari Nyrt.* ügy (ECLI:EU:C: 2015:362.)
- C-121/15 sz. *Fortischem a.s. kontra Európai Bizottság* ügy (ECLI:EU:T:2019:684.)
- C-189/15 sz. *Istituto di Ricovero e Cura a Carattere Scientifico (IRCCS) – Fondazione Santa Lucia kontra Cassa conguaglio per il settore elettrico and Others* ügy (ECLI: C:2017:17.)
- C-465/15 sz. *Hüttenwerke Krupp Mannesmann* ügy (ECLI:EU:C:2017:640.)
- C-656/15 sz. *Bizottság kontra TV 2/Danmark* ügy (ECLI:EU:C:2019:862.)
- T-683/15 sz. *TV R Automotive Ltd. kontra Belső Piaci Harmonizációs Hivatal* ügy (ECLI:EU:T:2015:503.)
- T-98/16., T-196/16. és T-198/16. sz. *Olasz Köztársaság és társai kontra Európai Bizottság egyesített ügyek* (ECLI:EU:T:2019:167.)
- C-150/16 sz. *Fondul Proprietatea SA kontra Complexul Energetic Oltenia SA* ügy (ECLI:EU:C:2017:388.)
- C-233/16 sz. *Asociación Nacional de Grandes Empresas de Distribución (ANGED) kontra Generalitat de Catalunya* ügy (ECLI:EU:C:2018:280.)
- T-865/16 sz. *Fútbol Club Barcelona kontra Bizottság* ügy (ECLI:EU:T:2019:113.)
- C-31/17 sz. *Cristal Union kontra Ministre de l'Économie et des Finances* ügy (ECLI:EU:C: 2018:168.)
- C-90/17 sz. *Turbogás Produtora Energética SA kontra Autoridade Tributária e Aduaneira* ügy (ECLI:EU:C:2018:498.)
- C-103/17 sz. *Messer France SAS kontra Premier ministre és társai* ügy (ECLI:EU:C:2018:587.)

- C-706/17 sz. *Achema és társai kontra Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija* ügy (ECLI:EU:C:2019:407.)
- C-270/18 sz. *UPM France kontra Premier ministre és Ministre de l'Action et des Comptes publics* ügy (ECLI:EU:C:2019:862.)
- C-513/18 sz. *Autoservizi Giordano società cooperativa kontra Agenzia delle Dogane e dei Monopoli - Ufficio di Palermo* ügy (ECLI:EU:C:2020:59.)

FELHASZNÁLT ELEKTRONIKUS FORRÁSOK (JELENTÉSEK, STATISZTIKÁK, SAJTÓKÖZLEMÉNYEK, EGYÉB DOKUMENTUMOK):

- Európai Bizottság, Energiaunió: biztonságos, fenntartható, versenyképes és megfizethető energia valamennyi európai számára. Sajtóközlemény, Brüsszel, 2015. február 25.
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/IP_15_4497 (2019. augusztus 15-i letöltés).
- Európai Bizottság, Állami támogatás: A Bizottság jóváhagyta a magyarországi Paks II Atomerőmű megépítésére irányuló beruházást, Sajtóközlemény, Brüsszel, 2017. március 6.
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/IP_17_464 (2019. augusztus 15-i letöltés).
- Európai Bizottság, Az energiaadó-irányelv felülvizsgálata – kérdések és válaszok, MEMO/11/238. Brüsszel, 2011. április 13.
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/MEMO_11_238 (2019. augusztus 15-i letöltés).
- Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future (Brundtland Report) 1987,
<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> (2018. december 15-i letöltés)
- Government of the United Kingdom, Climate Change. The UK Programme 2006, CM 6764SE/2006/43.
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/272269/6764.pdf (2020. január 13-i letöltés)
- BEUC, *Consumer Rights in Electricity and Gas Markets*, BEUC Position Paper, December 2013.

- https://www.beuc.eu/publications/x2013_083_mst_consumer_rights_in_electricity_and_gas_markets.pdf (2020. január 13-i letöltés).
- Nemzeti Energiastratégia 2030, Nemzeti Fejlesztési Minisztérium, Budapest, 2012. <https://2010-2014.kormany.hu/download/4/f8/70000/Nemzeti%20Energiastrat%C3%A9gia%202030%20teljes%20v%C3%A1ltozat.pdf> (2019. április 23-i letöltés).
 - United Nations, *The United Nations Framework Convention on Climate Change*, 1992, https://unfccc.int/sites/default/files/convention_text_with_annexes_english_for_posting.pdf (2020. január 13-i letöltés).
 - https://www.energiaklub.hu/files/news/paks2_gp_ek_adatlap.pdf (2017. május 12-i letöltés).
 - http://ec.europa.eu/competition/elojade/isef/case_details.cfm?proc_code=3_SA_38454 (2017. május 24-i letöltés).
 - https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/white_paper.html?locale=hu (2019. október 23-i letöltés).
 - International Energy Agency (IEA), *IEA Energy Policies Countries Review: The European Union 2008 Review*. <https://www.iea.org/reports/iea-energy-policies-countries-review-the-european-union-2008-review> (2018. december 15-i letöltés)
 - International Energy Agency, Energy prices and taxes for OECD countries: Country notes (3rd Quarter 2019) https://iea.blob.core.windows.net/assets/15f62c8f-f28a-4b63-b485-4f80c9548ef9/EPT_countrynotes.pdf ; (2020. március 12-i letöltés).
 - A környezetszennyezés ára – Ismét napirendre kerülhet a bizottságban az energiaadó "zöldítése",
 - Gazdasági Versenyhivatal, *Az energetikai szektor liberalizációjának vizsgálata a fogyasztókra gyakorolt hatás szempontjából, 14.*, http://gyvh.hu/data/cms1000584/13_Expert_energia_Tanulmany.pdf (2019. október 23-i letöltés).
 - Globális felmelegedés hatásai, <http://enfo.agt.bme.hu/drupal/sites/default/files/A%20GLOB%C3%81LIS%20FELMELEGED%C3%89S%20V%C3%81RHAT%C3%93%20HAT%C3%81SAI.pdf> (2017. június 29-i letöltés).

- <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>
(2019.december 11-i letöltés).
- <http://econ.core.hu/file/download/mtdp/MTDP1432.pdf> (2017.május 15-i letöltés).
- http://econ.core.hu/file/download/vesz2010/09_versenyenkites.pdf
(2019.november 15-i letöltés).
- http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/hu/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.7.4.html (2019.november 01-i letöltés).
- <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/71/kornyezetpolitika-altalanos-elvek-es-alapveto-keretek> (2019.november 15-i letöltés).
- <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2006-0134+0+DOC+XML+V0//HU>
(2019.november 05-i letöltés).
- <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20101203FCS06288+0+DOC+XML+V0//HU> (2016.november 25-i letöltés).
- <http://www.jogiforum.hu/hirek/22145> (2016.november 29-i letöltés).
- <http://www.jogiforum.hu/hirek/27562> (2016.november 29-i letöltés).
- <http://www.jogiforum.hu/hirek/34205> (2019.május 13-i letöltés).
- http://www.kovet.hu/sites/default/files/news/fenntarthato_energia_a_hetkoznapokban_om.pdf ;letöltés ideje:2017.12.30. (2019. november13.-i letöltés).
- <http://www.lelegzet.hu/archivum/2002/04/0139.hpp.html> (2017. május15-i letöltés).
- <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>
(2020.február 06-i letöltés).
- https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/272269/6764.pdf (2020.március 15-i letöltés).
- https://ec.europa.eu/competition/state_aid/scoreboard/state_aid_scoreboard_2018.pdf (2017.október 13-i letöltés).
- <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-2a.html>
(2020.január12-i letöltés).
- <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/9802432/8-21052019-AP-EN.pdf/7f42181d-d795-4ce1-9dde-ba93fe247166>(2020.február12-i letöltés).

- [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/5/54/Provisional_natural_gas_balance_sheet_by_country_2018 - table 1.png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/5/54/Provisional_natural_gas_balance_sheet_by_country_2018_-_table_1.png) (2020.január 12-i letöltés).
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/5/5e/Gross_inland_consumption_of_natural_gas_by_country_2018.png (2020.február 12-i letöltés).
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/b/b8/Environmental_tax_revenue_by_type%2C_2017_%28%25_of_total_environmental_tax_revenue%29.PNG (2019.december 12-i letöltés).
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/c/c6/Final_energy_consumption_in_the_residential_sector_by_use%2C_EU-28%2C_2017_.png (2020.02.12-i letöltés).
- https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/images/d/d9/Electricity_prices%2C_first_semester_of_2017-2019_%28EUR_per_kWh%29.png (2020.február 10-i letöltés)
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Electricity_production,_consumption_and_market_overview#Household_electricity_consumption (2020.február 12-i letöltés).
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Energy_production_and_imports (2019.november 10-i letöltés).
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Nuclear_energy_statistics#Nuclear_heat_and_gross_electricity_production (2020.január 12-i letöltés).
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Renewable_energy_statistics (2020.január 06-i letöltés).
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Renewable_energy_statistics#Renewable_energy_produced_in_the_EU_increased_by_two_thirds_in_2007-2017 (2020.január 06-i letöltés).
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Primary_production_of_energy (2020.március 17-i letöltés).

- [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Production_of_primary_energy_EU-28_2016_\(%25_of_total_based_on_tonnes_of_oil_equivalent\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Production_of_primary_energy_EU-28_2016_(%25_of_total_based_on_tonnes_of_oil_equivalent).png) (2020.március17-i letöltés).
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_production_and_imports (2020.március19-i letöltés).
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods/hu#A_nemzetk.C3.B6zi_kereskedelem_h.C3.A1rom_legnagyobb_glob.C3.A1lis_szerepl.C5.91je_EU.2C_K.C3.ADna.2C_USA (2020.március 17-i letöltés).
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Main_goods_in_extra-EU_imports (2020.március 27-i letöltés).
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_production_and_imports/hu (2019.november 05-i letöltés).
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_production_and_imports/hu (2019.december 05-i letöltés).
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Primary_production_of_natural_gas_by_producing_country_2018.png (2019.december 14-i letöltés).
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Natural_gas_supply_statistics&oldid=447636#Consumption_trends (2020.január 12-i letöltés).
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Imports_and_exports_of_natural_gas_by_origin_and_destination_2018.png (2020.január12-i letöltés).
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Natural_gas_supply_statistics#Consumption_trends (2020.január 16-i letöltés).

- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Oil_and_petroleum_products_-_a_statistical_overview#Production_of_crude_oil (2020.január 12-i letöltés).
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Oil_and_petroleum_products_-_a_statistical_overview&oldid=448293#Production_of_crude_oil (2020.január 06-i letöltés).
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Renewable_energy_statistics/hu#A_meg.C3.BAJul.C3.B3_energiaforr.C3.A1sokb.C3.B3l_el.C5.91.C3.A1ll.C3.ADtott_energia_fogyaszt.C3.A1sa_t.C3.B6bb_mint_k.C3.A9tszeres.C3.A9re_n.C5.91tt_2004_.C3.A9s_2017_k.C3.B6z.C3.B6t (2019.december 06-i letöltés).
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Coal_production_and_consumption_statistics#Consumption_and_production_of_hard_coal (2020.január 06-i letöltés).
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Total_environmental_tax_revenue_by_type_of_tax,_EU-27,_2018_YB2019.PNG (2019.november 13-i letöltés).
- [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Natural_gas_prices_for_household_consumers,_first_half_2019_\(EUR_per_kWh\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Natural_gas_prices_for_household_consumers,_first_half_2019_(EUR_per_kWh).png) (2020.február 10-i letöltés).
- https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/european-semester/framework/europe-2020-strategy_hu (2017.november 02-i letöltés).
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/PDF/?uri=CELEX:11951K/TXT&from=HU> (2019.október 22-i letöltés).
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018DC0321&from=EN> (2020.január 13-i letöltés).
- https://europa.eu/european-union/topics/transport_hu (2020.február 12-i letöltés).
- https://iea.blob.core.windows.net/assets/15f62c8f-f28a-4b63-b485-4f80c9548ef9/EPT_countrynotes.pdf (2020.március 12-i letöltés).

- https://mtvsz.hu/dynamic/energia_klima/kozossegi_energia_mindenkinek_36old_alas.pdf (2019.április 23-i letöltés).
- https://www.ceer.eu/documents/104400/3731907/C15-LTF-43-04_TSO-Unbundling_Status_Review-28-Apr-2016.pdf/a6a22f89-3202-4f8b-f9ed-adf705185c33#%5B%7B%22num%22%3A95%2C%22gen%22%3A0%7D%2C%7B%22name%22%3A%22XYZ%22%7D%2C82%2C294%2C0%5D (2019.december 13-i letöltés).
- <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/unga/> (2017.július 20-i letöltés).
- <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2019/04/15/council-adopts-gas-directive-amendment-eu-rules-extended-to-pipelines-to-and-from-third-countries/> (2019. október 25-i letöltés).
- https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/HU/ec/135373.pdf (2020.január 13-i letöltés).
- <https://www.entsoe.eu/about/inside-entsoe/members/> (2020.január 13-i letöltés).
- <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/136/a-transzeuropai-halozatok-finanszirozasa> (2020.január 13-i letöltés).
- https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hu/FTU_3.5.1.pdf (2019.május 13-i letöltés).
- https://www.gvh.hu/pfile/file?path=/gvh/versenykultura_fejlesztes/tamogatott_programok/tamogatott_programok/16_GKI_Zrt._Tanulmany.pdf&inline=true (2020.január 13-i letöltés).
- <https://www.ie-ei.eu/IE-EI/Ressources/file/memoires/2008/ZYUZEY.pdf> (2020.január 06-i letöltés).
- <https://www.statista.com/statistics/265344/total-global-natural-gas-production-since-1998/> (2019.október 23.-i letöltés).
- <https://www.statista.com/statistics/265383/european-union-natural-gas-production/> (2019.december 14-i letöltés).
- <https://yearbook.enerdata.net/crude-oil/world-production-statistics.html> (2020.január 12-i letöltés).
- IAEA, Operational & Long-Term Shutdown Reactors, <https://pris.iaea.org/PRIS/WorldStatistics/OperationalReactorsByCountry.aspx> (2020. február 21.-i letöltés).

- MAVIR Zrt., *A magyar villamosenergia-rendszer adatai*, Budapest, 2014,
https://www.mavir.hu/documents/10262/160379/VER_2014.pdf/a0d9fe66-e8a0-4d17-abc2-3506612f83df (2017.május 24-i letöltés).
- MAVIR Zrt., *A Magyar Villamosenergia-rendszer közép- és hosszú távú forrásoldali kapacitásfejlesztése*, Budapest, 2014,
https://www.mavir.hu/documents/10258/15461/Forr%C3%A1selemz%C3%A9s_2014.pdf/7a379c76-a8d0-42f6-b8e6-bf8c05894a49, (2017.május 24-i letöltés).
- MVM Hírlevél VI. évfolyam, 2017. március 13.,
<http://mvm.hu/download/MVM-Hirlevel-2017.-marcius-13..pdf> (2017.május 22-i letöltés).
- Rothschild Jelentés – Paks2 gazdasági elemzés II.,
<http://www.kormany.hu/download/a/84/90000/2015%20Economic%20analysis%20of%20Paks%20II.pdf> (2017. május 24-i letöltés).
- SA.34947 sz., Egyesült Királyság – A HinkleyPoint C atomerőműhöz nyújtott támogatás ügy, OJ L109/44, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-1093_en.htm (2020. március 12-i letöltés).
- Támogatott a zöld villamos energia nemzeti termelők általi termelése – Korlátozás közérdekből – Az Európai Unió Bírósága ítéletet hozott,
<http://www.jogiforum.hu/hirek/32797> (2017.július 02-i letöltés).
- http://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/competition.html?locale=hu&root_default=SUM_1_CODED%3D08, (2017.május 15-i letöltés)
- https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/green_paper.html (2019.október 23-i letöltés).